

**T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ**

**SAHRAALTI AFRİKA DEVLETLERİNİN DENGE
POLİTİKALARI: BÖLGESEL BİR ANALİZ**

Yüksek Lisans Tezi

Begüm GÜN

Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı

Temmuz 2022

**T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ**

**SAHRAALTI AFRIKA DEVLETLERİNİN DENGE
POLİTİKALARI: BÖLGESEL BİR ANALİZ**

Yüksek Lisans Tezi

Begüm GÜN

Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı

**Tez Danışmanı
Doç.Dr. Mürsel BAYRAM**

Temmuz 2022

TEŞEKKÜR

Çalışmam süresince hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, sabırla ve ilgiyle çalışmamın şekillenmesinde yol gösteren değerli danışmanım Doç.Dr. Mürsel BAYRAM'a, tez jürisinde bulunarak tezimin son halini almasında katkıda bulunan jüri üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Hatice ÇELİK ve Dr. Öğr. Üyesi Merve Suna ÖZEL ÖZCAN hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Her anımda yanımda olan, tüm eğitim hayatımda olduğu gibi tez çalışmam süresince de stresimi benimle paylaşan annem Mualla DOĞAN'a, ablam Buse GÜN'e teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince tüm stresime katlanan, mümkün olan her şekilde benden yardımlarını esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım Tuğçe Nur Dursun, Moussa Hissein Moussa, Bengisu Seyhan, Sıla-Özer Dikgez, Gözde Tan, Hatice Zehra Büyüktavşan, Berkay Necati Tanrısever, Abdullahi Dhiblawe ve Bülent Kablan'a destekleri için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR SAYFASI	I
İÇİNDEKİLER	II
TÜRKÇE ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
TABLO LİSTESİ	XIII
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	7
1.KURAMSAL ÇERÇEVE: REALİZM	7
1.1 KLASİK REALİZM	7
1.2. NEO REALİZM	15
1.3. NEO KLASİK REALİZM	20
1.4. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: DENGELİ POLİTİKASI	26
BÖLÜM II	36
2.AFRİKA KITASININ SİYASÎ GELİŞİMİ	36
2.1. AFRİKA'DA DEVLETLEŞME VE DIŞ POLİTİKA YAPIM SÜREÇLERİ	46
2.2.AFRİKA DEVLETLERİNİN ULUSLARARASI SİSTEMDEKİ KONUMU	53
BÖLÜM III	60
3. AFRİKA DEVLETLERİNİN GÜÇ PROJEKSİYONLARI: BÖLGESEL DÜZEYDE BİR ANALİZ	60
3.1 BATI AFRİKA	60
3.1.1. Nijerya Federal Cumhuriyeti	66
3.1.2. Gine-Bissau Cumhuriyeti	86
3.2. DOĞU AFRİKA	93
3.2.1. Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti	98
3.2.2. Komorlar Birliği	118
3.3 GÜNEY AFRİKA	130
3.3.1. Güney Afrika Cumhuriyeti	135
3.3.2. Lesotho Krallığı	150
3.4. ORTA AFRİKA	154
3.4.1. Kongo Demokratik Cumhuriyeti	160
3.4.2. São Tomé ve Príncipe Demokratik Cumhuriyeti	170
BÖLÜM IV	176
4.SAHRAALTI AFRİKA DEVLETLERİNİN DIŞ POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI	176

4.1.Batı Afrika	176
4.2. Doğu Afrika	178
4.3. Güney Afrika	179
4.4. Orta Afrika	180
4.5. Bölgelerin Genel Bir Karşılaştırması	181
SONUÇ	185
KAYNAKÇA	191

TÜRKÇE ÖZET

“Sahraaltı Afrika Devletlerinin Denge Politikaları: Bölgesel Bir Analiz”

Dış politikaları pre-kolonyal döneme kadar uzanan Sahraaltı Afrika devletleri, günümüze kadar hem kıta içi hem de kıta dışı güç mücadelelerine sahne olmuştur. Sömürgecilik dönemi ile birlikte bağımsızlığını kaybeden kıta ülkeleri bağımsızlıklarını kazanabilmek adına da mücadele yürütmüştür. Bağımsızlıktan sonra ortaya çıkan devletleşme sürecinde Avrupa ülkeleri tarafından din, dil, etnik grup gözetilmeden çizilen sınırlar ve kıtaya yapılan müdahaleler ile doğal bir devletleşme süreci geçirmeyen bu ülkeler; iç savaş, yolsuzluk, yoksulluk, altyapı yetersizliği ve teknik bilgi eksikliği gibi pek çok sorunla karşılaşmıştır. Bu sorunların yanı sıra bağımsızlıkları ekseriyetle Soğuk Savaş dönemine denk gelen kıta ülkeleri, iki kutuplu sistemin güç mücadelesine de sahne olmuştur. Doğu Bloku-Batı Bloku kutuplaşması Afrika ülkelerine zaman zaman fayda sağlarken zaman zaman da zarar vermiştir. Sömürgecilik tecrübesinin verdiği hayatta kalma güdüsüyle, güçlü olmayan Afrika devletleri denge politikasına ihtiyaç duymuştur. Dolayısıyla, Sahraaltı Afrika devletlerinin dış politikaları ağırlıklı olarak hayatta kalma ve devletin temel altyapı, teknik bilgi gibi eksikliklerini giderebilmek için çıkar odaklı olmuştur. Hem hayatta kalmak hem de çoğunluğu ekonomik olmak üzere çıkar elde etmek için çeşitli dış ilişkiler kuran Afrika devletlerinin bu ilişkileri neye göre kurduğu, neyi dengelediğini araştırmak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaca ulaşmak için Sahraaltı Afrika’da bulunan coğrafi olarak ayrılmış her dört bölgeden iki ülke vaka çalışması için seçilmiştir. Bu ülkelerin belirlenmesinde yurt dışı diplomatik misyon sayısı, askeri ve ekonomik gücü belirleyici olmuş; bu parametreler üzerinden her bölgeden en güçlü ve en zayıf devlet belirlenerek dış politikalarındaki temel motivasyonlar ve eğilimleri incelenmiştir.

Ülkelerin hayatta kalma mücadeleleri, hangi dış güce ne için ihtiyaç duyduğu, hangi ülkeden nasıl bir çıkar elde ettiği araştırılırken bu kavramlara ağırlık veren realist teoriden istifade edilmiş, seçilen ülkelerin dış politikalarındaki temel eğilimler karşılaştırılarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sahraaltı Afrika, Realizm, Denge Politikası

ABSTRACT

“The Balancing Policies of Sub-Saharan African States: A Regional Analysis”

Sub-Saharan African states, whose foreign policies date back to the pre-colonial period, have been the scene of both intra-continental and extra-continental power struggles until today. Continental countries, which lost their independence with the colonial period, also struggled to gain their independence. In the process of statehood that emerged after independence, these countries did not undergo a natural stateization process due to the borders drawn by European countries without regard to religion, language, ethnic group, and the interventions made to the continent; they have faced many problems such as civil war, corruption, poverty, insufficient infrastructure and lack of technical knowledge. In addition to these problems, the continental countries, whose independence mostly coincided with the Cold War period, also witnessed the power struggle of the bipolar system. While the Eastern Bloc-Western Bloc polarization has benefited African countries from time to time, it has sometimes harmed African countries. With the survival instinct given by the colonial experience, the weak African states needed a balance policy. Therefore, the foreign policies of Sub-Saharan African states have been predominantly interest-oriented in order to survive and to overcome the deficiencies of the state such as basic infrastructure and technical knowledge. The main purpose of this study is to investigate how African states, which have established various foreign relations in order to survive and to gain benefits, mostly economic, establish these relations and what they balance. To achieve this goal, two countries from every four geographically separated regions in Sub-Saharan Africa were selected for the case study. The number of foreign diplomatic missions, military and economic power were decisive in the determination of these countries. Based on these parameters, the strongest and weakest states from each region were determined and the main motivations and trends in their foreign policies were examined.

While researching the countries' struggles for survival, which foreign power they need for what, and what kind of benefit they get from which country, the realist theory that focuses on these concepts has been utilized, and the main trends in the foreign policies of the selected countries have been compared and discussed.

Key Words: Sub-Saharan Africa, Realism, Balance Policy

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ	Afrika Birliği Örgütü
AfB	Afrika Birliği
AFDL	Alliance des forces démocratiques pour la libération du Congo-Zaïre (Kongo'nun Kurtuluşu için Demokratik Güçler Birliği)
AGOA	African Growth and Opportunity Act (Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası)
ANC	African National Congress (Afrika Ulusal Kongresi)
APRM	African Peer Review Mechanism (Afrika Akran Değerlendirme Mekanizması)
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)
AT	Avrupa Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BRICS	Brasil, Russia, India, China, South Africa (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti)
CBE	Commercial Bank of Etiyopya (Etiyopya Ticaret Bankası)
CDS	Commission for Defense and Security (Savunma ve Güvenlik Komisyonu)
CEMAC	Communauté économique et monétaire de l'Afrique centrale (Orta Afrika Devletleri'nin Ekonomik ve Parasal Topluluğu)
CIA	Central Intelligence Agency (Merkezî İstihbarat Teşkilatı)

COMESA	Common Market for Eastern and Southern Africa (Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı)
COPAX	Council for Peace and Security in Central Africa (Orta Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi)
COVID-19	Koronavirüs Hastalığı
CPI	Corruption Perceptions Index (Yolsuzluk Algıları Endeksi)
CPLP	Comunidade dos Países de Língua Portuguesa (Portekizce Konuşan Ülkeler Topluluğu)
CPP	Convention People's Party
CSSDCA	Conference on Security, Stability, Development and Cooperation in Africa (Afrika'da Güvenlik, İstikrar, Kalkınma ve İşbirliği Bakanlar Konferansı)
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	Çin Komünist Partisi
DB	Dünya Bankası
DIC	Dialogue inter-congolais (Kongolararası Diyalog)
DIRCO	Department of International Relations and Cooperation (Güney Afrika Cumhuriyeti, Uluslararası İlişkiler ve İşbirliği Bakanlığı)
DTA	Demokratik Turnhalle İttifak Partisi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırım
EAC	East African Community (Doğu Afrika Topluluğu)
ECAC	European Civil Aviation Conference (Avrupa Sivil Havacılık Konferansı)
ECCAS	Economic Community of Central African States (Orta Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu)

ECOMOG	Economic Community of West African States Monitoring Group (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu İzleme Grubu)
ECOWAS	Economic Community of West African States (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu)
EPLF	(Eritrean People's Liberation Front (Eritre Halk Kurtuluş Cephesi)
EPRDF	Ethiopian People's Revolutionary Democratic Front (Etiyopya Halkının Devrimci Demokratik Cephesi)
FACT	Front pour l'alternance et la concorde au Tchad (Çad Değişim ve Uyum Cephesi)
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
FLNC	Front de libération nationale du Congo (Kongo Ulusal Kurtuluş Cephesi)
FNLA	Frente Nacional de Libertação de Angola (Angola Ulusal Kurtuluş Cephesi)
FOCAC	Forum on China–Africa Cooperation (Çin-Afrika İşbirliği Forumu)
FOMAC	Force multinationale de l'Afrique centrale (Orta Afrika Çokuluslu Gücü)
FRELIMO	Frente de Libertação de Moçambique (Mozambik Kurtuluş Cephesi)
GERD	Grand Ethiopian Renaissance Dam (Büyük Etiyopya Rönesans Barajı)
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

HIV/AIDS	Human İmmunodeficiency Virus/ Acquired Immunodeficiency Syndrome (İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü/Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu)
IAEA	International Atomic Energy Agency (Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu)
IGAD	Intergovernmental Authority on Development (Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
JBCC	Joint Bilateral Cooperation Commission (Ortak İkili İşbirliği Komisyonu)
KDC	Kongo Demokratik Cumhuriyeti
LCD	Lesotho Congress for Democracy (Lesotho Demokrasi Kongresi)
LRA	Lord's Resistance Army (Tanrı'nın Direniş Ordusu)
M23	23 Mart Hareketi
MAN	Manufacturers Association of Nigeria (Nijerya İmalatçılar Birliği)
MAP	Milenyum Afrika Programı
MARAC	Orta Afrika Erken Uyarı Sistemi
MFDC	Mouvement des forces démocratiques de Casamance (Casamance Demokratik Güçleri Hareketi)
MINUSCA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic (BM OAC Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu)
MISCA	African-led International Support Mission to the Central African

MLSTP	Republic (Afrika Liderliğinde Orta Afrika Cumhuriyeti Uluslararası Destek Misyonu) Movimento de Libertação de São Tomé e Príncipe (São Tomé ve Príncipe Kurtuluş Hareketi)
MNJTF	Multinational Joint Task Force (Çok Uluslu Ortak Görev Gücü)
MOLINACO	Mouvement de libération nationale des Comores (Komor Ulusal Kurtuluş Hareketi)
MONUSCO	United Nations Organization Stabilization Mission in the DR Congo (BM KDC İstikrar Misyonu)
MOSOP	Movement for the Survival of the Ogoni People (Ogoni Halkının Hayatta Kalması Hareketi)
MPA	Mouvement populaire anjouanais (Anjouan Halk Hareketi)
MPLA	Movimento Popular de Libertação de Angola (Angola'nın Bağımsızlığı İçin Halk Hareketi)
MPR	Mouvement populaire de la révolution (Halkçı Devrim Hareketi)
MOJWA	Movement for Oneness and Jihad in West Africa (Batı Afrika Tevhid ve Cihad Hareketi)
NAASP	New Asian–African Strategic Partnership (Yeni Asya-Afrika Stratejik Ortaklığı)
NACCIMA	Nigerian Association of Chambers of Commerce, Industry, Mines, and Agriculture (Nijerya Ticaret, Sanayi, Maden ve Tarım Odaları Birliği)
NASME	Nigerian Association of Small and Medium Enterprises (Nijerya Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Birliği)
NASSI	Nijerya Küçük Ölçekli Endüstriler Birliği(Nigeria Small Scale Industries Association)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NBI	Nile Basin Initiative (Nil Havzası Girişimi)

NECA	Nigerian Employers Advisory Association (Nijeryalı İşverenler Danışma Birliği)
NEPAD	New Partnership for Africa's Development (Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık)
OAC	Orta Afrika Cumhuriyeti
OGB	The Concert of Medium Powers (Orta Güçler Birliği)
OLF	Oromo Liberation Front (Oromo Kurtuluş Cephesi)
OPIA	Organisation pour l'indépendance d'Anjouan (Anjouan Bağımsızlık Örgütü)
PAC	(Pan-Africanist Congress of Azania (Azanya Pan-Afrikanist Kongresi)
PAIGC	Partido Africano para a Independência da Guiné e Cabo Verde (Gine ve Cabo Verde'nin Bağımsızlığı için Afrika Partisi)
RENAMO	Resistência Nacional Moçambicana (Mozambik Millî Direnişi)
REP	Regional Economic Program (Bölgesel Ekonomik Program)
SADC	Southern African Development Community (Güney Afrika Kalkınma Topluluğu)
SADCC	Southern African Development Coordination Conference (Güney Afrika Kalkınma Koordinasyon Konferansı)
SALF	Somali Abo Liberation Front (Somali Abo Kurtuluş Cephesi)
SIPO	Politika, Savunma ve Güvenlik İşbirliği Organı için Stratejik Gösterge Planı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STP	São Tomé ve Príncipe
SWAPO	The South West Africa People's Organisation (Güney Batı Afrika Halk Örgütü)

THY	Türk Hava Yolları
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TPLF	Tigray People's Liberation Front (Tigray Halk Kurtuluş Cephesi)
USAID	United States Agency for International Development (Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı)
UB	United Bank (Birleşik Banka)
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
UEAC	Union economique de l'Afrique centrale (Orta Afrika Ekonomik Birliği)
UFDD	Union des forces pour la démocratie et le développement (Demokrasi ve Kalkınma için Güçler Birliği)
UMAC	Union monétaire de l'Afrique centrale (Orta Afrika Para Birliği)
UMHK	Union Minière du Haut-Katanga (Yukarı Katanga Maden Birliği)
UNITA	União Nacional para a Independência Total de Angola (Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Birlik)
UNIOGBIS	United Nations Integrated Peacebuilding Office in Guinea-Bissau (Gine Bissau Birleşmiş Milletler Entegre Barış İnşa Ofisi)
USAf	United States of Africa (Afrika Birleşik Devletleri)
WCAR	World Conference against Racism (Irkçılığa Karşı Dünya Konferansı)
WSLF	Western Somali Liberation Front (Batı Somali Kurtuluş Cephesi)

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1. Batı Afrika Devletlerinin Kırılganlık Seviyeleri

Tablo 3.2. Batı Afrika Ülkelerinde Gerçekleşen Darbeler

Tablo 3.3. Batı Afrika Devletlerinin Diplomatik Temsilcilik, Askeri Güç ve GSYİH Sıralamaları

Tablo 3.4. Doğu Afrika Ülkelerinin Kırılganlık Seviyeleri

Tablo 3.5. Doğu Afrika Ülkelerinin Diplomatik Temsilcilik, Askeri Güç ve GSYİH Sıralamaları

Tablo 3.6. Güney Afrika Devletleri Kırılganlık Seviyeleri

Tablo 3.7. Güney Afrika Ülkelerinin Temsilcilik, Askeri Güç ve GSYİH Sıralamaları

Tablo 3.8. Orta Afrika Devletleri Kırılganlık Seviyeleri

Tablo 3.9. Orta Afrika Devletleri Diplomatik Misyonlar, Askeri Güç ve GSYİH Sıralamaları

GİRİŞ

Yüzölçümü olarak dünyanın en büyük ikinci kıtası olan Afrika, pek çok etnik gruba, kültüre ve dile ev sahipliği yapmaktadır. Kıtanın sömürgecilik döneminden öncesinden başlayan ve günümüze uzanan oldukça canlı ve çeşitli bir siyasi görünümü bulunmaktadır. Tarihi milattan öncesine dayanan Mısır, tarihi çağlarda varlık gösteren Mali, Songhay ve Kanem Bornu (Gilbert & Reynolds, 2019) gibi imparatorluklardan 2011 yılında Güney Sudan'a uzanan oldukça aktif bir siyasi yapılanmaya sahip kıta, pre-kolonyal dönemden günümüze kadar dış ilişkiler geliştirmiştir. Bu ilişkilerin ekseriyeti ticarete dayansa da elçi atama, ittifak ilişkileri geliştirme, diplomatik ziyaretler, anlaşmalar ve casusluk gibi pek çok dış politika faaliyeti yürütülmüştür. Örneğin, Etiyopya İmparatoriçesi Sheba İsrail Kral'ı Süleyman'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş, Dahomey Kralı Agaja, Whydah Krallığı'na casuslar göndererek ülkenin bölünmüşlüğünden istifade etmiştir. Pre-kolonyal Afrika devletleri, Avrupa ülkeleri ile de ticari ilişkiler geliştirmiş, Avrupalı güçler 18. yüzyılın ortalarına kadar kıyılardaki ticaret merkezlerini ve limanları yönetmiştir. Kıtanın sömürgeleştirilmesine zemin hazırlayan bu ilişkiler, kıta sömürgeleştirilene kadar köle ticareti ve kıtanın Avrupa'nın pazarı olması şeklinde ilerlemiştir. Güney Afrika'da elmas ve altın keşfedilmesiyle Avrupalılarda kıtanın iç kısımlarında kullanılmamış servet ve hammaddeler olduğuna dair ortaya çıkan inancın Avrupa'daki güç mücadelesiyle tetiklenmesi üzerine kıta sömürgeleştirilmeye başlanmıştır. Avrupalılar için bir prestij meselesi haline gelen sömürge edinme sürecine ise Afrika kıtası 1920'li yıllara kadar direnmiştir. Kıta, Birleşik Krallık, Fransa, Almanya, Portekiz, İtalya, Belçika ve İspanya tarafından sömürgeleştirilmiştir. Kıtayı sömürgeleştiren bu ülkeler farklı yönetim biçimleri benimsemiştir. Kıtanın devletleşme sürecine etki eden bu sistemler içinden İngiltere, sömürgelerinde dolaylı yönetim uygularken; Fransa ve diğer Avrupa ülkeleri çoğunlukla doğrudan yönetim sistemini benimsemiştir. Doğrudan yönetim asimilasyon içeren ve yerel yönetimleri zayıflatmaya çalışan bir sistemken, dolaylı yönetimde ise yerel yönetimler idareye dahil edilmiştir.

Avrupa'da cereyan eden iki dünya savaşı ve özellikle de Fransa'nın Almanya tarafından işgali Afrika kıtasındaki sömürge yönetimlerinin gücünü zayıflatmış, sömürge ülkeler önce imtiyazlar elde etmiş daha sonra İkinci Dünya Savaşı'nın aryan

ırkın üstünlüğüne karşı verilen mücadelesinden etkilenecek bağımsızlık için cesaret bulmuştur. Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan iki süper gücün de çeşitli sebeplerle sömürgeciliğe karşı duruşu Afrika’da sömürgeciliğin sonunu getirmeye başlamıştır.

Bağımsızlık sonrası Afrika’da devletleşme süreci Avrupa devlet oluşum şeklini takip etmemiş; Afrika devletleri, Avrupa devletlerinin emperyal çıkarlarına göre ortaya çıkmışlardır. Hem kolonyal dönemde uygulanan politikalar hem de din, dil ve etnik grup gözetilmeden oluşturulan devletler istikrarsız, zayıf ve sürekli bir çatışma halinde olmuşlardır. Bu yeni devletlerin ilk amacı devlet kapasitesini arttırmak, temel hizmetleri sağlayabilmek ve hayatta kalabilmek için gerekli teknik yardımı alabilmek olmuştur.

Devletlerin çıkarlarını genişletmeleri, hayatta kalmaları ve belirledikleri stratejik hedeflere ulaşmaları için dış politika oldukça önem arz etmiştir. Asırlarca büyük güçlerin mücadele alanı olan Afrika kıtası, yeraltı ve yer üstü zenginlikleri ile kıta dışı aktörleri cezbederken; bağımsızlıklarını kazandıktan sonra kıta ülkelerinin özellikle de uluslararası örgütlerdeki destekleri nicelik olarak önem arz etmiştir. Kıtanın pek çok açıdan önemi göz önüne alındığında, kıta dışı aktörler, kıtanın mümkün olan her imkanından faydalanabilmek için birbirleriyle mücadele etmiş, çeşitli politikalar geliştirmiş, kıtaya müdahale etmiş ve buradaki varlıkları ile çıkarlarını korumak için sivil-askeri misyonlar göndermiştir. Kıta dışı aktörlerin kıtaya dair dış politikaları, çıkarları, diğer aktörlerle rekabetleri pek çok araştırmaya konu olmuştur. Örneğin, Ian Taylor, 1998 yılında Modern Afrika Çalışmaları dergisinde “Çin’in 1990’larda Afrika’ya yönelik dış politikası” adlı makalesi, Çin’in Afrika ile neden ilişki geliştirdiği, kıtaya yaptığı yatırımlar ve kıtadaki stratejik çıkarlarını açıklamıştır (Taylor, 1998). Nicolas van de Walle ise 2010 yılında yayınladığı “ABD’nin Afrika’ya Yönelik Politikası: Bush’un Mirası ve Obama Yönetimi” makalesinde ABD’nin kıtaya ilgisinin arttığı-azaldığı dönemleri ve bu ilginin neye göre artıp azaldığını incelemiştir. Literatürde herhangi bir ülkenin Afrika’ya dair politikasının yazıldığı pek çok esere rastlamak mümkündür (Walle, 2010). Ancak kıta ülkelerinin bu aktörlerle nasıl ilişkiler geliştirdiği, dış politikalarında ilişki kurarken neye öncelik verdikleri, dış aktörlerin rekabetine nasıl tepki verdikleri ve bu ilişkilerden ne çıkarları olduğu, özetle dış politikaları oldukça ihmal edilen bir çalışma alanı olmuştur. Afrika devletlerinin dış politikalarını konu alan ve özellikle de teori ile açıklamaya çalışan eserlere rastlamak da mümkündür ancak, bu eserlerin ekseriyeti görece “büyük” kabul edilen devletler

üzerine odaklanmıştır. Örneğin, Olumuyiwa Babatunde Amao'nın kaleme almış olduğu "The foreign policy and intervention behaviour of Nigeria and South Africa in Africa: A structural realist analysis" adlı eserde Nijerya ve Güney Afrika'nın Afrika kıtasındaki müdahaleleri neo realizm üzerinden incelenmiş, Kaleb Demerew'in yazmış olduğu "Realist Perspectives on Nile Politics: Conflict and Cooperation between Ethiopia and Egypt" makalesinde ise Nil Nehri üzerindeki güç mücadelesi realist bir açıdan ele alınmıştır. Ancak bölgesel düzeyde bir analiz yapan, sekkiz ülkenin birlikte yer aldığı ve realist teori ile denge politikalarının incelendiği bir esere rastlanmamıştır. Dolayısıyla çalışma, Sahraaltında her bölge için bir perspektif sunması açısından önem arz etmektedir.

Esasında diplomatik faaliyetleri pre-kolonyal döneme kadar dayanan Afrika devletleri, hem kıta dışında hem de kıta içinde çeşitli ilişkiler geliştirmiştir. sömürgeleştirilen kıta ülkelerinin hem bağımsızlık mücadelesi hem de bağımsızlık sonrasındaki dış politikaları ağırlıklı olarak bu ülkelerin sömürge döneminde uyguladığı politikalardan etkilenmiştir.

Bu çalışmanın konusu olan Sahraaltı Afrika¹ devletleri çoğunlukla Afrika Yılı olarak adlandırılan 1960 yılında bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bağımsızlıkları Soğuk Savaş dönemine denk gelen bu ülkeler bir güç mücadelesinin ortasına doğmuş, bu durum hem avantaj hem de dezavantaj olmuştur. Çalışma, Sahraaltı Afrika devletlerinin bağımsızlık mücadeleleri ve bağımsızlıktan sonra yürüttüğü dış politikaları, Soğuk Savaş dönemindeki güç mücadelesinin dış politika tercihlerine nasıl etki ettiğini, Soğuk Savaş'ın bitmesinin dış politikalarını nasıl dönüştürdüğünü incelemektedir. Kıtada bulunan 55² ülkenin 48'ine ev sahipliği yapan Sahraaltı Afrika'daki her bir ülkenin tez çalışılmasına dahil edilmesinin mümkün olmaması nedeniyle vaka çalışması olarak belirli ülkeler seçilmiştir. Kıta, Afrika Birliği tarafından coğrafya temel alınarak Kuzey Afrika, Batı Afrika, Doğu Afrika Güney Afrika ve Orta Afrika olmak üzere bölünmüştür. Bu çalışma Sahraaltı Afrika'yı temel aldığı için Kuzey Afrika çalışma alanı dışında kalmış, kalan her bölgeden biri bölgenin en güçlü ülkesi diğeri ise en zayıf ülkesi olmak üzere ikişer ülke vaka çalışması için seçilmiştir. Bu ülkelerin

¹ Sahra Çölü'nün altında kalan ülkeleri ifade etmek için kullanılır.

² Afrika kıtasında Birleşmiş Milletler'e göre 54, Afrika Birliği'ne göre 55 ülke bulunmaktadır. Bu çalışmada Afrika Birliği'nin kabulü esas alınmıştır.

belirlenmesindeki temel parametreler bölge ülkelerinin yurt dışındaki diplomatik temsilcilik sayısı, askeri gücü ve Gayri Safi Yurtiçi Hasılası olmuştur. Diplomatik temsilcilik sayısı ülkenin yurt dışındaki siyasi gücünü, GSYH ise ekonomik gücünü belirlemekteki temel parametreler olmuştur. Mevzubahis parametreler göz önüne alındığında çalışmada vaka olarak Batı Afrika'dan Nijerya ve Gine-Bissau; Doğu Afrika'dan Etiyopya ve Komorlar; Güney Afrika'dan Güney Afrika Cumhuriyeti ve Lesotho; Orta Afrika'dan ise Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve São Tomé ve Príncipe seçilmiştir. Vaka ülkelerin her bölge için genel bir profil çıkarabileceği düşüncesi ile Sahraaltı Afrika devletlerinin dış politika davranışlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma, mevzubahis ülkelerin tehdit algısı, ittifak ilişkileri, çıkarları ve dış politika hedeflerini tespit ederek realist teori perspektifinden analiz etmeyi ve mevzubahis ülkelerin nasıl bir denge politikası izlediğini ortaya çıkarmak için yapılmaktadır. Çalışma boyunca yanıt aranacak temel soru Afrika Devletleri Nasıl Bir Denge Politikası İzliyor? olacaktır. Bu soru üzerinden Afrika devletlerinin neyi dengelediği, nasıl dengelediği ve denge politikasının başarıya ulaşp ulaşmadığı sorgulanacaktır. Çalışma için realist teorinin kullanılması teorinin güç odaklı olmasından kaynaklanmaktadır. Kıta ülkeleri sömürgecilik sonrasında güç elde etmeye çalışarak sömürgeciliğin getirdiği “travmadan” kurtulmaya, hayatta kalmaya ve çıkar elde etmeye odaklanmıştır. Realist teorinin tartıştığı bu temel kavramlar, ülkelerin dış politikalarının açıklanması için uygun bulunmuştur.

Çalışma olarak dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesi, ikinci bölümde Afrika kıtasının siyasi tarihi, devletleşme ve dış politika yapım süreçleri ile uluslararası sistemdeki konumu ele alınmıştır. Çalışmanın ana bölümü olan üçüncü bölüm ise coğrafi sınıflandırmalar dikkate alınarak dört alt bölüme ayrılmıştır. Her bir alt bölümde öncelikle bölge tanımlanmış, daha sonra vaka incelemelerinde bulunulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde kuramsal ve kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. Kuramsal çerçevede çalışma boyunca kullanılacak olan realist teorinin tanımı, temel kavramları, uluslararası ilişkiler disiplini içinde gelişimi ve önemi açıklanarak bu teoriye katkı sunmuş teorisyenlerin görüşleri açıklanmıştır. Birinci bölümde ayrıca Afrika çalışmalarında tartışmalı olarak görülen uluslararası ilişkilerin geleneksel teorilerinin Afrika kıtasına uygulanabilirliği tartışılmış, teorilerin neden uygulanabilir

olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Kavramsal çerçevede ise denge politikaları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla denge politikasının ne olduğu, denge politikasına neden ihtiyaç duyulduğu ve devletlerin neyi neden dengelediği ifade edilmiştir. Kavramsal çerçeve iç dengeleme, dış dengeleme, negatif dengeleme ve pozitif dengeleme gibi dengeleme türleri açıklanarak bitirilmiştir.

İkinci bölümde çalışmayı desteklemesi için kıtanın siyasi gelişimine yer verilmiş, siyasi görünümün daha anlaşılır olması açısından üç alt başlıkta incelenmiştir. Kıtanın siyasi gelişimi pre-kolonyal, kolonyal ve post-kolonyal olmak üzere üç dönemde incelenmiştir. Çalışmanın kapsamı gereği, pre-kolonyal dönemdeki dış politika uygulamaları açıklanmış daha sonra kıtanın nasıl sömürgeleştirildiği ifade edilmeye çalışılmıştır. Sömürgecilik dönemindeki uygulamalar ve kıta ülkelerinin bağımsızlığa giden süreçleri açıklandıktan sonra ikinci alt başlıkta yeni bağımsız olan devletlerin devletleşme süreçlerine yer verilmiş, ülkelerin yaşadıkları zorluklar, siyasi krizler ve çatışmalar tanımlanırken dış politika davranışları da açıklanmaya çalışılmıştır. Son alt başlıkta ise kıtanın küresel sistemdeki konumu tanımlanmaya çalışılmış, kıta devletlerinin genel ekonomik görünümüne ve kalkınma süreçlerine yer verilmiştir.

Çalışmanın ana kısmı olan üçüncü bölümde ise vaka olarak seçilen ülkelerin neden seçildiği açıklanmıştır. Dört alt başlığa ayrılan bölümde her bir alt bölge için siyaseti, istikrarı ve dış politikayı etkileyen güncel sorunlara yer verilmiş, bu sorunların bölgeye ve ülkelere etkisi ortaya konulmuştur. Sorunlar haricinde her alt bölge için bölgede siyasetini etkileyen örgütlere ve çok uluslu oluşumlara yer verilmiş, siyaseti nasıl ve ne derece etkiledikleri ifade edilmiştir. Alt bölgelerdeki ülkelerin profillerinin daha iyi anlaşılması adına ülkelerin Birleşmiş Milletler Az Gelişmiş Ülke Raporu'na göre ne durumda oldukları ifade edilirken, vaka çalışması dışında kalan ülkelerin yurt dışındaki diplomatik temsilcilik, askeri güç ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla sıralamaları ve Kırılganlık Endeksi'ne göre kırılganlık seviyeleri ve tehlike durumları da ayrı ayrı tablolastırılmıştır. Vaka olarak seçilen her bir ülke için bağımsızlıklarına giden süreç özetlenmiş, ilişki kurdukları ülkeler, ilişki kurma sebepleri ve ilişkilerinin nasıl devam ettiği açıklanırken bu ilişkilerin etkileri realist teori ile değerlendirilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise üçüncü bölümde dış politikası incelenen ülkelerin hem bölge içinde hem de bölgeler arası dış politikaları karşılaştırılmıştır. Bu bölümde

Ülkelerin dış politikalarını etkileyen temel etkenler, ülkelerin neyi nasıl dengelediği ile dış politikalarının başarıya ulaşp ulaşmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM I

1.KURAMSAL ÇERÇEVE: REALİZM

Realizm, pek çok farklı disiplinde farklı şekillerde kullanılan bir terimdir. Uluslararası İlişkilerde ise realizm, devletlerin ulusal çıkarlarını korumak ve gerçekleştirmek adına sürdürmek zorunda olduğu güç siyasetini vurgulayan bir analiz geleneğidir (Donnelly, 2005). Realist geleneğin, uluslararası politika çalışmaları üzerinde güçlü bir etkisi vardır. Çünkü realist teorisyenlerin oluşturduğu figürler ve gelenek, Uluslararası İlişkiler disiplininin kendisi, tarihi ve kavramsal temelleri hakkında anlattığı anlatıda merkezi unsurlar haline gelmiştir (Williams, 2005).

Realist teori kendi içinde üç farklı okula ayrılrsa da tüm realist teorisyenlerin ortak kabul ettiği düşünceler vardır. Realist teorisyenler, devletleri ve uluslararası sistemi yorumlamak için insan doğasını temel almışlardır. Bu teorisyenlere göre; insanın doğası gereği arzuları sınırsız ve değişkendir, insanın kötü ve bencil olduğu görüşünde olan realist teorisyenlere göre insanların bu yönleri diplomasiinin yürütülmesinde sınırlar yaratır (Donnelly, 2005). Realizme göre insanın bu kötü ve bencil doğası ile sınırsız arzusu çevresindekilere hakim olma isteği doğurur (Balcı, 2017). İnsan doğasındaki bu bencilik ve arzular iç siyasette devletlerin hiyerarşik yapıları sayesinde dengelenir (Donnelly, 2005) ancak uluslararası ilişkiler bir üst otoritenin ve kontrol mekanizmasının olmadığı ‘anarşik’ bir ortamda cereyan eder ve doğasında rekabet ile mücadele vardır. Realist teorisyenlere göre; uluslararası ilişkilerin temel aktörleri devletlerdir ve devletlerin amacı anarşik uluslararası sistemde ortaya çıkan rekabet ve mücadele alanında “hayatta kalmaktır”. Hayatta kalmak için ise devletlerin ihtiyaç duyduğu unsurun “güç” olduğu tüm realist teorisyenler tarafından kabul edilen ortak düşüncedir (Ersoy, 2019). İç siyasette ise yöneticilerin amacının iktidara gelmek ve iktidarda kalmak olduğunu vurgulayan realist teorisyenlere göre öncelikle ülke içinde istikrar ve düzenin sağlanması iktidara gelmek ve iktidarda kalmak için elzemdir (Viotti & Kauppi, 2017).

1.1 Klasik Realizm

Uluslararası ilişkilere dair bütüncül bir yaklaşıma sahip olan klasik realistler, insan doğasının uluslararası ilişkileri belirleyen en önemli etken olduğu kabulünden hareketle devletlerin dış politikalarını ve birbirleri ile ilişkilerini inceler. Klasik realistlere göre ulusal politika ve uluslararası politika birbirinden ayrı alanlar değil, birbirini etkileyen alanlardır (Ersoy, 2019).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra barış ve istikrarı getirmek adına İdealizm çerçevesinde kurulan Milletler Cemiyeti'nin beklentiyi karşılayamaması ve İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması idealizmin yoğun eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarında yazılan eserler Klasik Realizmin ilk eserleri olarak görülmüş, bu eserler ağırlıklı olarak idealizmi eleştirmiş, Batı'nın varoluşsal bir kriz yaşadığını iddia etmiştir. Klasik realistler ilk olarak bu krizin nedenlerini ifade etmiş daha sonra bu krizi ortaya çıkaran sorunlara doğru çözümleri üretebilmek adına alternatif bir teori geliştirilmiştir. Bu dönemde özellikle iki isim ön plana çıkmıştır: Hans J. Morgenthau ve Edward H. Carr (Tuğtan, 2014). Ancak klasik realistler, Thomas Hobbes ve Niccolò Machiavelli aracılığıyla Thucydides'e uzanan bir geleneğin parçası olduklarını iddia etmektedirler (Wohlforth, 2008).

Thucydides genellikle realist geleneğin ilk yazarı olarak anılmaktadır. Thucydides'in yazdığı Atina ve Sparta arasında geçen savaşı konu edindiği *Pelepones Savaşı Tarihi* adlı eserinde savaşın doğası ve neden sürekli tekrarlandığı ile ilgili ifadeler yer verilmiştir. Bu eserin realizmin başlangıcı olarak görülmesinin sebebi ise, realistler tarafından askeri ve siyasi iktidar mücadelesinin bir incelemesi olarak görülmesidir. Pelepones Savaşı'na Atinali bir general olarak katılan Thucydides, Spartalıların bir şehri ele geçirmesini engelleyemeyince sürgüne gönderilmiş, savaşın sürgünde geçirdiği süresi boyunca olayları gözlemlemiş, seyahat etmiş ve katılımcılarla röportaj yapmıştır. İlk olarak savaşın nedenini arayan Thucydides, bu nedeni Atina'nın güçlenmesi ile oluşan güç dengesindeki değişimin Sparta'da oluşturduğu "korku" olarak ifade etmiştir. Sparta'nın Helen dünyasındaki üstün rolünü kaybetmekten korkması ve bu nedenle askeri gücünü artırıp ve müttefiklerin desteğini kazanmak için karşı önlemler alması ile Atina'nın da bu duruma aynı şekilde karşılık vermesi savaşı çıkaran nedenler olmuştur. Analizinin ilerleyen kısımlarında ise Thucydides,

tanımladığı durumlar, olaylar ve politikalar, silahlanma yarışları, caydırıcılık, güç dengesi, ittifaklar, diplomasi, strateji, namus kaygısı ve güçlü ve zayıf yönlerin algılanması gibi tanınmış kavramlarla karşılaştırmaya katkıda bulunmaktadır. Thucydides, tüm devletlere düzen dayatmak için üst veya merkezi otoritenin bulunmadığı bir dünya ile ilgili olarak Atinalıların böyle bir dünyada iktidarın ağır basan önemini vurguladıklarını ifade etmektedir. Ona göre: “Güçlüler yapma gücüne sahip olduklarını yaparlar ve zayıflar kabul etmek zorunda olduklarını kabul ederler. Daha da doğrudan söylersek: güçlüler ne yapacaksa onu yapar; zayıflar yapmaları gerekeni yapar! Korku savaşa yol açsa da, sonucu diğerlerine kıyasla güç ve yetenekler belirler” (Thucydides, akt. Viotti & Kauppi, 2011). Bu açıklamaları ile Thucydides realist teori açısından ilk kez sebep sonuç ilişkisi içerisinde yukarıda bahsi geçen kavramlar ile açıklamalar getirmiştir. Thucydides açıklamalarında devlet adamlarının kararlarının, kent devletleri içindeki gelişmelerin savaşın başlamasında ve sürmesinde etkin rol oynadığını ifade etmektedir (Thucydides, akt. Ersoy, 2019).

Niccolo Machiavelli ise Thucydides’ten sonra realizm ile bağdaştırılan bir başka isimdir. Machiavelli, uluslararası politikanın doğasının devletleri herhangi bir ahlaki görevden muaf tuttuğunu savunarak realist argümanı en saf haliyle geliştirmiştir (Forde, 1993). En önemli eseri olan *Prenc* iktidar sahipleri için bir kılavuz niteliğindedir ve Lorenzo di Medici’ye ithaf edilmiştir. Machiavelli bu kitabında rekabet etmenin iki yolu olduğundan bahsetmiştir. Machiavelli’ye göre bu yöntemlerden ilki hukuktur ki bu insanlar içindir; ikincisi ise kuvvettir bu da hayvanlar içindir ve ilk yöntem çoğunlukla yetersiz kaldığı için sık sık ikinci yönteme başvurmak gereklidir. Machiavelli’ye göre bir yönetici insanların ve hayvanların doğasını bilge bir şekilde kullanmalıdır. Ancak, yönetici eğer hayvan doğasını kullanacaksa tilki ve aslanı seçmelidir (Machiavelli, 1998; akt. Ersoy, 2019). Machiavelli’nin politik öğretilerine göre, güç (Aslan) ve aldatma (Tilki) dış politikanın yürütülmesi için iki temel araçtır. En yüksek siyasi değer ulusal özgürlük yani bağımsızlıktır. Yöneticilerin temel sorumluluğu, her zaman menfaatlerini aramak, devletlerinin çıkarlarını savunmak ve böylece devletlerinin hayatta kalmasını sağlamaktır. Hayatta kalmak ise güç gerektirir; bir devlet güçlü değilse, başkalarının onu ele geçirmesi için daimi bir davet olacaktır; bu nedenle hükümdar bir aslan olmalıdır. Bu ayrıca, kişisel çıkar arayışında kurnazlık ve gerekirse acımasızlığı da gerektirir: Yönetici aynı zamanda bir tilki olmalıdır. Yöneticiler zeki,

kurnaz ve becerikli değillerse, kendilerine ve devletlerine büyük avantajlar veya faydalar sağlayabilecek bir fırsatı kaçırabilirler. Daha da önemlisi, korunmazlarsa kendilerine, rejimlerine ve hatta muhtemelen devlete zarar verebilecek hatta yok edebilecek bir tehdidi fark etmeyebilirler. Yöneticilerin hem aslan hem de tilki olması, Machiavelli'nin realist teorisinin merkezinde yer alır. Klasik gerçekçi Uluslararası İlişkiler teorisi bu nedenle öncelikle bir hayatta kalma teorisidir. Machiavelist varsayımına göre dünya tehlikeli bir yerdir ama aynı zamanda elverişli bir yerdir. Bir siyasi lider böyle bir dünyada hayatta kalmak istiyorsa tehlikeleri öngörmeli, bu tehlikelere karşı gerekli önlemleri almalıdır ve eğer başarılı olmayı, kendilerini zengirleştirmeyi ve bu zenginliklerinin tadını çıkartmak istiyorsa fırsatları fark edip, kullanmalı ve bunu rakiplerinden daha hızlı ve ustaca yapmalı, eğer gerekirse, rakiplerinden ve düşmanlarından daha acımasızca davranmalıdır. Bu yüzden dış politikanın yürütülmesi; rakiplerin, rakiplerin güç ve çıkarlarına göre kişinin gücünün ve çıkarlarının akıllıca hesaplanmasına dayanan araçsal ve Machiavelci bir faaliyettir. Machiavelli'ye göre, siyasi sorumluluk, sıradan özel ahlaktan çok daha farklı bir şekilde ilerlemektedir. Temel ağır basan değerler devletin güvenliği ve bekasıdır. Bu da dış politikaya yön vermesi gereken husustur (Machiavelli,1998; akt. Jackson & Sørensen, 2013). Machiavelli, devlet adamlarının mümkün mertebe iyiden ayrılmaması gerektiğini ama gerekli durumlarda kötülüğe nasıl gireceğini bilmesini gerektiğini dolayısıyla genel ahlak kurallarına aykırı hareket edebileceğini ve etmesi gerektiğini belirtmiştir. Machiavelli siyasetin olması gereken değil olan temelinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Bir siyasi lider ideal olana göre değil gerçek olana göre davranmalıdır (Machiavelli, 1984; akt. Ersoy, 2019).

Machiavelli'den sonraki en önemli klasik realistler, erken modern dönemin sosyal sözleşme okuluna aittir. Thomas Hobbes, bu okulun hem kurucusu hem de gerçekçi geleneğe katkıda bulunan ana isimlerden biridir. *Leviathan* adlı eserinde Hobbes, toplumun oluşumundan önce bir güvensizlik ve savaş durumu olduğunu söylediği bir "doğa durumu" varsayar. Bu durumdan kurtulmak için bireyler, ülke içinde düzeni uygulayan toplumlar oluşturmak üzere sözleşme yapmıştır. Ancak bu şekilde oluşan toplumlar, kendi aralarında doğa durumunda, yani savaş durumunda kalırlar. Hobbes'un realizmi, bu durumla ilgili argümanı ve uluslararası ilişkilerdeki tüm ahlaki görevleri neden ortadan kaldırdığı ile tanımlanmaktadır (Hobbes, 1960; akt. Forde,

1993). Hobbes üç basit varsayımda bulunur. Hobbes'a göre insanlar(men) eşittir, anarşi ortamında birbirleri ile etkileşime girerler ve rekabet, güvensizlik ile gurur tarafından yönlendirilirler. Bu koşulların birleşmesi herkesin herkes ile savaşmasına neden olur. Hobbes'un insanların eşitliğinden kastı en zayıf olanın, ya hile ile ya da başkalarıyla işbirliği yaparak en güçlü olanı öldürecek kadar gücü olmasıdır. Bu yetenek eşitliğinden, amaçlarımıza ulaşmada umut eşitliği doğar ancak kıtlık, her birinin istediği kadarına sahip olmasını engeller. Bu da insanları düşman yapan unsurdur. İnsanların düşmanlığı rekabet, güvensizlik ve şöhret isteğiyle yönlendirilince rekabet insanları kazanmak için saldırganlığa, güvensizlik kazanç için olmasa dahi savunma savaşına, şöhret isteği ise saygınlık kazanmak için çatışmaya yönlendirir. Anarşi ortamında bu durum daha kötü bir hal alır. Sürekli bir çatışma olmasa dahi herhangi bir anlaşmazlık kolaylıkla şiddet ile sonuçlanabilir. Hobbes'a göre insan hayatı yalnız, sefil, iğrenç, vahşi ve kısıdır (Hobbes, 1651; akt. Donnelly, 2005). Bu doğa durumundan medeni bir insan durumuna geçişin yolu Hobbes'a göre egemen bir devletin yaratılması ve sürdürülmesidir. İnsanların karşılıklı korkuları onları doğa durumundan uzaklaştırır. Bu bağlamda insanlar temelde akıllarıyla değil, duygularıyla egemen bir devlet kurmaya yönlendirilir. Barışın ve düzenin değerini akılda tutarak hem içerideki karışıklıklardan hem de yabancı düşmanlardan onları koruyacak mutlak bir otoriteye sahip egemen bir devlet oluşturmak için isteyerek işbirliği yaparlar (Hobbes, 1946; akt. Jackson & Sørensen, 2013). Hobbes'a göre egemen tek bir kişi olmalıdır çünkü birden fazla egemenin olması doğa durumu kadar kötüdür. Egemen doğası gereği kuvvetin kullanılacağı şartları ve barışın sağlanması için gereken yöntemleri belirleme hakkına sahiptir. Bu çerçevede devlet kurulduktan sonra azınlık egemene boyun eğmeli, çoğunluğun iradesine tabi olmalıdır. Hobbes'a göre hükümet bir amaç için yaratılmış bir araç olsa da temel bir ihtiyaç, insanlığın doğaya karşı kazandığı zaferin bir simgesidir. Egemenler özgür ve barışı korumak adına her güce sahip olmalıdır. Sözleşmede belirtilmeyen sınırları egemen ancak kendi kendine koyabilir. Ancak Hobbes'a göre iyi ve kötü eylemlerin belirlenmesi sivil yasa ile olur. Sivil yasa ise halkın yararı için gerekli olan her şeydir ve toplumun bütününe kapsar. Eğer halk direnmenin itaat etmekten daha iyi olduğunu düşünürse Hobbes'a göre egemen iktidarını sürdüremez. Hobbes, tehlike halinde bireysel direnme hakkı olduğunu ifade etmektedir. Bu direnme yasal otoriteye karşı bile olabilir (Hobbes, 1958; akt.

Tannenbaum & Schultz, 2011). Ancak doğa durumunun bu çözümü devletler arasında bir doğa durumu yaratarak başka bir siyasi soruna sebebiyet verir (Jackson & Sørensen, 2013). Çünkü devletlerin içinde bulunduğu “doğa durumu” iktidar sahiplerinin bağımsız olması hasebiyle sürekli kıskançlık halinde ve birbirlerine silahlarını doğrultmuş bir vaziyete, yani savaş durumunda olmalarına sebebiyet verir. Doğa durumunda insanlarda hakim olan korku ve güvensizlik devletlere sirayet etmiş, devletler istila edilme tedirginliğine düşmüştür. Ancak bu durum, Hobbes’a göre, insanların doğa durumundan kurtulduğu gibi bir üst otorite oluşturmasıyla çözülemez çünkü bir devletin egemenliğini kendi iradesiyle bir dünya devletine devretmesi imkansızdır. Bundan mütevellit uluslararası ilişkiler doğa durumunda olduğu gibi; devletin kendini koruması ve varlığını sürdürmesi (hayatta kalma), her devletin diğer devletlere zarar verebilecek olması (eşitlik), her devletin kıt olan kaynaklardan daha fazla yararlanmak için mücadele halinde olması (rekabet), bu mücadelenin getirdiği sürekli bir tehdit hali çerçevesinde şekillenmektedir. Devletler kendilerine yönelik saldırıları engellemek ve varlığını devam ettirebilmek için ya önleyici saldırı yapar ya da tüm devletlerden daha güçlü bir hale gelerek, şiddet hususunda rakip tanımayan bir şöhret kazanır (Hobbes, 1993; akt. Balcı, 2017).

The Twenty Years' Crisis 1919-1939 adlı eserinde E.H. Carr, döneme ve dönemin hakim düşüncesi olan ve ‘ütopyacılık’ olarak da anılan idealizme dair çeşitli eleştirilerde bulunmuştur. Carr’a göre; ulus devletlere ve Milletler Cemiyeti’ne dayalı bir kolektif güvenlik sistemi kuranlar, gerçekleri göz ardı eden “ütopyacılar”dır. Carr’ın bu sistemi kuranları ütopyacı olarak itham etmesinin sebebi, sistemi kuranların herkesin kolektif güvenliği istediği yanılgısına kapılmalarındandır. Carr’a göre siyaset biliminde ütopyacılık aşılmalı, gerçekler olduğu gibi kabul ve analiz edilmelidir. Carr’a göre ütopyacılığın temel ilkeleri çıkarların uyumluluğu ve İngiltere ile Fransa tarafından izlenen ahlak, iyi, doğru ve mantıklı olarak gördüğü yatıştırma politikasıdır. Her iki düşüncenin de temelinde yatan savaşın tüm taraflar için zararlı olduğu, barışın ise her ulus için aynı miktarda yararına olduğudur. Carr bir klasik realist olarak anılsa da, gerçeklerin salt kabulüne dayalı bir analiz yöntemini savunmaz çünkü ona göre sadece ütopyacılık ne kadar felaket getiriyorsa sadece realizm de verimsiz ve tekdüze bir siyaset ile sonuçlanacaktır bu yüzden siyaset; realist bir değerlendirme ve idealist bir siyaseti birleştirmektir (Tuğtan, 2014). *Nationalism and After* kitabında ise Carr, 19 ve

20. yüzyıl milliyetçi hareketleri arasında bir karşılaştırma yapmış, self-determinasyon hakkının etnik yorumunun devletlerin birden fazla etnik grubu içinde barındırması ile zıt olduğunu ve bunun çatışmayı kaçınılmaz hale getirdiğini iddia etmektedir. Ulus-devletlerin halkları için askeri ve sosyal güvenliklerini arttırması ile özgürlük ifadesi olan self-determinasyon ilkesi arasında bir tezatlık vardır. Carr'a göre bu durumun çözümü ya devletlerin politikaları arasında bir uyum sağlayacak Sovyet tarzı bir komünizm ya da daha fazla sosyal adalete dayanan çok uluslu ve bölgesel örgütler oluşturmaktır (Carr, 1945; akt. Griffiths, Roach, Salamon, 2011).

Hans J. Morgenthau ise realizmi sistemli bir şekilde ifade eden ilk isim olmuştur. *Scientific Man versus Power Politics* adlı eserinde Carr'ın Twenty Years' Crisis 1919-1939 adlı eserini daha ileri bir boyuta taşıyan Morgenthau, iki savaş arası dönemdeki bilim ve siyaset uygulamalarını eleştirirken, liberal demokrasilerin totaliter rejimler kaşısındaki başarısızlığını da idealizm ile temellendirmiştir. Morgenthau'ya göre eğitim vasıtasıyla insanın mükemmelleşeceği, ekonomik mantığın siyaseti, işletme mantığının da hikmet-i devletin yerine geçebileceği liberal idealizmin teolojik tarafıdır. Bu teolojik taraf iki dünya savaşı arasında yaşanan sorunların büyük çoğunluğundan sorumludur. Zira Morgenthau'ya göre , liberallerin iddia ettiğinin aksine, rasyonel bilimsel anlayış bir sanat olan siyasetin yerini tutamaz . Bu dogmatik rasyonel anlayışın dönemin sorunlarını açıklamada yetersiz kaldığını ifade eden Morgenthau'ya göre çözüm, rasyonalizm öncesi Batı düşüncesi çerçevesinde bu sorunların yeniden incelenmesidir. Bu düşüncenin temel hipotezi güç siyasetinin toplumsal hayatın ayrılmaz bir paçası olduğudur. Çünkü iktidar isteği tüm insanların ortak noktasıdır. Morgenthau'ya göre realizmin altı temel ilkesi vardır. Bunlardan ilki devlet adamının rasyonel davranacağı varsayımdır. Rasyonel devlet adamının temel davranış biçimi ise temsil ettiği devletin gücünü arttırmak ve devletin çıkarlarını koruyup, geliştirmektir. Realist analizin de bu temel çerçevesinde gerçekleştirilmesi ikinci ilkedir. Çıkar kavramı güç üzerinden ifade edilirse gözlemciye bir disiplin sağlar, ele alınan konu rasyonel bir düzleme oturur böylece siyaset teori vasıtasıyla anlaşılabilir. Üçüncü ilke ise realizme göre, güç üzerinden tanımlanmış olan çıkarın sabit bir tanımla ifade edilemeyeceğidir. Çıkar siyasetin özüdür ve zaman ile mekandan etkilenmez. Çıkarın türü içinde bulunduğu siyasi ve kültürel çevreye bağlıdır ve kullanılış biçimi de yine bu çevrelerden etkilenir. Ulus-devlet güce ve çıkara sahip olan birimdir ancak bu yaşanan

çağın olağan bir sonucudur. Yani tarihsel koşullar değiştikçe birim de değişebilir ancak sabit olan bu birimin güç üzerinden çıkarı peşinde koşacağıdır. Siyasi faaliyetlerin ahlaki tarafının realizm tarafından görmezden gelinmediği Morgentha'nun düşüncesindeki dördüncü ilkeyi oluşturur. Ancak ahlakın genelgeçer kuralları devletlerin faaliyetlerine zaman ve mekanın getirdiği şartlara göre uyarlanmalıdır. Bireyler ahlak ilkeleri için kendilerini feda edebilir ancak devletler böyle bir lükse sahip değildir. Devlet ve devleti yönetenler için devletin hayatta kalması elzemdir. Çünkü onların ahlaki sorumlulukları ilk olarak temsil ettikleri halka karşıdır. Beşinci ilke ise siyasal realizmin herhangi bir ulusun ahlaki değerlerinin evrensel ahlak ilkelerine eşitlenmesini kabul etmemesidir. Morgenthau, ulusal çıkarları değerlendirirken bu çıkarların evrensel ahlak ilkelerinden ziyade rasyonel fayda açısından değerlendirilmesini tavsiye eder. Son ilke ise siyasal realistlerin siyasal alanın özerk olması gerektiğini savunması üzerinedir. Her meslek alanının kendi özerkliğini savunduğu gibi siyasal alan da özerk olmalıdır. Bu bağlamda Morgenthau'ya göre, analiz birimi ulus-devlet, analiz yöntemi güç üzerinden rasyonel olarak hesaplanmış çıkar olan özerk bir uluslararası ilişkiler disiplini kurulmalıdır (Tuğtan, 2014). Morgenthau realist ilkeler üzerine kurulu bir 'güç politikası' kuramı geliştirmeye çalışmıştır. Eleştirdiği rasyonel liberalistlerin aksine insanı "doğuştan bencil bir yaratık" olarak tanımlamış ve insanın doyumsuz bir dürtü ile diğerlerini hakimiyeti altına alma isteği ile düşüncelerini temellendirmiştir. Morgenthau'ya göre devletin sınırları içerisinde güç/iktidar mücadelesi çeşitli şekillerde yumuşatılmıştır ancak uluslararası siyaset bir süreklilik ve zorunluluk alanı olduğu için savaş ve barış konuları hükümet biçimleri ve iç siyaset unsurlarından ziyade bu sürekli etkenler çerçevesinde kıyaslanabilir. Çünkü ülkelerin savaş ve barış isteği koşullara göre değişiklik gösterir. Morgenthau'ya göre dış politika süreçlerinin hepsi güç dengesini sürdürmek, emperyalizm ve prestij politikaları eylem biçimlerinden birini yansıtır (Morgenthau, 1946; akt. Griffiths, Roach, Salamon, 2011).

Klasik realistler olarak kabul edilen tüm bu düşünürler ana aktör olarak devleti kabul etmiştir. Hepsinin ortak düşüncesine göre güç bir devletin bekası için elzemdir. Bir üst otoritesinin olmadığı anarşi ortamında devletlerin en büyük amacı güvenliklerini sağlamak ve hayatta kalmak olmalıdır. İnsan doğasına oldukça kötümser yaklaşan bu teorisyenlere göre insanlar rekabetçi bir ruha sahiptir ve devletleri yönetenler de

insanlar olduğu için devletler arasında da bir rekabet söz konusudur. Bu rekabetin yarattığı güvensizlik ortamında devlet adamları rasyonel olmalıdır. Klasik realistler, devlet adamlarının devletin hayatta kalması ve çıkarları için evrensel ahlak kurallarının hiçe sayılabileceğini, bu anarşi ortamında eşit olan devletlerden güçlü olanın yapmak istediğini yapabileceğini bu yüzden de devletlerinin önceliğinin güçlerini maksimize etmesi olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda Afrika devletlerinin hayatta kalma mücadelesi, devlet çıkarları ve bu çıkarlar adına karar alan liderlerin rasyonalitesi ile uluslararası sistemde güç arayışları incelenirken klasik realist teoriye sık sık başvurulacaktır.

1.2. Neo Realizm

Klasik realizm 1960 ve 1970’li yıllarda eleştiriler ve meydan okumalar ile karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan ilki olan davranışsalcılar, klasik realizmi yöntemsel olarak eleştirmiş, klasik realizmin yönteminin bilimsel değil sağduyuya dayalı olduğunu ifade etmişlerdir. Bürokratik siyaset yaklaşımı ise devletin rasyonel hareket eden bütüncül bir aktör olduğu iddiasını hedef alarak, klasik realizmin temel varsayımlarından biri olan bu ilkeyi temelinden sarsmıştır. Üçüncü meydan okuma Joseph Nye ile Robert Keohane’nin öncülüğünü yaptığı karmaşık karşılıklı bağımlılık teorisinden gelmiş, bu teori realizmin uluslararası sistemde aktörlerin devletler olduğu iddiasına karşın uluslararası sistemin sadece devletlerden oluşmadığı, çok ve çeşitli aktörlerin ilişkilerinin karmaşık karşılıklı bağımlı özellik gösterdiğini öne sürmüştür. Son meydan okuma bağımlılık teorisinden gelmiş, temellerini marksizmden alan bağımlılık teorisi devletlerin egemen eşit olmadığını iddia etmiştir (Balci, 2017).

Realist düşünce, Kenneth Waltz’un 1979 yılında yayınladığı *Theory of International Politics* adlı kitabının Morgenthau’nun realizmin temeli kabul edilen *Politics Among Nations*’ın yerini almasıyla revize edilmiştir (Elman, 2007). Waltz teorileri indirgemeci ve sistemik olmak üzere iki grupta sınıflandırmıştır. İndirgemeci teoride bütünü anlamak için parçaların nitelikleri ile etkileşimleri bilinmelidir. Ancak Waltz, içeriden dışarıya olarak da bilinen yaklaşımları bir sistemdeki birimlerin arasındaki etkileşim ile davranışlarının sadece bu birimlerin amaç, vasıf ve aralarında ilişkiler çerçevesinde anlaşılamayacağını öne sürerek indirgemeci yaklaşımları reddetmektedir. Sistem düzeyinde analiz biçimini benimseyen (Waltz, 1979; akt. Ersoy,

2019) Waltz, sistemlerin bir yapıdan ve birbirleriyle etkileşim halindeki birimlerinden oluştuğunu savunmaktadır. Waltz'a göre, politik yapıların üç unsuru vardır: bir düzen ilkesi (anarşik veya hiyerarşik), birimlerin karakteri (işlevsel olarak benzer veya farklılaştırılmış) ve yeteneklerin dağılımı. Waltz uluslararası sistemin yapısının iki temel elementten oluştuğunu savunmaktadır. İlki bir üst otorite olmamasından dolayı sistemin düzenleyici ilkesinin anarşi olduğudur. İkincisi ise kendi başının çaresine bakma (self-help) ilkesi, tüm birimlerin işlevsel olarak aynı kalması anlamına gelir. Buna göre, tek yapısal değişken, çok kutuplu ve iki kutuplu sistemler arasında kalan ana ayrım ile yeteneklerin dağılımıdır (Waltz, 1979; akt. Elman, 2007). Waltz anarşik olarak nitelendirdiği uluslararası yapıda devletlerin önceliğinin hayatta kalmak olduğunu ve bu anarşik yapıda sistemin parçaları arasında işlevsel bir benzerlik olduğunu ifade etmektedir. Waltz'a göre devletler uluslararası sistemdeki tek aktör değildir ancak hem devletler hem de devlet dışı aktörler devletlerin koyduğu kurallar çerçevesinde hareket ettiği için sistemin başlıca aktörleridir. Devletler işlevsel olarak benzerlik gösterse de Waltz'a göre kabiliyetleri açısından farklılık gösterir. Waltz'a göre kabiliyetler birimlerin vasıfları olsa da bunların dağılımı sistemin vasfıdır ve sistemin yapısı bu kabiliyetlerin birimler arasında dağılımına ve bu dağılımın değişimine göre çeşitlilik göstermektedir. Devletlerin kabiliyetleri ise nüfus ve toprak büyüklüğü, kaynakları ile ekonomik, askeri gücü ve siyasi istikrarıdır. Uluslararası sistem anarşik olsa da, bu anarşizm Waltz'a göre kaos içermemekte, güç dengesi sistemde düzen sağlamaktadır. Güç dengesi, hayatta kalmak için asgari; evrensel hakimiyet için azami düzeyde uygun araçları kullanma çabalarının sonucunda ortaya çıkmaktadır. Waltz bu çabaları ikiye ayırmıştır: dahili çabalar, ekonomik ve askeri gücü artırma ve daha zeki stratejiler geliştirme; harici çabalar, devletlerin dahil olduğu ittifak grubunu güçlendirmesi yahut karşıt muhalif grubu zayıflatmasıdır. Waltz'a göre makul devlet adamları uygun miktarda güce sahip olmaya çalışır ancak hayati önemi olan hususlarda devletlerin endişesi güç değil güvenlidir. Yani klasik realizmin aksine, Waltz'a göre devletler için güç amaç değil araçtır, çünkü devletlerin önceliği güçlerini artırmak değil sistemdeki konumlarını devam ettirmektir (Waltz, 1979; akt. Ersoy, 2019). Neorealizme göre uluslararası siyaset ve güvenlik arayışı devletlerin sistem içerisinde elde ettiği konumlar tarafından üretilir. Bu yüzden görece kazanç olarak bilinen, aktörlerin sadece kendi konumları ve kazançları ile değil rakiplerinin de kazançları ile ilgili olduğunu iddia

eden varsayım ortaya çıkmıştır (Balcı, 2017). Klasik realizm ile neorealizm arasındaki bir diğer fark devletlerin tercihlerinin kaynağı ve içeriği hakkındaki karşıt görüşlerdir. Morgenthau'nun devletlerin liderlerinin iktidar arzularından motive olduğu düşüncesinin aksine Waltz, devletlerin hayatta kalmaya çalıştığı asgari varsayımı dışında liderlerin motivasyonlarını ve devletlerin özelliklerini uluslararası sonuçlar için nedensel değişkenler olarak göz ardı etmektedir. Buna ek olarak devlet stratejilerinin klasik realizmde rasyonel olarak seçildiği düşüncesinin aksine Waltz, devletlerin ya en iyi şekilde nasıl davranacaklarını hesapladıkları ya da bu tür davranışları göstermeyenler sistem dışında bırakıldığı için devletler arasında rekabetin bir ürünü olabileceği bunların dışında ise, devletlerin davranışlarının normlarını kendi çıkarlarına göre hesapladığı veya içselleştirdiği için sosyalleşmenin bir ürünü olabileceğini ifade etmiştir. Waltz, birim düzeyindeki değişkenleri göz ardı ederek, uluslararası sistemin kalıcı etkilerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Klasik realistlerin aksine, neorealistler uluslararası politikayı revizyonist devletlerin saldırgan davranışlarından ziyade trajik olarak görmektedirler. Waltz'un öngördüğü uluslararası siyasi sonuçlar arasında, çok kutuplu sistemlerin iki kutuplu sistemlerden daha az kararlı olacağı; karşılıklı bağımlılığın iki kutuplulukta çok kutupluluktan daha düşük olacağı; ve birim davranışına bakılmaksızın, tek bir devlet tarafından hegemonya olası olmadığı ve hatta imkansız olduğu vardır (Waltz, 1979; akt. Elman, 2007). Waltz'dan sonra gelen bazı düşünürler çok kutuplu sistemin kargaşaya neden olacağını ifade etmiş ve bunun nedenini iki şekilde açıklamışlardır. İlki çete dayanışması (chain-gang) olarak adlandırılan durumdur. Bu durumda büyük güçler olası bir krizde bir araya gelerek bir çete dayanışması oluştursa savaş ihtimali ve hatta savaşın derinleşme ihtimalinin çok yüksek olduğudur. İkincisi ise sorumluluğu birbirine atma (buck-passing) olarak adlandırılan durumdur. Bu durumda çok kutuplu bir düzende büyük güçler krizin sorumluluğunu birbirine atarak krizi derinleştirebilir (Waltz, 1979; akt. Balcı, 2017).

Waltz'un geliştirdiği teori, tüm devletler hayatta kalma motivasyonu ile hareket ederken içlerinden birini veya birkaçını bu durumu değiştirmeye iten nedenler ya da hayatta kalma olgusuna yönelik tehdidin nereden geldiği sorularına yanıt vermekte yetersiz kalmıştır. Anarşi ve hayatta kalmanın tek başına, herkesin herkese karşı savaşını açıklamada yetersiz kaldığını ifade eden Randal Schweller'e göre anarşi durumunda güvenlik ikilemini ortaya çıkaran ihtimal sistemin içindeki birimlerden

(devletlerden) birinin yağmacı(maceracı) bir devlet olması ihtimalidir. Schweller'e göre Waltz'un açıklamakta eksik kaldığı nokta budur. Waltz'u "savunmacı realist" olarak nitelendiren ve kendisini 'saldırgan realizm teorisyeni' olarak tanımlayan John Mearsheimer ise Schweller'e göre eksik kalan bu noktayı tamamlamıştır (Balcı, 2017).

Mearsheimer, anarşinin devletleri iktidar için rekabet etmeye zorladığı konusunda Waltz ile aynı fikirdedir ancak devletlerin hegemonya peşinde olduklarını bu yüzden de Waltz'un tasvir ettiğinden daha saldırgan olduklarını savunmaktadır (Jackson & Sørensen, 2013). Mearsheimer'in teorisi beş temel varsayımda bulunur. Bu varsayımlar: uluslararası sistem anarşiktir; büyük güçler, doğaları gereği bazı saldırgan askeri yeteneklere sahiptir ve bu nedenle birbirlerine zarar verebilirler; devletler, diğer devletlerin niyetlerinden asla emin olamazlar; hayatta kalmak büyük güçlerin birincil hedefidir ve büyük güçler rasyonel aktörlerdir. Bu varsayımlardan, Mearsheimer, büyük güçlerin birbirlerinden korktuklarını, güvenlikleri için yalnızca kendilerine güvenebileceklerini ve devletlerin hayatta kalmalarını sağlamak için en iyi stratejinin göreceli güç maksimizasyonu olduğu sonucuna varmaktadır. Devletlerin yalnızca 'uygun' miktarda güç aradığını öne süren savunmacı yapısal realistlerin aksine Mearsheimer, güvenliğin diğer devletlere göre olabildiğince fazla güç elde etmeyi gerektirdiğini savunmaktadır. Mearsheimer, artan yeteneklerin, kışkırtıcı bir tepkiyi tetiklemeden bir devletin güvenliğini artırabileceğini savunmaktadır (Mearsheimer, 2001; akt. Elman, 2007). Saldırgan realizm, hem devletlerin nasıl davrandığına dair tanımlayıcı bir teori hem de tehlikeli bir dünyada hayatta kalmanın en iyi yolu olarak devletlerin izlemesi gereken kuralcı bir teoridir. John Mearsheimer yapısal realizminde, Waltz ve diğer realistlerde bulduğu savunmacı realizmin aksine, saldırıya veya gücü maksimize etmeye vurgu yapmaktadır. Savunmacı realizmin, paylarını artırmak yerine mevcut güç dengesini sürdürmek ile daha çok ilgilenen devletlere odaklanmasını eleştirmekte, bu düşüncenin aksine devletleri güç konumlarını en üst düzeye çıkarmaya çalışan aktörler olarak görmektedir. Bir devletin ilkesel olarak nihai hedefi, sistemde hegemon olmaktır. Mearsheimer için, bir devletin anarşide hayatta kalmasının en iyi yolu, diğer devletlerden yararlanmak ve ne pahasına olursa olsun güç kazanmaktır. Saldırgan realizmde temel varsayım, anarşi ve yeteneklerin dağılımının en çok savaş ve barış gibi uluslararası politikanın büyük meselelerini açıklamada önemli olduğudur. Bireylerin, iç siyasetin ve ideolojinin rolüne çok az dikkat edilir. Mearsheimer, yerel

faktörlerin gerçekten önemli bir rol oynadığı durumlarda, saldırgan realizmin söyleyecek pek bir şeyi kalmadığını kabul etmektedir (Viotti & Kauppi, 2011). Ancak Mearsheimer'a göre okyanuslar gibi büyük engellerin olduğu bir gezegende küresel hegemonya imkansızdır. Hiç bir devlet bunu başaracak kadar güce sahip olamaz dolayısıyla devletler kendi bölgelerinde hegemon olmayı amaçlamalıdır (Mearsheimer, 1993; akt. Jackson & Sørensen, 2013).

War and Change in World Politics adlı kitabında Robert Gilpin, hegemonik veya büyük güç savaşı üzerine düşünmek için bir çerçeve geliştirmeye çalışmıştır. Uluslararası tarihin önemli dönüm noktalarında tekrar eden kalıpları, ortak unsurları ve genel eğilimleri tespit etmenin mümkün olduğuna inanan Gilpin'e göre saldırgan realizmi yansıtan uluslararası siyasi değişim, siyasi aktörlerin kendi çıkarlarını ilerletmek için uluslararası sistemi değiştirme çabalarının bir sonucudur ve bu çıkarlar güvenlik, ekonomik kazanç, ideolojik hedefler vb. şekillerde tanımlanabilir (Viotti & Kauppi, 2011). Uluslararası ilişkileri şekillendiren gücün rolü ile ilgilenen uluslararası politika çalışmalarıyla uluslararası ekonomik güçleri sentezlemeye çalışan Gilpin'e göre uluslararası ilişkilerde etkileşim değişimi, sistemik değişim ve sistemin değişimi olmak üzere üç tür değişim vardır. Sistemik değişim modeli devletlerin davranışlarının analizine rehberlik edecek beş varsayımı listeler. Buna göre; eğer devletler sistemi değiştirmenin karlı olmayacağı inancına sahipse sistemde bir denge durumu yani istikrar vardır. Eğer devletler sistemi değiştirmeye çalışıyorsa kar oranı maliyetten yüksektir. Eğer değişimin marjinal maliyeti umulan faydaya eşit veya umulan faydadan daha fazla değilse bir devlet coğrafi, siyasi ve ekonomik yayılma yoluyla uluslararası sistemi maliyet fayda eşitliğini sağlayana kadar değiştirmeye çalışır. Değişim ve genişlemenin fayda ve maliyeti arasında denge kurulduysa, mevcut durumun devamlılığını sağlayan ekonomik kapasite, mevcut durumu korumanın ekonomik maliyetinden daha hızlı artış gösterir. Eğer uluslararası sistemdeki dengesizlik çözüme kavuşturulmazsa, sistem değişir, güç yeniden dağılır ve yeni bir denge kurulur. Gilpin'e göre Vestfalyan sistem kurulduğundan beri sistemin istikrarı hegemon bir gücün varlığına bağlı olmuştur ve sistemin değişimi bugüne kadar savaş ya da hegemonik savaş vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Hegemonyaların kalıcı olmadığını ifade eden Gilpin, bunu hegemonyayı sürdürmenin maliyetinin, hegemonya için kullanılabilecek kaynaklardan daha hızlı artış göstermesine ve hegemon devletin vatandaşlarının artan

beklentilerine bağlamaktadır. Gilpin'e göre eğer hegemon güç gücünü muhafaza etmek istiyorsa, iç engeller ile mücadele ederek rızayı artırma yoluyla yükselen güçlere kendine saldırma fırsatı vermeden saldırabilir ya da denizaşırı sorumluluklarını azaltarak diğer devletler ile stratejik işbirliği geliştirebilir (Gilpin, 1981; akt. Griffiths, Roach, Salamin, 2011). Gilpin Uluslararası ilişkilerin temel doğasının binlerce yıldır değişmediğini, uluslararası ilişkilerin bir anarşi durumunda bağımsız aktörler arasında tekrar eden bir zenginlik ve güç mücadelesi olmaya devam ettiğini öne sürmektedir. Yurt içi ve uluslararası gelişmelerin devletlerin farklı oranlarda büyümesine yol açtığını ve devletler birbirlerine göre yükselip alçaldıkça çatışma ortaya çıktığını ifade eden Gilpin'e göre devletler çatışmaya girmeyi seçerler çünkü bunu yapmanın faydalarının maliyetlerini aştığını hesaplarlar. Özellikle, uluslararası sistem sistemdeki lider güç tarafından ve güç için yaratıldığından, güçteki değişiklikler sistem liderliği üzerinde çatışmaya yol açmaktadır. Gilpin, bu dinamiklerin her zaman devletler arası ilişkilere uygulandığını ve dolayısıyla çerçevesinin geniş bir insanlık tarihi alanına uygulanabileceğini öne sürmektedir (Gilpin, 1981; akt. Elman, 2007).

Neorealist teorisyenler, klasik realistlerin insan doğası temelli analizinin aksine sistem düzeyinde bir analiz yöntemi geliştirmiş, devletler arasında anarşi ortamında oluşan rekabete ve güç dengesinde vurgu yapmışlardır. Klasik realizminde yapılan gücün amaç olduğu vurgusunun aksine neorealist teorisyenlere göre güç bir araç olmuştur. Waltz, Mearsheirmer ve Gilpin'in de vurguladığı üzere devletlerin önceliği bekasıdır ve üç teorisyen de devletlerin hegemon olma isteği veya olması gerektiğini ifade etmiştir. Sistemdeki değişimlerin ülkeler arasındaki ilişkilere nasıl etki ettiğini ifade eden neorealizme, bu çalışmada, sistemsel değişimlerin Afrika devletlerinin uluslararası ilişkilerine nasıl etki ettiğini incelerken başvurulacaktır.

1.3. Neo Klasik Realizm

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yaşanan değişimin neorealizmin uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki konumunu sarsması, Sovyetler Birliği'nin askeri bir müdahale olmadan nasıl dağıldığı sorusunu yanıtlayamaması neoklasik realizmin ortaya çıkışında etkili olmuştur. Neo-klasik realizm yalnızca sisteme değil devletlerin iç yapılarına da odaklanarak devletlerin davranışlarını açıklamaya yönelmiştir (Balcı, 2017). Neoklasik realizm, toplumun içindeki aktör ve çıkar gruplarının dış politika yapımına etkileri,

devlet ile toplum arasındaki münasebetler, devlet kurumlarının kapasiteleri ile devlet adamlarının fırsatları ve tehditleri anlamlandırma şekilleri gibi pek çok konunun üzerine eğilen, esasında bir dış politika teorisidir. Devletlerin uluslararası sistemdeki davranışlarını devlet ve devlet adamları düzeyindeki unsurlar ile açıklamaktadır (Ersoy, 2019).

Neoklasik realizmin temelleri kabul edilen belli başlı eserler ve bu eserlerin yazarı olan teorisyenler vardır. Bunlardan ilki olan Stephen M. Walt, yapısal realist olarak görülse de güç dengesi ve ittifak dengesi ayrımına giderek, devlet adamlarının tehditi algılama biçimleri üzerinden yapı-devlet davranışı arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmış, devletlerin gücü değil tehditleri dengelediği iddiasında bulunmuştur. Devletlerin tehdit olarak algılanmasına neden olan unsurları toplam güç, coğrafi olarak yakınlık seviyesi, saldırmacı güç ve saldırgan niyetler olarak dört unsurda ele alan Walt'a göre saldırgan niyet bu dört unsurun en önemlisidir. Çünkü ittifakı esas belirleyen niyettir ve devletler ya en büyük tehditi oluşturan yabancı güce karşı ya da tehdit olarak gördükleri yabancı güç ile ittifak kurma eğilimindedir. Bu bağlamda Walt, ittifakları peşine takılma ve dengeleme olarak iki kategoriye ayırmıştır (Walt, 2002; akt. Ersoy, 2019). Walt'a göre uluslararası ittifakların en büyük nedeni tehditlerdir ve dengeleme, peşine takılmadan daha yaygın bir ittifak türüdür. Süper güçler ittifak ortaklarını öncelikle birbirini dengelemek için seçseler de, bölgesel güçler büyük ölçüde küresel güç dengesine kayıtsızdır. Walt'a göre tehditlere karşı denge sağlamak için kurulan ittifaklar birkaç farklı biçimde olabilir. En tipik haliyle, devletler, başka bir devletin gücünü kendilerine ekleyerek tehditlere karşı koymaya çalışırlar. Böylelikle süper güçler, birbirlerinden gelen tehditlere karşı koymak veya diğerinin etkisini genişletmesini önlemek için müttefikler ararlar. Buna karşılık bölgesel devletler, yoğun bir rekabet veya aktif bir askeri çatışmaya girdiklerinde, çoğu zaman süper güçlerden birinden, ara sıra diğer yerel aktörlerden dış yardım isterler (Walt, 1987). Neoklasik realist olarak ön plana çıkan bir diğer isim ise Jack Snyder'dir. Aşırı yayılcılığın sanayileşmiş büyük güçler arasında zarar gördükleri halde neden yaygın olduğunu sorgulayan Snyder ise bu durumu iç siyaset ile temellendirmiş, aşırı yayılcılığın iç emperyalist grupların kendi çıkarları için koalisyon kurarak, milli siyasetin denetimini ele geçirip, devletin propaganda araçlarını çıkarları için kullanarak, gruplar içindeki menfaatlerinin artması doğrultusunda ortaya çıktığını ifade etmiştir (Ersoy, 2019).

Neoklasik realizmin önemli eserlerinden biri kabul edilen *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role* adlı eserinde Fareed Zakaria, devletlerin neden yayılcı politikalar izlediğini sorgulamış, bunu açıklamak adına da devlet-merkezli realizm olarak adlandırdığı bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşımı, devlet ile millet arasındaki fark ve devlet gücü ile millet gücü arasındaki farkı ortaya koyup, uluslararası ilişkilerde gerçek aktörlerin devlet adamları olduğu ve devlet adamlarının milli gücü devlet aracılığı ile kullandığı kabulü üzerinden temellendiren Zakaria, milletlerin, devlet adamları devletin gücünde bir artış sezdiği zaman kendi siyasi çıkarlarını ülke dışında yaymaya çalıştığını ifade etmiştir (Zakaria, 2011; akt. Ersoy, 2019).

Neoklasik Realizmin kurucusu olarak bilinen Gideon Rose ise, uluslararası ilişkiler teorisinin uzun yıllar neorealizm tarafından domine edildiğini ancak neorealizmin devlet etkileşimlerinin sonuçlarını açıklamaya çalışmasından dolayı bir uluslararası politika teorisi olduğunu ifade etmiştir. Rose'a göre, neorealizm tek tek devletlerin motivasyonları hakkında genel varsayımlar içerse de devletlerin davranışlarını ayrıntılı olarak veya her durumda açıklama iddiasında değildir. İç politikanın dış politikaya etkileri (Innenpolitik) ve realizmin varyasyonları ile sistemik faktörlerin etkileri bu zamana kadar analiz geliştiren okullar olmuş, Rose ise *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy* adlı eserinde beş farklı eseri gözden geçirerek neoklasik realizm adını verdiği yeni bir yol ortaya koymuştur. Rose'un açıkladığı üzere, neoklasik realistler, göreceli maddi gücün bir ülkenin dış politikasının temel parametrelerini oluşturduğunu iddia eder; dış politika seçimlerinin gerçek siyasi liderler ve elitler tarafından yapıldığını ve bu nedenle önemli olanın, yalnızca göreceli miktarlarda fiziksel kaynak veya var olan güçler değil, onların göreceli güç algıları olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, bu liderler ve elitler, ulusal kaynakları istedikleri gibi çıkarma ve yönlendirme konusunda her zaman tam özgürlüğe sahip değildirler. Bu nedenle güç analizi, devletlerin toplumlarına göre gücünü ve yapısını da incelemelidir, çünkü bunlar, dış politikaya tahsis edilebilecek ulusal kaynakların oranını etkilemektedir. Bu, benzer brüt yeteneklere sahip ancak farklı devlet yapılarına sahip ülkelerin muhtemelen farklı davranacağı anlamına gelmektedir. Sistemik baskılar ve teşvikler, devlet davranışının belirli ayrıntılarını belirleyecek kadar güçlü veya kesin olmadan, dış politikanın geniş sınırlarını ve genel yönünü şekillendirebilir. Tüm bu

nedenlerden dolayı, neoklasik realistler, iktidar ve politika arasındaki bağları anlamanın, dış politikaların formüle edildiği ve uygulandığı bağlamların yakından incelenmesini gerektirdiğine inanmaktadır. Neoklasik realizm göreceli gücü bağımsız değişken olarak kabul ederek güç kavramını hangi devletlerin birbirini etkileyebileceği hususunda yeteneklere ve kaynaklara atıfta bulunmak için kullanılmaktadırlar. Neoklasik realistler, devletlerin güvenliği aradığını varsaymak yerine, devletlerin uluslararası anarşinin belirsizliklerine, dış çevrelerini kontrol etmeye ve şekillendirmeye çalışarak yanıt verdiklerini varsayarlar. Bu bağlamda neoklasik realistlere göre devletlerin hırslarını şekillendiren göreceli maddi güçtür ve neoklasik realistler, devletler göreceli güçleri arttıkça yurt dışında daha fazla nüfuz arayacakları iddiasındadır. Neoklasik realistler, tek başına sistemik faktörlerle sınırlı bir dış politika teorisinin çoğu zaman yanlış olacağına inanmaktadır. Neoklasik realistlere göre; sistemik baskıların, karar vericilerin algıları ve yerel devlet yapısı gibi birim düzeyinde müdahale eden değişkenler aracılığıyla nasıl dönüştürüldüğü analiz edilmelidir. Uluslararası anarşi ne Hobbes'un tasvir ettiği gibi kötü ne de iyi huyludur. Esasında uluslararası sistem daha çok karanlık ve okunması zordur ki içinde olan devletler güvenliklerinin ne derecede olduğunu görmekte zorlanırlar. Sistemik kısıtlamaların ve birim düzeyinde davranışların arasında açık bir bağlantı olduğu kabulünden hareketle neoklasik realistler uluslararası gerçekliğin sosyal olarak inşa edildiğini ve anarşinin devletlerin ondan ne anladığı olduğunu savunmaktadır (Rose, 1998).

Schweller ise yetersiz genişleme ve yetersiz saldırganlık olarak ifade ettiği bilmeceyi açıklamak için neoklasik bir realist teori sunduğunu ifade etmiş, neoklasik realizmin, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında neden yalnızca belirli büyük güçlerin bölgesel hegemonya olmaya kalkıştığını açıklayabileceğini iddia etmiştir. Schweller'a göre, saldırgan realizm, uluslararası sistemin büyük güçleri göreceli güçlerini maksimize etmesi ve güvenlikleri için hegemon olmaya teşvik ettiğini savunmakta ancak yirminci yüzyılın başlarında bölgesel hegemon olmak için neden bu kadar az teşebbüs olduğunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Schweller, 2009). Schweller'a göre bu durum neoklasik realizm ile açıklanabilir. Saldırgan realizmin, güç dengesi ve tehdit teorilerinin aksine, hegemonyanın önündeki engellerin büyük güç koalisyonlarına karşı çıkmanın caydırıcı etkisinde değil, revizyonist büyük güçlerin veya liderlerinin yerel kaynakları seferber etmede

yaşadıkları zorluklarda yattığını ileri sürmektedir. Bunun dışında liderlerin, pahalı ve riskli yabancı girişimler için halk desteğini toplamak ve sürdürmek için güç dengesi mantığına yönelik çağrılarını hiçbir zaman kullanmadığını ifade eden Schweller'a göre hegemonik bir teşebbüs için gerekli kaynakları çıkarmanın ve seferber etmenin anahtarlarının, ulusal liderlerin bir kitle politikası çağında yayılmacı yabancı girişimlere desteği seferber etme becerisinde yatmaktadır (Schweller, 2009). Neoklasik realizmin başlıca eserlerinden biri olarak kabul edilen *Unanswered Threats Political Constraints on the Balance of Power* adlı eserinde devletlerin tehditler karşısında neden yeterli derecede dengeleme yapamadığını sorgulayan Schweller, Neorealizmin devletlerin kendi içinde tutarlı aktörler olduğu iddiasının gerçekçi olmadığını iddia etmiştir (Schweller, 2006; akt. Ersoy, 2019). Schweller, iç siyasal analiz düzeyindeki dört faktörün dengeleme davranışını, özellikle de maliyetli askeri seferberlik dürtüleri şeklindeki iç dengeyi engellediğini iddia etmektedir. Bunlardan ilki tehdidin niteliği ve kapsamı, politik maliyetleri ve riskleri hakkında elit fikir birliği (anlaşmazlık) ve bir tehditle başa çıkmak için en etkili ve en uygun politika çözümü. İkincisi bir merkezi hükümetin siyasi liderliğinin kalıcı iç bölünmelerle parçalanma derecesini ifade eden elit uyumdur (parçalanma). Elit kutuplaşması ideolojik, kültürel veya dini bölünmeler, bürokratik çıkarlar, parti hizipleri, bölgesel ve sektörel çıkarlar veya etnik grup ve sınıf bağlılıkları üzerinden ortaya çıkabilir. Tehdit altındaki devlet içindeki fırsatçı seçkinler, kendi kişisel güçlerini geliştirmek veya görev almak için düşmanla işbirliği yapmaya istekli olabilir. Üçüncü değişken sosyal uyumdur. Yüksek düzeyde siyasi ve sosyal entegrasyona sahip devletlerin, büyük olasılıkla dış tehditlere karşı denge sağlayacağını ifade eden Schweller'a göre parçalanmış devletler, en düşük ortak payda tarafından tanımlanan etkisiz politikalar, verimsiz dengeleme, yolsuzluk, uzaklaşma, tutarsız yarı önlemler veya etkisiz politikalarla yanıt vererek tehlikeli tehditlere yetersiz tepki verecek, kriz öncesi dönemde ciddi şekilde parçalanmış devletlerin, dış baskı altında daha da çatlaması ve hatta parçalanması, düşmana teslim olması ve bir iç savaş veya devrime girmesi beklenebilir. Son olarak, bir devletin etkili bir şekilde dengeleyip dengeleyemeyeceğini belirlemede rejimin veya hükümetin savunmasızlığının derecesi önemli bir faktördür. Zayıf rejimler veya istikrarsız hükümetler, tanımları gereği meşruiyet ve politika kapasitesinden yoksundur. Schweller, zayıf bir rejim, hayatta

kalmak için baskı kullanmalı ya da muhalefeti seçip yatıştırmaya çalışmalıdır (Schweller, 2006).

Uluslararası İlişkiler akademisyenlerinin pek çoğuna göre disiplinin geleneksel teorileri Afrika kıtasına uygulanabilir değildir. Özellikle Dunn ve Shaw'ın *Africa's Challenge to International Relations Theory* adlı kitabında geleneksel teorilerin neden Afrika'ya uygulanamayacağına dair geniş incelemelere yer verilmiştir. Kitabın bir bölümü olan *Realism, Neo-Realism and Africa's International Relations in the Post-Cold War Area*'da John F. Clark'a göre; realizmin Afrika'nın uluslararası ilişkilerini anlamamıza yardım etmede büyük bir çekiciliği olsa da sınırları da bulunmaktadır. Soğuk Savaş sırasında Afrika, süper güçlerin rekabeti için önemli bir ortam olarak görülmüş ve kıtada süper güçlerin nüfuz mücadeleleri birçok çalışmaya konu olmuştur. Geleneksel realizm, Afrika'daki diğer dış güçlerin, özellikle de Fransa'nın devam eden etkisini anlamaya yardımcı olmak açısından değerlidir. Hiçbir süper gücün eski Fransız kolonilerinin hiçbirinde baskın bir dış mevcudiyet elde edememesi ve Fransa'nın dönem boyunca eski kolonilerindeki varlığını sürdürmeyi ve geliştirmeyi başarılı bir şekilde gerçekleştirmesi dikkate değerdir. Fransa'nın eski kolonileriyle yaşadığı uluslararası patron-müvekkil ilişkisi, güçlü devletlerin müvekkil ararken zayıf devletlerin zorunlu olarak koruma ve yardım istediği şeklindeki Realist görüş ile uyumludur. Ancak Clark'ın geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinin Afrika'da uygulanamayacağına dair görüşleri 'ulus' kavramıyla temellendirilmektedir. Bu teorisyene göre ulusal çıkar kavramı Afrika'da 'gerçek bir ulus devlet' olmamasından ve Afrika'daki liderlerin yönettikleri nüfusa karşı sıklıkla çok az yükümlülük hissetmesi veya hiç yükümlülük hissetmemesindendir (Clark, 2001).

Clark'ın haklı olduğu noktalar olmakla beraber Nye ve Welch'in *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* adlı kitaplarında tanımladığı üzere devletlerin ayırt edici iki önemli özelliği vardır: teritoryallık (mülkiyet) ve egemenlik (Nye & Welch, 2018). Sınırları doğal olmadığı aşıkarsa da Afrika devletleri tanımlanabilir bir toprak parçası üzerinde bu toprak parçasını yönetme hakkına sahiptir dolayısıyla devlet olmanın temel iki şartı Afrika devletlerinde mevcuttur. Ulus kavramını ise belirli bir ortak dil, din, kültür, din, tarih, mitolojik kimlik ya da kader duygusunu paylaşan insan grubu olarak tanımlamışlardır (Nye & Welch, 2018). Afrika devletlerinin pek çoğu ortak bir sömürge geçmişine sahip, resmileştirilmiş ortak dilleri olan devletlerdir. Nye ve Welch bu

noktada etnik grubu ulus kavramının eksik bir eşanlamlısı olarak tanımlar ve her etnik grubun bir devlet olmadığını, bazı devletlerin ise çokuluslu olduğunu ifade ederler (Nye & Welch, 2018). Afrika devletlerinin pek çoğu homojen değildir ve içerisinde birden fazla etnik grubu barındırır. Nye ve Welch'in de ifade ettiği gibi "bugün dünyada katıksız çok az ulus devlet vardır" (Nye & Welch, 2018). Ancak bu durum da, tıpkı Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, devlet olmanın önünde engel teşkil etmemektedir. Devletlerin içerisindeki etnik grupların sık sık otonomi veya bağımsızlık talep etmesi de hem Afrika'da hem de dünyanın geri kalanında rastlanan bir durumdur (Nye & Welch, 2018). Kanada'da Québec'ler, İspanya'da Katalanlar gibi ayrılıkçı hareketlerin yaşanması devlet egemenliğine zeval getirmekten ziyade hiçbir ulus devletin homojen olmadığını ispatıdır. Devlet olmanın bir başka şartı ise diğer devletler tarafından devlet olarak tanınmaktır. Nye ve Welch, Birleşmiş Milletler'e üye kabul edilmeyi bu durumun "altın standardı" olarak tanımlamıştır (Nye & Welch, 2018). Afrika devletleri bu şartları da yerine getirmektedir.

Pek çok konuda Clark'a katılsa da Nanjira, Afrika devletleri için teoriler değilse de belirli kavramların uygulanabilir olduğunu ifade etmektedir. Realizme dayanan "güç mücadelesi" kavramını hayatta kalma, tahakküm, boyun eğdirme, güç siyaseti ile ilgili mücadeleler olarak ifade eden Nanjira, bu kavramın Afrika'nın uluslararası ilişkilerine en çok uyan kavram olduğunu çünkü Afrika'nın her zaman hayatta kalma mücadelesi içinde olduğunu ifade etmiştir. Nanjira'ya göre Afrika ulusları egemenlik, toprak bütünlüğü ve bağımsızlıklarını korumalı; nüfuslarının temel ihtiyaçlarını sağlamalı, önemli ulusal hedefler olarak ve ulusal savunma için askeri güç elde etmenin ve Afrika devletinin gücünü, prestijini ve uluslararası ilişkilerdeki etkisini artırmanın bir yolu olarak ekonomik ve siyasi güç elde etmek için mücadele etmelidirler. Bu "güç dengesi" teorisi aslında bir doktrin ve Antik Çağ'dan 21. yüzyıl devletine kadar bir Afrika dış politikası ve diplomasının veya bir grup devletin gücü (yani yetki ve etkisi) vasıtasıyla oluşmuş bir düzenlemedir ki bu düzenleme diğer devletlerin telafi edici gücü tarafından kontrol edilmiştir. Güç siyasetinin bu hakimiyeti, Afrika'nın uluslararası ilişkilerine hakimdir. Afrika ülkeleri siyasi bağımsızlık kazanmak için mücadele etmek ve hatta kan dökmek zorunda kalmış,ve hala mücadele etmeye devam etmektedir. Bu nedenle, bu teori, çağdaş Afrika uluslararası ilişkilerinde demokrasi, ideoloji ve liderlik sorunları ile ilgilenen Afrika meselelerinin incelediği her yerde kendini çok açık bir şekilde

göstermektedir (Nanjira, 2010). Bu çalışma realizmin, Nanjira'nın da ifade ettiği üzere, özellikle de hayatta kalma ve çıkar gibi realizmin temel kavramlarının Afrika devletlerine uygulanabileceğini iddia etmektedir.

1.4. Kavramsal Çerçeve: Denge Politikası

Sistem içerisinde güçlenen bir devlete karşı diğer bir güçlü devlete veya devletlere dayanmak (Kürkçüoğlu, 1980) olarak ifade edilen 'denge politikası' sistemdeki tüm devletlerin askeri güçlerinin ortadan kaldırılması ile devletlerin güvenliğinin sağlanabileceği ve askeri güçlerin ortadan kalkmasıyla hiçbir devletin bir diğerine hükmedemeyeceğini iddia eden bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, eğer bir devletin gücü diğer devletlerin gücünden daha fazla olursa, gücü daha az olanlara saldırabilir. Bu durumda gücü daha az olan devletler ittifaklar oluşturarak gücü fazla olan devleti dengelemeye çalışır (Boztaş, 2019). Devletler var olduğundan beri var olan denge politikası, devlet yöneticilerinin diplomatik becerileri ile ilintilendirilmekte hatta savaşların çıkma nedeni devlet yöneticilerinin denge politikasını yeterince iyi uygulayamamasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Çatışmaların ve savaşların pek çoğu güçleri birbirlerine eşit devletler arasında ve genellikle üstünlük kurmak yahut çıkarların çatışması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Denge politikası, bazı devletler için bekasını sağlamak, uluslararası sistemde devlet olarak kendisini korumak, bazı devletler için ise büyümek ve güçlenmek için bir yol, araç olmuştur (İbrahimoglu, 2014).

Özellikle Soğuk Savaş döneminde anlam kazanan dengeleme kavramı çoğunlukla realist teorisyenler tarafından kullanılmıştır. Bir neorealist olan Kenneth Waltz'a göre siyasi aktörlerin birbirlerini dengelemesi (*balancing*) veya birbirlerinin peşine takılması (*bandwagoning*) uluslararası sistemin yapısına bağlıdır. Devletler, anarşik uluslararası sistemde hayatta kalmak için peşine takılma siyasetini değil dengeleme siyasetini tercih etmektedir. Peşine takılma siyasetinin hiyerarşik düzenler için daha avantajlı olduğu kanısında olan Waltz için, hiyerarşik sistemde önde olanın peşinden gitmenin sakıncası yoktur çünkü bu durumda kaybetmek güvenliklerini tehlikeye atmaz, devletler güçlü olanın peşine takılarak kazançlarını arttırmak ya da kayıplarını azaltmak için çabalar ancak anarşik sistemde güçlü bir devletin peşinden gitmek daha sonra başka bir devletin sistem içinde güçlenmesi durumunda kötü sonuçlara yol açabilir. Anarşik uluslararası sistemde diğer ülkelerin gücü Waltz'a göre

daima tehdittir ve dengeleme siyaseti bu tehdidin doğurduğu riski azaltmaya yöneliktir (Donnelly, 2005). Devletin uluslararası sistemdeki en temel aktör olduğu ve devletlerin en temel amacının hayatta kalmak olduğu Waltz'un yaklaşımının temelinde olmasından mütevellit, Waltz'a göre devletler kendi konumlarını en iyi 'güç dengesi (balance of power)' içerisinde muhafaza edebilir (Özlük, 2017).

Güç dengesi, çok fazla tanımlanmaya çalışılsa da net bir tanımlama henüz yapılmamıştır. Güç dengesi tanımı üç farklı kategoriye ayrılabilir: bir durum olarak güç dengesi, bir politika olarak güç dengesi, bir sistem olarak güç dengesi. Bir durum olarak, güç dengesi, durumlar veya durum grupları arasındaki bir dengeye yahut bunun eksikliğine atıfta bulunan tanımlayıcı bir terimdir. Bir politika olarak, devletlerin böyle bir dengeyi yaratmaya veya sürdürmeye yönelik aktif girişimini ifade eder. Bir sistem olarak güç dengesi ise uluslararası ilişkilerin işleyişinin belirli bir düzenlemesidir (Bendel, 1994). Uluslararası sistemde devletlerin en temel kaygısını mevcut güç dengesini muhafaza etmek yada kendi yararlarına çevirmek olarak gören realist teorisyenlere göre devletlerin bunu yapmaktaki amacı sistem içerisindeki bir devletin sistemin dengesini bozacak şekilde güçlenmesinin önüne geçmek ve devletin kendisi için bir tehdide dönüşmesini engellemektir (Balcı, 2017).

Mearsheimer ise Waltz'un iki temel varsayımı neticesinde devletlerin konumunu güç dengesi içerisinde muhafaza edebileceği sonucuna vardığını ancak eğer Waltz haklıysa devletler bekaları için güçlerini arttırmaya gidecek ancak bu sistem içerisindeki büyük güçlerin karşı adımları ile engellenecektir. Mearsheimer'e göre dengelemek yada sorumluluğu devretmek (buck passing) devletlerin coğrafi konumları ile ilişkilidir. Coğrafi olarak hegemonu yakın devletler dengeleme eğilimindedir çünkü konumsal yakınlık dengeleme yoluyla faydaları artırır. Ancak küçük devletler hegemonun peşine takılma eğilimindedir. Mearsheimer'e göre devletin göreceli gücü ne kadar fazlaysa o kadar dengeleme eğilimi göstermektedir (Özlük, 2017).

Walt ise, Waltz'un klasik yaklaşımının büyük bir iyileştirmesi olarak tehdit dengesi (*balance of threat*) teorisini tanıtmıştır. İlk olarak dengeleme ve peşine takılma kavramlarına odaklanan Walt, ardından yalnızca askeri veya saldırı yetenekleri gibi güç birimlerine değil, aynı zamanda tehditlere odaklanarak teoriye yeni bir katkı sağlamaya çalışmıştır. Saldırgan olan devletlerin, diğer devletleri saldırgan olarak görülen

devletleri dengelemek için provoke edebileceğini iddia eden Walt (Brock & Henneberg, 2013), devletlerin kendi güvenliklerine karşı en büyük tehdidi oluşturan devletleri dengelediğini ifade etmektedir. Tehdit dengesi teorisinin özü, bir hegemon lehine salt asimetrinin başkalarının güvenliği için bir tehdit oluşturmadığı iddiasıdır. Yani, başkalarına en büyük tehdidi oluşturan devlet mutlaka sistemdeki en güçlü devlet değildir. Walt'a göre tehdit, bir devletin toplam gücü (nüfus ve ekonomik, askeri ve teknolojik yeteneklere göre belirlenir), coğrafi yakınlık, saldırgan askeri yeteneklere sahip olma ve saldırgan niyetler sergileme derecesi veya diğer devletlerin bir devletin saldırgan niyetler barındırdığını algılaması gibi faktörlerin birleşimidir. Walt'a göre bir devletin iç siyasal sisteminin doğası, bir devletin başkaları için tehdit oluşturup oluşturmadığını belirlemede çok önemli bir faktördür (Layne, 2004).

Waltz'un devletlerin gücü dengelediği iddiasına karşın Schweller, uluslararası siyasette, tehdit altındaki ülkelerin açık ve mevcut bir tehlikeyi fark edemedikleri veya daha tipik olarak buna tepki göstermedikleri veya daha tipik olarak hala önemsiz ve tedbirsizce yanıt verdikleri aptallıkların birçok örneğini gördüğünü, yetersiz dengeleme (*underbalancing*) olarak adlandırdığı bu davranışın, neorealist teorisinin temel öngörüsüne, yani tehdit altındaki devletlerin ittifaklar kurarak ve / veya silah oluşturarak tehlikeli güç birikimlerine karşı denge kuracaklarına doğrudan aykırı olduğunu ifade etmiştir. Schweller, Waltz'un "ortak tehdit" olarak ifade ettiği şeyin motivasyonunun güvenlik değil kazanç olduğunu iddia etmektedir. Uluslararası sistemdeki dengesiz gücü kontrol etmeye karşı bir isteksizlik olduğunu ifade eden Schweller'a göre, Nazi Almanyası'nın dengelenmeye değil yatıştırılmaya çalışılması bu durumun örneklerinden biridir. Çift kutuplu sistemden 10 yıl sonrasında ABD'ye karşı hiçbir dengeleme girişimi bulunmadığını, güç dengesini kurmak için bir rakibin ortaya çıkmadığını iddia eden Schweller (Schweller, 2006), Walt'un tehdit dengesi teorisini de işbirliğinin amacının güvenlik olduğu durumları ele aldığını, bu nedenle de sistematik olarak karla yönetilen ittifakları dışladığını ifade etmiştir (Scheweller, 1994). Devletlerin güvenlikten ziyade kâr elde etme eğiliminde olduklarını ve çağdaş realist teorisinin, statüko önyargısı nedeniyle, çoğunluk davranışının kapsamını hafife aldığını iddia eden Schweller, revizyonist devleti ittifaklar çalışmasına geri getirmek için, bir çıkarlar dengesi (*balance of interest*) teorisi önermiştir. Çıkar dengesi kavramının, biri birim düzeyinde, diğeri sistemik düzeyde olmak üzere iki anlamı olduğunu ifade eden

Schweller, birim düzeyini, bir devletin, değerlerini genişletmek için ödemeye hazır olduğu maliyetlere göre kendi değerlerini savunmak için ödemeye hazır olduğu maliyetlere atıfta bulunurken, sistemik düzeyin, statüko ve revizyonist devletlerin görece güçlü yönlerine atıfta bulunduğunu belirtmiştir. Schweller, birim düzeyindeki analizini tanımlamak için devletleri hayvanlar ile sembolize etmiştir. Bu bağlamda statüko güçleri olma ihtimali yüksek, büyük güçleri aslanlar ile imgeleştiren Schweller, aslanların sahip olduklarını korumak için yüksek bedeller ancak değer verdiklerini arttırmak için yalnızca küçük bir bedel ödeyecek devletler olduğunu ifade etmiş, bu devletlerin birincil amacının çağdaş realizmin aktörler için öngördüğü savunmacı konumları ve güçlerini maksimize etme istekleri ile tutarlı olduğunu ifade etmiştir. Schweller, aslanın ormanın kralı olması gibi, büyük güçlerin dünyayı çekip çevirmekten ve yönetmekten memnun olduğunu ve statükoyu en kabul edilebilir bulan devletlerin düzeni yaratan devletler olduğunu dolayısıyla da mevcut düzenden en çok bu devletlerin fayda elde ettiğini ve koruduğunu belirtmiştir. Aslanların kurtları korkuttuğu gibi, büyük güçlerin de revizyonist devletleri saldırganlıktan caydırması gerektiğini, caydırma politikası başarısız olursa savaşı göze almaları gerektiğini öne süren Schweller'e göre büyük güçlerin bu sorumluluğu almasının sebebi kazanç değil, kendilerini, sistemdeki konumlarını ve prestijlerini korumaktır. Zayıf devletleri ise kuzular ile imgeleyen Schweller, kuzuların değerlerini savunmak veya yaymak için yalnızca düşük bedeller ödeyecek ülkeler olduğunu, yırtıcıların ve avların olduğu dünyada bu devletlerin av olduğunu belirtmiştir. Kuzuların av olmasının sebebi Schweller'e göre zayıf devlet-toplum ilişkisidir. Bu zayıf devlet-toplum ilişkisi, elitlerin ve kurumların kitleler nezdinde meşruiyetten yoksun olması, içsel olarak etnik, politik, sınıfsal, dinsel yada kabile olarak bölünmüşlük veya devletin ideolojisinin popüler kültürle çatışması ve devletin ideolojisini dayatması gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanabileceği gibi Samuel Huntington'ın parçalanmış ülkeler olarak adlandırdığı makul bir kültürel homojenliğe sahip ancak toplumlarının bir medeniyete mi yoksa diğerine mi ait olduğu konusunda bölünmüş olmasından kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Kuzuların değerlerini yaymak için çaba göstermediklerinden mütevellit çakallardan ayrıldığını ifade eden Schweller'e göre kuzular, irredentist amaçlarla yönlendirilmemekte, tehditleri başka yöne çevirmek ya da yatıştırmak için genellikle peşine takılma politikası izlemektedir. Bazı kuzular, özellikle parçalanmış devletler,

geleceğin dalgası (wave-of-the-future) ve domino peşine takılma politikası izleyebilirken bazıları da acil tehlikelerden korunmak veya yağmalanma korkusuyla güçlü olan tarafla ittifak kurma yoluna gidebilir. Peşine takılmanın yanı sıra kuzular, her iki tarafın da yanında yer almayarak kendilerini doğrudan tehdit durumundan uzaklaştırmayı seçebilir. Çakallar ise, kendi varlıklarını savunmak için yüksek bedeller ödeyen ancak değerlerini yaymak için daha yüksek bedeller ödeyen devletlerdir. Kurtlar gibi çakalların da tatminsiz olduğunu ifade eden Schweller' göre çakallar, riskten kaçınma ve fırsatçı olma eğilimindedir. Çakallar genellikle kurtların (revizyonist devletler) peşinden giderken aynı zamanda aslanların (statüko liderleri) da peşine düşecektir. Her iki tür peşine takılma da yağmacı sorumluluğu başkasına yüklemenin örnekleri olduğunu ifade eden Schweller, çakalların başkalarının saldırgan çabalarından kolayca faydalanmaya çalıştığını belirtmiştir. Revizyonist devletleri kurtlar olarak imgeleyen Schweller, bu devletlerin yırtıcı devletler olduğunu ve sahip olduklarından daha fazla istediklerine değer verdiklerini, tahammül edilemez olduğunu düşündükleri durumları iyileştirmek için büyük riskler almaya istekli olduklarını, kaybetme korkusuyla sınırlandırılmadan, umarsızca genişleme peşinde koşmakta özgür olduklarını öne sürmüştür. Kurtlar, dünyayı veya daha büyük bir bölümünü fethetmeye çalışmakta, dengeleme ve peşine takılma politikaları izlememekte aksine peşine takılan olmaktadır. Çıkar dengesi teorisinin sistem düzeyi ise yetenekler dağılımının tek başına sistemin istikrarını belirlemediğini, bu yeteneklerin veya etkinin kullanılacağı hedefler ve araçların daha önemli olduğunu öne sürmektedir. Gücün ve etkinin sistemi yönetmek veya yok etmek için kullanılıp kullanılmadığı, bu tür hedefleri ilerletmek için kullanılan araçların diğer devletleri tehdit edip etmediği veya kendilerini daha güvende hissettirip etmediği Shweller'a göre esas önem arz eden konulardır. Bir başka ifadeyle, sistemin istikrarı revizyonist ve muhafazakar güçlerin dengesine bağlıdır. Statüko devletleri revizyonist devletlerden çok daha güçlü olduğunda, sistem istikrarlı olacaktır ancak revizyonist bir devlet veya koalisyon statükonun savunucularından daha güçlü olduğunda, sistem sonunda değişime uğrayacaktır. Statüko güçleri, kendilerini korumayı ve zaten sahip oldukları değerlerin korunmasını isteyen, gücü maksimize etmekten ziyade güvenliğini maksimize etme niyetinde olan devletlerdir. Bu devletler için güvenlik dışı genişlemenin potansiyel kazanımları, savaşın maliyetlerinden ağır basmakta, değerlerini genişletmeye çalışsalar da, bu amaca ulaşmak için askeri araçlar

kullanmamaktadırlar. Bu nedenle, askeri güce olan ilgileri, değerlerine yönelik tehdit düzeyine göre değişmektedir. Revizyonist devletler ise, arzuladıkları şeye şu anda sahip olduklarından daha fazla değer vermekte, statükoyu değiştirmek ve değerlerini genişletmek için askeri güç kullanmaktan imtina etmemektedir. Schweller'a göre revizyonist devletler, ittifak davranışının başlıca hareket ettiricileri, statüko devletleri ise reaktörlerdir. Saldırgan devletler, statüko güçlerine büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Schweller'a göre, modern realizm bu tehdidi, teorinin tüm devletlere uygulamak için genelleştirdiği dengeleyici davranış olarak ifade etmekte ancak dengelemenin zıttı, bugünün realistlerinin iddia ettiği gibi peşine takılma değil, saldırganlıktır. Makul bir dış tehdidin yokluğunda, devletlerin dengeleme yapmaya ihtiyacı yoktur. Schweller, statükoyu kabul ettiği bilinen ve tek taraflı olarak yayılmacı hedefler peşinde koşma ihtimali düşük olan büyük güçlerin varlığının, bir uyum sistemi için gerekli ve yeterli olduğunu, bundan dolayı da güç dengesi sistemlerinin bu koşullar altında ayakta kalamayacağını, tüm büyük güçlerin, neyin kabul edilebilir bir statüko oluşturduğuna dair ortak bir görüşe sahip olmaya başladığı için mevcut sistemin dengeden uyuma evirileceğini ve yapısal güç dengesi teorisi ile tehdit dengesi teorisinin açıklayamayacağı bu durumu çıkar dengesi teorisinin, aktörlerin tercihlerindeki varyasyonlara odaklanarak bu değişikliği açıklayabileceğini öne sürmüştür (Scheweller, 1994).

Son olarak 1958 yılında Fritz Heider tarafından daha çok sosyolojik çalışmalarda kullanılan yapısal denge teorisi (*structural balance*) Cartwright ve Harary tarafından uluslararası ilişkiler literatürüne kazandırılmıştır. Heider'in bireylerin kıskançlık ve anlaşmazlık gibi toplum içinde sergilediği tutumlardan yola çıkarak uluslararası sistemdeki aktörlerin de benzer davranışlar sergilediği temelinde "Dostumun dostu ve düşmanımın düşmanı benim de dostumdur. Dostumun düşmanı ve düşmanımın dostu benim de düşmanımdır." Şeklinde özetlenebilecek bir kuram ortaya çıkmıştır (Özdemiroğlu, 2019).

Devletlerin dengeleme politikaları izlediği stratejiye göre iç dengeleme ve dış dengeleme ile negatif ve pozitif dengeleme; kullandığı araçlara ve gücün miktarına göre ise yumuşak dengeleme-sert dengeleme olarak sınıflandırılmaktadır.

Bir devletin algıladığı tehdidi kendi olanakları çerçevesinde dengelemeye çalışması *iç dengeleme* olarak tanımlanırken, devletin tehdidi dengelemek için işbirliği yolunu seçmesi ise *dış dengeleme* olarak adlandırılmaktadır. Yine bir dengeleme türü olarak *pozitif dengeleme* ise devletlerin uluslararası siyasette kapasitesini artırması , kavramın tam zıttı olan *negatif dengeleme* ise tehdit görülen devletin uluslararası siyasette kapasitesini azaltmaya yönelik çabalar olarak ifade edilmekte, pozitif ve negatif dengeleme hem iç dengeleme hem dış dengeleme yoluyla yapılabilmektedir (Özlük, 2017).

Yumuşak dengeleme ve sert dengeleme kavramları ise çoğunlukla gücün kullanımı üzerinden değerlendirilmektedir. *Sert dengeleme*, dengelemenin bilinen en eski yöntemlerinden biri olarak ifade edilmekte ve askeri araçlar ile askeri tehdit üzerinden tanımlanmaktadır. Askeri güç kapasitesinin artırılması ve güvenlik işbirlikleri gibi militarist yöntemleri içeren sert dengeleme kavramı, Soğuk Savaş döneminde devletlerin dehşet dengesine ulaşması ile sert dengeleme kavramı önemini büyük ölçüde yitirmiştir. *Yumuşak dengeleme* ise, resmi ve resmi olmayan güvenlik yöntemlerine başvurmayı, bölgesel ve uluslararası örgütler ile birlikte hareket etmeyi ve askeri kapasitenin sınırlı arttırımını ifade etmektedir (Özlük, 2017). Yumuşak dengelemenin nihai amacı, ortaya çıkan gücü sınırlandırarak ve telafi edici ittifaklar oluşturmak veya silahlanma yarışlarını başlatmak yerine aşırı hegemonik hedeflere ulaşma cesaretini kırarak devletlerin güvenliğini artırmaktır. Yumuşak dengeleme, artan gücün manevra özgürlüğünü kısıtlamak ve sınırlamak amacıyla askeri olmayan varlıkların kullanımına dayanmaktadır. Yumuşak dengelemenin amacı mevcut yeteneklerin veya kaynakların payını değiştirmek değil, yükselen gücün davranışını frenlemek ve sert dengelemeye, askeri politikaya dönmeden yükselen gücü düşmanca politikaları uygulamaktan caydırmaktır (Saltzman, 2012).

Yumuşak dengelemenin çok taraflı kurumlar gibi birçok şekilde yürütüldüğü mantığından hareketle Kai He, devletlerin neden güvenlik arayan kurumları seçtiği sorusu üzerine kurumsal dengeleme (*institutional balancing*) türünü ortaya koymuştur. Kapsayıcı ve münhasır olmak üzere iki tip kurumsal dengeleme biçimi olduğunu ifade eden He, bunlardan ilkinin kurumdaki hedef devletleri bağlamayı ifade ettiğini, ikincisinin hedef devletleri dışarıda tutmayı amaçladığını öne sürmüştür. Kapsayıcı kurumsal dengelemede, devletler, diğer devletlerin davranışlarını kısıtlamak veya çok

tarafli kurumlardaki cıkarlarıyla ilgili konuları ele almak, gündemi kontrol ve manipüle etmek için norm oluşturma yoluna giderken, münhasır dengelemede, devletler, dışarıdan gelen baskılara direnmek için siyasi ve ekonomik birliklerini pekiştirmektedir (He, 2018). He, devletlerin uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı sebebi ile güvenliğini sağlamak isteyen devletlerin bölgesel ve küresel örgütleri bu amaçları doğrultusunda kullandığını öne sürmüştür (Özlük, 2017).

Üçüncü Dünya ülkelerindeki ittifakları ve bu ülkelerin özelliklerini açıklamada bir eksiklik olduğunu fark eden Steven R. David, bu ülkeleri de kapsayan bir dengeleme türü ortaya koymuştur. “İktidar Merkezli Dengeleme (*omnibalancing*)” olarak adlandırdığı bu dengeleme türü, geleneksel güç dengesi teorisinin mantığını büyük ölçüde barındırır da bu dengeleme türünden farklı olarak Üçüncü Dünya ülkelerindeki ittifakların bu ülkelerdeki liderlerin her çeşit tehdide karşı direnme çabasının bir sonucu olarak şekillendiği temelinde ülkelerin liderlerine veya hükümetlerine yönelik hem içsel hem dışsal tehditleri odak almaktadır. David, bu ülkelerdeki liderlerin en temel mantığının iktidarlarını korumak ve iktidarlarına tehdit oluşturan bütün faktörleri bertaraf etmek olduğu, zaman zaman da bu ülkelerdeki bazı liderlerin kendi çıkarlarını devletin çıkarlarından üstün tuttuğu ve buna göre politika ürettiği iddiasındadır. Mevzubahis ülkelerdeki çatışmaları ve istikrarsızlıkları da buna bağlayan David, Her yerde dengeleme stratejisinde devletin hem iç hem dış dengeleme yaparak uluslararası etkenleri de dikkate alarak sorunlarına çözüm üretmeye çalışmaktadır. İktidarların meşruiyetlerinin tartışmaya açık olduğu Üçüncü Dünya ülkelerinde liderlerin hem iç hem de dış tehditlere karşı ittifak kurduğunu, liderlerin uluslararası siyasetteki değişimleri nasıl algıladığını da hesaba katarak açıklamaya çalışmaktadır (Özlük, 2017). Her yerde dengeleme teorisine göre, Üçüncü Dünya ülkelerinin ittifak davranışlarının motivasyonu Üçüncü Dünya liderlerinin, iktidarda kalabilmek için hangi dış gücün gerekli olduğuna dair rasyonel hesaplamalarıdır. Bunun nedeni, Üçüncü Dünya'yı karakterize eden uluslararası ve yerel siyasi çevrenin istikrarsız, tehlikeli ve çoğu zaman ölümcül doğasıdır. Her yerde dengeleme teorisine göre, güç dengesi teorisinin tehditlere direnme mantığı doğrudur ancak Üçüncü Dünya ülkeleri için ayrıca bir ittifak teorisi gereklidir. David'in düşüncesine göre Üçüncü Dünya ülkeleri sadece tehditlere karşı denge kurmak yerine kaynaklarını birincil hasımlara odaklayabilmek için ikincil düşmanları yatıştırma yoluna gidecek, yani ikincil düşmanlarla uyum sağlayacaklardır.

Diğer tehdit ikincil tehditten daha az zararlı olsa dahi bu tehdittin ittifaka ve sorunların çözümüne yatkın olmamasından mütevellit Üçüncü Dünya ülkelerinin liderleri ikincil tehditle ittifak yoluna gitmektedir. Ancak Üçüncü Dünya ülkeleri için daha acil ve tehlikeli görülen tehditler genellikle ülkenin liderinin iktidarını sarsan iç tehditlerdir. Dolayısıyla bu liderler dış tehditler ile ittifak yoluna giderek iç tehditlere odaklanmaya çalışırlar. Bunu yapmak için de yerel rakiplerinin uluslararası müttefiklerini yatıştırırlar. Güç dengesi teorisinden farklı olan bir diğer husus ise Üçüncü Dünya liderlerinin esas amacının iktidarda kalmak olması temelinde bu amaç için bazen devletin çıkarları pahasına kendilerini korumalarıdır. Güç dengesi teorisinin kapsamına girmeyen bu dengeleme biçimi, ittifak kararlarının anlaşılması için önem arz etmektedir. Her yerde dengeleme teorisi Güç Dengesi teorisine karşı geliştirilmiş olsa da modern realist teorinin temelleri ile örtüşen noktalara da sahiptir. Realizmle ortak olarak her yerde dengeleme teorisi, uluslararası politikanın güç, çıkarlar ve rasyonaliteye odaklandığını savunmaktadır. Dünyanın uluslararası anarşi ile karakterize edildiği, çıkarların çatışmaya bağlı olduğu ve güç kullanımının her zaman devlet başkanları için bir seçenek olduğu şeklindeki realist görüşü de kabul eden her yerde dengeleme teorisi ayrıca, en önemli hususun hayatta kalmak olduğu, sorunların net hiyerarşileri olduğu şeklindeki realist argümanları da kabul etmektedir. Her yerde dengeleme teorisinin realizminden ayrıldığı noktalar ise dış tehditlere ve yeteneklere odaklanmaya ek olarak iç tehditleri incelemek için realizmin genişletilmesi gerektiğini ve analiz düzeyi olarak devletin kendisinden çok devletin liderinin kullanılması gerektiğini ileri sürmesidir. Bu nedenle, her yerde dengeleme teorisi, Morgenthau ve Waltz'un devletlerin ulusal çıkarları gözetken üniter aktörler olduğu şeklindeki temel varsayımlarına meydan okumaktadır (David, 1991).

BÖLÜM II

2.AFRİKA KITASININ SİYASÎ GELİŞİMİ

Afrika kıtasının Avrupalıların müdahalesi öncesinde oldukça uzun, canlı ve çeşitli bir siyasi geçmişi bulunmaktadır (Dunn & Englebert, 2019). Kıta, milattan önce tarihe geçen Mısır, Kuş ve Aksum gibi pre-kolonyal devlet yapılanmalarından, 2011 yılında kurulan Güney Sudan’a kadar geniş bir siyasi panoramaya sahiptir. Kıta ülkeleri, bu süreç içerisinde gerek kıtadaki yapılanmalar arasında gerekse kıta dışından farklı yapılanmalarla ticari, siyasi ve diplomatik ilişkiler geliştirilmiştir. Mağripli İbni Batuda ve Suriyeli El Umari gibi Orta Çağ’ın önde gelen tarihçilerin eserlerinde, o dönemde varlık gösteren yapılanmaların siyasi, ticari ve diplomatik olarak etkili olduklarına yer verilmiştir.

Pre-kolonyal dönemde Afrika kıtası, dünyanın geri kalanı gibi çatışmalar, göçler, kölelik, krallık ve imparatorlukların yükselmesi ile yıkılmasına sahne olmuş, kıta dışı aktörler ile genellikle ticarete dayalı önemli temaslar kurulmuştur. Bu dönemde iki temel siyasi örgütlenme biçimi gözlemlenmiştir. İlki, merkezi otorite ile idari mekanizmalar ve yargı kurumlarının olmadığı anarşik toplumlardır. Bu toplumlar zamanla “devletsiz, başsız” olarak anılmışlardır. Devletsiz toplumlarda rütbe, statü ve servet arasında keskin ayrımlar yoktur. İkinci örgütlenme biçimi ise merkezi bir yönetime sahip, krallıklar, imparatorluklar ve devletler olarak adlandırılan toplumlardır. Devletin üç erkine de sahip olan bu toplumlarda statü ile otorite paraleldir. Yine aynı dönemde “şefliklerin” varlığı da dikkat çekmektedir. Gana ile Togo arasında varlık gösteren Ewe’lerin örnek verilebileceği şeflikler bir yönetime sahip ancak yaklaşık olarak bir kasaba büyüklüğünde siyasi birimlerdir (Dunn & Englebert, 2019).

Afrika, tarihinde Mısır ve Neolitik Kuzey Afrika, koloniler ve imparatorluklar kuran Fenikeliler, Yunanlılar, Romalılar ve Araplar gibi yabancıların rekabetine şahit olmuştur. Büyük Sahra’nın ortaya çıkmasıyla Afrika kıtası Kuzey ve Sahraaltı Afrika olmak üzere iki kısma ayrılmış, Hristiyanlığın Mısır, Nübye ve bugünkü Etiyopya’nın bulunduğu bölgeye yayılması ve ardından 632 yılından sonra İslam’ın Arap etkisinin arttığı Kuzey Afrika’da daha sonra da Doğu ve Batı Afrika’ya yayılmasıyla Orta Çağ’da Afrika’da çok sayıda ticari ve kültürel etki ortaya çıkarmıştır. Kıtada merkezi

yönetimler arttıkça, yönetim ve hükümet sorunları kıta gündemine dahil olmuştur. Sahra'nın ortaya çıkışından itibaren yönetim ve hükümet kurumları ve sorunları Afrika'nın her yerinde tanıtılmış ve uygulanmıştır. Doğu Afrika'da, Hint Okyanusu kıyısındaki Svahili halkı arasında en az 35 şehir devleti, Güney Afrika'da Zulu ve Zimbabwe krallıkları, Orta Afrika'da Bakongo ve Angola krallıkları ve Batı Afrika'da, Gana, Dahomey, Oyo, Hausa, Mali, Songay krallıkları ortaya çıkmıştır (Nanjira, 2010).

Kıta genelinde imparatorluklar ve krallıklar, M.S. 800-1500 yıllarında gelişmiş ve bu dönemde pek çok şehir devleti de ortaya çıkmıştır. Bu siyasi oluşumların liderliği gelenek ve mirasa dayanmakta ve yönetim çoğunlukla babadan oğula geçmektedir. Güç/otorite öncelikle aile reisine, sonra klanın başına ve daha sonra kabilenin başına devredilmekte, kabilenin başının kral olarak isimlendirilmesi neticesinde kabileler, krallık olarak nitelendirilmektedir. İmparatorluklar ise bir hükümdarın birden fazla kabileden sorumlu olmasıyla ortaya çıkmıştır. Her kralın, kendisine yol gösteren, çoğunlukla gelenek ve göreneği uygulayan bir danışmanlar konseyi veya ihtiyarlar heyeti vardır. Afrikalılar, yalnızca krala sadık olan bürokratlar tarafından bir arada tutulan feodal hükümdarların tebaası olarak değil, gevşek bir şekilde örgütlenmiş aşiret ve halk grupları olmuşlardır. Antik Afrika devletleri dış dünya ile çok az veya hiç doğrudan temas kurmadan ortaya çıkmış ve gelişse de bir devletin ömrünün uzunluğunda belirleyici unsurlar diplomasi ve uzun mesafeli ticaret olmuştur (Nanjira, 2010).

Pre-kolonyal dönemde Afrika krallıklarının ve imparatorluklarının dış ilişkileri kıta içi yani Afrika kıtasındaki diğer krallıklar ve imparatorluklar ile olan ilişkileri ve kıta dışı olmak üzere ikiye ayrılabilir. Bu ilişkilerde de belirleyici unsur genellikle ticaret olmuştur. Örneğin, Mısır, her ne kadar kendisinden daha aşağı bir konumda görse de, Nübye ile ticaret yapmış, Nübye'den fildişi, devekuşu tüyü gibi ürünler alırken, Nübye de kıymetli taşların ülkeleri üzerinden Mısır'a geçişini kolaylaştırmışlardır (Bayram, 2021). Dönemin Afrika krallıkları, ticaret dışında çeşitli sınır, saldırmazlık anlaşmaları ile ittifak ilişkileri de geliştirmiş, bu dönemde krallıklar ile imparatorlukların birbirleri ile olan güç mücadeleleri de öne plana çıkmıştır (Nanjira, 2010). Örneğin, Kuş Krallığı, güçlendiği dönemde yukarı Mısır'ı kontrol ederken, Mısır'ın birliğini tekrar sağladığı dönemde Nübye'nin hakimiyetini Kuş Krallığından almıştır. Mısır'ın tekrar zayıflaması üzerine Nübye'nin kontrolü tekrar Kuş naiplerinin

eline geçmiştir (Bayram & Devecioğlu, Piye'den Hamduk'a Sudan Diplomasisi, 2021). Kıta içinde diplomatik faaliyetler de önem kazanmış, bazı devletlerde dış ilişkilerin yürütülmesinde uzman olan ve profesyonel diplomat olarak tanımlanabilecek bir memur sınıfı ortaya çıkmıştır. Örneğin, 19. yüzyılın başlarında Asante Krallığına Dahomey, Salaga ve Yendi'den birer büyükelçi gelmiştir (Irwin, 1975). Pre-kolonyal dönemde kıta içi ilişkilerde bir başka diplomasi aracı olarak "evlilikler" kullanılmıştır. 1730'larda Agaja'nın (Dahomey Kralı), "en güzel kızlarından biriyle birlikte", Oyo'nun Alaafin'ine (kral) mercanlardan "büyük hediyelerle büyükelçiler gönderdiği" anlatılmaktadır. Bunun karşılığında Alaafin, kızlarından birini Agaja'ya eş olarak göndermiştir. On yedinci yüzyılın sonlarına doğru Denkyira ve Ashanti krallarının bazı eşlerini birbirlerine elçi olarak gönderdikleri söylenmektedir. İbolar arasında ise rahipler, küçük çaplı toplumlararası savaşları sona erdirmek için müzakerelere büyükelçi olarak atanmıştır. Yoruba'da ise İbadan karşıtı Ekiti-parapo olarak bilinen koalisyonu oluşturmak için Ekiti ve Ijesa krallarının diğer hükümdarlara 1878 yılında elçiler göndermesi bir ittifak girişimi olarak nitelendirilebilir. Sömürge öncesi Afrika devletlerinin uluslararası ilişkilerinde kullandıkları bir başka diplomatik araç ise casusluktur. Kral Agaja'nın Agbajigbeto olarak bilinen gizli ajanları casusluğa örnek olarak verilebilir. Zira Kral Agaja, casusları aracılığıyla Whydah'ın insanların ne kadar bölünmüş olduğunu fark etmiş, bu da 1727'de ülkeyi işgal etmesine karar verdiren zemini oluşturmuştur. Yine bu dönemde antlaşmalar sınır sorunlarını ve çatışmaları sonlandırmak için kullanılmıştır. Örneğin, Hausa eyaletleri Kano ve Katsina arasındaki uzun bir dizi savaşı sona erdiren bir antlaşma olmuştur. Sudan'ın tarihindeki ilk yazılı sınır anlaşması olarak tanımlanan bir anlaşma, Idris Alooma'nın Kanem Savaşlarını sona erdirmeyi amaçlamıştır (Tochukwu, 2015).

Pre-kolonyal dönemde geliştirilen kıta dışı ilişkiler de genellikle ticaret temelli olsa da bu dönemde kıta dışı ittifak ilişkileri de kurulmuştur. Ticari ilişkiler, değerli madenler, fildişi, tarım ürünleri vb. unsurların ihracatına dayalı olarak Arabistan, Mezopotamya, Yunanistan, Roma ve Avrupa ile geliştirilmiştir. Kıta dışı ittifak ilişkilerine örnek olarak Aksum İmparatorluğu'nun Pers İmparatorluğu'na karşı yürüttüğü mücadelede Bizans İmparatorluğu ile müttefik olması verilebilir. Yine bu dönemde kıta dışına da diplomatik temsilciler gönderilmiş, hatta ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Bir Antik Mısır Kraliçesi olan Hatşepsut, her ne kadar savaşçı,

disiplinli ve aşırı güçlü olarak bilinse de diplomatik açıdan da oldukça yetenekli olarak görülmektedir. Hatşepsut, iktidarda olduğu sürede Nübye ve Kuş krallıkları ile barış yapmış, Doğu Afrika ülkeleri ile Asya'ya diplomatik misyonlar göndermiştir. İmparatoriçe Sheba olarak da bilinen Kraliçe Makeda, Etiyopyalı bir iş insanı olan Tamrin'den duyduğu üzere İsrail Kral'ı Süleyman'ın bilgeliğinden etkilenerek, kendisine haber yollayıp resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Kraliçe Makeda, Kral Süleyman'a 120 talant altın, değerli taşlar ve çeşitli baharatlardan oluşan hediyeler götürmüştür (Nanjira, 2010).. Mali İmparatoru Mansa Kankan Musa (1307-1332) gibi hükümdarlar Orta Doğu'ya diplomatik misyonlar göndermiştir. Mansa Musa'nın gerçekleştirdiği ünlü hac ziyareti başlı başına büyük bir diplomatik sefer olarak görülmüştür (Nwekwo, 2015). Kıtadaki siyasi oluşumların kıta dışına ilgisi veya etkisinin olmadığı iddiasını temelinden sarsan bu hac ziyareti sırasında Mansa Musa, Atlantik Okyasu'nu keşfetmek adına sefer göndereceğinden bahsetmiştir (Gilbert & Reynolds, 2019).

Bu dönemde dikkat çeken bir başka husus köleliktir. Dünyanın geri kalanında da uygulanan kölelik dönemin ekonomisinin bir unsuru olarak görülmüştür. Slavlar, Guançeler (Gilbert & Reynolds, 2019) ve Asya'dan milyonlarca insan köleleştirilmiştir. Afrika kıtasında ise, savaş ganimeti, borçlandırma veya baskınlar yolu ile ele geçirilen köleler hem kıta içinde hem de kıta dışında çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Kıta içinde köleler çoğunlukla temizlik, yemek, bahçe işleri gibi günlük işlerde kullanılmıştır. Köleler kıta içinde de dışında da bir ticaret unsuru olarak kullanılmış, Akdeniz köle pazarları ile başlayan bu ticaret, Avrupalıların da dahil olmasıyla ciddi bir ivme kazanmış, bir sektör haline gelmiştir. Bu ticaret antik dönemlerde başlamış ve modern dönemlere kadar devam etmiştir. Kıta dışı ticaret Sahra, Akdeniz, Kızıldeniz, Arap dünyası ve Hint okyanusundaki ticareti içerirken, kıta dahilindeki köle ticareti bir yandan Kuzey Afrika ile Batı Afrika, diğer yandan Doğu, Orta ve Güney Afrika arasında gerçekleştirilmiştir. Kölelik Afrika'da pek çok toplum ve devlet tarafından uygulanmıştır. Örneğin, Berberiler, Tuaregler, Mısırlılar, Sudanlılar, Woloflar, Mende ve Temneler kölelik kurumuna aşinadır. Bantu Afrika'nın Duala, Luba, Lunda gibi pek çok toplumu köleliği uygulamıştır. Yine Afrika'nın güneyinde Cokwe, Ngoni gibi pek çok halk bu dönemde köleliği uygulayan toplumlara örnektir (Perbi, 2001). Ancak kıta içindeki kölelik dünyanın geri kalanında uygulanan kölelik kurumundan dikkat çekici

bir kaç hususta farklılaşmaktadır. Afrika kıtasında kölenin konumu zamanla değişebilmektedir. Köle, içinde bulunduğu toplumun diline ve geleneklerine aşinalık kazandıkça sahibinin soyuna dahil edilmiş, köleliğin alt soya miras olarak devredilmeme ihtimali olmuştur (Gilbert & Reynolds, 2019). Örneğin, Oyo İmparatorluğu'nda, Oba için diplomatik görevleri yerine getiren çoğunlukla komşu ülkelerden getirilen 'İlari' olarak adlandırılan eski köleler olmuştur (Nwekwo, 2015).

Portekizli bir denizci olan Lancarote de Lagos'un 1444 yılında Senegal Nehri'nin kıyılarına yaptığı seyahat neticesinde bir grup Afrikalıyı esir alıp köleleştirmesi (Gilbert & Reynolds, 2019). Sahra ötesi ticaretin boyunu değiştiren bir hamle olarak görülmektedir. 1453 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u fethiyle Karadeniz ve Balkanlardan köle temin edememeye başlayan Avrupalıların Afrika kıtasına yönelmesi ile Atlantik köle ticareti zemin kazanmaya başlamıştır. Batı'dan gelen silah, kumaş ve demirden yapılan bazı ürünlerin karşılığı olarak kölelerin verilmesi yerli halk ile Portekizli denizciler arasında ticari bir ilişki geliştirmiştir (Delibaş, 2019). Amerika kıtasının keşfi ile artan işgücü ihtiyacı neticesinde köle ticareti ciddi boyutlara ulaşmıştır. Özellikle Afrikalıların Amerika kıtasında üretilen ürünlere aşina olması, sıtma, sarı humma gibi hastalıklara görece dirençli olması gibi nedenler Afrikalıların köleleştirilmesine neden olan etkenler arasında sayılabilir (Gilbert & Reynolds, 2019). 15. yüzyılda başlayıp 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar süren transatlantik ticareti boyunca 12 ila 60 milyon insan köle olarak Afrika'dan Amerika kıtasına taşınmıştır. Bu ticaret esnasında Avrupalılar Afrika kıtasına yerleşerek koloniler meydana getirmeye başlamış ancak kıtanın coğrafi koşulları neticesinde bu yerleşim kıyıları ile sınırlı kalmıştır (Koç, 2019).

Avrupalı güçler 18. yüzyılın ortalarına kadar kıyılardaki ticaret merkezlerini ve limanları yönetmekten memnuniyet duymuş, kıta yalnızca ticaret için önem arz etmiştir. Güney Afrika'ya 1650'liler gibi erken bir tarihte gelen Boerler haricinde 1870'li yıllara kıtada önemli bir Avrupa nüfuzu oluşturulmamıştır. Kıtanın geri kalanında kıyılarda kurulan müstahkem istasyonlar mevcuttur. Portekizliler bu istasyonları deniz imparatorluklarının zirvesinde iken, oldukça erken bir dönemde yerleştirmiş ve Portekiz'den Hint Okyanusu'na kadar Cabo Verde, Gine-Bissau, Kamerun, Angola ve Mozambik'i içeren bir güzergah oluşturmuşlardı. Fransızlar ise Senegal'de Dakar, Gorée, Saint-Louis ve Rufisque olmak üzere dört komüne, Gabon'da bir üsse ve Hint

Okyanusu'nda küçük adalara sahipti. İspanyollar Kanarya Adaları'nda ve daha sonra Ekvator Ginesi'nin bir parçasını oluşturacak iki ada olan Annobón ve Fernando Po'da; İngilizlerin ise, Gambiya Nehri ağzında, Sierra Leone'de, Gold Coast'ta, Lagos Adası'nda, Cape'de ve Natal kolonisinin bazı kısımlarında, Lesotho ve Mauritius'ta personeli vardı. Belçikalılar, Almanlar ve İtalyanlar'ın ise kıtada henüz mevcudiyetleri bulunmuyordu (Dunn & Englebert, 2019). Afrika'nın paylaşımına kadar İngiltere, Fransa, Hollanda ve Portekiz Afrikalı krallar ile çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Örneğin, Hollandalılar, 1656'da Asebu halkı ile bir anlaşma imzalanmış, Fante ile 1624'te askeri bir anlaşma ve Akra, Axim ve Komenda halkıyla da 1624'te benzeri anlaşmalar yapılmıştır. 1715'te Benin halkı ve Hollanda Batı Hindistan Şirketi ile bir ticari anlaşma yapılmış, ayrıca Whydah Kralı Agaja ile Whydah Kralı olarak tanınmaları karşılığında ticari faaliyetlerini orada yoğunlaştırmalarına izin veren başka bir anlaşma imzalanmıştır. İngilizler, Fante devletleri ile 1753'te Cape Coast'ta Fransız yerleşimini yasaklayan anlaşmalar imzalamış; 1844'te, Gold Coast kolonisinin Avrupa tüccar topluluğunun İngiliz Valisi Kaptan George Maclean, İngilizleri Fante'de adalet yönetimine katılmaya yetkili kılan bir dizi müzakerede bulunmuştur. Afrikalı yöneticilerin bu antlaşmaları imzalamalarının sebepleri, dostane yaklaşımları, diğer Avrupalı güçlerden korunmak için ittifak arayışları ve diğer Afrikalı güçleri dengelemek için ittifak arayışları şeklinde özetlenebilir. Örneğin, Swazi Kralı Mbandzeni, İngilizlerden kendisine Güney Afrika'daki Boerlere karşı koruma teklif etmesini istemiş, Nupe emiri de benzer şekilde Fransızları, İngiliz Kraliyet Nijer Şirketi'ne karşı kendisiyle ittifak kurmaya davet etmiştir (Imam & Alhassan, 2015).

Avrupa'nın Afrika kıtasını işgali temelde ekonomik saiklere dayanmakla birlikte Avrupa kıtasında ortaya çıkan bir güç mücadelesi de önemli bir etken olmuş, Afrika kıtası Avrupalıların rekabetinin sahnesi haline gelmiştir (Dunn & Englebert, 2019). İngiltere'nin sanayi ile ön plana çıkması ile birlikte İngiltere, Afrika'da kıtanın dış ticaretini hakimiyeti altına almasına imkan sağlayan bir serbest ticaret politikası geliştirmiştir. 1860'lı yıllarda Fransa, Almanya ve ABD'nin de endüstriyel alanda İngiltere'ye yetişmesi ile 1870'li yıllarda üretim artmış, iç pazarın da doygunluğa ulaşmasıyla Avrupalı güçler yeni pazarlar için bir arayış içine girmiştir. Yeni pazarlar bulmak adına Afrika kıtasına giden Avrupalı tüccarlar kıtaya giysi, alkol, silah, kumaş ve metal ürünler götürmüştür. İngilizlerin serbest ticaret politikası Avrupa'da yükselen

rekabet ile yerini korumacılığa bırakmış, Fransa ve Almanya ise İngiltere ile girdiği bu yarışı sürdürebilmek için Afrika kıtasında koloniler kurmayı tek çözüm yolu olarak görmüşlerdir. Bu rekabet haricinde, Avrupalıların Afrika kıtasının iç kısımlarında kullanılmamış servet ve hammaddeler olduğuna dair inancı ve bu inancın Güney Afrika'da elmas ve altın keşfi ile desteklenmesi de kıtanın işgalini tetiklemiştir. Avrupalılar kıtayı işgal edebilmek için iki temel husustan istifade etmişlerdir. Bunlardan ilki, kıta içindeki devletlerin gelenekselleşmiş rekabeti ikincisi ise Avrupalıların askeri teknolojiadaki üstünlüğüdür. Tüm bu gelişmeler neticesinde Afrika kıtasında “koloni” edinmek Avrupalı devletler için bir prestij meselesi haline gelmiştir (Shillington, 2020). Afrika Talanı'na zemin hazırlayan bu gelişmelerden sonra Belçika Kralı II. Leopold'un Kongo Havzasını kontrol altına alması ve ardından uluslararası alanda buranın kendi kişisel mülkü olarak kabul edilmesini istemesi üzerine Alman Şansölyesi Otto von Bismarck Afrika'nın paylaşımı için bir konferans toplamıştır. 1884-1885 yılları arasında toplanan Berlin Konferansı'na 14 ülke katılmıştır. Konferans sonucunda Kongo Havzası Kral II. Leopold'a bırakılmış, Afrika kıtasının geri kalanı sömürgeci güçler arasında paylaştırılmıştır (Taylor, African Politics: A Very Short Introduction, 2018; Daban, 2016). Birçok Afrikalı devlet ve lider egemenliklerini ve topraklarını korumak adına bu işgale karşı direniş göstermiştir. Ordularını modernize edip, askeri deneyimlerine, manevi güçlerine ve hayatta kalma kararlılığına güvenen Afrikalı liderler 1920'li yıllara kadar direnmeye devam etmiştir. Örneğin, Batı Afrika'daki Mandinka'nın lideri Samari Touré neredeyse yedi yıl boyunca Fransızlara direnmiştir. Ancak Avrupalıların teknik üstünlükleri neticesinde sadece Etiyopya İmparatoru Menelik, Avrupa güçlerine karşı galip gelmiştir. 1902'de Afrika'nın fethi neredeyse tamamlanmış, yeni bir harita oluşturulmuştur. Kıtanın işgali sonrasında yüzlerce pre-kolonyal ulusun yerini yaklaşık kırk siyasi birim almıştır (Falola & Agbo, 2018).

Siyasi görünümü Berlin Konferansı sonrasında yedi Avrupalı güç (Birleşik Krallık, Fransa, Almanya, Portekiz, İtalya, Belçika ve İspanya) tarafından şekillendirilen Afrika kıtasında, sömürgeci güçler arasında uygulanan sömürge yönetimi farklılıklar göstermiştir. Bu yönetim şekillerinden ilki *imtiyazlı şirketler (rule by charter)*'dir. Bu yönetim şeklinde kolonilerin idaresi için şirketler kurulmuştur. Şirketlere doğal kaynakları sömürmekle ilgilenen iş adamlarının oluşturduğu geniş topraklar ve imtiyazlar verilmiş, vergilendirme ve işçi istihdamı sistemleri kurulmuştur.

Örneğin, İngiliz Doğu Hint Adaları Şirketi, Güney Afrika'daki Hollanda Doğu Hint Adaları Şirketi ve İngiliz Doğu Afrika Şirketi, İngiliz Güney Afrika Şirketi ve diğer birçok imtiyazlı şirket sorumlu oldukları topraklarda sömürgeci devlet adına yönetici olarak hizmet etmiştir (Nanjira, 2010). İkinci yönetim şekli ise yerel halkın yönetime katılmadığı, sömürgeci gücün kurduğu bir yönetimin her şeyi kontrol ettiği *doğrudan yönetim*(*direct rule*). Yerel yönetimleri zayıflatmayı amaçlayan bu sistem, asimilasyon fikrini vurgulamaktadır. Afrika kıtasındaki toplumlara Avrupa'nın değerlerini empoze ederek “uygarlaştırmayı” hedefleyen bu sistem özellikle Fransa, Almanya, Belçika ve Portekiz tarafından kullanılmıştır. *Dolaylı yönetim* (*indirect rule*) ise, genellikle İngilizler tarafından uygulanmış ancak Almanya ve diğer Avrupalı güçler de kullanmıştır. Bu üçüncü yönetim şeklinde yerel yönetimler sömürge idaresine dahil edilmiş (Nanjira, 2010), en yüksek yönetim seviyelerine İngilizler bulunurken sömürge yönetimini denetlemek için Afrikalı yöneticiler kullanılmıştır. İngilizlerin bu yönetim şeklini seçme nedeni tüm Afrikalıların şefleri olan kabileler halinde örgütlendiğine dair inancıdır. Kabilelerin ve şeflerin olmadığı yerlerde bu unsurlar sömürge yönetimi tarafından oluşturulmuş, kabile şeflerine sömürge yönetimi adına vergi toplamak, tarım yapılan alanlarda halkı denetlemek ve üretimde devamlılığı sağlamak gibi görevler verilmiştir. Ancak bu, toplum içinde şeflerin aşırı güçlenmesine ve toplumun kabilelere bölünmesine neden olmuştur. *Yerleşimci yönetimi* (*Settler rule*) ise genellikle Güney Afrika'da uygulanan bir yönetim şekli olarak bilinmektedir ve Portekiz ile İngiltere tarafından kullanılmıştır. Bu yönetim şeklinde esas unsur göç yolu ile kıtaya gelip yerleşen yerleşimcilerin iktidar gücünü sömürgeci devlet adına kullanmasıdır. Önemli sayılarda kolonilere göç ederek kalıcı olmayı amaçlayan bu yerleşimciler yüksek bir statü, ayrıcalıklı siyasi ve ekonomik haklara sahip olmuş bu da yerli nüfusa karşı uygulanan ırkçı politikalar ile sonuçlanmıştır. İngiltere bu politikayı Kenya, Güney Afrika, Zimbabve, Zambiya'da; Portekiz ise Angola ve Mozambik'te uygulamıştır (Taylor, 2018).

Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yenilmesi, Afrika kıtasına da yansıyan bir mücadeleden mütevellit bir sömürge değişimi ile neticelenmiştir. Belçika, Ruanda-Burundi'yi, Fransa, Togoland'ın çoğu ve Kamerun'un çoğunluğu ve Birleşik Krallık Togoland'ın geri kalanı, Kamerun'un Nijerya'ya sınır olan kısmını, Güney Batı Afrika (gelecekteki Namibya) ve Tanganika'yı almıştır. İki savaş arası dönem büyük ölçüde

artan sömürü ve sömürge yönetiminin daha fazla kurumsallaşması ile karakterize edilirken, İkinci Dünya Savaşı Sonrası ise dekolonizasyon ile karakterize edilmiştir (Dunn & Englebert, 2019).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın Almanya tarafından işgal edilmesinden sonra Charles De Gaulle Brazavil'de bir konferans toplamış ve kolonilerde bir dizi reform yapma yoluna gitmiştir. Konferansa Afrikalılar yerine sömürge valileri ve Fransız nüfusu çağıran De Gaulle, sömürgelerde yerel meclisler kurarak, sömürgelerin vatandaşlarına Fransız seçimlerinde oy kullanma hakkı vermiştir. Aynı dönemde İngilizler de çeşitli tavizler vermek zorunda kalmış, özellikle 1941 yılında ortaya atılan self-determinasyon ilkesi bu tavizlerde etkili olmuştur. İngilizler, sömürgelerinin yasama ve yürütme konseylerinde Afrikalıların oy hakkını genişletmiş, bu uygulama neticesinde aralarında Kwame Nkrumah, Jomo Kenyatta gibi isimlerin de yer aldığı yeni bir politikacı sınıf ortaya çıkmış bu da Afrika'da özgürleşme fikirlerinin giderek yaygınlaşmasına neden olmuştur (Dunn & Englebert, 2019). Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın anti-demokratik politikalar ve aryan ırkının üstünlüğüne karşı verilen bir mücadeleden ortaya çıkması Afrikalılarda bir farkındalık uyandırmış, Mihver devletlerin yenilgiye uğratılmasında rol oynayan Afrikalılar kendi kurtuluş mücadeleleri için cesaretlenmiştir. Yine bu dönemde ortaya çıkan iki süper güç – ABD ve Sovyet Rusya- arasındaki mücadele Afrika'nın bağımsızlık mücadelesine ciddi katkılar sağlamıştır. ABD, serbest ticaret ve self determinasyon hakkı gerekçesiyle sömürgeciliğe karşı durmuş; Sovyetler ise sömürgeciliği kapitalizmin en üst aşaması olarak gördüğü için Afrika devletlerinin bağımsızlık mücadelelerini desteklemiştir (Gilbert & Reynolds, 2019).

Britanya'nın 1947'de Hindistan'a bağımsızlık vermesi, Hollanda ve Fransa'nın Asya'daki yenilgileriyle birleşince, Afrika'daki bağımsızlık hareketlerini daha da güçlendirmiştir. Afrika'nın bağımsızlık süreci genellikle barışçıl bir şekilde gerçekleşse de bazı sömürgelerde bağımsızlık için silahlı çatışmalar da yaşanmıştır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa ve İngiltere'nin kontrolüne giren eski İtalyan kolonisi Libya, 1952 yılında anayasal bir monarşi olarak bağımsız olmuştur. Libya'yı 1956 yılında bağımsız olan Tunus ve Fas izlemiştir. Ancak Cezayir'e bağımsızlık vermeyi planlamayan Fransa, ülkenin kontrolünü bırakmayı reddetmiş, Cezayir bağımsızlığını kazanmak için 17 yıl süren bir bağımsızlık mücadelesi yürütmüştür. 1958 yılında

Gine'nin bağımsızlığını kazanması üzerine Fransız Ekvatorial Afrika'sındaki tüm koloniler bağımsızlık talep etmiş, bir Avrupalı devlet tarafından bağımsızlık verilen son ülke 1977 yılında Cibuti olmuştur. İngiliz kolonilerinin bağımsızlıkları da benzer şekilde ilerlemiş, 1951 yılında Mısır bağımsızlığını ilan etmiş, 1956 yılında Cemal Abdülnasır'ın Süveyş Kanalı'nın kontrolünü alması Afrika bağımsızlık hareketlerine ivme kazandırmıştır (Woodruff, 2002). Afrika'nın bağımsızlık mücadelesinde öne çıkan isimlerden biri olan Kwame Nkrumah'ın Convention People's Party (CPP) adlı siyasi partisi ilk olarak Gandi'nin silahsız mücadele metodunu benimsemiş ancak Nkrumah İngilizler tarafından tutuklanmıştır. Nkrumah'ın tutuklanmasına rağmen 1951 yılında özerk yönetim için yapılan seçimlerde CPP seçimleri kazanmış, Nkrumah hapisten çıkmıştır. 1954 yılında otonom hükümetin başına geçen Nkrumah, 1958 yılında Altın Sahil'in bağımsız olmasıyla ilk devlet başkanı olmuş ve ülkenin adı Gana olarak değiştirilmiştir (Gilbert & Reynolds, 2019). Gana Sahraaltı Afrika'da bir Avrupalı güçten bağımsızlığını kazanan ilk koloni olarak Afrika'daki bağımsızlık hareketlerine örnek teşkil etmiştir. Ganayı 1960 yılında Nijerya, Kamerun, Togoland ve Somali; 1961'de Sierra Leone ve Tanganyika; 1962 yılında Uganda, 1963'te Kenya ve 1964'te Nyasaland ile Kuzey Rodezya izlemiştir. Afrika'daki Belçika egemenliği ise 1960 yılında Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle sona ermiştir. Afrika kıtasından en geç ayrılan iki kolonyal güç İspanya ve Portekiz olmuştur. İspanya'nın İspanyol Sahrası'ndaki egemenliği 1976'da sona ermiş, bölge Fas ile Moritanya arasında bölünmüştür (Woodruff, 2002). Yerleşimci bir yönetim tarzını benimseyen Portekiz kolonilerinde ise Afrikalılara karşı beyaz yerleşimcilerin direniş göstermesi silahlı çatışmalara neden olmuştur. Irk ayrımını temel alan politikalar yürüten Güney Afrika, Rodezya ve Portekiz hükümeti bölgede bağımsızlık hareketlerine karşı işbirliği yürütmüş bu işbirliğine karşılık bölgedeki bağımsızlık hareketleri yeni kurulmuş Afrika devletleri ve Sovyetler Birliği'nden destek görmüştür. Özellikle Portekiz'in kolonisi olan Angola'da Soğuk Savaş'ın yarattığı mücadele ortamı bağımsızlık için mücadele eden üç örgüt tarafından sahnelenmiştir. Angola'nın Bağımsızlığı İçin Halk Hareketi (Movimento Popular de Libertacao de Angola, MPLA), Angola Ulusal Kurtuluş Cephesi (Frente Nacional de Libertacao de Angola, FNLA) ve Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Birlik (União Nacional para a Independência Total de Angola, UNITA) Portekiz'e karşı direniş gösteren gruplar olmuş ve MPLA Sovyetler tarafından,

FNLA ABD, UNITA ise Çin tarafından desteklenmiştir. Mozambik'te ise Sovyet destekli Mozambik Kurtuluş Cephesi (Frente de Libertação de Moçambique, FRELIMO) Portekiz'e karşı mücadele yürütmüş, maddi olarak bu mücadeleler karşısında mücadele yürütmeyi göze alamayan Portekiz, NATO tarafından da yapılan baskılar ve diktatör Salazar'ın da devrilmesi neticesinde 1970 yılında sömürgelerine bağımsızlık vermiştir (Gilbert & Reynolds, 2019). 1920 yılında Milletler Cemiyeti tarafından Güney Afrika'nın mandasına bırakılan Güney Batı Afrika ise, Güney Batı Afrika Halk Örgütü (SWAPO) ve Güney Afrika destekli Demokratik Turnhalle İttifak Partisi (DTA) arasında on yıldan fazla süren gerilla savaşının ardından 1990 yılında bağımsızlığını kazanmıştır (Woodruff, 2002). 1993 yılında Eritre'nin Etiyopya'dan ayrılması (Clapham, 1996) ve 2011 yılında Güney Sudan'ın Sudan'dan bağımsızlığını ilan etmesi (LeRiche & Arnold, 2013) üzerine Afrika kıtası bugünkü siyasi görünümüne kavuşmuştur.

2.1. Afrika'da Devletleşme ve Dış Politika Yapım Süreçleri

Afrika'da devletleşme süreci, Avrupa'da devletlerin ortaya çıkışını destekleyen devlet oluşum modellerini takip etmemiş, daha ziyade Afrika devletleri, Avrupa devletlerinin emperyal çıkarlarına göre ortaya çıkmışlardır (Nwozor, 2018). Afrika kıtası, her ne kadar siyasi olarak bağımsızlık elde etse de gerek kolonyal dönem politikaları gerekse dekolonizasyon sürecinde yapılan antlaşmalar kıtada yeni kurulan devletlerin yapılanmalarında, dış politikalarında etkisini ziyadesiyle göstermiştir. Özellikle kolonyal dönemde Avrupalı devletlerin çıkarları doğrultusunda çizilen ve dil, din, etnik grup ayrımı dikkate alınmadan oluşturulan ülke sınırları post-kolonyal dönemde ortaya çıkan sorunların başını çekmiştir. Kolonyal dönemde uygulanan politikalardan mütevellit zayıf kalan devlet kapasitesi bağımsızlık sonrasında bürokrasinin kurulması ve etkili bir yönetişimin tesis edilmesi hususunda bilgi ve tecrübe eksikliği ortaya çıkartmış, özellikle Fransa gibi direkt yönetimin benimsendiği kolonilerde yönetimi kolaylaştırmak adına eğitimsiz bırakılan toplumlar bağımsızlık sonrasında eğitim ve sosyal hizmetlerin tesisinde ciddi sorunlarla yüzleşmek durumunda kalmıştır (Yaradılmış, 2021). Örneğin, Fransız Topluluğu içinde yer almak istemeyen Gine, Fransa tarafından önemli hükümet belgeleri alınarak ve iletişim ile ulaşım altyapısını yok ederek "cezalandırmıştır". Bu dönemde bazı hükümetler eşit bir

yaklaşım benimseyerek devlet kadrolarını etnik gruplar arasında eşit paylaştırırken, bazı hükümetler ise iktidarlarını destekleyen etnik gruplara öncelik vermiştir (Gilbert & Reynolds, 2019).

Bağımsızlığını yeni kazanan kıta devletlerinin önceliği temel sağlık ve eğitim hizmetleri olmuş, ancak yoksulluk, iç savaş, hızla artan nüfusun ortaya çıkardığı altyapı ve kentleşme sorunu ve terör gibi etkenler devletin mücadele alanının farklı bir yöne evrilmesine neden olmuştur (Yaradılmış, 2021). Bu noktada avantaj Avrupalı devletlere sadık yöneticilerde olmuş, dış destekler ile sorunları çözmek hususunda daha az sancılı bir süreç geçirmişlerdir. Ancak yine de siyasi yolsuzluk, deneyimsizlik, eski kolonyal güçlerin kültürel ve ekonomik hakimiyeti bu süreçte Afrika devletlerinin benzer tecrübeler yaşamasına neden olmuştur. Eski kolonyal güçler ile eşitsiz ticari ilişkiler, borçlanma, kredi, hibe gibi vasıtalarla bağımlılık ilişkileri devam eden Afrika devletlerinin egemenliklerinin sorgulanmasına neden olmuştur. Kıta devletlerine yapılan “şartlı” yardımlar, yapısal uyum programları, Dünya Bankası’nın kalkınma yükümlülüğü kuralları, yeni kurulan devletlerin IMF ve DB gibi kurumlara bağımlılığı siyasi olarak bağımsız olan devletlerin ekonomik olarak yeni bir tip sömürgeye dönüştürülmekte olduğu ifade edilmektedir (Yaradılmış, 2021).

Post-kolonyal Afrika’da devletleşmenin en önemli faktörlerinden biri liderler olmuştur. Bu liderler çoğu zaman bağımsızlık hareketlerini başlatan ve yürüten kişilerden oluşmuş, bazen de eski kolonyal gücün desteğini alan isimler sivrilmıştır. (80373) Bağımsız olan devletlerde iktidara gelen isimler çoğunlukla yeni bağımsız olan devletlerin baskın etnik grubundan olmamış, ancak kendilerini kabilelerden ziyade “ulusun” ikonları olarak sunmuşlardır (Christensen & Laitin, 2019). Bu doğrultuda liderler sorunu eski kolonyal güçlerin miras bıraktığı çok partili sistemde görmüş, kabileceği körüklediğini düşündükleri çok partili sistemin yerine tek partili sistemi savunmuş, daha otoriter bir yaklaşım benimsemişlerdir (Gilbert & Reynolds, 2019). Bu hususta liderler için bir başka mücadele alanı da “şefler” olmuş, kabile şeflerini egemenliklerine zarar vereceği düşüncesiyle ortadan kaldırmaya veya kontrol etmeye çalışmışlardır. Günümüzde geleneklerin somut bir temsili olarak varlığını sürdürmeye devam eden şeflik kurumu, bir etnisite göstergesi olarak görüldüğü için çoğunlukla siyasi faaliyetlerden uzak tutulmaktadır (Yaradılmış, 2021). Liderlerin bu baskıcı tutumu kıta siyasetinin “neopatrimonyal” olarak tanımlanmasına neden

olmuştur. Weber'in patrimonyal kavramının yeni bir versiyonu olarak ortaya atılan bu ifade himaye, kayırmacılık, rant kollama vs. var olduğu ancak modern bir devletin yapılarının da bulunduğu yer olarak tanımlanmaktadır. Bağımsız olduktan sonra yasal-rasyonel kurumların gelişmediği Afrika devletlerinde, yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişki devlet kaynaklarının dağılımına dayalı patronaj üzerinden şekillenmiştir. Modern devletlerin liberal demokratik kurumları liderler tarafından çıkarlarına göre uyarlanmış, bu bağlamda gücün merkezleştiği, muhalefetin susturulduğu Afrika devletlerinde ekonomik faaliyetler devlet kurumları tarafından, faaliyet gösteren bireylerin güçlenmesini riskli gördüğü için, yürütülmüştür. Çok partili sistem düşmana ait bir siyasi kültür olarak görüldüğü ve kıtaya yabancı atfedildiği için Afrika siyasetinin rekabetçi değil fikir birliğine dayalı olduğu sıkça vurgulanmış, bir konsensüs politikası yaratılmıştır. Özellikle bağımsızlığın ilk yıllarında Afrika devletlerinde, kayırmacılık (clientalism) ve kişisel yönetim hakim olmuş, siyasi veraset ise ilk 20 yıl askeri darbeler ile sınırlı kalmıştır. Politik düzen ve yasallık Afrika'da var olmasına rağmen farklı şekilde zuhur etmektedir. Kişisel yönetim yasal-rasyonel kurumlarının başarısızlığından sonra kıta siyasetini anlamlandırmak için kullanılmıştır. Kişisel yönetimde liderler yasaların üzerindedir ve yasayı genellikle kişisel kararnameler ile yaparlar. Patrimonyal liderler, devletin tüm siyasi ve idari kaygılarını kendi kişisel işleri olarak görürler. Devlet onların şahsi mülkiyeti niteliğindedir. Patrimonyal liderler, devletin görevlerini yerine getirmek için yasal-rasyonel kurumlar yerine devlet kurumlarını yakın akrabalar, arkadaşlar ve müşteriler arasında patronaj olarak dağıtır. Sonuç olarak tüm memurların göreve devam etmek için lidere kişisel sadakat göstermesi elzemdir. Müşteriler (clients) kendi derebeyliklerini yaratarak yetki konumlarını kullanmakta özgürdür. Post kolonyal Afrika'da yasal-rasyonel kurumlar mevcuttur ve çalışmaktadır. Bu durumdan mütevellit patrimonyalizm ile yasal-rasyonel kurumlar kaynaşmıştır. Hukuki-akılcı bir görünürlüğe sahip siyasi yapı içinde şahsi menfaatlerin gözetildiği salt patrimonyal olmayan hükümdarların alanı olarak nitelendirilebilecek neopatrimonyal bir siyaset hakimdir. Afrika devletlerinde kişisel yönetim keyfi, gösterişli ve verimsiz olduğu için başkanlar yıllarca hüküm sürse bile kırılğan (fragile) devletler ortaya çıkmıştır. Bağımsızlık ile 1990'lı yıllarda demokratik reformların başlamasına kadar geçen sürede Afrikalı liderlerin büyük çoğunluğu ya milliyetçi hareketlerin öncüsü olarak ya da darbeler ile yüksek makamlara gelmiş ve

milletin “babası” olarak görülmüştür. Bu yüzden de devletlerin otoriter rejimlere evrilmesinin önü açılmıştır. Tunus’un Habib Burgiba’sı, Kongo-Kinşasa’nın Mobutu’su ve Zimbabwe’nin Mugabesi bu liderlere örnek olarak verilebilir. Sıklıkla devletin zorlayıcı kaynaklarına başvuran liderlere karşı meydan okumalar ise çeşitli şekillerde cezalandırılmaktadır. Bireysel meydan okumalar korkutma, suikaste kurban gitme gibi sonuçlar doğururken grup meydan okumaları ise yasaklar, seçim manipülasyonu ve muhalefetin destek aldığı bölgelerden devlet kaynaklarının kesilmesi gibi sonuçlar ortaya çıkartmaktadır. Kişiselleştirilmiş siyasi sistemin ortaya çıkardığı hiziplere dayalı yönetim sistemi birçok Afrika devletinde bu kişiselleştirilmiş rekabet siyasal sistem içinde kontrol altına alınamadığında sıkıntı yaşamıştır. Rekabet istikrarsızlığa ve şiddete dönüşmüş, nihayetinde ordu genellikle bir darbe düzenleyerek kazançlı çıkan taraf olmuştur (Thomson, 2010). Afrika siyasetinde siyasi gücün gasp edilmesi veya sivil yönetimin yerini ordunun alması oldukça yaygındır. Yakın geçmişe kadar Afrika siyasetinin tamamlayıcı bir özelliği olarak görülen askeri yönetimler dekolonizasyon ile 1980’li yılların sonuna kadar uluslararası arenada tolere edilebilmiştir. Askeri yönetimler dekolonizasyon sonrasında ortaya çıkan yolsuzluğa ve kötü yönetişime son vereceğini umut eden halk tarafından da olumlu karşılanmış, ancak kıtadaki askeri rejimler beklenenin aksine yolsuzluğu ve az gelişmişliği derinleştirmiştir. Kıtadaki askeri rejimlerin karakteristik özelliklerini yüksek derece baskı, yolsuzluk ve kötü yönetişimin yanı sıra “koltuğa yapışma sendromu (sit-tight in power syndrome)” oluşturmuş, bu da halkın askeri yönetimlere bakışını değiştirmiş ve askeri yönetimlerin meşruiyet kazanmasına engel olmuştur. Afrika’daki askeri darbelerin temel nedenleri olarak kolonyal miras, zayıf siyasi kültür ve kurumlar, sosyo-ekonomik gelişmişliğin eksikliği, yabancı etkisi, etnik çeşitlilik, ordu yapısı ve bulaşma etkisi sayılabilir. 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında çoğu Afrika ülkesinde “Üçüncü Demokrasi Dalgası” olarak adlandırılan süreç ile birlikte demokrasiye geçmiş ancak bu geçişlerin bazıları silah ve isyan ile gerçekleşirken bazıları da barışçıl bir biçimde gerçekleşmiştir (Okeke, 2018).

Bağımsızlıkları, Soğuk Savaş dönemine denk gelen Afrika devletlerinde dış politikayı belirleyen husus yine devlet liderleri olmuştur. Bu dönemde bütün Afrika devletleri uluslararası sistemde ortaya çıkan tahakkümden görecekları etkiyi dengeleyebilmek için Bağlantısızlar Hareketi’ne katılmış, ancak harekettten bekledikleri

etkinliği görememiş ve eski kolonyal güçler ile devam eden ilişkiler neticesinde Afrika devletleri ya iki kutup arası mücadelenin bir sahnesi haline gelmiş ya da eski kolonyal güç ile ittifak ilişkisi geliştirerek sistemdeki güç mücadelesini dengelemeye çalışmıştır. Tahakküm altında kalmamak için ittifak ilişkilerini de dengeleme ihtiyacı duyan Afrika devletleri, özellikle eski kolonyal güç ile ittifak kurduğunda bu gücün darbe girişimleri ve baskı kurma çabaları neticesinde alternatif ilişkiler arayışına girmiştir. Bu noktada denge unsuru olarak Batı Bloku'nun karşısında yer alan SSCB bir alternatif olarak görölmüştür. Ancak Soğuk Savaş'ın iki başat aktöründen biri olan SSCB ile ittifak ilişkisi içine giren Afrika devletleri de bu totaliter rejimin baskısını dengelemek için yine aynı blokta yer alan ancak daha ılımlı dış politikalara sahip Kuzey Kore ve Küba'yı dengeleyici unsur olarak kullanmanın yanı sıra Sovyet Sosyalizminin alternatif yorumlarını üreterek de bu baskıdan kurtulmaya çalışmışlardır (Bayram, 2019).

Bu dönemde yeni kurulan Afrika devletleri her ne kadar taraf seçecek ölçüde yapılanmalarını sağlayamamış olsa da ABD ve Sovyetler arasındaki çekişmenin unsurları haline gelmiştir. Sovyetlerin motivasyonu kıtadan siyasi, ekonomik ve askeri yayılmacılık iken, ABD'nin temel amacını Sovyetleri çevreleme politikası oluşturmuştur. Bu dönemde düşük profilli dış politika izleyen Afrika liderleri, daha önce de belirtildiği üzere; ya bağımsızlık mücadelesini yürüterek ya da kolonyal gücün desteğini alarak iktidara gelen Afrika devletlerinin liderleri de bu mücadeleden istifade etmeye çalışmıştır. Bu hususta liderlerin eğilimini tetikleyen unsurlar, liderlerin siyasi görüşleri, ölkelerine yapılan hibe, kredi ve insani yardımlar ile bağımsızlık mücadelesinde aldıkları destek olmuştur (Altın, 2011). Örneğin, 1957 yılında bağımsızlığını kazanan Gana'da lider olarak öne çıkan Kwame Nkrumah sosyalist bir ideoloji benimsemiştir. Ancak Sovyetler ile yakın ilişkiler geliştirmenin yeni bir kolonyal ilişki getireceği endişesi ile Sovyetlerin baskınlığını dengeleyebilmek için hem ABD hem de Sovyetlerden yardım talebinde bulunmuştur. Sovyetlerde şüphe yaratan bu talep, Lumumba'nın kaçırlmasıyla son bulmuştur. Lumumba'nın kaçırlmasından BM ve Batılı güçleri sorumlu tutan Nkrumah, Sovyetler ile olan ilişkilerini güçlendirmeye başlamış; Lumumba'nın öldürölmesinin ardından Sovyet Devlet başkanını Akra'ya davet etmiş ve ABD başkanı Kennedy'e sert bir mektup göndermiştir. Kennedy'nin Nkrumah'ı Washington'a davet etmesi üzerine yumuşayan ikili ilişkiler neticesinde daha önce Sovyetlerin yapması için anlaşılan baraj projesi müzakere edilmiş, bu politik

hamle Sovyetlerin tekrar şüpheye düşmesine neden olmuştur. Nkrumah, daha sonra Sovyetler Birliğine bir ziyaret gerçekleştirmiş, burada Lenin Barış Ödülü'ne aday gösterilmiştir. Ancak Nkrumah'ın Gana dış politikasındaki değişken tutumu her iki süper gücü de şüpheye sevk etmiş, bunun neticesinde Sovyetler yeni etki alanları aramaya yönelirken ABD'nin de baraj projesini sürekli gözden geçirmesine neden olmuştur (Dee).

Soğuk Savaş'ın sahnelendiği bir başka ülke olan Angola'da, Portekiz'den bağımsızlığını kazandıktan sonra ortaya çıkan güç mücadelesinde üç ana unsur yer almış, bunlardan sosyalist eğilimler gösteren MPLA, Sovyetler Birliği ve Küba gibi Sosyalist ülkeler tarafından desteklenmiş, MPLA'nın karşısında yer alan FNLA ve UNITA ise; ABD, Fransa, Güney Afrika gibi Batılı ve Batı yanlısı ülkelere destek bulmuştur. Nihayetinde Angola'da iktidara MPLA rejiminin gelmesiyle ülkede sosyalist bir rejim benimsenmiştir.. Ancak, örnekte de görüldüğü üzere; bağımsızlığını yeni kazanan Afrika devletleri gerek istikrarlarını sağlayamadığı gerekse birlik ve bütünlük içinde bir profil sergileyemediği gibi çeşitli nedenlerden mütevellit bu çekişmeden maksimum verim elde edememişlerdir. Afrika kıtası için ikinci talan olarak ifade edilen Soğuk Savaş dönemi çekişmeleri neticesinde kıta fiziksel değil ideolojik olarak bölünmüştür (Nyaburi, 2017). Dönemin karakteristiği olduğu üzere Sovyetler ile yakın ilişkiler geliştiren ülkelere Batılı ülkelerin desteği kesilirken, Batı ile yakın ilişkiler geliştiren ülkeler ise Sovyetlerden destek görememiştir. Afrika devletlerinin zaman zaman blok değiştirdiği de görülmüş, her ne kadar siyasi yapılanmalarını tamamlayamamış olsalar da Soğuk Savaş rekabetinin getirdiği fırsatlardan istifade etmeye çalışmışlardır. Dönemin fırsatlarından istifade edenlerin kurduğu iktidarlar genellikle diktatörlükler, askeri rejimler ve tek partili yönetimler olmuş, yöneticilerin meşruiyet kaynağını ise halklarından ziyade süper güçlerden almıştır (Gilbert & Reynolds, 2019). Soğuk Savaş'ın bitimiyle kıtada oluşacak resmin temel unsurları da bu noktada belirtmektedir.

Kıtada Soğuk Savaş'ın bir başka tezahürü ise iki ayrı bloğun (Monrovia ve Kazablanka) ortaya çıkışıdır. Batı Blokuna yakın, Monrovia Bloku Nijerya, Senegal, Etiyopya, Liberya, Tunus ve Togo'dan; Doğu Blokuna yakın Kazablanka bloku ise, Gana, Gine, Fas, Mısır, Mali ve Libya'dan oluşmaktadır. Kıtanın nasıl birlik olması gerektiği üzerine ayrıışan bu gruplardan Kwame Nkrumah tarafından temsil edilen

Kazablanka Bloku'na göre; bağımsız Afrika ülkeleri siyasi olarak birleşik ve ekonomik olarak bütünleşmiş bir çerçeveye doğru hızla ilerlemeliydi. Nijeryalı Tafawa Balewa tarafından temsil edilen Monrovia bloku ise tam aksine birlik ve bütünleşmenin daha yavaş ve kademeli olarak gerçekleşmesi gerektiği kanaatinde olmuştur. Nihayetinde bu iki blok Addis Ababa'da yapılan bir konferansta uzlaşarak daha sonra Afrika Birliği(AfB)'ne dönüşecek olan Afrika Birliği Örgütü'nün temelini oluşturmuştur (Thom-Otuya, 2014; Bayram, Bir Kıtasal Bütünleşme İdeali Olarak Afrika Birliği, 2021). Temelde 6 işbirliğini (Siyasi ve diplomatik işbirliği, ulaştırma ve haberleşme dahil ekonomik işbirliği; eğitimsel ve kültürel işbirliği; sağlık, temizlik ve beslenme işbirliği; bilimsel ve teknik işbirliği ve savunma ve güvenlik için işbirliği) hedefleyen ABÖ, Soğuk Savaş'ın iki kutupluluğunun tehlikesinin farkında olarak bağlantısızlığı yedi temel ilkesinin sonuncusunda vurgulamıştır. Zira ABÖ'ye göre Nehru'nun Hindistanı Soğuk Savaş'ın getirdiği avantajlar ile birlikte zararlarını da gözler önüne sermektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana özgürlüklerini kazanan devletlerin çoğu, hangi kaynaktan gelirse gelsin ve mümkün olan en iyi koşullarda, teknik ve mali yardımları mümkün olduğunca kabul etmekte açık bir avantaj görse de Komünist Çin tarafından Hindistan'ın kuzeydoğu sınırına aniden ve acımasızca saldırıya uğraması pahasına öğrendiği gibi, yeni devletlerin dışişlerinin idaresinin bu yönünü pratikte sürdürmek her zaman kolay değildir. Ancak, dikkatli bir şekilde düşünülür ve sağduyulu bir şekilde yürütülürse uzun vadede gelişmekte olan ülkeler için mümkün olan tek politika gibi görünmektedir (Elias, 1965).

Soğuk Savaş sonrası dönemi karakterize eden üç temel unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki küreselleşmedir. İkinci unsur olan tek kutupluluk/çok kutupluluk tartışması ise, Sovyetlerin dağılmasından sonra ortaya çıkan uluslararası sistemdeki güç dengesi ile ilgilidir. Üçüncü kavram ise bölgesel krizlerdir. İkinci kavram ile ilintili olarak görülebilecek bu kavram özellikle Sovyetlerin dağılmasından sonra Sovyet etki alanında ortaya çıkan bölgesel krizleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Erşen, 2014). Nitekim Afrika kıtası da bu bölgesel krizlere sahne olmuş, Soğuk Savaş sonrası dönemde pek çok diktatoryal rejim yıkıma sürüklenmiş bu da kıtayı müdahaleye açık bir hale getirmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu sistem de getirdiği fırsatlarla birlikte sona ermiş, bu dönemde ABD ve Sovyetlerin desteğini alan ve temsil gücünün

çok düşük olduğu Afrika devletlerinin büyük çoğunluğu kargaşaya, yıkıma ve iç savaşa sürüklenmiştir. Soğuk Savaş'ın fırsatları sona erince bu fırsatları değerlendirerek iktidara gelen pek çok devlet liderine karşı muhalefet ve ayaklanmalar başlamış, kıtada değişim rüzgarları esmiştir. 1980-1994 yılları arasında demokratikleşme sürenin baş gösterdiği kıtada bu süreç çeşitli şekillerde ilerlemiştir. Örneğin; bir Batı Afrika ülkesi olan Benin'de Marksist ideoloji ve tek partili yönetim ile uzun yıllardır iktidarda olan Mathieu Kérékou'ya karşı başlayan gösteriler neticesinde Ulusun Aktif Güçleri Ulusal Konferansı düzenlenmesi kabul edilmiştir. Konferans heyetinin egemenliği iktidar tarafından da kabul edilmiş ve Kérékou hükümeti, seçilecek olan hükümet lehine istifa etmeyi barışçıl bir şekilde kabul etmiştir. Bu yöntemi Afrika'da 11 ülke daha uygulamıştır ancak bazı Afrika ülkelerinde konferansların amacına ulaşması yönetici elitler tarafından engellenirken bazı Afrika ülkelerinde ise konferansın düzenlemesi kat'i surette reddedilmiştir. Kıtada değişimin en sert şekillerde vücut bulduğu ülkeler genellikle Soğuk Savaş'tan en çok istifade eden ülkeler olmuş, örneğin; ABD'den dönemin en dikkat çekici desteğini alan Mobutu Sese Seko, destek kesilene kadar kedisine olan karışıklığı bastırabilmişse de nihayetinde Washington'ın desteği kesilince ülke iç savaşa sürüklenmiştir. Kıtada değişimin ses getiren örneği ise Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yaşanmış, ülkede ırk ayrımı temelli oluşturulan apartheid rejimi yıkılmış ve eşitliğe dayalı bir demokrasi kurulmuştur. Bu değişim sürecinde zaman zaman çatışmalar yaşansa da ülke 1994 yılında Nelson Mandela'nın barış içinde yapılan seçim ile iktidara gelmesiyle süreç nihayete ermiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyetler dağıldığı ABD ise, diktatörlükleri politik olarak çözüme elverişli görmediği için yardımları kesmiştir. Washington'ın bu tutumu Liberya örneğinde açıkça görülmektedir. Samuel Doe'nun yaptığı darbe ile iktidara gelmesinin ardından Doe hükümetini desteklemiştir (Gilbert & Reynolds, 2019). Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde, Sovyet tehlikesinin dağılmasından sonra ABD'nin Afrika kıtasına ilgisi artmamış aksine stratejik yahut ekonomik çıkarı söz konusu olmadıkça kıtaya ilgisi sınırlı kalmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, kıta ülkelerine ilişkilerini çeşitlendirme fırsatı sunmuş, kıtada yeni aktörlerin alternatif olarak ortaya çıkmasına imkan tanımıştır. Bu yeni aktörlerin sağladığı esneklik kıta ülkeleri için diplomatik ve ticari hareket alanı

oluşturmuş, nihayetinde kıta ülkelerinin yeni dünya düzenine adapte olmasını kolaylaştırmıştır (Gül & Bayram, 2018).

2.2.Afrika Devletlerinin Uluslararası Sistemdeki Konumu

Tarihin bilinen ilk zamanlarından beri dünyanın siyasal-ekonomik sisteminin bir parçası olan Afrika kıtası, sömürge dönemine kadar dünyanın geri kalan kısmı ile eşdeğer şekilde gelişmiştir. Kıtanın kereste, bakır, altın, elmas, petrol vb. doğal zenginlikleri ile sanayileşme kıtanın sömürgeleştirilmesinde başlıca etkenlerden biri olmuştur. Sömürgecilik ile birlikte gerek siyasi gerekse ekonomik olarak çağın oldukça gerisinde kalan kıta, bağımsızlığını kazanması ile birlikte ciddi bir değişim ve dönüşüme tabi olmuştur.

Kolonyal dönemde kıtanın mümkün olan her şekilde sömürülmesi post-kolonyal dönemde de etkilerini devam ettirmiştir. Özellikle köle ticaretinin kıtanın bugünkü siyasal ekonomisine ciddi anlamda etki ettiği söylenebilir. Bu alanda araştırma yapan Nathan Nunn, bugünkü en yoksul Afrika ülkelerinin en çok köle ticareti yapılan Afrika ülkeleri olduğunu, ancak başlangıçta bu ülkelerin en gelişmiş bölgeler arasında olduğunu ifade etmiştir. Köle ticaretinin etkilerinin sürekli baskınlar ve savaş neticesinde demografik tükenme ve mevcut siyasi yapıların zayıflamasına, nihayetinde az gelişmesinde neden olmuştur. Ayrıca köle ticaretinin toplulukları birbirine düşürerek büyük etnik gruplar oluşmasını engellediği ve parçalanmayı attırdığı da Nunn tarafından ifade edilmiştir. Nunn'ın hesaplarına göre kıtadan köle ticareti yapılmasaydı Afrika ile dünyanın geri kalanı arasındaki gelir farkının yüzde 72'si ve gelişmekte olan dünyanın geri kalanıyla olan uçurumun yüzde 99'u ortadan kalkacaktı. Ancak köle ticareti sona erse de kolonyalizmin etkileri kıtada yeraltı ve yer üstü kaynakları ile insan gücünün sömürülmesi şeklinde tezahür etmiştir. Bu dönemde kıtada yürütülen ekonomik faaliyetler tamamen sömürgeci güçlerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olduğundan gerek kıtadaki altyapı yatırımları gerekse ticaret ağları bu amaca uygun olarak dizayn edilmiştir (Dunn & Englebert, 2019). Bağımsız olduğu dönemde Afrika toplumları ekseriyetle kırsal, yoksul, sınırlı beceri ve teknolojiye sahip olmakla beraber çoğu devlette altyapı idari veya ticari merkezler etrafında yoğunlaşmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sömürgelerden daha fazla getiri elde edebilmek için Avrupalı güçler tarafından otoriter kontrol altında merkantilist sistemlerde büyüme politikası

uygulanmış, bağımsızlık sonrasındaki ilk on yıl bu politika Afrika devletlerinin kalkınma gündemini şekillendirmiştir. Kıtada pek çok lider rekabetçi seçimlerle göreve başlamış olsa da kısa sürede tek parti veya askeri yöneticilerin olduğu rejimlere geçişle birlikte otoriterleşen yapı ekonomik dönüşümü de şekillendirmiştir. Ekonomide devletin kapsamı ve imtiyazlarındaki genişleme ile birlikte altyapı, sosyal hizmetler ve endüstrinin temelleri çoğunlukla kamu inisiyatifi veya sübvansiyonlar yoluyla kurulmaya çalışılmıştır (Lewis, 2018).

Devlet oluşumu ve ulusal kalkınma süreçleri boyunca Afrika devletleri, önceki seksen yıllık sömürge yönetiminin kayıtları ile karşılaştırıldığında az da olsa istikrarlı bir ekonomik büyüme ve sağlık ve eğitim hizmetlerinde genişleme kaydetmiştir (Makki, 2015). Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru kıtada artan demokratikleşme hareketleri ile sosyalist rejimlere sahip Afrika devletleri dahi neo-liberal ekonomik politikalara yönelmiştir (Gül & Bayram, 2018). Breetton Woods Sistemi ile kurulan Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası bu dönemde iki önemli aktör olmuştur. Bu iki kurumun az gelişmiş ülkeleri tabi tuttuğu yapısal uyum programları 1980'li yıllardan itibaren kıtada uygulanmaya başlamıştır. Şarta bağlı kredilere dayanan yapısal uyum programları yoksulluğu ortadan kaldırma amacı ile uygulanmakta ancak uygulandığı ülkeleri yoksullaştırdığı ve yoksulluğu küreselleştirdiği için eleştirilmektedir. Sahraaltı Afrika'da uygulanan yapısal uyum programları da toplum refah seviyesini arttırmamış, aksine yaşam standardının düşmesine, işsizliğin ve yoksulluğun artmasına neden olmuştur. Yapısal uyum şartları gereği ülkelerde yapılan devalüasyonlar, dış borcun artmasına sebebiyet vermiş, enflasyon karşıtı politikalar yurtiçi üretimi düşürürken kamu hizmetleri ve tüketim için gerekli gelirden azalmaya neden olmuştur (Memiş, Kara, & Tayfur, 2010). 1970'li yıllarda büyüme hızı 3,6 olan Sahraaltı Afrika'nın 1990'lı yıllarda 2,6'ya kadar gerilemesi yapısal uyum programlarının kıtadaki olumsuz etkisinin nicel bir göstergesidir (Gül & Bayram, 2018). Yapısal uyum programlarını ülke bazında örneklendirmek gerekirse; Zimbabve'nin 1991 yılında IMF ile yaptığı anlaşma neticesinde ülkede 6 yılda imalatın %14, reel gayrisafi yurtiçi hasılanın %5.8 azalmasına müteakip nominal ve reel faiz oranlarının yükselmesi dikkate değer bir değişim sunmaktadır. Yükselen reel faiz ülkede özel yatırımların %9 azalmasına neden olmuş, işsizlik artmış ve kişi başına özel tüketim harcamaları azalmıştır. Bazı Sahraaltı Afrika ülkelerinde reel kişi başına büyüme oranlarının negatif oranda seyretmiştir

(Memiş, Kara, & Tayfur, 2010). Bu bağlamda dışa yönelen Afrika ekonomisi hammadde ihracatı ve mamul malları ile temel gıda maddeleri ithalatı üzerine inşa edilmiştir. Tüm bunların sonucu olarak kıta ülkeleri kendi kendine yetmeyen, dışa bağımlı bir hale gelmiştir (Dunn & Englebert, 2019).

Uluslararası sisteme görece yeni dahil olmuş, sınırları eski sömürgeci güçler tarafından belirlenmiş ve devletleşme sürecini tamamlamaya çalışan kıta ülkelerinde halihazırda mevcut olan yoksulluğun derinleşmesine neden olan yapısal uyum programları kıtada radikalleşmeye de zemin hazırlayarak hem terör örgütlerine katılımı arttırmış hem de etnik çatışmaları körüklemiştir. Bunun yanı sıra yoksullaşma bir ülkenin isyan bastırma kapasitesini de etkilemektedir. Kıtadaki ekonominin 1970-1980 yıllarında negatif seyri ile 90'lı yıllarda yaşanan durgunluk kıtada artan etnik çatışmalar ile bağlantılandırılmıştır. Yoksulluğun artmasının kıtadaki bir diğer etkisi de kırdaki nüfusun kente göçü, bunun tabi bir sonucu olarak kentlerde eşitsizliğin artması olmuştur (Bayram, Toker, & Özdemir, 2016; Gül & Bayram, 2018). Kıta ülkelerinde artan yoksulluk seviyesi ülkelerde ayaklanmalara neden olmaya başlamış, hem Orta Doğu Avrupa'daki rejimlerin çökmesi hem de süper güç mücadelesi nihayete erinde G7 ülkelerinin Afrika ülkelerine yardımları azaltması, Afrika ülkelerinde rejim değişiklikleri ile birlikte ekonomik yönetimde de değişikliklere neden olmuştur. Rejim değişikliklerinin yumuşak olduğu Benin, Mali ve Zambiya gibi ülkelerde yönetim, güvenlik ve ekonomik alandaki gelişmeleri yavaşlamış ancak daha sert geçişlerin yaşandığı Ruanda, Kongo ve Liberya gibi ülkelerde siyasi çöküş, sivil şiddet ve uzun süreli ekonomik gerilemeye neden olmuştur. Sahraaltı Afrika'nın ekonomik sancılarının dış etkilerini ise ülkeler üzerinde artan borç yükü oluşturmaktadır. Durum, yeniden müzakere için uygun olmayan çok taraflı kurumlara borçlu olunan borç oranının artmasıyla daha da kötüleşmiştir. 1990'ların ortalarına gelindiğinde, Sahraaltı Afrika ülkeleri, ihracatın yüzde 260'ını ve toplam GSMH'nin yüzde 76'sını oluşturan 235 milyar dolarlık yükümlülük taşımaktaydı. 1990'ların sonunda Afrika, küresel ticaretin yaklaşık yüzde 2'sini ve dünyadaki doğrudan yabancı yatırımın (DYY) yalnızca yüzde 1'ini oluşturmaktaydı. 1990'ların ortasında bölgeye yapılan kalkınma yardımı (1995'te 22 milyar dolar) yabancı yatırımın (5.9 milyar dolar) neredeyse dört katı olduğundan, yardım akışları yatırımı gölgede bırakmıştır. 2000'li yılların başına gelindiğinde, özellikle artan iç savaşlardan dolayı, pek umut vaat etmeyen kıta

lkelerinin ekonomileri şaşırtıcı bir şekilde olumlu bir ivme kazanmıştır. Birçok Afrika ülkesinde büyüme hızlanmıştır. 1990-2000’li yıllar arasında ortalama GSYİH büyüme oranı 2.07 olan Sahraaltı Afrika’da, 2001 ile 2010 yılları arasında bu oran 5.25 olmuştur (Lewis, 2018). Sahraaltı Afrika’nın hızlı ekonomik büyümesinde göze çarpan en önemli aktörlerden biri Çin Halk Cumhuriyeti olmuştur.

Soğuk Savaş’ın bitimiyle birlikte Afrika kıtasında Çin, Hindistan, Güney Kore, Singapur, Malezya ve Endonezya gibi aktörler Afrika kıtasında mevcudiyet göstermeye başlamıştır (Gl & Bayram, 2018). Özellikle 1977 yılında Asya borsalarının çökmesinden sonra bölge ülkelerindeki dikkate değer ekonomik büyüme, Afrika ekonomisinin çöküş dönemlerine denk gelmesi, Afrika lkelerinin ekonomi politikalarını benzer bir doğrultuya yneltmıştır (Gilbert & Reynolds, 2019). 2000’li yıllardan sonra en çok ne çıkan aktör hızla büyüyen ekonomisiyle şüphesiz Çin olmuştur. Ülkenin Afrika lkeleri ile ilişkileri kıtanın bağımsızlık mücadelesine verdiği destek ile başlamış, günümüze kadar artarak devam etmiştir. Çin’in gelişen ekonomisiyle artan hammadde ihtiyaçı ve üretim artmasından dolayı pazar arayışları ülkenin ilgisini Afrika kıtasına yneltmıştır. Artan ilişkiler neticesinde Çin, Afrika için önemli bir ticaret ortağı haline gelmiştir. Zira, 2003 yılında 10,1 milyar dolar olan ihracatın 2013 yılında 92,5 milyar dolara yükselmesi bunun en büyük göstergesidir. Karşılıklı ekonomik ilişkiler haricinde Çin, kıtada yardımlar ile de ön plana çıkmaktadır. IMF ve Dünya Bankası’nın aksine Çin’in yardımlar için tek şartını ise Tayvan’ın tanınmaması oluşturmaktadır. Çin de Afrika lkeleri gibi demokrasi ve insan hakları hususlarında Batılı devletler tarafından eleştirildiği ve kendisinin de bir sömürge geçmişine sahip olduğunu vurgulamasıyla kıtada imajını oldukça pekiştirmektedir. Kıtadaki 55 ülkenin 50’si tarafından tanınan Çin’in 45 kıta ülkesi ile İkilili Ticaret, 33’ ile Yatırımların karşılıklı korunması ve 11’i ile de ifte Vergilendirmenin nlenmesi anlaşması vardır (lker, 2016). Tüm bu anlaşmaların yanı sıra Afrika kıtası Çin’in Bir Kuşak Bir Yol Projesi için de önem arz etmektedir. Kıtaya yüksek maliyetli altyapı, enerji ve sanayi yatırımları yapan Çin, artan enerji ihtiyaçını karşılama amacı gütmektedir. Bu minvalde proje için Kenya, Cibuti, Mısır, Etiyopya, Tanzanya gibi projeye dahil ülkeler Çin tarafından öncelenmektedir (Yılmaz, 2021).

Çin, 2000’li yılların başından beri Afrika’nın en büyük ticaret ortağı, aynı zamanda kıtanın dördüncü en büyük yatırımcısı konumundadır. Çin, 16 Afrika

ülkesinde 25 ekonomik ve ticari işbirliği bölgesi oluşturmuş ve COVID-19 salgını boyunca kıta genelinde yoğun yatırımlar yapmaya devam etmiştir. Çin, 2020 yılında Afrika'ya 2019'a göre %9,5 artarak 2,96 milyar ABD doları yatırım yapmış, bu yatırımların 2,66 milyar doları ise finansal olmayan doğrudan yatırımlardan oluşmuştur. Afrika'ya doğrudan yatırım, 2021 yılının ilk yedi ayında 2,07 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir (Chinese Investment in Africa Rises as Project Values and Bilateral Trade Decline, 2021). Çin, Afrika ülkeleri için Batı karşısında yeni ve güçlü bir alternatif olarak görülmektedir. Bunun en önemli göstergelerinden birinin Kenya'nın "Doğuya Bak (Look East)" politikası olduğu söylenebilir. Kenya'nın ortaklıklar için yüzünü Batı'dan Doğu'ya dönmesini ifade eden bu politikanın en büyük yatırımcısı Çin'dir. Çin, ülkenin altyapı projelerinin %70'e yakınına sahiptir (Kenya: Want Growth? Look East, 2011). Öte yandan, Beijing'in "borç tuzağı diplomasisi" Afrika ülkeleri için zorluk teşkil etmektedir. Batılı ülkelerin aksine Çin, verdiği kredilerin harcanma şeklinde müdahil olmamaktadır. Ancak kredi alan ülkelerin ekseriyetini az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler oluşturduğu için ülkeler proje giderlerini karşılayamamaktadır. Nihayetinde yapılan havaalanları, limanlar ve ulaşım yolları ya Çin tarafından kiralamakta ya da Çinli işletmelere devredilmekte böylece Çin, bu ülkeleri kendine bağımlı hale getirmektedir (Yılmaz, 2021). Örneğin, Cibuti'nin dış borcunun %70'i, Çin'e iken, Güney Afrika'nın 26 milyar dolar, Kenya'nın ise 5.2 milyar dolar Çin'e borcu bulunmaktadır (Kökçam, 2021).

IMF'nin 2021 Kasım ayında yayınladığı Bölgesel Ekonomik Görünüm: Sahraaltı Afrika başlıklı rapora göre; Sahra Altı Afrika'nın ekonomisi 2021'de yüzde 3,7 ve 2022'de yüzde 3,8 büyüyecek. Küresel standartlara göre zayıf olsa da hoş bir toparlanma olduğu ifade edilen bu büyüme 2020'deki olağanüstü daralmaya göre belirgin bir gelişme, ancak yine de dünyadaki en yavaş toparlanmayı temsil etmektedir (Regional Economic Outlook, 2021).

Afrika kıtasının ekonomik olarak kalkınmasını sağlamak ve kıta ekonomisini dünyaya entegre etmek için 2001 yılında ABÖ Devlet ve Hükümet başkanları tarafından Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD) programı kabul edilmiştir. 2002 yılında AfB tarafından da onaylanan (New Partnership for Africa's Development – NEPAD) planın vizyonu *"Kendi vatandaşları tarafından yönlendirilen ve küresel arenada dinamik bir gücü temsil eden entegre, müreffeh ve barışçıl bir Afrika inşa*

etmek'' olarak tanımlanmıştır. NEPAD'ın dört ana hedefi, yoksulluğu ortadan kaldırmak, sürdürülebilir büyüme ve kalkınmayı teşvik etmek, Afrika'yı dünya ekonomisine entegre etmek ve kadınların güçlenmesini hızlandırmak olarak belirtilmektedir. NEPAD, Tarım ve Gıda Güvenliği, İklim Değişikliği ve Doğal Kaynak Yönetimi, Bölgesel Entegrasyon ve Altyapı, İnsan gelişimi, Ekonomik ve Kurumsal Yönetim, Kesişen Konular – Toplumsal Cinsiyet, BİT, Kapasite Geliştirme ve İletişim olmak üzere altı stratejik alanda faaliyet göstermektedir. (NEPAD in Brief). Gündem 2063'ün kalkınma stratejisini uygulama kolu olarak ifade edilen NEPAD, Gündem 2063'ün Afrikayı küresel bir güç merkezine dönüştürme amacına hizmet etmektedir (NEPAD / AU Development Agency; Agenda 2063: The Africa We Want).

BÖLÜM III

3. AFRIKA DEVLETLERİNİN GÜÇ PROJEKSİYONLARI: BÖLGESEL DÜZEYDE BİR ANALİZ

Bu bölümde bölgesel düzeyde analiz yapabilmek adına her bölgeden en güçlü ve en zayıf olmak üzere iki devlet belirlenmiştir. Bu devletler siyasi, askeri ve ekonomik güçleri baz alınarak seçilmiştir.

3.1 Batı Afrika

Yaklaşık 400 milyon nüfusu ile Afrika kıtasının en kalabalık ikinci bölgesi olan Batı Afrika'da Nijerya, Gana, Fildişi Sahilleri, Nijer, Mali, Burkina Faso, Mali, Senegal, Gine, Benin, Togo, Sierra Leone, Liberya, Moritanya, Gambiya, Gine Bissau ve Cabo Verde olmak üzere 16 ülke³ yer almaktadır (Worldometer, 2022). 6 milyon km²'lik bir alanı ifade eden Batı Afrika'da Hausa, Mossi, Volof, Kano Katsina, Fulbe , Bambara en kalabalık olanlar olmakla beraber pek çok etnik grup yaşamaktadır. Ayrıca bölge dini açıdan da çeşitlilik gösterse de, ağırlıklı olarak İslam ya da Hristiyanlık ön plana çıkmaktadır (Özey, 2015, s. 3-8). Bölgede bulunan 16 ülkenin 12'si BM Az Gelişmiş Ülkeler (Least Developed Countries) listesinde yer almaktadır (List of Least Developed Countries, 2021).

Bölgede öne çıkan en önemli örgüt Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'dur (ECOWAS). 28 Mayıs 1975 tarihinde Lagos Anlaşması ile kurulan örgüt, üye ülkelerin faaliyet alanlarında ekonomik entegrasyonu teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Moritanya hariç tüm Batı Afrika ülkelerinin üye olduğu örgüt, ekonomik saikler ile kurulmuş olsa da bölgede huzur ve güvenliği sağlamak için cinsiyet eşitliği, terörle mücadele ve eğitim gibi pek çok alanda faaliyet göstermektedir (ECOWAS). ECOWAS'ın temel politikası ihracatın arttırılmasıdır. Bölgede maden varlığı ağırlıkta olduğu için, bölge ihracatının %75'ini maden ürünleri teşkil etmekte, bu ürünlerin ise %73'ü Nijerya tarafından sağlanmaktadır. Diğer ihracat ürünleri ise; kakao

³ Batı Afrika'da bazı kaynaklarda 15 bazı kaynaklarda ise 16 ülke olduğu ifade edilmektedir. Bu farklılığın sebebi Moritanya'nın Birleşmiş Milletler'e göre Batı Afrika'da, Afrika Birliği'ne göre ise Kuzey Afrika'da kabul edilmesidir.

ve kakao ürünleri, değerli taşlar, pamuk, yenilebilir meyveler, kauçuk, plastik, ağaç ve ağaç ürünleri, balık ve kabuklu deniz ürünleridir. Bölgesel ihracata %77'lik oran ile Nijerya hakimdir. Nijerya'dan sonra sırasıyla Fildişi Sahili %10, Gana %4, Senegal %2, Mali %1,7 ve Benin, Burkina Faso, Gine, Nijer ile Togo %1'lik paya sahiptir. Bölgenin temel ithalat ürünleri ise yakıtlar, motorlu taşıtlar, traktörler, bisikletler ve diğer araçlar, makineler, mekanik cihazlar ve kazanlar, elektrikli ev aletleri, hububat, plastikler, demir ve çelik, ilaç, balık ve deniz ürünleridir. İthalatta da %41'lik oranla Nijerya hakim konumdadır. Nijerya'yı, %18 ile Gana, %10 ile Senegal ve Fildişi Sahili takip ederken, diğer ülkeler % 5'lik bir orana sahiptir (ECOWAS) .

Bölge siyaseti devlet kırılganlığı, terör sorunu, darbeler ve iç çatışmalar ile karakterize edilmiştir. Fragile State Index'e göre bölgedeki 16 ülkeden 6'sı alarm seviyesinde, 6'sı yüksek uyarı seviyesinde, 2'si yükseltilmiş uyarı seviyesinde ve diğer ikisi uyarı seviyesinde kırılganlığa sahiptir (Fragile State Index Annual Report 2021, 2021).

Tablo 3.1. Batı Afrika Devletlerinin Kırılganlık Seviyeleri (Kaynak: Fragile States Index Annual Report, 2021)

Ülke	Sıra (180 Ülke İçinde)	Tehlike Seviyesi
Nijerya	12	Alarm Seviyesi
Gine	14	
Mali	19	
Nijer	21	
Gine Bissau	27	
Fildişi Sahili	28	
Liberya	31	Yüksek Uyarı Seviyesi
Moritanya	33	
Burkina Faso	36	
Togo	38	
Sierra Leone	45	
Gambiya	55	
Senegal	76	Yükseltilmiş Uyarı Seviyesi
Benin	78	
Cabo Verde	110	Uyarı Seviyesi
Gana	113	

Devletlerin kırılganlığı dinsel, etnik, kültürel veya dilsel farklılıklar ile temellenmekte ve genellikle ülke içi çatışmalara neden olmaktadır. Özellikle 90'lı yıllarda, Soğuk Savaş'ın bitimi ile iki kutuplu dünyanın sağladığı avantajlar vasıtasıyla iktidara tutunan otoriter liderlerin devrilmesiyle bölgede demokratikleşme hareketleri

başlamıştır. Ancak bu demokratikleşme hareketleri bölgede siyasi olgunlaşmayı arttırmakla beraber seçimlere bağlı şiddet eylemlerini de beraberinde getirmiştir. İktidarın seçim yolu ile transferi, güç arzusu ile tetiklenmiş kişisel çıkarların ortaya çıkmasına neden olmuş, bu da devletin kontrolüne ve tüm kaynaklarına sahip olmak isteyen siyasilerin mensup olduğu etnik veya dini grupları marjinalleştirerek güce erişimde bir araç olarak kullanarak iç çatışmalara neden olmuştur. Fildişi Sahili'nde 2002 yılında başlayan çatışma bu duruma örnek gösterilebilir (Gilbert & Reynolds, 2019).

Bölgede savaş eğilimi 2000'li yıllardan sonra azalma göstermiş olsa da sona ermemekle beraber bölge ülkeleri son zamanlarda kendilerinden sıkça askeri darbeler ile söz ettirmeye başlamıştır. 1958-2008 yılları arasında %44.4 oranla Batı Afrika kıtadaki en yüksek darbe oranına sahiptir (Suleiman & Onapajo, 2022).

Tablo 3.2 : Batı Afrika Ülkelerinde Gerçekleşen Darbeler (Kaynak: Voice of America, By the Numbers Coups in Africa Link: <https://projects.voanews.com/african-coups/>)

Ülke	Başarılı Darbe	Darbe Girişimi
Gana	5	10
Sierra Leone	5	10
Burkina Faso	8	9
Benin	6	8
Nijerya	6	8
Mali	5	8
Gine-Bissau	4	9*
Togo	3	7
Nijer	4	7
Moritanya	5	7
Gine	3	6
Liberya	1	4
Fildişi Sahili	1	4
Gambiya	1	3
Senegal	0	1
Cabo Verde	-	-

Batı Afrika'da son 15 ayda ikisi 9 ay arayla Mali'de, biri Gine'de, diğeri ise Burkina Faso'da olmak üzere 4 askeri darbe gerçekleşmiştir (TRTHaber, 2022). 1 Şubat 2022 tarihinde Gine-Bissau'da gerçekleştirilen darbe girişimi ile birlikte bölgenin istikrarına dair endişeler artmaya başlamıştır.

Bölgedeki darbelerin çokluğu çeşitli sebeplerle açıklanabilir ancak tüm sebepler içi içe geçmiş ve birbirini etkiler niteliktedir. Batı Afrika'da darbeleri başlatan en temel

neden bölge ülkelerinin bağımsız olduğu yıllarda kurulan tek parti rejimi ve otoriterleşmiş liderler olarak ifade edilebilir. Bağımsızlığın ilk yıllarında Soğuk Savaş'ın iki kutuplu mücadelesinden faydalanarak iktidara gelen ve neopatrimonyal bir tutum sergileyen liderlerin bu tutumu neticesinde elitlerin marjinalleşmesi ile ortaya çıkan güç rekabeti bölgedeki ilk darbelerin sebebi olmuştur. Bölgede demokratikleşme hareketleri sonucunda çok partili siyasal hayata geçiş yapılsa da, bu dönüşüm darbelere engel olmamış, hatta yeni bir problemi ortaya çıkartmıştır. Bu problem bölge ülkelerindeki siyasi partilerin etnik temelli olmasıdır. Siyasete hakim olan temel görüş “kazanan her şeyi alır” olduğu için siyasi rekabet ekseriyetle etnik düşmanlığa dönüşmüş, bu da dışlandığını düşünen grupları darbelere yönlendirmiştir. Bölgede darbeleri tetikleyen diğer etkenler ise; ekonomik bunalım, yolsuzluk, ordu ve sivil hükümet arasındaki rekabet, devlet başkanlarının başkanlık süresini uzatmak istemesi veya ömür boyu başkanlık talebi ile komşu veya diğer devletlerin dış müdahalesi şeklinde özetlenebilir (Marc, Verjee, Mogaka, 2015). Örneğin; Mali’de Mayıs 2021’de gerçekleştirilen ikinci darbe, sivil kanadın, askerleri kabine dışında bırakmak istemesiyle; Gine’de Eylül 2021’de gerçekleştirilen darbe Cumhurbaşkanı Alpha Conde’nin 3. Dönem cumhurbaşkanı adayı olabilmek için anayasayı değiştirmesi ve aday olmasıyla; Burkina Faso’da hükümetin terörle mücadelede başarısız bulunmasıyla ve Gine-Bissau’daki darbe girişimi ise Cumhurbaşkanı Umaro Sissoco Embaló tarafından uyuşturucu ticaretini ve yolsuzluğu engellemek istemesi ile ilişkilendirilmiştir (TRTHaber, 2022; BBC News, 2022).

Bölge devletlerinin istikrarsızlığı ve kırılganlığı ise uyuşturucu ticareti, terör, korsanlık ve göç gibi sorunlara zemin hazırlamaktadır. Bölgedeki yolsuzluk, devletlerin kırılganlığı ve uzun süreli çatışmalar Batı Afrika’yı uyuşturucu kaçakçılığının tam kapsamlı bir suç girişimine dönüşmesine neden olmuştur. Bölgede ticareti en çok yapılan ürün kokaindir. Özellikle ABD’nin kokaine olan talebinin azalması üzerine, kokain pazarı Avrupa’ya kaymıştır. Batı Afrika’nın Karayipler ve Orta Amerika’ya nazaran daha izlenen ve daha elverişli bir rotaya sahip olması uyuşturucu tacirlerini teşvik etmektedir. Bölge, kenevir reçinesi, metamfetaminler, eroin, sigaralar ve sahte ilaçlar da dahil olmak üzere diğer uyuşturucu ve kaçak mallar için bir geçiş yolu, göçmen ve ateşli silah kaçakçılığı için bir kaynak ve kanaldır. Ayrıca Nijerya ve Liberya’da keşfedilen laboratuvarlardan sonra Batı Afrika’nın bir transfer noktası

olmanın yanı sıra özellikle metamfetamin olmak üzere bir narkotik üreticisi olma yolunda ilerlediği düşünülmektedir. 2011 yılında Avrupa’da tüketilen kokainin %17’sinin (21 ton) Batı Afrika’dan geldiği ve perakende değerinin 1.7 milyon dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bölgenin bazı kısımlarında iş insanları ve politikacılar gibi elitler devleti ve kolluk kuvvetlerini etkisiz hale getirerek kar elde etmek amacıyla suç teşkil eden faaliyetler yürütmektedir. Örneğin; Burkina Faso’da yerel bir diplomat eroin kaçakçılığı çetesine diplomatik pasaport sağlayarak yardım etmiş, Sierra Leone ulaştırma bakanını, kuzeni uçakla 700 kg kokain taşıdığı tespit edilince istifa etmek zorunda kalmıştır. Gine-Bissau’da uyuşturucu ticareti siyasi seçkinler arasında rekabeti arttırmakta, ordunun siyaset üzerindeki etkisini pekiştirmektedir. Uyuşturucu ticaretine erişim için ordu ve siyasi elitlerin mücadelesi 2010 yılında Başkan João Bernardo Vieira ve genelkurmay başkanının suikasta uğramasına yol açmış ve ardından gelen askeri darbeye önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir (Marc, Verjee, Mogaka, 2015).

Bölgede istikrarsızlığa neden olan aynı zamanda bölgenin istikrarsızlığından beslenen en önemli sorunlardan biri terördür. Terör örgütleri bölgedeki devletlerin zayıflığından, halkın yoksulluğu ve hayal kırıklıklarından beslenerek güçlenmiştir. Bölgede faaliyet gösteren 3 aşırılıkçı gruptan (Ensarüddin, Batı Afrika’daki Birlik ve Cihad Hareketi (MOJWA), Boko Haram) bahsetmek mümkündür (Marc, Verjee, & Mogaka, 2015). Bunlardan en çok öne çıkan ve en aktif olan ise Boko Haram’dır. Boko Haram, başlangıçta Kuzey Nijerya’da adaletsizliğe karşı kurulan dini bir çalışma grubudur. 2002 yılında isyancı bir kimliğe bürünen örgüt, Batı tarzı eğitime karşı çıkmış, liderleri Muhammed Yusuf’un öldürülmesiyle uyguladığı şiddeti arttırmıştır. Boko Haram, kitlesel şiddet eylemleri ve kaçırma olayları ile adından sıkça bahsettirmektedir. Örgütün El-Kaide ile ilişki içerisinde olduğu bilinmektedir. (Çetinkaya, 2019).

Batı Afrika’yı meşgul eden bir başka sorun ise korsanlıktır. 2012 yılında Gine Körfezi, Aden Körfezini geride bırakarak dünyada en fazla korsanlık faaliyeti rapor edilen yer ünvanını almıştır. Gine Körfezi, hidrokarbon, balık ve diğer kaynaklar açısından oldukça zengin olmakla beraber deniz ticareti içinde oldukça önem arz eden bir konumdadır (Osinowo, 2015). Batı Afrika’da 2015’te 54, 2016’da 95, 2017’de 97 ve 2018’de 112 vaka gerçekleşmiştir. “Korsanlığın başkenti” olarak anılmaya başlayan bölgede saldırıların çoğu Nijerya’nın Nijer Deltası Bölgesi’nde gerçekleşmekte ancak

Benin, Gana, Fildişi Sahili, Gine, Togo ve Sierra Leone'de de saldırılar olduğu bildirilmektedir (Mishra, 2019). Nijer Deltası'nda yoğunlaşan korsan grupları, hırsızlık ve rehin alma yoluyla yılda yaklaşık 5 milyon dolar doğrudan gelir elde etmektedir (Bell, ve diğerleri, 2021).

2014 yılında başlayan Ebola virüsü salgını bölgenin yüzleştği bir sorun olmuş, 2016 yılında salgın sona erse de, 4 Şubat 2021 Gine Hükümeti'nin yeni bir ebola salgını ilan etmesi üzerine tekrar gündeme gelmiştir. Ebola hemorajik ateşi olarak bilinen Ebola virüsü hastalığı, Gine, Sierra Leone ve Liberya'da patlak veren salgın, 27,013 vaka ve 11,134 ölüm ile sonuçlanmıştır (Carroll, ve diğerleri, 2015; World Health Organisation). Ebola salgını yıkıcı etkisine rağmen, Batı Afrika son on yılda kırılganlığı ve çatışmayı azaltmış, siyasetin kapsayıcılığını ve demokratikleşmeyi artırmıştır. Nihayetinde orta vadede gerilimlerin azalmasına yardımcı olmuştur (Marc, Verjee, Mogaka, 2015). Şubat 2021'de ilan edilen salgın 19 Haziran 2021'de bitmiş, 12 kişinin ölümüne neden olurken, toplam 16 doğrulanmış ve 7 olası vaka bildirilmiştir (World Health Organisation, 2021).

Batı Afrika'da dikkat çeken bir başka husus göçlerdir. Yoğun göçlerin temel sebepleri arasında işsizlik, yoksulluk, çatışmalar ve terörden kaçma sayılabilir. Göçün nüfus içindeki payı 1990 yılı ortasında yüzde 2,8 ile 2020 yılı ortasında yüzde 2,6 arasında büyük bir değişiklik göstermemesine rağmen, toplam göçmen sayısı son 30 yılda iki katından fazla artmıştır. Bu yüzde ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermekte, Nijerya'da % 0,8 ve Nijer'de %1,7 Burkina Faso'da yüzde 7,758 ve Cabo Verde'de yüzde 33,7 göç oranına sahiptir. 2020 yılı ortası itibariyle, Batı Afrika'dan gelen göçmenlerin yüzde 64'ü bölgedeki başka bir ülkede yaşamaktadır. Bölge içi göçün en yüksek seviyeleri, düşük gelirli veya denize kıyısı olmayan ülkelere gelmektedir. Burkina Faso'dan gelen göçmenlerin yüzde 97'den fazlası, Nijer'den gelen göçmenlerin yüzde 90'ından fazlası ve Benin, Fildişi Sahili, Mali ve Togo'dan gelen göçmenlerin yüzde 75'inden fazlası Batı Afrika'daki başka bir ülkede yaşamaktadır. Batı Afrika ülkelerinden gelen göçmenlerin çoğu bölgede kalmaktadır. Ancak son yıllarda göç destinasyonları çeşitlenmiştir. Kuzey Amerika'da ikamet eden Batı Afrikalı göçmenlerin payı 1990'da %3'den 2020 yılının ortalarında yüzde 10'a yükselmiş, Avrupa'da ise aynı dönem %12'den neredeyse yüzde 19'a yükselmiştir (Migration Data Portal, 2021).

Bölgede siyasi, askeri ve ekonomik olarak öne çıkan ülke Nijerya'dır. Nijerya, 97 elçiliği ve yüksek komiserliği, 12 konsoloslugu, 2 uluslararası misyon temsilcisi ve 1 temsil ofisi ile Batı Afrika'da yurt dışında en çok temsil edilen ülkedir (Embassy Pages). 2022 Askeri Güç Sıralamasında 35. sıra ile Batı Afrika'da lider konumdadır (Global Fire Power, 2022). Nijerya, GSYH'si ile dünyada 27. Sırada yer alırken Afrika kıtasında ise lider konumdadır (Worldometer). Batı Afrika'nın en zayıf ülkesi ise Gine-Bissau olarak seçilmiştir. Gine-Bissau'nun 20 ülkede büyükelçiliği, 22 ülkede konsoloslugu ve 2 uluslararası misyon temsilciliği mevcuttur (Embassy Pages). 2022 Askeri Güç Sıralamasında 140 ülke içinde sıralamada yer almamıştır (Global Fire Power, 2022). Gine-Bissau, GSYH'si ile dünyada 174. Sıralamada Afrika'da 54 ülke içinde 51. sırada yer alırken, Batı Afrika'da sonuncudur (Worldometer). Mevzubahis verilerden dolayı Nijerya ve Gine-Bissau Batı Afrika için seçilen vakalardır. Diğer Batı Afrika ülkelerinin ilgili verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.3: Batı Afrika Devletlerinin Diplomatik Temsilcilik, Askeri Güç ve GSYİH Sıralamaları

(Kaynak: Embassy Pages; Global Fire Power, 2022 Military Strength Ranking; Worldometer, GDP by Country)

Ülke	Elçilik	Konsolosluk	Uluslararası Temsilcilik /Temsil Ofisi	Askeri Güç	GSYİH
Nijerya	97	12	3	35	27
Gana	54	50	2	95	72
Senegal	50	95	2	-	105
Fildişi Sahili	47	88	2	112	90
Mali	61	38	2	99	117
Gine	40	44	2	-	132
Burkina Faso	34	56	2	129	124
Nijer	29	34	4	106	141
Cabo Verde	17	52	2	-	167
Sierra Leone	21	36	3	136	156
Benin	11	48	1	-	138
Liberya	23	27	2	137	160
Togo	19	29	2	-	149
Gambiya	22	38	2	-	170
Moritanya	37	27	2	125	151
Gine Bissau	20	22	2	-	174

3.1.1. Nijerya Federal Cumhuriyeti

Nijerya, 923,768 km²’lik bir alana ve 219,463,862 nüfusa sahip bir Batı Afrika ülkesidir. Heterojen bir ülke olan Nijerya, Hausa, Yoruba, Igbo, Fulani başta olmak üzere 200 ile 250 arasında etnik-dilsel gruba ev sahipliği yapmaktadır (Central Intelligence Agency). Ülke, büyüklüğü, nüfusu ve siyasi varlığı nedeniyle “Batı Afrika Devi” olarak adlandırılmaktadır (Falola & Genova, 2009).

1 Ekim 1960 tarihinde İngiltere’den bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlıktan darbeye kadar geçen sürede Tafawa Balewa başbakanlık yapmış, bu dönemde ülkenin dış politikasının yapımı, başbakanın kendisinin baş ve baskın aktör olduğu bir grup kişinin elinde toplanmıştır. Balewa muhafazakar ve Batılı değerle bağlı bir devlet adamı olduğu için normatif bir dış politika yürütmüştür. Balewa’nın dış politikası Batıyı destekleyen iyi ve saygın ortaklar ile komünist güçler yani şeytanın ortakları ayırımında temellenmiştir. İki kutuplu sistemde komünizmi tehlike olarak algılayan Balewa, Batı’nın peşine takılma siyaseti izleyerek komünizm tehdidinden korunmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, her ne kadar Bağlantısızlar hareketine katılsa da, Nijerya’nın 1960-1966 yılları arasında dış politikasının Batı yanlısı güçlü bir duruş sergilediği söylenebilir. Kıta içi ilişkilerde ise temel ilkeler devletlerin yasal eşitliği, diğer devletlerin iç işlerine karışmama, iyi komşuluk ve ulusal sınırların dokunulmazlığı olmuş, bu ilkeler Balewa tarafından 1963 yılında Afrika Birliği Örgütü’nün tüzüğüne de eklenmiştir (Ogunbadejo, 1980). Balewa kaleme aldığı “Nigeria Looks Ahead” adlı yazısında Nijerya dış politikasının Afrika ülkelerini öncelediğini, kıtanın barış, güvenlik ve gelişimine önem verdiğini ve kıtanın birlik olması gerektiğini sıkça vurgulamıştır. Aynı yazıda Batı’nın önemine dikkat çekilmiş, Afrika kıtasının potansiyel zenginliğinin dünyanın kalkınmasında önemine vurgu yaparken Batı’nın da teknik desteğinin gerekliliğinin altı çizilmiştir. Balewa, her ne kadar kıta içinde devletlerin yasal eşitliğini önemseseye de, eski kolonyal güç olan İngiltere ile hiyerarşik bir ilişki geliştirmiş, birinci bölümde ifade edildiği üzere devletler güçlü olanın peşine takılarak kazançlarını arttırmaya çalışırlar. Dolayısıyla Balewa için Batı’nın desteğini almanın taşıdığı önem Batı’nın daha özelde de İngiltere’nin peşine takılma siyaseti izlemesine neden olmuştur. Yazısında Birleşmiş Milletler’e özel bir önem atfeden Balewa, BM’yi dünya barışının tek etkili mekanizması olduğunu ve İngiliz Milletler Topluluğu ile ilişkilerine değer

verdiklerini ifade etmiştir (Balewa, 1962). Balewa dönemi Nijerya'nın Sovyetler Birliği karşılığı 1961 yılında açılan büyükelçiliğin personel sayısının on kişi ile diplomatik araç plakasının beş adet sınırlandırılmasına karşın ABD ve Batı'nın böyle bir sınırlandırılmaya tabii tutulmamasında açıkça görülmektedir (Ezirim, 2010). Ayrıca Sovyet bloğu ülkelere seyahatleri ve Sovyet edebiyatının ithalatına kısıtlamalar getirilmiş, "İki Çin" politikası önermiş ve Hindistan'ı Çin ile olan anlaşmazlığında desteklemiştir (Ebegbulem, 2019). Ancak Balewa döneminde zaman zaman belirlenen temel prensiplerin dışına çıkıldığı da görülmüş ve tutarsızlık olarak nitelendirilmiştir. Örneğin Nijerya, Sahra Çölü'ndeki atom bombası denemeleri nedeniyle Fransa ile ilişkilerini kesmiş; Bağlantısızlar Hareketi'nin Belgrad'daki toplantısına katılmamış; Bağlantısızlığını ilan etmesine rağmen Anglo-Nijerya Savunma Paktı'nı kabul etmiş; kıta ülkelerinin bağımsızlığına verdiği önemi sıkça vurgulamasına rağmen Portekizli sömürgecilere karşı savaş yürüten Angola ulusal savaşçıları için silahlı milisleri eğitmeyi reddetmiştir (Ezirim, 2010). Balewa her ne kadar İngiliz yanlısı bir dış politika izlemiş olsa da Afrika kıtasındaki ırkçı yönetimleri desteklediği gerekçesiyle İngiltere'ye eleştirilerde de bulunmuştur (Ateş, 2019). Yine de Balewa dönemi Nijerya'nın dış politikasını büyük oranda İngiltere yönlendirmiş, Balewa, önce İngiliz hükümetine danışmadan herhangi bir büyük dış politika kararı alamamıştır (Ezirim, 2010).

Schweller'in ifade ettiği üzere zayıf devletler, etkisiz politikalar, verimsiz dengeleme ve sistemsel baskılar nedeniyle çatlamaya ve parçalanmaya başlar. Nihayetinde bu ülkenin bir iç savaşa veya devrime girmesi beklenmektedir. 1966 yılına gelindiğinde ülkenin federal yapısı etnik gruplar arasında güce ulaşmak için bir mücadele doğurmuştur. Federal sistemin işlevsizliğinin tartışılmaya başlanması, Ocak 1966'da bir darbeye ve ardından 1967 ile 1970 arasında kanlı bir iç savaşa neden olmuştur (Falola & Heaton, A History of Nigeria, 2008). 15 Ocak 1966 tarihinde darbeye iktidara gelen Johnson Aguiyi-Ironsi Balewa ile aynı dış politika ilkelerini benimsemiştir. Ancak Aguiyi-Ironsi iktidarı 6 ay elinde tutabilmiş, Temmuz 1966'da karşı bir darbeye devrilmiştir (Falola & Genova, Historical Dictionary of Nigeria, 2009). Yeni devlet başkanı Yakubu Gowon olmuştur.

Gowon dönemi, ülkenin Doğu bölgesinin Biafra olarak ayrılmasıyla federal hükümet ile Biafra arasında baş gösteren düşmanlıkla başlamıştır. Bu düşmanlık sıcak

çatışmaya dönüşene kadar Batılı devletlerin ihtiyatlı davranması Sovyetler Birliği'ne bir manevra alanı açmıştır. Üçüncü Dünya ülkeleri için acil olarak adlandırılan tehditler genellikle iç tehditler olmuştur. Dolayısıyla Gawon hükümeti birincil tehdit olarak görülen iç düşmanlıkların bertaraf edilmesi için daha önce tehdit olarak görülen Rusya ile ittifak yoluna gidilmiştir. İç savaşta çıkar ve hayatta kalma odaklı gelişen Nijerya dış politikası, iç tehdidi dış tehditle dengeleyerek bir hayatta kalma mücadelesi vermiştir. Nijerya, Batı'dan göremediği yardımı Sovyetler 'den almıştır. Sovyetler, Nijerya'ya teknik ve ticari heyetler göndererek federal bölgelerin kalkınmasında destek vaadinde bulunurken, Lagos⁴'a istedikleri demir ve çelik kompleksinin kurulması için teknik yardım sağlamıştır (Ogunbadejo, 1980).

İç savaş patlak verdiğinde ABD, Fransa ve İngiltere'nin savaşı taraflara silah satışını yasaklaması Federal hükümetin yüzünü Sovyetler Birliği'ne çevirmesine neden olmuştur. Lagos'un hem Sovyetler ile yakınlaşması hem de iç savaşta sergilediği askeri başarı İngiltere'yi Lagos hükümetini desteklemeye yöneltmiştir. İngiltere'nin Nijerya hükümetinin müttefiki haline gelmesiyle Batı ile ilişkiler artmış, Başbakan Wilson ülkeye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Abuja'nın Batılı ile ilişkileri her ne kadar tekrar rayına otursa da Sovyetler de ülkede mevcudiyet sağlamıştır. İç savaş sırasında Fransa ayrılıkçılar ile ittifak kurmuştur. Ancak Fransa'nın Biafra ile geliştirdiği ittifak ilişkisi Lagos hükümeti ile ilişkilerini bozmamış, aksine Nijerya'nın Batı yanlısı dış politikası neticesinde ekonomik ilişkilerde gelişme yaşanmıştır. ABD ise, Lagos'a silah tedarik etmese de yardım operasyonlarında bulunmuş, düşük profilli bir dış politika izlemiştir. Lagos hükümeti Sovyetler ile ittifak ilişkileri içinde olduğu için SSCB-ABD arasında geçen güç mücadelesini ülkeye sıçratmamak için Washington'un düşük profilli dış politikasını eleştirmemiştir. Nijerya her ne kadar Soğuk Savaş'ın ülkeye tezahüründen uzak durmaya çalışsa da dönemin Doğu Bloku içindeki çatışma, Çin'in Rusya'ya karşı Biafra ayrılıkçılığını desteklemesine neden olmuştur. Nijerya ve Çin arasında diplomatik bir bağ bulunmaması da Biafra'yı desteklenmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde iç savaşın Nijerya'nın ve Afrika'nın meselesi olarak görülmesi Nijerya'nın ülkeyi birlik içinde tutmasına yardımcı olmuştur. Nijerya'nın aktif dış politikası öncelikle Afrikalı devletlerin, daha sonra Batılı devletlerin Biafra'yı bağımsız olarak tanınması hususunda bir çekince oluşturmuştur. Nijerya'nın ABÖ'den toprak

⁴ 1976 yılına kadar Nijerya Federal Cumhuriyeti'nin başkenti Lagos olmuştur.

bütünlüğünün korunmasına dair bir taahhüt alması Biafra'yı yalnız bırakmıştır. Biafra yalnızca Tanzanya, Gabon, Fildişi Sahili ve Zambiya tarafından tanınmış olsa da ABÖ'nün federal hükümet yanlısı duruşu Biafra'nın daha fazla desteklenmesini engellemiştir (Ogunbadejo, 1980).

Nijerya dış politikasındaki peşine takılma eğiliminden dengelemeye geçiş iç tehdit bertaraf edilene kadar sürmüş, iç savaştan sonra Nijerya-SSCB ilişkileri azalma eğilimi göstermiştir. Nijerya, Bağlantısızlık politikası gereği Sovyetlerle ilişkilerini sürdürse de algılanan tehdit ortadan kalktığı ve Batı ile ilişkileri tekrar yoluna girdiği için Nijerya'nın çıkarları sona ermiştir. Savaşın sona ermesiyle Gowon Moskova'ya resmi bir ziyarette bulunmuş ve iç savaş sırasında sağladığı diplomatik ve maddi yardım için teşekkür etmiş, ekonomi de dahil olmak üzere pek çok konuda işbirliği için görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmeler Nijerya için formalite olarak görülmüş, işbirliği anlaşması imzalanması hususunda mutabakata varılan hiçbir konuda ilerleme kaydedilmemiş, sadece petrol endüstrisinde Sovyetlerin teknik yardımıyla sınırlı kalmıştır. Çin ile ilişkilerinde de benzer bir tutum sergileyen Nijerya, Çin ile diplomatik ilişkilerini 1971 yılında tahsis etmiş, ardından biri ekonomik ve teknik işbirliği, diğeri ise ticaret konusunda iki anlaşma imzalamıştır. 1974 yılında Gowon, Çin'e sekiz günlük bir devlet ziyareti bile yapmış, Başkan Mao Zedong ile görüşmüştür. Ancak Nijerya'nın hem SSCB hem de ÇHC ile görüşmeleri Nijerya'nın dış politikasında bir değişikliğe neden olmamış, sadece Bağlantısızlığını kanıtlamak için bir gösteri olarak kalmıştır. İç tehdit bertaraf edildikten sonra eski politikasına geri dönen Nijerya, çıkar ilişkilerini yine Batı ile geliştirmiş ve İngiltere ile kurduğu hiyerarşik ilişkiler çerçevesinde Sovyetler ile ilişkilerinin kısa dönemli olduğunu göstermek istemiştir. Bu gösteri Batı'nın da dikkatini çekmiş, Nijerya'da bir "Sovyet etkisi" tehdidi görmemek Batı'ya derin bir nefes aldirmekle kalmamış, Gowon'un "gelişmiş dünyayı hala Britanya açısından düşünen" bir İngiliz hayranı olduğunu fark ettirmiş ve İngiltere'nin peşine takılma politikası izlemeye devam etmiştir. İngiliz Milletler Topluluğu'na özel bir önem atfeden Gowon ise, ziyadesiyle bu görüşü kanıtlar nitelikte davranışlar sergilemiştir. 1973 yılında Batı'ya ilk resmi ziyaretini İngiltere ile başlatan Gowon, İngiltere'den habersiz asla büyük bir dış politika veya ekonomik adım atmaması gerektiğine inanmıştır (Ogunbadejo, 1980).

Nijerya'nın Batı'nın kapitalist ekonomi sistemine entegre olması gerektiğine inanan Gowon döneminde Nijerya'nın en büyük ekonomik ortağı İngiltere olmuştur. Ancak Nijerya'nın dış politikasının temel taşı Afrika olmuştur. Nijerya, Afrika'da ırkçı rejimlerin yıkılmadığı ve sömürge yönetimleri tasfiye edilmediği müddetçe, bu yönetimlerin siyah Afrika'da istikrarsızlık yaratma çabasında olacağını düşünerek, kıtadaki kurtuluş hareketlerine diplomatik, teknik, maddi ve mali yardımlarda bulunmuştur. Dış politikasını ABÖ ile uyumlu hale getirerek örgüte verdiği önemi gösteren Nijerya, aynı zamanda ECOWAS'ın kurulmasına da öncülük etmiştir (Ogunbadejo, 1980).

Temmuz 1975'de yapılan bir askeri darbe ile Yakubu Gowon'un iktidarı sona ermiş, devletin yeni başkanı General Murtala Mohammed olmuştur (Falola & Genova, Historical Dictionary of Nigeria, 2009). Darbenin sebeplerinden biri Gowon'un dış politikasının aşırı İngiliz yanlısı olarak görülmesi ancak ülkenin çoğunluğunun Nijerya dış politikasının daha dengeli, güçlü ve bağlantısız olmasını istemesiydi (Ogunbadejo, 1980). Bu istek neticesinde İngiltere ile kurduğu hiyerarşik ilişki sona ermiş, Mohammed'in dış politikası Afrika'nın tamamen bağlantısız, korkusuz ve herhangi bir ülkenin üstünlüğünü veya hayranlığını içermekten uzak olmuştur. Mohammed, ABÖ'de yaptığı konuşmada kıtanın artık olgunlaştığını ve hiçbir kıtasal gücün yörüngesinde olmadığını vurgulamış, Afrika devletlerinin ne kadar güçlü olursa olsun hiçbir ülkeden emir almaması gerektiğini, Afrika'yı zenginleştirmenin ya da yok etmenin Afrikalı ülkelerin ellerinde olduğunu ifade etmiştir. Mohammed, UNITA ve MPLA arasındaki Angola krizinde ABD ile yaptığı güçlü fikir ayrılığı yaşamış; Amerika'nın UNITA'ya desteğine karşı Nijerya MPLA hükümetini tanımış ve desteklemiştir (Ezirim, 2010). Ayrıca diğer Afrika devletlerinin de ABD karşısında MPLA hükümetini desteklemesi için de lobi faaliyetleri yürütmüş, MPLA hükümetine askeri malzeme ve 20 milyon dolarlık nakit hibe sağlamıştır. Devlet adamından rasyonel olması beklenirken oldukça irrasyonel bir davranış sergileyen Mohammed ve devlet bekası gözetilmeden ortaya çıkan Nijerya dış politikasının bu sert dönüşümü Mearshimer'in ifade ettiği gibi bölgesel bir hegemon olma teşebbüsü olmakla beraber kışkırtıcı bir tepkiyi tetikleyerek ülkenin güvenliğini tehlikeye sokmuştur. Mohammed'in iktidarının kısa sürmesi ile sonuçlanan bu girişim neticesinde Mohammed, şubat ayında yapılan bir darbe ile

öldürülmüştür (Ogunbadejo, 1980). Mohammed'in öldürülmesi Batı'nın "devrimci" bir lideri sindirememesi olarak yorumlanmıştır (Ezirim, 2010).

Mohammed'in öldürülmesiyle yerine yardımcısı General Olusegun Obasanjo geçmiştir. Obasanjo, Mohammed ile aynı görüşü benimsediğinden mütevellit bu dönemde Nijerya dış politikasında bir değişiklik olmamıştır. Ancak Obasanjo döneminde, Muhammed döneminde olduğu gibi Batı yanlısı peşine takılma politikasını terk eden Nijerya, bu dönemde tam bir denge durumu inşa etmiştir. Nijerya'nın dış politikasında hala Afrika olmakla beraber Sovyet ile ABD arasında da bir denge kurulduğu gözlemlenebilir (Ezirim, 2010). Namibya ve Zimbabve' de çoğunluk egemenliğine ulaşılmasını, Güney Afrika'da apartheid politikasının kökten değiştirilmesi gerektiğini vurgulayan Obasanjo döneminde Nijerya, Ağustos 1977'de Dünya Apartheid Karşıtı Konferansı'na ev sahipliği yapmıştır. Bu dönemde Nijerya, diğer Afrika meselelerine de eşit şekilde müdahil olmuş, uluslararası alanda sık sık Afrika'nın çıkarlarını ilerletmeye çalışmış, birçok Afrika devletine yardım etmiş, Afrikalı öğrencilere Nijerya'da eğitim görmeleri için burs vermiştir. Obasanjo döneminde dış ilişkilerini ülke çıkarları üzerine inşa eden Nijerya, büyük güçlerle olan ilişkilerini bu devletlerin Afrika'ya yönelik politikalarına göre şekillendirmiştir. Obasanjo döneminde Nijerya-ABD ilişkileri ilerleme kaydetmiştir. İki ülke arasında Mohammed döneminde görece bozulan ilişkiler Carter'in ABD'de iktidara gelişi ile ABD'nin Afrika politikasının yönünü değiştirmesiyle ivme kazanmıştır. Bu ivme Nijerya'nın dış politikasının yeniden "Batı yanlısı Bağlantısızlık" olarak ifade edilmesine neden olmuştur. Samimi ilişkiler karşılıklı ziyaretlerle taçlandırılmış; Ekim 1977'de Obasanjo ABD'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş, Mart 1978'de Carter iade-i ziyaret yapmıştır. Ekonomik ilişkiler de iyi giden siyasi ilişkilerden nasiplenerek artış göstermiştir. Bu dönemde ABD, Nijerya petrolünün %50'sini almış ve Nijerya'ya 958 milyon dolar değerinde mal satmıştır. Rusya ise ülkede doktrinsel bir etki oluşturamayacağını kabullenerek ilişkilerini ticari odaklı bir yöne çevirmiştir. Bu dönemde demir ve çelik projesi canlı tutulmuş, Haziran 1977'de Nijerya'dan bir heyet projeyi görüşmek için SSCB'ye gitmiştir. Ayrıca SSCB ülkenin petrol endüstrisinde de daha aktif bir rol almıştır (Ogunbadejo, 1980).

Ekim 1979'da uzun bir darbe sürecinin ardından Nijerya'da seçim yapılmış, Alhaji Shehu Shagari cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve ikinci cumhuriyet dönemi

başlamıştır (Falola & Genova, Historical Dictionary of Nigeria, 2009). Alhaji Shehu Shagari'nin de dış politikası seleflerinden pek farklı olmamıştır. Afrika merkezli bir dış politika benimseyen Shagari, Balewa'nın muhafazakarlığına yakın bir yol izlemiştir. Nijerya, Shagari döneminde kıtadaki çeşitli anlaşmazlıklarda arabulucu rolü oynamıştır. Somali-Etiyopya gibi devletlerarası anlaşmazlıkların barışçıl çözümü, Batı Sahra'da Fas-Polisario Hareketi; ve Çad'daki Hissene Habre/Guokonne Weddeye krizlerinin çözümünde rol oynamıştır (Ezirim, 2010). Bunun yanı sıra Shagari ECOWAS'a bağlılığını göstermek niyetiyle 1980 yılının başlarındaki ilk devlet ziyaretlerini Benin ve Nijer'e gerçekleştirmiştir. 1980'li yılların başına kadar kıtada ve Batı Afrika'da hegemon olmaya çalışan Nijerya'nın dış politikası Rose'un da ifade ettiği gibi güvenliğini sağlamak için anarşik sistemde dış çevresini kontrol etmeye ve şekillendirmeye yönelmiştir. Nijerya'nın dış politikası Afrika devletlerinin içişlerine askeri müdahaleyi uygun görmediği gerekçesiyle Liberya ve 1979 Lagos Anlaşmasına uymadığı gerekçesiyle Libya ile ilişkilerini koparmasıyla değişmiştir. Bu durum Nijerya'nın tüm bölgede hâkimiyetine ilişkin korkuları canlandırmıştır. Hem kıta içi hem de kıta dışı ilişkilerinde daha saldırgan bir tutum takınan Nijerya'ya karşı Gana'dan göçmenlerin sınır dışı edilmesinin ardından bölgede düşmanlık tetiklenmiştir (Nigerian-American Relations: Converging Interests and Power Relations, 1983).

Shagari döneminde Nijerya'nın Batı yanlısı tutumunda aşırı bir değişiklik olmasa da Nijerya bu dönemde ikili ilişkilerini hiyerarşik değil eşit olarak konumlandırmıştır. Shagari, Ekim 1980'de ABD ve Mart 1981'de Birleşik Karalık'a olmak üzere iki büyük ziyaret gerçekleştirmiştir. Nijerya'nın ABD ile yaklaşması ülke içinde tepkilere neden olmuş, Nijerya hükümeti, ABD'nin Güney Afrika'da değişen tutumuna vurgu yaparak tepkileri yatıştırmaya çalışmış; İngiltere'nin Rozedya sorununu çözmekte yetersiz kaldığını, ABD'nin müdahale etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Nijerya dış politikasında Afrika'nın hala merkezi konumda olduğu Başkan Shagari'nin ABD Başkan yardımcısı Walter Mondale'ye ABD ile Nijerya arasındaki dostluğun gelişmesinin ön şartı olarak Zimbabwe'den sonra Namibya ve Güney Afrika'nın da özgür olması gerektiğini belirtmesinde görülebilmektedir. Aynı şekilde Shagari, İngiltere ziyareti sırasında da Nijerya'nın Namibya'nın bağımsızlığına ve Güney Afrika'da ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılmasına kendisini adanmış olduğunu uyarıda bulunmuştur. Nijerya Batılı ülkeleri zaman zaman petrol ve

ekonomik yaptırımlarla tehdit etse de bu ziyareti sırasında Başkan Shagari'nin petrolün bir silah olarak kullanılmasının sadece son çare olarak kaldığında mümkün olacağını ifade etmiştir. Ancak Shagari'nin 1980 yılında 1981 yılının sonuna kadar Namibya'nın bağımsız olacağına söz vermesi ve aynı yılda İran-Irak Savaşı'ndan dolayı Batı'nın petrol tedarikinin kısıtlanması Nijerya'ya avantaj sağlamış, Nijerya bu avantajı değerlendirmeyerek çelişkili bir tutum sergilemiştir. Dış politikaya tahsis edilen ulusal kaynaklarını riske atamayan Nijerya, görece maddi gücünü nüfuz elde etmek için kullanmakta başarısız olmuştur. ABD Dışişleri Bakanlığı Afrika İşlerinden sorumlu Müsteşar Yardımcısı Chester Croker, Namibya meselesini görüşmek için Nijerya'ya bulunurken, ABD menşeli bir petrol şirketi Nijerya'daki artan petrol fiyatlarını gerekçe göstererek iki petrol tedarik sözleşmesini iptal etmek istediğini belirtince Nijerya'nın petrolü silah olarak kullanma düşüncesi sona ermek zorunda kalmıştır. Ayrıca Croker'ın ABD'nin Afrika genelinde çıkarları olduğu ve hiç kimse tarafından bunlar arasında seçim yapmaya zorlanamayacaklarını söylemesi üzerine Nijerya-ABD ilişkileri gerilmiş, Ronald Reagan'ın iktidara gelişi ile ABD'nin Güney Afrika'daki ılımlı tavrını kaybetmesiyle Angola meselesindeki kadar bozulma noktasına gelmiştir. Shagari Reagan'ı Güney Afrika ile bir askeri anlaşma imzaladığı için "siyah Afrika'yı jeopolitik terimlerle komünist bloğa ait olarak sınıflandırmaya karar verdiği" gerekçesiyle eleştirmiştir (Nigerian-American Relations: Converging Interests and Power Relations, 1983).

1980'li yıllarda Nijerya'nın dış politikasının geçmişte hiç olmadığı kadar sertleştiğini ifade etmek mümkündür. Giderek saldırganlaşan Nijerya, askeri gücünü arttırarak kıtada hegemonluğu tesis etme çabasına devam etmiştir. Kasım 1980'de Başkan Shagari, Güney Afrika'daki apartheid rejimini yıkmak için gerekirse Nijerya'nın Güney Afrika ile bir silahlanma yarışına girmeye istekli olabileceğini, Temmuz 1981'de ise Nijerya'nın Güney Afrika'nın sahip olduğu iddia edilen nükleer askeri kapasiteye sahip olabilmesi için araştırmayı başlatma kararı alınmıştır. Bu dönemde Nijerya'nın görece sert dış politikasının bir başka örneğini de Kamerun ile ilişkilerinde görmek mümkündür. Mayıs 1981'de Kamerun topraklarındaki çatışmada beş Nijeryalı asker ölmüş, Nijerya Kamerun'dan özür dilemesini, tazminat ödemesini ve olaya karışan askerleri cezalandırmasını talep etmiştir. Burada dikkat çeken bir başka talep ise Kamerun ile Nijerya'nın önceki askeri hükümetleri arasında yapılan sınır

anlaşmasının yeniden gözden geçirilmesi olmuştur. Kamerun özür dileyip tazminat ödemeyi kabul ettiğinde dahi Nijerya Kamerun'a baskı yapmayı sürdürmüştür. Nijerya askeri hükümetlerin sınır anlaşması yapmak için yasal hakları olmadığı dolayısıyla bu anlaşmanın geçersiz olduğunu iddia etmiştir. Olaylardan kısa bir süre sonra bir Kamerun yöneticisi Nijerya tarafından hapse atılmıştır. Ayrıca Nijerya, ABÖ'nün Nairobi'deki yıllık toplantısına katılmayarak bu meseleye verdiği önemi vurgulamıştır. Nijerya'nın askeri gücünü, açıkça bir tehdit olarak ve muhtemelen bir gerçeklik olarak kullanmaya istekli olması çevre ülkelerde endişelere neden olmuştur. Shagari döneminde ülkenin dış politikasını etkileyen bir başka husus da Başkan Shagari ile Dışişleri Bakanı Ishaya Audu'nun farklı siyasi partilere mensup olması olmuştur. İslam Birliği'nin tanınması, Lagos'ta ofis açmasına izin verilmesi ve İslam Devletleri Konferansı'nda gözlemci statüsünün kabul edilmesi gibi birkaç karar Audu'nun bilgisi dışında alınmıştır (Nigerian-American Relations: Converging Interests and Power Relations, 1983). Bu dönemde Nijerya dış politikası tutarsız ve bir temel çerçeveden yoksundur. Shagari'nin bu odak noktası olmayan dış politikası Aralık 1983'de gerçekleştirilen bir askeri darbe ile sona ermiş, Tümgeneral Muhammedu Buhari Nijerya'nın yeni devlet başkanı olmuştur. Böylece Nijerya'da İkinci Cumhuriyet dönemi sona ermiştir (Falola & Genova, Historical Dictionary of Nigeria, 2009).

Muhammedu Buhari, Murtala/Obsanjo'nun Balewa ve Shagari'ye göre daha radikal olan dış politikasını izlemeyi tercih etmiştir. Buhari, sivil hükümetin ülkeyi belirsizliğe sürüklediği iddiası ile gerçekleşen darbeden sonra Nijerya'yı etkileyen ciddi ekonomik çıkmaza ve güven krizine son vermek istediğini belirtmiştir. Buhari'nin radikal dış politikası ilk olarak diğer Afrika devletlerinin muhalefetine rağmen Batı Sahra'daki Polisario hükümetini tanımasında kendini göstermiştir. Rejim ayrıca Güney Afrika'nın apartheid rejiminden kurtuluşu taahhüdünü yeniden başlatmıştır (Bello, Dutse, & Othman, 2017).

Buhari döneminde Balewa ve Shagari'nin özellikle önemseydiği İngiltere ile ilişkiler de oldukça problemli bir hal almıştır. "Dikko olayı" olarak adlandırılan bu problemten dolayı iki ülke arasındaki ilişkilerde kopukluklar yaşanmıştır. Shagari rejiminde başkan danışmanlığı ve ulaştırma bakanlığı yapmış olan Umar Dikko, Buhari rejiminde hazırlanan yolsuzluk listesinin başında yer almıştır. Darbeden sonra İngiltere'ye yerleşen Dikko, Buhari rejimi tarafından hazineden yaklaşık 6 milyar dolar

zimmete geçirmekle suçlanmış ve 5 Temmuz 1984 tarihinde Buhari tarafından İngiltere'den kaçırılmaya çalışılmıştır. İrrasyonel bir seçimle tüm yolları tüketmeden, bir güç gösterisi olarak görülebilecek bu operasyonda Nijeryalı diplomatlar ve MOSSAD görevlileri tarafından yürütülen kaçırma girişiminde bulunmuş, Dikko İsrailli bir doktorun yardımıyla uyuşturulduktan sonra bir sandığın içine konulmuştur. Dikko'nun sekreterinin olaya şahit olup yetkililere haber vermesiyle Nijeryalı görevliler ve MOSSAD görevlileri tutuklanmış, Dikko serbest bırakılmıştır. Olay neticesinde 17 kişi tutuklanmış, 4 kişi hüküm giymiştir. Daha sonra Buhari rejimi Dikko'nun iadesi resmi olarak talep etse de bu istek İngiltere tarafından reddedilmiştir. Talebin reddedilmesine üzerine Nijerya misilleme yaparak iki İngiliz mühendisi uçak çaldıkları gerekçesiyle tutuklamış, İngiltere ise Nijerya Havayolları'na ait Boeing 707 tipli uçağı yere indirmiş ve iki Nijeryalı diplomatı sınır dışı etmiştir. Ardından 221 yolcu ve 22 mürettebat taşıyan İngiliz Caledonian jetinin de yere indirilmiş ve ele geçirilmiştir. Nijerya mürettebatı serbest bırakılıp İngiltere'den evlerine döndüğünde, İngiliz jeti de serbest bırakılmış ve Londra'ya dönmesine izin verilmiştir. Diplomatik kriz devam ederken Nijerya'nın Londra'daki temsilcisi Halidu Hanania'nın polise ifade vermesi istenince Nijerya Hanania'ı geri çağırmıştır. Nijerya, İngiltere'nin de Nijerya'daki temsilcilerini geri çağırmasını talep etmiş, İngiltere baskılardan dolayı Hamilton Whyter'i geri çağırmıştır (Bello, Dutse, & Othman, 2017).

Herhangi bir rasyonel politika belirlemeden, dönemin büyük güçlerine meydan okuyarak saldırgan bir tutum sergilenen Buhari döneminde Nijerya'nın ABD ile ilişkileri de İngiltere kadar olmasa da gergin olmuştur. Buhari'nin de Afrika merkezli bir dış politikaya sahip olması kıtada apartheid rejimlerine ve sömürgeci güçlere meydan okumasını beraberinde getirmiştir. Kıtada hegemon rolü üstlenmeye çalışan Buhari dönemi Nijerya'sı bir hegemon olabileceğini kanıtlamak adına kıtada sıkça eleştirilen ırkçı rejimlere saldırmış ve siyasi olarak güçlenebilmek adına bu rejimleri destekleyen ülkelere çeşitli yollarla üstünlük kurmaya çalışmıştır. Buhari, Namibya'nın bağımsızlığını sağlamak için Reagan hükümeti üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır. Bu dönemde Nijeryalı Tümgeneral Joseph Garba'nın Nijerya'nın Birleşmiş Milletler daimi temsilcisi olarak atanması Nijerya'nın elini güçlendirmiştir. Daha sonra Garba, BM Apartheid Karşıtı Özel Komitesi'ne seçilmiştir. Garba aracılığı ile farklı müttefikler ve destek arayışına giren Nijerya, sivil toplum örgütleri ve iş insanları ile ilişki geliştirip,

ABD’de lobi faaliyetleri yürütmüştür. Kellog, Gulf Oil gibi şirketler ile Anthony Solomon ve David Rockefeller gibi isimler aracılığı ile amacına ulaşmaya çalışan Nijerya, Regan’ın kayıtsızlığı nedeni ile istediği hususlarda ilerleme kaydedememiştir. Buhari döneminde Nijerya’nın sınır güvenliğini ve sınır ötesi kaçaklığı kontrol etmek amacıyla komşu ülkeler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Egemenlik alanının güvenliğini sağlamak ve sınırlarını korumak isteyen Nijerya, bu bağlamda komşu ülkeler ile ittifak ilişkileri arayışına girmiştir. Tümgeneral Domkat Bali başkanlığındaki bir heyet Benin’den Mathieu Kerekou, Kamerun’dan Paul Biya, Nijer’den Seyni Koantche ve Çad’dan Tahiru Ginaso ile 11-17 Ocak 1984 tarihlerinde bir görüşme gerçekleştirmiştir. Diplomatik ilişkilerin kurulmasından yaklaşık bir ay sonra bu ülkeler ile ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Komşu ülkelere gelen yabancıların suçlandığı Yola Adamawa eyaletinde meydana gelen dini krizler ilişkilerin bozulmasının ilk sebebi olmuştur. İkinci sebep ise, geçirgen sınırlar nedeniyle yönetici elitlerin yüklü miktarda paralar ile ülkeyi terk edip, ülkede ekonomik sorunlar oluşturmaya başlamasıydı. Nijerya bu sorunların önüne geçmek ve güvenliğini sağlamak için bir süre sınırlarını tüm komşu ülkelere kapatmıştır. Nijerya’nın sınırlarını kapatması uluslararası ekonomik ve diplomatik sorunlar oluşturmıştır. Benin, Nijer ve Çad cumhurbaşkanları Nijerya hükümetinden sınırların kapatılması konusunda imtiyaz talep etmek için Nijerya’ya ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu kapanma petrol ürünleri açısından Nijerya’ya bağlı olan Nijer’i ekonomik, Benin ve Nijerya’da bulunan ve her iki ülkeye de fayda sağlayan bazı stratejik projeler, özellikle eğitim işbirlikleri zarar gördüğü için Benin açısından daha çok kültürel, Çad için ise çatışmalar neticesinde yerinden edilen insanlar açısından diplomatik yönlü sorunlar oluşturdu. ABD ve Fransa sınırlarını açması konusunda Nijeryayı ikna etmeye çalıştıysa da başarılı olamadılar. Ayrıca Buhari yönetimi, ECOWAS bölgesinden yasadışı gelen veya vize süresi dolmuş yabancı uyruklu insanları sınır dışı etmiştir. Bu durum ECOWAS içinde Nijerya’nın liderliğinin sorgulanmasına neden olmuş, ECOWAS’ın bölgede tesis etmeye çalıştığı serbest dolaşım hedefini bozmuştur (Bello, Dutse, & Othman, 2017) Dolayısıyla Nijerya’nın kıtada hegemon olma çabasını da baltayan bu durum Nijerya’nın ülke güvenliğini ve egemenlik haklarını her şeyin üstünde tuttuğun açık bir kanıtı olmuştur.

Buhari’nin aşırı kararlılığı ve asla taviz vermemesi, kendisinin yardımcısı Idiagbon ile iki kişilik bir gösteri yürüttüğü iddiasıyla Ağustos 1985’de General Ibrahim

Babangida tarafından gerçekleştirilen darbe ile iktidarına son verilmiştir (Ezirim, 2010). Babaginda rejimi, önceki rejimlerin Afrika merkezli dış politikasından vazgeçmemiş, hatta kıta içi siyasete daha fazla müdahil olmaya başlayarak kıtada hegemon olma ve siyasi güç elde etme girişimlerini sürdürmüştür. Bu girişimler çerçevesinde Babaginda'nın dış politikası Buhari döneminde ortaya çıkan sorunların çözümüne odaklanmıştır. Sınırların kapatılması, askıda bekleyen İslam Ülkeleri Teşkilatı üyeliği ve özellikle petrol fiyatlarının düşmesiyle ülkede ortaya çıkan ekonomik krizi çözmek rejimin önceliği olmuştur (Elite Project Writers, 2021).

Babaginda döneminde çıkar odaklı siyasetine geri dönen Nijerya'da yeni rejimin ilk hedefi Nijerya'yı yeniden konumlandırarak kıtadaki liderlik rolünü geri kazandırmak olmuştur. Nisan 1984'te Buhari yönetimi tarafından kapatılan Nijerya sınırları Şubat 1986'da Babaginda rejimi tarafından açılmıştır. Buhari döneminde Dikko olayı neticesinde bozulan Nijerya-İngiltere ilişkilerini de yeniden yapılandırmaya çalışan Babaginda rejimi İngiltere ile diplomatik ilişkilerini normalleştirmek için Ocak 1986'da harekete geçmiştir. Babaginda Nijerya'nın dış politikasını daha aktif hale getirmiştir. Orta Güçler Birliği (The Concert of Medium Powers) anayasası, Teknik Yardım Birlikleri programının başlatılması, siyaset odaklı Nijerya dış politikasının ekonomi odaklı hale getirilmesi, Babaginda döneminde öne çıkan başlıca politikalarlardır. Ayrıca Nijerya'nın Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu İzleme Grubu (ECOMOG) aracı altında bölgesel çatışma çözümüne katılımı sağlanmıştır. Orta Güçler Birliği, dönemin büyük güçlerin küresel sistemdeki ideolojik egemenliğine karşı bir karşı güç olarak hareket etmek için orta güçteki ülkelere bir birlik oluşturmak amacıyla kurulmuştur. Teknik Yardım Kuruluşu Programı ise, Nijerya dış politikasında yeni bir şey olmamakla beraber, dış yardımları ve bu yardımların kurumsallaşmasını içermektedir. Dış yardımlar aracılığıyla daha fazla siyasi güç elde etmeye çalışan Babaginda rejimi, bu yardımlarla ülkenin imajını da güçlendirmiştir. Babaginda'nın dış politika yardımını diğer rejimlerden farklı kılan ise teknik destek için yolladığı teknisyenlerin maaşının tamamını ödemesi ve yardım alan ülkelere daha az mali yük yüklemesidir. Program ihtiyaç duyan ülkelere yardım etmenin yanı sıra Nijerya'da işsizlik oranının düşürülmesine de yardımcı olmuştur. Program, Afrika ve Üçüncü Dünya Kalkınmasını teşvik etmek için bir strateji olarak Güney-Güney işbirliği bağlamını iyi bir şekilde oluşturmuş, ayrıca bu ülkelere dayatılan reform programlarına

da bir alternatif sunmuştur. Dış yardımlar aracılığı ile ittifak ilişkilerini de çeşitlendirmeyi amaçlayan Nijerya'nın programdan dış politikada beklenen bir başka getirisi ise, özellikle Batı basınının Nijerya'ya karşı tutarlı bir iftira kampanyası karşısında, yurtdışında Nijerya imajını desteklemesi olmuştur (Elite Project Writers, 2021).

1984 yılında açılan sınırların ardından ECOWAS'ın öncülüğünde Batı Afrika'da Vatandaşların Serbest Dolaşımına İlişkin Protokol yeniden yürürlüğe girmiştir. Bu protokol ile Nijerya ECOWAS içindeki lider konumunu geri kazanmaya başlamış, ayrıca ECOMOG'un oluşturulması ile bölgedeki çatışma çözümlerine de müdahil olmuştur. ECOMOG'a ciddi miktarlarda maddi ve lojistik destek sağlayan Nijerya, aynı zamanda izleme grubunun Ganalı ilk komutanı hariç komutanlığını da üstlenmiştir. ECOWAS'a da arazi bağışlayıp, örgütün sekreterliğinin inşası için 4,5 milyon dolar katkı sağlayarak örgüte kurumsallık kazandırmıştır. Babaginda rejiminin en cesur sayılabilecek dış politika hamlelerinden biri Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra kopan ikili ilişkileri tekrar tesis etmek olmuştur. Babaginda döneminde Nijerya uluslararası arenada daha çok temsil gücüne sahip olmuştur. Bu dönemde Obasanjo, İngiliz Milletler Topluluğu tarafından Güney Afrika hususunda hakemlik yapmakla görevlendirilen Uluslararası Seçkin Kişiliklerin üç öncü üyesinden biri olarak seçilmiş; 1989'da Nijerya'nın Birleşmiş Milletler daimi temsilcisi Joe Garba, 44. oturumda Genel Kurul Başkanı olmuş; ayrıca 1990'da Emeka Anyaoku, Milletler Topluluğu Genel Sekreteri seçilmiştir. Ancak Babaginda rejiminin ikinci yarısı hareketsizlik ve kararsızlık tarafından karakterize edildiği için Nijerya dış politikasının en parlak dönemi olarak atfedilmemiştir (Ezirim, 2010).

Kasım 1994'de Nijerya'da altıncı askeri darbe gerçekleştirilmiş ve General Sani Abacha yeni devlet başkanı olmuştur (Falola & Genova, Historical Dictionary of Nigeria, 2009). Abacha dönemi dış politikasının temel dinamiklerini insan hakları ve demokratikleşme oluşturmuştur (Onoja, 2016). Abacha'nın gereksiz yere güç kullanarak devrıldığı ve dünyanın giderek liberal demokrasiye doğru eğildiği bir dönemde, Nijerya çoğu ülkeye düşman ve diğer uluslar arasında bir parya haline gelmiştir. Tüm bu unsurlar neticesinde Nijerya dış politikası Abacha yönetimi altında tepkisel ve izolasyoncu bir hal almıştır. Rejimin sert tutumu ve insan hakları ihlalleri İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya, Kanada ve Güney Afrika gibi

geleneksel müttefikler ve daha birçokları Nijerya'dan diplomatik temsilciliklerini ve desteklerini geçici olarak geri çekmelerine neden olmuştur. Özellikle Ogoni Halkının Hayatta Kalması Hareketi'nin (MOSOP) kurucu ortağı olan Ken Saro-Wiwa ile birlikte 8 kişinin uluslararası toplumun büyük tepkisine rağmen haksız yere öldürülmesi Nijerya'nın Batılı ülkeler tarafından tamamen dışlanması, İngiliz Milletler Topluluğu üyeliğinin askıya alınmasına neden olmuştur. Batılı müttefikleri tarafından dışlanan Nijerya, bu baskıları dengelemek için yeni müttefikler arayışına girmiştir. Bu arayışla birlikte Abacha Asya'ya yönelmiştir. Asya, Nijerya'nın dış politika hedefleri için pek bir şey yapmadığı için bu, Nijerya'yı dünyanın baskın güçlerinden daha da uzaklaştırmıştır (Bayram,2020 ; Ezirim, 2010).

Nijerya'nın Batılı güçlerden uzaklaşması D-8'e girişine zemin hazırlamıştır. Gelişme, Türkiye Başbakanı Necmettin Erbakan'ın Nijerya ziyareti sırasında müjdelenmiştir. Bangladeş, Mısır, Endonezya, İran, Malezya, Nijerya, Pakistan ve Türkiye arasında kalkınma ve işbirliği için kurulan D-8, gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisindeki konumlarını iyileştirmek; ticari ilişkileri çeşitlendirmek ve yeni fırsatlar yaratmak, uluslararası düzeyde karar alma süreçlerine katılımı artırmak ve daha iyi yaşam standartları sağlamak amacı gütmektedir. Bu ülkelerin D-8'de bir araya gelmesinin temel motivasyonu hepsinin çeşitli sebepler ile Batı tarafından eleştirilmesi olmuştur. Doğu ile de ekonomik ilişkiler geliştirmeye çalışan Nijerya, ülkedeki demiryolu sistemini canlandırmak için Çin ile çeşitli anlaşmalar yapmış, Hindistan'dan askeri lojistik malzemeleri tedarik etmiştir. Çok uluslu bir Türk şirketi olan Koç ile de ticari ilişkiler geliştiren Nijerya'da Koç Holding Delta Prospektörleri adlı madencilik şirketini kurmuştur. Abacha'nın eleştirildiği bir başka husus ise selefleri kadar Afrika meseleleri ile ilgilenmemesidir. 1993-1998 yılları arasında Nijerya sadece Batı Afrika meseleleri ile ilgilenmiştir. Durumun kötüleştiği Liberya ve Sierra Leone'de seleflerinin kararlılığını sürdürmüş, Binbaşı Paul Koromah liderliğindeki bir askeri darbeyle devrilen Devlet Başkanı Tijan Kabbah hükümetini yeniden kurmak için harekete geçmiştir (Onoja, 2016).

Abacha aniden ölmüş, yerine gelen General Abdulsalami Abubakar Nijerya'yı uçurumun eşiğinden alabilmek adına demokrasiye geçiş sürecini başlatmıştır. Neredeyse tüm siyasi mahkumları serbest bırakan Abubakar, insan hakları ihlalleri konusunda Nijerya'nın imajını düzeltmeye çalışmıştır. 11 aylık iktidarı boyunca

tamamen yıkılan Nijerya imajını toparlamaya çalışan Abubakar döneminde Nijerya tekrar İngiliz Milletler Topluluğu'na kabul edilmiş, Avrupa Birliği ülkeleri, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerin iyileştirilmiştir (Ezirim, 2010). Bu minvalde Eylül 1997'de General Abubakar, New York'ta ABD Başkanı Bill Clinton ile bir araya geldiği 52. Birleşmiş Milletler toplantısına katılmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ni de ziyaret etmiş, Benzer şekilde, diğer birçok dünya lideri de Abubakar'ı ülkelerine kabul etmiştir. Yaklaşık bir yıl sonra, 1998'de General Abubakar, Nelson Mandela'nın Güney Afrika'sının ev sahipliğinde düzenlenen bağlantısız hareketin 12. Zirvesine katılmıştır. Aynı yıl Birleşik Krallık'a resmi bir ziyarette bulunmuş ve İngiltere Başbakanı Tony Blair ile görüşmüştür. Abubakar'ın iktidarı kısa sürse de dönemi "Nijerya'nın dış ilişkileri için kurtuluş çağı" olarak adlandırılmıştır (Osayande, 2020).

Mayıs 1999'da Olusegun Obsanjo demokratik olarak seçilerek sivil bir cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır (Falola & Genova, Historical Dictionary of Nigeria, 2009). Obsanjo'nun ikinci dönemi de ilk dönemi gibi oldukça rasyonel politikalar ile çerçevelenmiş, Nijerya çıkarları doğrultusunda ilişkilerini çeşitlendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda uluslararası toplumdan dışlanan ve Abubakar tarafından düzeltilmeye çalışılan ilişkilere odaklanılmış, hem ülkenin imajı düzeltilmeye hem de kıtadaki hegemon konumu tekrar tesis edilmeye çalışılmıştır. Obsanjo'nun 1999-2007 arasındaki dış politika anlayışının özü mekik diplomasisi olmuştur. Obsanjo Mayıs 1999 ile Ağustos 2002 tarihleri arasında 113 yurt dışı ziyaretinde bulunmuş ve ülke dışında 340 gün geçirmiştir (Olorunyomi, 2014). Obsanjo'nun bu kadar çok ziyaret gerçekleştirmesinde biri siyasi diğer ise ekonomik olmak üzere iki temel etken yer almaktadır. Siyasi etken önceki rejimler tarafından bozulan ve Abubakar tarafından düzeltilmeye çalışılan Nijerya'nın imajını toparlamak, ekonomik etken ise ülkeye yabancı yatırımcı çekmek olarak ifade edilebilir. Nijerya'yı uluslararası topluma yeniden entegre etmek isteyen Obsanjo, BM, ECOWAS, G8 Grubu, Grup 77 (G-77), İngiliz Milletler Topluluğu, Afrika Birliği (AfB) Avrupa Birliği (AB), bir dizi başka ülkeye ve devlet dışı aktörler ile görüşmeler gerçekleştirmiştir (SANUBI & OKE, 2017). Bu dönemde Nijerya Afrika merkezli dış politikasından da sapmamıştır. Obsanjo yönetimi kıtanın çeşitli yerlerinde ve kıta dışında çatışma çözümü, yönetimi ve önlenmesine çeşitli katkılarda bulunmuştur. ABÖ'nün Cezayir'de düzenlenen

zirvesinde Obsanjo'nun 2000 yılının Barış, Güvenlik ve Dayanışma Yılı ilan edilmesi teklifi, Libya'da düzenlenen dördüncü olağanüstü ABÖ Zirvesi sırasında, Obasanjo'nun Afrika'da Güvenlik, İstikrar, Kalkınma ve İşbirliği Bakanlar Konferansı'nın (CSSDCA) toplanmasına ilişkin önerisi kabul edilmiştir. Mevzubahis konferans 2000 yılında Abuja'da yapılmıştır. Nijerya ve ECOMOG'un iç savaşı sona erdirmesinden sonra Sierra Leone'deki barış sürecinin BM tarafından yürütülmesini sağlamak ve böylece Nijerya'nın mali yükünü azaltmak için çalışmış, ayrıca Sierra Leone, Gine Bissau, Etiyopya/Eritre, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Burundi, Batı Sahra ve Balkanlardaki uluslararası barışı koruma misyonlarında belirgin bir şekilde yer almaya çaba göstermiştir. Tüm bunların dışında Nijerya, Sierra Leone'nin iç savaş sonrasında yeniden yapılanmasında öncü rol oynamıştır (Olorunyomi, 2014). Obsanjo döneminde Nijerya, Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklığın (NEPAD) kavramsallaştırılmasında ve odak noktasını çatışmalardan ekonomik kalkınmaya kaydırmasında" kilit bir rol oynamıştır (Ezirim, 2010).

2007 yılının Mayıs ayında Nijerya'da iktidar ilk kez seçilmiş bir cumhurbaşkanından diğerine yine seçimle yetki devredilmiştir (Falola & Genova, Historical Dictionary of Nigeria, 2009). Başkan Alhaji Umaru Yar'Adua, "yurttaş diplomasisi" olarak adlandırdığı bir politika benimsemiştir. 30 Temmuz 2007 Pazartesi günü Nijerya Uluslararası İlişkiler Enstitüsü tarafından düzenlenen bir konferansta yaptığı açılış konuşmasında, Nijerya Dışişleri Bakanı Şef Ojo Maduekwe, tarafından duyurulan bu dış politika, Nijerya'nın vatandaşlarının kaynaklarını ve potansiyellerini hem ülke içinde hem de diğer ülkelerde harekete geçirme üzerine kuruludur. Hukuki ve ahlaki olarak Nijerya Anayasası'nın ikinci bölümünde yer alan "egemenlik, hükümetin anayasa aracılığıyla tüm yetkilerini ve yetkisini aldığı Nijerya halkına aittir" maddesi ile temellendirilmiştir. Bu sebeple dış politikada yararlanılacak kişilerin tanımlandığı bir liste yapılmıştır. Listede Nijeryalı iş insanları, DYY için deniz aşırı kaynakları olan kurumsal Nijeryalılar, yurtiçi ve yurtdışındaki Nijeryalı akademisyenler ve profesyoneller, Alt bölgelerdeki Nijeryalı girişimciler ve tüccarlar, Nijeryalıların yoğun olarak bulunduğu çoğu ülkede iyi organize edilmiş Nijerya ulusal birlikleri, Çocukları veya eşleri barışı koruma misyonlarında vefat eden sıradan Nijeryalılar, Nijeryalı sporcular, boksörler, futbolcular, Nijerya'yı yurtdışında gururlandırmak isteyen sporcular şeklinde uzayan bir liste yapılmıştır. Nijerya bu politikayla çok yönlü bir

odağa sahip olmuş, Nijeryalılara herhangi bir yerde yapılan herhangi bir küçümsemeye misilleme yapılması, aynı şekilde övgüler de takdir edilir ve karşılık verilmesi öngörülmüştür (Oshewolo, 2021). Ancak Nijerya'nın bu politikayla elde etmeyi amaçladığı özellikle diasporadaki ihmal edilmiş vatandaşlara yönelik ilgi standart bir konsolosluk yükümlülüğü olarak görülmektedir. Başkan Yar'Adua döneminde dış politika öncelikli alanlardan biri olarak görülmemiş, dolayısıyla Obsanjo döneminde bir ivme yakalayan dış politika durgunlaşmıştır. Yurttaş diplomasinin neyi başarmak istediği bile tam olarak açıklanamamıştır. Kısaca, Yar'Adua hükümeti geleneksel Afrika merkezli politika dışında herhangi bir politikaya sahip olmamış, dolayısıyla Nijerya hızlı gelişen dünyada oldukça pasif kalmıştır. Başkan Yar'Adua'nın BM Genel Kurulu'na gitmek yerine Dışışleri Bakanını yollaması ve Genel Kurul'un toplandığı Suudi Arabistan'da bir teknoloji üniversitesinin açılışına gidip Kral yerine Vali tarafından karşılanması gündem olmuştur (Ezirim, 2010).

Goodluck Jonathan iktidara geldiğinde dış politika hedeflerini uygulamak için dışışlerinde çalışan personelin politize edilmesinin önüne geçmek istemiştir. Bu amaçla Jonathan, kariyer diplomatlarının büyükelçilik görevlerine atanmasını teşvik etmiş ve siyasi atananların sayısını azaltmıştır. Ekonomi temelli bir dış politika benimseyen Jonathan, Dışışleri Bakanlığı'nı diplomatların finans ve ticaret alanlarında eğitimi ile görevlendirmiştir. Ülkenin yetenekleri ve kaynakları çerçevesinde hem ekonomisini hem de imajını güçlendirmeye çalışan Başkan, uzmanlaşmış kurumlar ve devlet organları ile ortaklık kurmaya da önem vermiş, Nijerya Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Barış ve Uyuşmazlık Çözümü Enstitüsü ve Uluslararası İlişkiler Başkanlık Danışma Konseyi gibi kurumlarla çeşitli seminerler, konferanslar ve brifingler düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı'nın talimatıyla Ağustos 2011'de Nijerya'nın dış politikasının gözden geçirilmesine yönelik bir seminer düzenlenmiştir. Ancak çoğu zaman, bu uzmanlaşmış kurumların öneri ve tavsiyeleri genellikle zamanında uygulanmamış veya tamamen göz ardı edilmiştir (Jaji & Ayotunde, 2016).

Başkan Jonathan döneminde stratejik ortalık da ekonomi odaklı bir dış politikanın gereği olarak kullanılmıştır. Ekonomi diplomasisi ticari ilişkilerin olduğu ülkelerle bağların derinleşmesine, yerli malların pazarlanmasına ve diğer ekonomilerin çeşitli sektörlere yatırım yapmaya teşvik edilmesine bağlı görülmüştür. Bu dönemde (Nijerya Ticaret, Sanayi, Maden ve Tarım Odaları Birliği (NACCIMA); Nijerya Küçük

ve Orta Ölçekli İşletmeler Birliği (NASME); Nijerya İmalatçılar Birliği (MAN); Nijeryalı İşverenler Danışma Birliği (NECA); ve Nijerya Küçük Ölçekli Endüstriler Birliği (NASSI) gibi kuruluşların da görüşleri politika yapım sürecinde önemsenmiştir. Nijerya diasporasının ülkeye dönüşü veya yatırımı teşvik edilmiş, bu şekilde diasporanın da ekonomi diplomasisine dahil edilmesi amaçlanmıştır. Jonathan rejimi dış politikayı iç politikanın bir yansıması olarak görmüş, dolayısıyla ekonomi diplomasisini uygulayabilmek için ülke içinde Dönüşüm Gündemi olarak adlandırılan bir yola girmiştir. Nijerya hükümeti tarafından Nijerya'nın ekonomik az gelişmişliğini ele almak ve yasama ve yargının rolünü dört yıllık bir süre içinde gözden geçirmek için başlatılan kapsamlı bir girişim olan Dönüşüm Gündemi başlatılmıştır. Jonathan göreve geldikten sonra 2011'de Nijerya'ya Doğrudan Yabancı Yatırım, önceki yıldaki 6,5 milyar dolardan 8,9 milyar dolara yükselmiş, ancak, daha sonra düşüşe geçmiştir. 2012 ve 2013'te DYY sırasıyla 7 milyar dolar ve 5.5 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. Ancak dış ilişkilere odaklanan Jonathan, ülke içindeki sorunları ihmal etmiş, dolayısıyla iç politikadaki başarısızlık dış politika hedeflerine ulaşmasına engel olmuştur. Ülke içindeki güvensizlik ve istikrarsızlık DYY'nin azalmasına neden olmuştur. İşsizlik, yolsuzluk ve güvensizlik neticesinde diasporadan beklediği verimi elde edemeyen Jonathan yönetimi, aynı sebeplerden ötürü ekonomik ilişkilerini geliştirmek istediği ülkelerden de beklediği sonuca ulaşamamıştır. Rüşvet aldığı, kara para akladığı ve zimmete para geçirdiği kanıtlanan Farouk Lawan ve Vali Diepreye Alamieyeseigha mahkum edilmiş, Alamieyeseigha başkanlık affından faydalanmış, bu durum Nijerya'nın ABD'den tepki görmesine neden olmuştur. Farouk Lawan, mahkemeye çıkarılmasına rağmen Temsilciler Meclisi'ndeki pozisyonunu korumuştur. Borno, Chibok'ta kız öğrencilerin kaçırılmasına Başkan Jonathan'ın tepkisiz kalması gibi olaylar neticesinde Nijerya'nın imajı zedelenmiş, Başkanın yolsuzluk destekçisi ve pasif bir lider olarak görülmesine neden olmuştur (Jaji & Ayotunde, 2016).

2015 yılında yapılan seçimde Muhammadu Buhari, Goodluck Jonathan'ı yenerek, iktidara tekrar gelmiştir. Boko Haram'ın Nisan 2014'te 276 liseli kız çocuğunu kaçırması ve Jonathan hükümetinin verdiği tepkinin zayıf olması, Buhari'nin seçim vaatlerini terörle mücadele, yolsuzlukla mücadele ve ekonomiyi iyileştirmeye odaklamış ve seçildikten sonra da dış politikasının temellerini bu üç unsur oluşturmuştur (Ogunnubi, Onapajo, & Isike, 2019 ; Bello, Dutse, Othman, 2017).

İç politikanın dış politikanın başarıya ulaşmasındaki önemini selefinde gören Buhari, öncelikle ülkenin güvenliğini sağlamayı ve imajını düzeltmeyi amaç edinmiştir. Önceki dönemindeki hatalarından da ders çıkararak daha rasyonel ve pragmatist bir dış politika belirleyen Buhari, ülkenin kıtadaki siyasi gücünü pekiştirmeye ve ilişkilerini çeşitlendirmeye çalışmıştır. Başkan Buhari hükümetinin ana dış politikası, çok uluslu veya ulusötesi bir boyut kazanan Boko Haram'la ortaklaşa mücadele etmek için komşularıyla ilişkileri geliştirmek, terörle mücadele için gerekli insan gücünü ve istihbaratı sağlamak ve terörle mücadelede hükümete destek almak adına ABD ve diğer dünya güçleri ile ortaklık ilişkileri geliştirmektir. Ekonominin iyileştirilmesi ve yolsuzlukla mücadele, gerekli altyapının sağlanması yoluyla ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için ise Çin ile ilişkileri geliştirmiştir (Bello, Dutse, & Othman, 2017).

Buhari cumhurbaşkanı ilan edilmeden önce Boko Haram Nijerya topraklarının büyük bir kısmını ele geçirmiş ve Nijerya'da bir İslam devleti ilan etmişti. Komşu ülkelerin de Boko Haram'a karşı savaş yürütmesi neticesinde Boko Haram bu ülkelerde de faaliyet yürütmeye başlamış, mesele ulusötesi bir boyut kazanmıştır. Bölgede Boko Haramla mücadele için Çokuluslu Ortak Görev Gücü (MNJTF) kurulmuştur. Ancak, MNJTF'nin, Boko Haram'ın Baga Borno Eyaletindeki üssü bile ele geçirmesi ve Baga kasabasında yerlileri katletmesi ile insanlığa karşı en ağır suçlardan birini işlemeye devam etmesi nedeniyle etkin ve verimli olmadığı görülmüştür. Buhari iktidara geldiğinde ilk resmi ziyaretini komşu ülke Nijer'e yapmış, ziyarete Kamerun Cumhurbaşkanı Paul Biya da katılmış ve Anti-Balaka ile mücadele ele alınmıştır. Nijer Devlet Başkanı Mahamodou Issoufou da bölgede barış ve istikrarı tehdit etmeye devam eden Boko Haram'ın büyüyen tehditleriyle mücadelede Nijerya'ya yardım etme kararlılığını taahhüt etmiştir. Görüşmeler neticesinde MNJTF karargahının Nijerya'dan Çad-Encemine'ye taşınmasına ve komutanın Nijeryalı olmasına karar verilmiştir. Bu görüşmelerden sonra Başkan Buhari 4 Haziran 2017 tarihinde Çad'a bir ziyaret gerçekleştirmiş, ardından Kamerun Devlet Başkanı Paul Biya ile ikili bir görüşme yapmıştır. Benin Cumhuriyeti, Boko Haram'ın menzilinde olmamasına rağmen, Buhari, Benin Cumhuriyeti'ni ziyaret etmiş ve bu ziyaretler neticesinde Benin, MNJTF'ye asker göndermiştir. Boko Haram ile mücadele dışında Buhari, Gambiya'daki anayasal çıkmazın çözülmesinde öncü rol oynamıştır. Başkan Yahaya Jammeh yetkiyi seçimi kazanan Adama Barrow'a bırakmayı reddetmiş, ECOWAS tarafından görevlendirilen

Buhari öncülüğünde gerçekleştirilen müzakereler neticesinde ülkede sorun barışçıl bir şekilde seçime kavuşturulmuştur. Başkan Buhari, yakın komşularıyla iyi ilişkiler sürdürerek ulusal çıkarlarını sürdürmeyi dış politikasının ana hedefi haline getirmiştir. Buhari, 20 Temmuz 2016 tarihinde Oval Ofis'te Barack Obama ile görüşmüş, Başkan Obama, ABD'nin Nijerya hükümetine yardım edeceğini, Boko Haram'ın artan tehditleriyle mücadele edeceğini taahhüt etmiştir. Başkan Buhari ayrıca Obama yönetiminden, ülkenin başına bela olmaya devam eden yolsuzluğun azaltılmasında hükümete yardım etmesini ve ayrıca petrol hırsızlığını durdurarak enerji sektöründeki reformları içeren ekonomiyi iyileştirmeye yönelik yardım talep etmiştir. Toplantının ardından Başkan Yardımcısı Joe Biden ile ABD'nin Nijerya'ya yolsuzluğun kökünü kazınması, ekonomide istikrarı sağlaması ve ayrıca Nijerya'nın Kuzey bölgesinde Boko Haram ile mücadeleye özel atıfta bulunan politikaya yardımcı olacağı konusunda mutabık kalınan bir toplantı yapılmıştır. Usulüne aykırı petrol çıkarma sözleşmesi yapan eski Nijerya petrol bakanı ve iki ortağının müsadere talebi üzerinden ABD ile Nijerya, Nijerya'daki yolsuzlukla mücadele sürecini devam ettirmiştir. Trump yönetimi altında Jonathan zamanında kara listede olduğu için ABD'den silah satın alamayan Nijerya'ya, Buhari döneminde ABD, Boko Haramla mücadele için silah satmayı teklif etmiştir. Buhari döneminde diplomatik ilişkilerde Çin ile bir güç dengesi kurmaya çalışmıştır (Bello, Dutse, & Othman, 2017).

Nijerya, sahip olduğu büyük nüfusu ve coğrafi önemiyle önemli bir pazar olarak görülmektedir. Bu bağlamda Waltz'un devletlerin kabiliyetleri olarak tanımladığı nüfus toprak büyüklüğü ve kaynakları gibi etmenler de Nijerya dış politikasını şekillendirmiştir. Çin'in ticari, teknik ve ekonomik konularda sürekli agresif genişlemesi ile Nijerya, Çin'in yeni stratejik genişlemesi açısından Afrika'da önemli bir oyuncu haline gelmiş; Nijerya için ise Çin, Bretton Woods sistemine oranla daha düşük faiz oranlarıyla sağladığı altyapı kredileri nedeniyle kalkınmada ortak olarak görülmüştür. Göreve başladıktan bir yıl sonra Başkan Buhari, Xi Jinping'in daveti üzerine ziyarette bulunmuş, Çin Ulusal Kalkınma Reform Komisyonu ile Nijerya Sanayi, Ticaret ve Yatırım Bakanlığı arasında Nijerya'daki altyapı geliştirme ve endüstriyel faaliyetleri geliştirmeye yönelik çerçevenin ve Teknolojik ve Bilimsel İşbirliği imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Ziyaret sonrasında Nijerya'ya özellikle 2016 bütçe açığını finanse etmek için demiryolu için altyapı kredisi vb. bir dizi kredi garanti edilmiştir. Demiryolu projesi

ile Buhari hükümeti ülkedeki altyapı açığını gidermeyi, aynı zamanda halkın ihtiyaç duyduğu istihdamı sağlamayı ve en önemlisi ekonomiyi canlandırmayı amaçlamıştır. Hükümet, ülkede işlem için Çin para birimi Yuan'ın kullanılmasına izin veren bir anlaşma imzalayarak Nijerya piyasasında USD hegemonyasını kırmayı hedeflemiştir. Çin Sanayi ve Ticaret Bankası da çimento fabrikalarının finansmanı için Nijeryalı iş insanı Aliko Dangote'ye 2 milyar dolar sağlamıştır. Ekonomik ilişkiler dışında Nijerya ve Çin diplomatik anlamda da iyi ilişkilere sahip olmuş, örneğin Çin, Nijerya'nın BMGK'de daimi bir sandalye arayışına tam destek verdiğini belirtmiştir. Aynı şekilde Buhari'de Tayvan meselesinde “tek Çin” politikası benimseme kararlılığı konusunda güvence vermiştir. Bu politikaya uygun olarak, Nijerya hükümeti Tayvan büyükelçiliğinin federal başkentten çıkarılmasını emretmiştir (Bello, Dutse, & Othman, 2017). 2017 yılında başlayan ve polis şiddetini durdurmak için yapılan protestolar belirli aralıklarla şiddetlenmiş, 2020 yılının ortalarına kadar uzanmıştır. Polisin uyguladığı şiddet ve işkenceyi protesto eden halka gösteriler sırasında uygulanan şiddet ve ülkedeki insan hakları ihlalleri (Amnesty International, 2020) Nijerya'nın dış politika imajını sarsmıştır.

3.1.2. Gine-Bissau Cumhuriyeti

Gine-Bissau 36,125 km²'lik bir alana ve 1,976,187 nüfusa sahip bir Batı Afrika ülkesidir. Ülke nüfusu 30% Balanta, %30 Fulani, %14 Manjaco, %13 Mandinga, %7 Papel ve %6 daha küçük etnik gruplardan oluşan heterojen bir yapıya sahiptir (Central Intelligence Agency). Gine-Bissau anti kolonyal mücadelesini Cabo Verde ile birlikte yürütmüş, Gine-Bissau ve Cabo Verde'nin 1974 yılındaki bağımsızlığının ardından, her iki ülke de Portekiz'e karşı birleşmelerine dayanan ve mevcut tarihi ve kültürel değerleri savunan başarılı bir silahlı kurtuluş mücadelesi yürüten Gine ve Cabo Verde'nin Bağımsızlığı için Afrika Partisi (Partido Africano para a Independência da Guiné e Cabo Verde, PAIGC) adlı tek bir parti tarafından yönetilmiştir. Gine-Bissau'nun Cape Verde kökenli başkanı Luís Cabral'ı deviren João Bernardo Vieira liderliğindeki Kasım 1980 darbesinin ardından, bu birleşme sona ermiştir (Mendy & Lobban, 2013).

Bağımsızlık mücadelesi süresince ve bağımsızlığın ilk yıllarında Soğuk Savaş'ın kurbanı olmaktan kaçınan Amilcar Cabral yönetimindeki Gine-Bissau, sosyalist bir ideoloji benimsemiştir. Ancak bağımsızlık mücadelesi süresince duyulan maddi yardım

ihtiyacı, Gine-Bissau'yu pragmatik bir yaklaşım benimsemeye yönlendirmiş, her iki bloktan da destek elde etmeye çalışmıştır. Portekiz'in NATO üyeliği Batı Bloku'nun Gine-Bissau'nun bağımsızlık mücadelesine olumlu yaklaşmamasına neden olmuş, ülke ihtiyaç duyduğu desteği Doğu Bloku ülkelerinden, özellikle de Çin, SSCB ve Küba'dan görmüştür. Gine-Bissau, bağımsızlığından bir yıl önce Sovyetler Birliği, Çekoslovakya, Romanya ve Vietnam ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Bağımsızlık döneminde Gine-Bissau ideolojiyle temellendirilen çıkar odaklı bir dış politika geliştirirken, bağımsızlık mücadelesine destek olan Doğu Bloku ülkeleri ile ilişkiler geliştirerek, Batı Bloku'nun baskılarını dengelemeye çalışmıştır. İki kutuplu sistemde Doğu Bloku ülkelerinin peşine takılma politikası izleyen Bissau, realizmde en yüksek değer olarak görülen bağımsızlığa ulaşmak için ihtiyaç duyduğu desteği bu ülkelerden almıştır. 1975 yılında Sovyetler ile ekonomik, ticari, teknik, kültürel ve bilimsel işbirliğini kapsayan bir dizi anlaşma imzalamış, SSCB, Küba ve Doğu Almanya'ya öğrenim görmek için burslu öğrenciler yollanmıştır. Ülke, bu dönemki sosyalist ideolojisi ile uyumlu doğrultuda Güney Afrika'daki apartheid rejimini yoğun bir şekilde eleştirmiş, Angola ve Mozambik'e destek olmuş, aynı zamanda FKÖ'ye de destek olurken Batı Sahra'nın tek taraflı bağımsızlık ilanını tanımıştır (Bayram, 2020).

1980 yılında Viera tarafından ülkede darbe gerçekleştirilmiş, darbenin ülkenin dış siyasetine ilk olumsuz etkisi Cabo Verde ile olan ilişkilerinde boy göstermiş, Cabo Verde darbenin ardından Gine-Bissau ile askeri ve siyasi birliğini sonlandırmış, 1983 yılına kadar diplomatik ilişkilerini koparmıştır. Viera dönemine Bissau dış politikası anti-empyrist yönelimini terk etmiş, ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm arama eğilimine girilmiştir. Bu bağlamda ideolojik prensiplerini terk eden Gine-Bissau, ekonomik temelli bir çıkar politikası benimsemiş, ülkedeki ekonomik kalkınmanın tek çıkar yolu olduğu düşünülen eski kolonyal güçle yakın ilişkiler geliştirilmiştir. Ülkenin dış politikasının Cabral dönemine göre görece yumuşaması Portekiz ile ilişkilerin olumlu bir ivme kazanmasına yardımcı olmuştur. Öyle ki Viera döneminde Portekiz, Bissau'nun en büyük ticaret ortağı haline gelmiş, Başkan Viera ülkedeki yoksulluğu azaltmanın çözümünü Portekiz ile ekonomik ilişkileri geliştirmekte görmüştür (Bayram, 2020).

Dış politikada tehdit algılamayan Gine-Bissau, dengeleme politikalarından ziyade çıkar ilişkileri geliştirmiş, ülkenin çıkar odaklı dış politikası zaman zaman

ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Gine-Bissau, Viera döneminde Sovyetler'den uzaklaşmış, hatta Sovyetler'in Afganistan'ı işgalini kınamıştır. İdeoloji ile motive edilmiş bir dış politikadan, ekonomik çıkar odaklı bir dış politikaya yönelen Viera, Mart 1983'de Bağlantısızlar Hareketi zirvesinden dönerken Suudi Arabistan'a bir ziyaret gerçekleştirmiş, kısa bir süre sonra Suudi Arabistan ülkeye kalkınma yardımlarında bulunmaya başlamıştır. Asya ülkeleriyle de ilişkiler geliştiren Bissau, Güney Kore'yi tanımış; Güney Kore, Gine-Bissau'ya Cadillac ve Mercedes Benz'in de dahil olduğu 24 araç göndermeyi teklif etmiştir. Viera'nın Gine-Bissau'yu kalkındırma çabaları hem Çin ile hem de Tayvan'la ilişki geliştirmesine neden olmuştur. Çin, ülkede çiftçilik, balıkçılık, hastane ve stadyum gibi bir çok projeyi finanse ederken Tayvan ile de tarım, balıkçılık, ulaşım gibi alanlarda anlaşmalar yapıp, merkezi hükümete finansman sağlaması Çin ile ilişkilerin gerilmesine ve diplomatik ilişkilerin 2001'e kadar kesilmesine neden olmuştur (Bayram, 2020).

Batı Afrika'da Gine-Bissau, Gine ile dostça ilişkiler geliştirirken, Senegal ve Gambiya ile çeşitli anlaşmazlıklar yaşamıştır. Senegal'in Haziran 1998-Mart 1999 tarihleri arasında 2000'den fazla askerle Gine-Bissau'daki Vieira'ya yönelik Tuğgeneral Ansumane Mané liderliğindeki darbeyi bertaraf etmek için müdahale etmesi ilişkileri gerginleştirmiştir. Senegal'in müdahalesi Gine-Bissau tarafından egemenlik haklarının ihlali olarak görülmüştür. Bu noktada Senegal için esas sorun güneyinde bulunan Casamance bölgesindeki isyancı MFDC güçleri olmuştur. Nihayetinde isyancı güçler Gine-Bissau ordusu tarafından bastırılmış, Senegal'in Gobou Operasyonu başarısız olmuştur. Senegal ile Gine-Bissau birbirlerinden algıladıkları tehdidi dengelemek için bir dış dengeleme yoluna gitmiş, Gine-Bissau, Senegal tarafından işgal edilmemek için ılımlı davranırken Senegal, güvenliğini sağlayabilmek adına Gine-Bissau ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır (Foucher, 2013).

2000 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde muhalif Kumba Yala seçimleri kazanarak Gine-Bissau'nun yeni cumhurbaşkanı olurken, kısa bir süre sonra da Senegal'de yapılan seçimleri muhalif Abdoulaye Wade kazanmıştır. Wade göreve başladıktan sonra Gine-Bissau ile ilişkileri güçlendirmek istemiş, başkanlık döneminin ilk diplomatik ziyaretini Gine-Bissau'ya yapmıştır. Wade Gine-Bissau'yu ziyaret ettiğinde iki ülkenin de sınırlarındaki güvenlik sorunu ve her iki liderin de muhalefetten iktidara gelişi liderleri birbirlerine yakınlaştırmıştır. Ağustos 2000'de Yala Dakar'ı

ziyaret etmiş, Senegal Başkanı Wade, bir iyi niyet göstergesi olarak, ortak deniz bölgesinde petrol aramalarından kaynaklanabilecek herhangi bir geliri dağıtmak için avantajlı koşullar teklif etmiştir. Başkan Yala, Eylül 2003'de gerçekleştirilen kansız bir darbe ile düşürülmüş ve yerine Genelkurmay Başkanı Seabra gelmiştir. Bu darbe Senegal basınında "Bissau'nun yeni efendileri MFDC'den yanadır" şeklinde yer bulmuş ancak Seabra hükümeti Senegal'in bir başka askeri müdahalede bulunmaması için iki ülke arasında gerginlik oluşmasından kaçınmış, eylemlerinin Senegal'in çıkarlarına aykırı olmadığına dair güvence vermek için Wade'i aramıştır. Mart 2004 PAIGC'den Carlos Gomes Junior seçimle iktidara gelmiş bu dönem de ilişkiler bozulmamıştır. Hatta Gomes dönemi Genelkurmay başkanı General Batista Tagme Na Wai, Senegal tarafından oldukça iyi tanınan bir isim olduğu için ilişkiler artmış; General Na Wai Şubat 2005'te Senegal ve Gine-Bissau arasındaki askeri işbirliğinin güçlendirilmesi için Dakar'a bir ziyarette bulunmuş ve Wade tarafından şahsen kabul edilmiş, ziyaretten bir ay sonra Senegal, Gine-Bissau ordusuna araç ve askeri teçhizat göndermiştir. İki ülke arasındaki ilişki iktidara tekrar gelen Başkan Vieira ve General Na Wai'nin Mart 2009'da öldürülmesi üzerine bozulmuş, Haziran ayında Vieira'ya yakın olan eski savunma bakanı Proença ve toprak idaresi bakanı ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olan Baciro Dabo'nun öldürülmesi ile durum daha karmaşık hale gelmiştir. Wade güvenlik sebepleriyle Vieira'nın cenazesine katılmamış, hatta ECOWAS'a denetim kuvveti konuşlandırma çağrısı yapmıştır. Dakar ve Bissau arasındaki ilişki giderek daha karmaşık hale geldi. Mart 2009'da Gine-Bissau ordusunun başı Induta, Dakar ile zor ilişkileri ile bilinen Gambiya cumhurbaşkanı Yahya Jammeh ile bir askeri işbirliği anlaşması imzalamak için bir araya gelmiştir. Ekim 2009'da Varela bölgesinde bir sınır anlaşmazlığının ardından, Gine- Bissau yetkilileri, asker konuşlandırarak tepki göstermiş ve Senegalli balıkçıların Gine-Bissau sularına yasadışı bir şekilde girmesi, Bissau'nun hızlı tepki vermesiyle sonuçlanmıştır. 2009 yılında Malam Bacai Sanha iktidara gelmiş ve Senegal ile yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Halihazırda Senegal başkanı Wade ile kişisel yakın ilişkileri olan Sanha'nın inancıyla tanınmamasına rağmen, Senegal cumhurbaşkanı ile aynı dini inançları benimsemeye başladığına dair bir söylenti yayılmıştır. Temmuz 2009'da Sanha'nın seçilmesinden itibaren Ağustos 2009'a kadar Senegal, Gine-Bissau başkanlığına 100 ton şeker, iki araba ve iki otobüs bağışlamıştır. Wade, 8 Eylül 2009'da bir Senegal iletişim ajansı

tarafından düzenlenen bir törenle yeni müttefikinin yemin töreni için Bissau'ya gitmiştir. Wade ayrıca Sanha'yı o zamanlar Senegal'in diplomatik ortağı olan İran'la temasa geçirmiş, İran Bissau'ya 20 araç bağışlamıştır. Kronik diyabet hastası olan Sanhá, Ocak 2012'deki ölümüne kadar, düzenli olarak Dakar'da tedavi görmüştür (Foucher, 2013). Gine-Bissau'nun Gambiya ile ilişkileri ise Kumba Iala'nın kendisini devirmeye çalışmasını iddia etmesiyle gerginleşmiş, Başkan Iala, Gambiya'yı işgal etmekle tehdit etmiştir (Bayram, 2020).

Gine-Bissau ayrıca, Portekizce Konuşan Ülkeler Topluluğu (CPLP)⁵ ile Portekiz sömürgece geçmişine sahip ülkeler ile ortak bir paydada buluşmuş, çeşitli ilişkiler geliştirmiştir. Bu ilişkilerde özellikle Brezilya ön plana çıkmıştır. Brezilya Gine-Bissau'nun bağımsızlığını ilan ettiği yıl olan 1974'de ülkeye elçilik açmıştır (Abdenur & De Souza Neto, 2014).

Gine-Bissau'nun bağımsızlık mücadelesi boyunca Portekiz'in yanında yer alan Brezilya, Kasım 1973'te Gine-Bissau'nun tek taraflı bağımsızlık ilanını tanıyan bir BM kararına karşı oy kullanmıştır. Daha sonra Brezilya'nın Gine Bissau'dan çıkarları üzerine kurulan ikili ilişkiler karşılıklı çıkar ilişkileri şeklinde devam etmiştir. 1974 yılında ortaya çıkan petrol krizi neticesinde kıta ile ilişkilerini arttırmaya yönelik Brezilya'nın 1990'larda dış politikası diğer coğrafi bölgelere yönelmiş, nihayetinde Brezilya-Gine-Bissau ilişkileri çok az somut ilerleme göstermiştir. 1990'lı yıllarda uluslararası toplumdan da az ilgi gören Gine-Bissau'ya dikkat çekmek için Brezilya, BM'ye Gine-Bissau konusunda daha sıkı bir duruş sergilemesi için baskı yapmaya başlamıştır. Brezilya'nın desteğiyle, 1998'de ülkede baş gösteren iç savaş için bir Gine-Bissau Birleşmiş Milletler Entegre Barış İnşa Ofisi (UNIOGBIS) açılmıştır. Gine-Bissau'yu BMGK gündeminde tutmak için Brezilya, iç savaştan sonra Gine-Bissau'nun kalkınma ortakları tarafından Cenevre'de düzenlenen acil bir toplantıya katılmıştır. Gine-Bissau da, istikrar sürecinde Brezilya'nın genişletilmiş rolüne ilgi göstermiş, Gine-Bissau'nun geçiş hükümetinden temsilciler, Başkan Cardoso ile işbirliğini güçlendirmeye yönelik önlemleri görüşmek üzere Brezilya'yı ziyaret etmiştir. (Abdenur & De Souza Neto, 2014).

⁵ Angola, Mozambik, Sao Tome ve Principe, Cabo Verde, Portekiz ve Brezilya'dan oluşmaktadır.

Brezilya ve Gine-Bissau hem ikili hem de CPLP aracılığıyla çok taraflı ilişkilere sahiptir. İkili ilişkiler, eğitim, sağlık, tarım ve devlet kurumlarının güçlendirilmesi üzerine inşa edilmiştir. 2000 ve 2020 yılları arasında Öğrenci Anlaşma Programı aracılığıyla 1.426 lisans ve 60 lisansüstü öğrencisi Brezilya’da eğitim almıştır. Bunun dışında çok taraflı ilişkilerde, CPLP üzerinden Gine-Bissau’ya gönderilen seçim gözlem misyonlarında Brezilya’da yer almıştır. Ayrıca Brezilya 2007 yılında kurulan BM Barış İnşa Komisyonunun Gine-Bissau Yapılandırmasına başkanlık etmektedir. Ortak kültürel bağ ve çıkarlar üzerine kurulmuş olan CPLP ile bağlantılı Uluslararası Portekizce Dil Enstitüsü, Gine-Bissau’lu dilbilimci Prof. Dr. Incanha Intumbo tarafından yönetilmektedir. Brezilya ve Gine-Bissau arasında sık sık resmi ziyaretler gerçekleştirilmektedir. 2011 yılında Gine-Bissau’da Brezilya’da elçilik açmıştır (Ministério das Relações Exteriores, 2015).

Gine-Bissau’nun Türkiye ile ilişkileri ise genellikle uluslararası kuruluşlarda gerçekleşen temaslar ile sınırlı olmuştur. İki ülke sık sık çeşitli ziyaretlerde bulunsa da henüz Türkiye’nin Gine-Bissau’da resmi bir temsilciliği bulunmamakta, Dakar Büyükelçiliği’ne akredite olarak hizmet etmektedir. Gine-Bissau’nun ise Ankara ve İstanbul’da fahri konsoloslukları bulunmaktadır. İlişkiler resmi temsilcilik anlamında henüz ilerleme kaydedememiş olsa da Türkiye ile Gine-Bissau arasında 22 Şubat 2014 tarihinde Güvenlik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Yine 2014 yılında, Sivil Havacılık Mutabakat Muhtırası imzalanmış; Hava Ulaştırma Anlaşması üzerinde geçici olarak anlaşmaya varılmıştır. İki ülkenin ticaret hacmi 2019 yılında 4,95 milyon dolardır. Halihazırda Türkiye, ülkede Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) aracılığıyla eğitim ve sağlık gibi alanlarda çeşitli faaliyetler yürütmektedir. İki ülke arasındaki son resmi temas Gine-Bissau Cumhurbaşkanı Umaro Sissoco Embaló’nun 31 Ocak-2 Şubat 2020 tarihleri arasındaki üç günlük Türkiye ziyaretinde gerçekleşmiş; Embalo, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile bir görüşme gerçekleştirmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Bu görüşme oldukça dikkat çekmiş, Türk ve uluslararası gazeteler toplantının gündemine ilişkin herhangi bir ayrıntı açıklamamış ancak bazı Türk gazeteleri bunu Türkiye ile Gine-Bissau liderliğindeki Batı Afrika ülkeleri arasındaki yakınlaşmanın bir işareti olarak değerlendirmiştir.

Türkiye’nin bölgede artan etkisi Mısır’ın dikkatini çekmiş, 4 Mart 2021 tarihinde Mısır Devlet Başkanı Abdel Fattah al-Sisi Gine-Bissau Devlet Başkanı Umaro

Sissoco Embalo'yu Ittihadia Heliopolis Sarayı'nda kabul etmiş ve ekonomik, askeri ve güvenlik işbirliği üzerine görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ekonomi Araştırmaları Forumu Başkanı Rashad Abdo, Mısır'ın, Gine-Bissau'nun diğer Afrika ülkelerine ihracatını artırma fırsatları sunacak olan Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi kurma çabalarında Mısır'ın liderliğinin, Mısır etkisinin Konakri'deki Türk etkisinden daha ağır basmasının yolunu açtığını söyledi. Uluslararası basında bölgede artan Türk etkisine dikkat çekilirken, Suudi Arabistan'ın Afrika İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Ahmed Kattan, 2 Mart'ta yaptığı açıklamada, Türkiye'yi Afrika ülkeleriyle yakınlaşmayı, oradaki terör örgütlerini kendi ve İran çıkarlarına hizmet edecek şekilde desteklemekle suçlamıştır (Al-Monitor, 2021).

İstikrarsızlık, darbeler ve uyuşturucu ticareti ile anılmak Gine-Bissau'nun uluslararası imajını olumsuz etkilemiştir. Bu bağlamda, zengin doğal kaynaklarına sahip olmasına rağmen yatırımcı çekmekte oldukça zorlanan ülke son yıllarda ilişkilerini çeşitlendirmek için çaba göstermektedir. Bu ülkelerden biri Rusya'dır. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ve Gine-Bissau'lu politikacı Suzi Carla Barbosa, siyasi istişareler konulu bir mutabakat anlaşması imzalamıştır. Görüşmeden sonra Rusya Bakanı, "Muhtemelen bir sonraki doğal adım, ticari-ekonomik, yatırım işbirliğimizi sağlam, kendinden emin siyasi diyalog düzeyimize getirmek için geliştirmek olacaktır" demiştir (Klomegah, 2021). Buhari yönetimindeki Nijerya ise, Nijerya'nın Gine-Bissau'ya mümkün olan her şekilde yardım etmeye devam edeceğine söz vermiştir. Gine-Bissau'daki bağımsızlık yıldönümü kutlamalarına katılan Buhari, konuşmasında iki ülke arasında bağımsızlıktan itibaren iyi ilişkiler olduğuna vurgu yaparak, Umaro Embalo ile birlikte bu mükemmel ilişkiyi verimli işbirliği ve ortaklığın bir sonraki aşamasına taşımaya kararlı olduğunu ifade etmiştir. Konuşmanın sonunda Buhari, Bissau'da onuruna bir yol yaptırdığını ifade etmiştir (Ogunmade, 2020).

3.2. Doğu Afrika

Doğu Afrika'da bulunan ülkeler BM ve AfB'ye göre oldukça farklılık göstermektedir. BM'ye göre 22 olan Doğu Afrika'daki ülke sayısı AfB'ye göre 14'dür. Bu başlık için AfB'nin kabulü esas alınarak, başlık altında Komorlar, Cibuti, Eritre, Etiyopya, Kenya, Madagaskar, Mauritius, Ruanda, Seyşeller, Somali, Güney Sudan, Sudan, Tanzanya ve Uganda yer alacaktır (African Union).

Doğu Afrika yaklaşık olarak 394 milyon nüfusa ve 6.7 milyon km²'lik bir alana sahiptir. Oromo, Somali, Tigray, Amhar, Masai, Kikuyu ve Kamba gibi çok çeşitli etnik gruplara ev sahipliği yapmakta; yerel dinlerin yanı sıra İslam ve Hristiyanlık Doğu Afrika'da öne çıkmaktadır (Worldometer). Seyşeller ve Kenya hariç bölgedeki bütün ülkeler BM Az Gelişmiş Ülkeler listesinde yer almaktadır (List of Least Developed Countries, 2021).

Bölgede Doğu Afrika Topluluğu (EAC), politik, ekonomik ve sosyal işbirliği için kurulmuş bir örgüt olarak öne çıkmaktadır. Örgütün üyeleri Kenya, Ruanda, Güney Sudan, Uganda ve Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti ve Doğu Afrika ülkesi olmayan Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Burundi olmakla beraber merkezi Tanzanya, Arusha'da bulunmaktadır. DAT, 30 Kasım 1999'da Kenya, Tanzanya ve Uganda tarafından kurulmuş, diğer ülkelerin katılımıyla hızla gelişip, Doğu Afrika Gümrük Birliği'nin ilerlemesi, 2010 yılında Ortak Pazar'ın kurulması ve Doğu Afrika Para Birliği Protokolü'nün uygulanmasıyla bölgesel bir entegrasyona doğru evrilmeye başlamıştır. Topluluk, kendi ifadeleri ile Doğu Afrika Federasyonu'nun kurulmasına doğru hızlı bir şekilde ilerlemektedir (East African Community).

DAT dışında bölgede öne çıkan bir diğer örgüt, Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi'dir. (IGAD) 1996 yılında kurulan IGAD'ın üye ülkeleri Cibuti, Eritre, Etiyopya, Kenya, Sudan, Güney Sudan, Somali ve Uganda'dır. Barış ve güvenlik odaklı olarak bölgenin en gelişmiş kuruluşu olan IGAD, çatışma önleme, yönetim ve çözüm; siyasi işler; ve insani işler olmak üzere üç temel alanda çalışmalar yürütmektedir (Elowson & Lins de Albuquerque, 2016)

Bölge siyaseti kötü yönetim, terör, göç, sınır sorunları, korsanlık, yolsuzluk, yoksulluk ve borç gibi pek çok soruna sahne olmaktadır. Bölgedeki devletlerin kırılganlığı Fragile States Index (2021) verilerine göre aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir (Fragile States Index Annual Report 2021, 2021).

Tablo 3.4. : Doğu Afrika Ülkelerinin Kırılganlık Seviyeleri (Kaynak: Fragile States Index Annual Report, 2021)

Ülke	Sıra (180 ülke içinde)	Tehlike Seviyesi
Somali	2	Çok Yüksek Alarm
Güney Sudan	4	Yüksek Alarm
Sudan	8	
Etiyopya	11	Alarm
Eritre	17	
Uganda	24	
Kenya	32	Yüksek Uyarı
Ruanda	39	
Komorlar	47	
Cibuti	49	
Madagaskar	58	Yükseltilmiş Uyarı
Tanzanya	61	
Seyşeller	124	Daha İstikrarlı
Mauritus	156	Çok İstikrarlı

Doğu Afrika, kıtanın geri kalanına nazaran terörizme karşı en savunmasız olan bölgedir. Bölgedeki yoğun terör eylemlerinin temeli çoğunlukla bölgede yaşanan devlet içi-devletlerarası çatışmalar, yoksulluk ve istikrarsızlık olarak görülmektedir (Kimunguyi). Örneğin, Somali’de 1991’den beri devam eden iç savaş eş-Şebab terör örgütünün ortaya çıkışına zemin hazırlamış ve merkezi hükümetin ülkedeki kontrolünü zayıflatmıştır. Somali’nin Etiyopya ile yaptığı savaşta Etiyopya’ya karşı savaşmak için ortaya çıkan örgüt, Etiyopya ile savaşmayı Batı’ya karşı savaşmakla bir tutmuş, ülkedeki yaygın Sufi anlayışın aksine Vehhabi anlayışı benimseyerek bu anlayışı yaymaya çalışmıştır. Örgüt çok sayıda bombalı ve silahlı saldırıda bulunmuş, İslam düşmanlığına karşı cihat anlayışını benimseyerek, Somali halifeliği kurmayı hedeflemiştir (YALÇIN, 2016). Eş-Şebab 2012 yılında el-Kaide’ye bağlılığını ilan etmiştir (Elowson & Lins de Albuquerque, 2016). Bölgede istikrarsızlığa neden olan bir başka terör örgütü ise Tanrı’nın Direniş Ordusu’dur (LRA). Örgüt Kutsal Ruh Mobil Gücü olarak ilk ortaya çıktığında Yoweri Museveni yönetimine karşı bir isyan hareketidir (Martin, 2017). 1990’lı yıllarda Hartum hükümetinden silah ve teçhizat desteği alan örgüt, ayrıca Sudan’a askeri üsler kurmuştur. Günümüze kadar devam eden şiddet olaylarına karışan Tanrı’nın Direniş Ordusu, popüleritesinin azaldığı dönemlerde militan bulabilmek adına çocuk kaçırma olaylarına karışmış, yaklaşık 30.000 çocuk örgüt tarafından kaçırılmış ve 1.6 milyon Ugandalı mülteci kamplarına gönderilmiştir.

Mülteci kamplarında kalan Ugandalılar Tanrı'nın Direniş Ordusu'nun yeni hedefi haline gelmiştir. Bu kamplara düzenlediği baskınlarla mülteci çocukları kaçırıp, kamplardan kendilerine malzeme sağlayan örgüt, erkek çocukları militan olarak kullanırken, kız çocukları seks kölesi haline getirmiştir. 2008-2011 yılları arasında Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne de çeşitli saldırılar düzenleyen örgüt, her ne kadar ihmal edilen Acholi halkının haklarını korumayı ve iktidarı ele geçirip ülkeyi Kitab-ı Mukaddes'deki on emire göre yönetmeyi amaçlasa da, sık sık Acholi'ye baskınlar düzenleyip malzeme ve asker tedarik ettiği için en büyük zararı bu halka vermiştir (Martin, 2017 ; Vinci, 2005).

Doğu Afrika'da istikrarsızlığa neden olan, aynı zamanda istikrarsızlıktan beslenen bir başka sorun ise korsanlıktır. Uluslararası ticaret için oldukça önemli olan ve yılda yaklaşık 20.000 geminin geçtiği Aden Körfezi'nde Somali'nin 1991 yılında çöküşüyle ortaya çıkan korsanlık faaliyetleri fidye için gemilerin kaçırılmasını ifade etmektedir. Bu faaliyetler 2011 yılında zirveye ulaşmış, bu dönemde 32 gemi toplam 736 kişilik mürettebatıyla rehin alınmıştır. Uluslararası bir hal alan korsanlık faaliyeti nedeniyle bölgede ondan fazla ülke mücadele yürütmüş, 2016 yılından sonra kontrol altına alınmaya başlasa da bölgede korsanlık faaliyetleri sona ermemiştir (Gün, 2021).

Bölgedeki sınır sorunları da istikrarı etkileyen nedenler arasındadır. Doğu Afrika'daki sınır sorunları genellikle bölge ülkelerinin sınırlarında bulunan hidrokarbonlar, demir, boksit/alümina, bakır, manganez, molibden, uranyum, çinko ve platin grubu metaller gibi değerli minerallerin bulunmasından kaynaklanmaktadır. Doğu Afrika ülkelerinin hemen hemen hepsinin en az bir komşusuyla sınır anlaşmazlığı bulunmaktadır. Mevcut sınır anlaşmazlıkları Etiyopya-Eritre, Eritre-Cibuti, Somali-Etiyopya-Kenya, Sudan-Kenya, Uganda-Demokratik Kongo, Sudan-Çad-Orta Afrika Cumhuriyeti-Demokratik Kongo- Uganda, Kenya-Uganda, Tanzania-Mozambik, Tanzania-Malawi, Tanzania-Uganda, Uganda-Ruanda ve Kenya-Etiyopya olarak ifade edilebilir (Okumu, 2010).

Doğu Afrika'daki en büyük sorunlardan biri yolsuzluk olarak görülmektedir. Transparency International'ın 2021 Yolsuzluk Algıları Endeksi (CPI)'ne göre dünyada yolsuzluğun en çok olduğu ülke Doğu Afrika'da bulunan 11 puanla Güney Sudan olmuştur. Güney Sudan'dan sonra 13 puanla Somali yer almıştır. Bölgede yolsuzluğun en az olduğu ülke ise 70 puanla Seyşeller olmuş, Mauritius 54 puanla ikinci sırada yer

almıştır (Transparency International, 2021). Yolsuzlukla mücadele için Uganda, Kenya ve Tanzania tarafından 2007 yılında Doğu Afrika Yolsuzlukla Mücadele Yetkilileri Birliği, Kenya Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu (şimdiki adıyla Etik ve Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu) kurulmuştur. Komisyon, 9 Kasım 2007'de Kenya'nın Nairobi kentinde Doğu Afrika Yolsuzlukla Mücadele Yetkilileri Derneği Tüzüğü'nün imzalanmasıyla faaliyete geçmiştir (Eastern Africa Association of Anti-Corruption Authorities). Yolsuzluk, bölgeye Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Yurtiçi Özel Yatırımları etkileyerek kamu borcunun artmasına sebebiyet vermektedir.

Yolsuzlukla ilintili olarak dış borçlar bölge ülkelerinin temel sorunlarından birini teşkil etmektedir. Doğu Afrika ülkelerinde dış borcun sermaye kaçıışı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Borç alınan maddi kaynakların önemli bir kısmı Afrikalı siyasi elitler tarafından ele geçirilmekte ve bu elitler de nakit akışı şeklinde yurtdışına kanalize etmekte, böylece kamu harcamalarını finanse etmek için artan dış borç yoluyla vatandaşlara sermaye çıkışı borçlarını artırmaktadır. Doğu Afrika bölgesi, büyük devlet harcamalarını ve özel projeleri finanse etmek için gelişmiş ekonomilerden aşırı borçlanmaya eğilimlidir. Dış borç, Doğu Afrika Topluluğu'nun ekonomik büyümesini, borç geri ödemesinin yerel yatırıma katkıda bulunacak olan yerel kaynakların sapmasını oluşturduğu düşünüldüğünde, yatırımların azalmasına neden olmaktadır (Otieno, Mose, & Matundura, 2022). Doğu Afrika'daki Tanzania, Etiyopya, Komorlar, Etiyopya, Eritre, Madagaskar, Ruanda, Somali, Sudan ve Uganda Dünya Bankası ve IMF'nin ağır borçlu ülkeler listesinde yer almaktadır (BENSON, 2021). Eritre (%175), Mauritius (%101), Seyşeller (% 81,9), Ruanda (%74.8) , Kenya (%69.7) ve Güney Sudan (%64.4) ise Doğu Afrika'da borç-GSYİH oranına sahip ülkelerdir (BENSON, Business Insider Africa, 2022).

Doğu Afrika'daki bir başka sorun ise göçler ve yerinden edilmelerdir. Göçlerin ve yerinden edilmelerin temel sebepleri arasında iklim, çatışmalar, şiddet, etnik gerilimler, kıtlık, siyasi güvensizlik sayılabilmektedir. Bu sebeplerden birine ya da birden fazlasına bağlı olarak hem komşu bölgelerden Doğu Afrika ülkelerine mülteci gelmekte hem de bölge ülkeleri içinde bir nüfus hareketliliği gerçekleşmektedir. Örneğin Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde süregelen şiddet ve gıda güvensizliği nedeniyle Uganda'da (409.882), Tanzania Birleşik Cumhuriyeti'nde (76.495), Ruanda'da (76.287) ve Doğu Afrika dışında kalan diğer ülkelerde KDC'den toplam

912.691 mülteci kaydedilmiştir. Etiyopya'da ise yaşanan etnik gerilimler kuraklık nedeniyle Nisan ile Temmuz 2018 arasında yaklaşık 960.000 kişi yerinden olmuş, Kasım 2019 sonu itibariyle 1.140.713'ü çatışma nedeniyle ve 489.359'u iklimle ilgili olaylar nedeniyle olmak üzere 1.7 milyon yerinden edilmiş kişi belirlenmiştir. Somali'de ise yıllardır süregelen siyasi güvensizlik, kuraklık ve kıtlık gibi sebepler ülke halkının göç etmesine neden olmuştur. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre 31 Mayıs 2020 itibariyle 761.276 Somalilinin Kenya (%35), Yemen (%34), Etiyopya (%26) ve Uganda (%5) dahil olmak üzere komşu ülkelere sığındığını bildirilmiştir. Ayrıca Somali 29 Şubat 2020 itibariyle, çoğu Etiyopya ve Yemen'den gelen 35.499 mülteci ve sığınmacıya da ev sahipliği de yapmaktadır. Güney Sudan ise göç veren başka bir ülkedir. İç savaş ve gıda güvensizliği gibi sebeplerle 2019'un sonunda, tahminen 1,67 milyon kişi ülke içinde yerinden edilmiş; 2,2 milyon Güney Sudanlı mülteci, çoğunlukla Sudan, Etiyopya, Kenya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne göç etmiştir (Migration Data Portal, 2021).

Bölgede siyasi, askeri ve ekonomik olarak bir karşılaştırma yapıldığında öne çıkan ülke Etiyopya olmuştur. Etiyopya, toplam 98 yurtdışı misyonu ile Doğu Afrika'nın en çok temsil edilen ülkesi konumundadır (Embassy Pages). 2022 askeri güç sıralamasında 65. Sırada yer alarak diğer Doğu Afrika ülkeleri arasında birinci sıradayken (Global Fire Power, 2022), GSYİH sıralamasında dünyada 66. bölgede ise , Sudan'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır (Worldometer). Aynı veriler dahilinde bölgedeki en zayıf ülke ise Komorlar olmuştur. Komorlar, 37 yurtdışı misyonuna sahipken (Embassy Pages), askeri güç sıralamasında herhangi bir veriye ulaşamamış (Global Fire Power, 2022) ve GSYİH ile dünyada 117. sırada yer almıştır (Worldometer). Veriler ışında Doğu Afrika'nın incelenmesi adına vaka olarak Etiyopya ve Komorlar seçilmiştir. Bölgedeki diğer ülkelere ait mevzu bahis verilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 3.5. Doğu Afrika Ülkelerinin Diplomatik Temsilcilik, Askeri Güç ve GSYİH Sıralamaları

(Kaynak: Embassy Pages; Global Fire Power, 2022 Military Strength Ranking; Worldometer, GDP by Country)

Ülke	Elçilik	Konsolosluk	Uluslararası Temsilcilik /Temsil Ofisi	Askeri Güç	GSYİH
Komorlar	13	22	2	-	117
Cibuti	23	21	2	-	-
Eritre	29	20	2	124	-
Etiyopya	43	53	2	65	66
Kenya	53	30	2	81	67
Madagaskar	17	38	2	128	113
Mauritius	17	59	2	-	123
Ruanda	36	28	2	-	139
Seyşeller	8	87	2	-	172
Federal Somali	36	7	2	139	-
Güney Sudan	24	2	2	103	-
Sudan	72	23	2	73	59
Tanzanya	40	31	2	113	81
Uganda	32	44	2	92	101

3.2.1. Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti

Afrika’da en uzun geçmişe sahip ve sömürgeciliği hiç tecrübe etmemiş bir ülke olan Etiyopya, 1,104,300 km²’lik bir alana ve 113,656,596 nüfusa sahiptir. Eritre’nin 1993 yılında Etiyopya’dan ayrılmasıyla Kızıldeniz ile bağlantısı kesilen ülke, dünyanın en kalabalık denize kıyısı olmayan ülkesi haline gelmiştir. Ülkedeki etnik gruplar Oromo(%35.8), Amhara(%24.1), Somali(%7.2), Tigray(%5.7), Sidama, Gamo-Goffa-Dawuro, Guragie, Welaita, Afar, Silte, Kefficho ve diğer küçük gruplar olmak üzere sıralanabilir (Central Intelligence Agency). Etiyopya’da tarihsel olarak Amharlar siyasi güce Oromolar’dan daha fazla sahipken, 1991’de Mengistu Haile Mariam’ın devrilmesinden bu yana merkezi hükümette Tigraylar güçlü bir konuma sahip olmuştur (Shinn & Ofcansky, 2013).

Etiyopya’nın modern tarihinin başlangıcı kabul edilen İmparator II. Tewodross’dan önce Etiyopya’nın bir dış politikası olmamış ve diğer ülkelerle ilişkileri düzensiz olmuştur. Tewodross dönemi (1855-1868) gerek Fransız ve İngilizlerle kurulan temaslar ve her iki ülkenin de Etiyopya’da misyonerlik faaliyetleri yürütmesi

gerekse Mısır'ın topraklarını genişletme hırsı imparatoru bir dış politika geliştirmeye yöneltmiştir. Tewodross'un dış politikasının üç temel unsuru bulunmaktadır: Avrupa baskısına direnmek, emperyalizm karşıtlığı ve İslam karşıtlığı. Etiyopya hem iç hem dış tehditleri dengelemeye çalışmıştır. Ancak bu dönemde Etiyopya'nın emperyalizm karşıtlığı sadece dış dünyayı hedef almış, Etiyopya emperyalizmi desteklenmiş ve Tewodross'un bu anlayışı kendinden sonraki hükümdarları da etkilemiştir. İmparator, iç muhalefeti bastırmak için özellikle dini motiflere vurgu yapmış, Etiyopya'nın kehanet edilen kurtarıcısı olduğuna ve konumunu tamamen ilahi iradeye borçlu olduğuna inanmıştır. Dini araç olarak kullanarak iktidarını sağlamlaştıran Tewodross, birincil dış tehdit olarak algıladığı Türk-Mısır yayılmacılığına karşı ise İngiltere ve Fransa ile ittifak kurmaya yönelmiş, ikincil tehdit olarak gördüğü İngiliz ve Fransız emperyalizmini ise dini araç olarak kullanarak yatıştırmaya çalışmıştır. Tewodross'un dış politika hedefi Avrupa, özellikle de Fransa ve İngiltere ile yakın ilişkiler geliştirmek ve ülkeyi modernize etmek için gerekli teknik desteği ve ordu için ihtiyaç duyulan ateşli silahlar ve mühimmatı sağlamak olmuştur. Tewodross ayrıca, Türk-Mısır yayılmacılığını kontrol etmek ve Etiyopya'nın eski sınırlarını elde etmek için bu Müslüman güçlere karşı bir haçlı seferi yürütmeyi amaçlamıştır (Venkataram, 1973).

İmparator için en büyük çıkmazlardan biri dostluk kurmak istediği ülkelerin Afrika kıtasında yürüttüğünü bildiği emperyal faaliyetler ve aynı faaliyetlerden Etiyopya'nın da nasibini alacağı düşüncesi olmuştur. Bu hususta imparator pragmatik bir yol izleyerek resmi yolları kullanmadan Hristiyan milletlerle eşit ve dostane ilişkiler geliştirmeye çalışmış, ülkede konsolosluklar bir emperyalizm üssü haline gelebileceği için yabancı ülkelerin konsolosluk açmasına için vermemiştir. Tewodross Avrupa devletleriyle eşit ilişkiler geliştirmeye çalışırken Etiyopya'nın Anglo-Etiyopya Ticaret Anlaşması'nı yenilemeye gönülsüz olması ve Türklerin uyguladığı ambargo nedeniyle İngiltere'den ateşli silah sağlamak konusunda başarısız olmuş, Fransız hükümeti de, Tigre'deki Tewodross'a karşı olan Katolik misyonerlerin neden olduğu yanlış anlamalar nedeniyle kendisini geri çekmiştir. Dış tehdidi dengeleme girişimi başarısız olan Tewodross, askeri gücünü arttırarak olası bir saldırıyı caydırmaya çalışmış, Müslümanlarla anlaşma yoluna gitmek istemeyen Tewodross, Etiyopya'da ateşli silah üretmeye karar vermiş ve gerekli teknik desteği ülkedeki misyonerlerden sağlamıştır. Kilise Misyoner Cemiyeti ve Basel misyonuna yaptığı baskılar sonucunda sadece teknik

becerileri olan misyonerleri ülkeye kabul edeceğini belirtmiş ve istediğini elde etmiştir. İmparatorun amacı sadece ülkesini savunmak değil bir hacı seferi düzenlemek de olduğu için bu dönemde Etiyopya'nın emperyal amaçları arasında Mekke ve Medine dahil olmak üzere tüm Arabistan'a hükmetmek yer almıştır. Ayrıca Tewodross'un Hz. Süleyman'ın soyundan geldiğine inanması bu topraklar üzerinde hak iddia etmesine neden olmuştur. İmparator dış politikada cesur adımlar atmadan önce kendi iktidarını pekiştirmiştir. İlk olarak İngiltere ile ilişkilerini düzene koymaya çalışan İmparator, Massawa'daki İngiliz Konsolosu'nu yanına çağırarak gelecekteki ikili ilişkileri görüşmek ve Londra'ya bir büyükelçi göndermek adına yardımını istemiştir. Ancak Britanya hükümeti İmparator'un talebine cevap vermemiştir. İngiltere'nin bu hareketi Tewodross'u hayal kırıklığına uğratsa da, Türk-Mısır'ın Etiyopya üzerindeki baskısı arttığı için İngiliz yardımına olan ihtiyaç artmıştır. Tewodross, bir Hristiyan güç olarak Britanya'nın Türkiye ve Mısır ile yaklaşan çatışmada Etiyopya'ya nasıl yardım edeceğini merak etmiş, bu hususta görüşmek adına Londra'ya bir elçi göndermek istemiştir. İngiliz konsolosu aracılığı ile Kraliçe'ye bir mektup gönderip elçinin kabul edilip edilmeyeceğini öğrenmeye çalışırken, aynı anda Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya imparatorlarına özel çağrılar göndermiştir. Mektuplarında sık sık Hristiyanlık vurgusu yapan Tewodross, yolladığı mektupları "İslam'ın Hristiyanları nasıl ezdiğini görün" ifadesiyle bitirmiştir. Britanya'dan Tewodross'a cevap gelmemiş, Napolyon ise, kraliyet mührü veya imzası olmayan bir yanıtla Etiyopya'daki Roma Katolik misyonerlerine hoşgörü göstermesini tavsiye etmiş ve Etiyopya'nın Paris'te büyükelçilik açmak için yaptığı çağrıları görmezden gelmiştir. Tewodross bu tutumları bir aşağılanma olarak görmüş ve İngiliz konsolosuna İngiltere Kraliçesi'nin kendisini neden hafife aldığını sormuş, "Onun ülkesinde Kraliçe olduğu gibi bende ülkemde imparator değil miyim?" Kim bu Napolyon? Benim atalarım onunkinden daha büyük değil mi? Tanrı onu büyük yaptıysa beni de büyük yapamaz mı?" demiştir. Tewodross'un kendini aşağılanmış hissetmesi, Etiyopya sınırında artan Türk-Mısır faaliyetleri, Sudan Valisi Mustafa Paşa'nın Matemma'ya, Fransız maceraperest Comte du Bisson'un Kassala'ya gelip burada bir koloni kurmak istediğini ilan etmesi ve ardından Mısır, Türk, İngiliz ve Fransızların Etiyopya'ya karşı gizli bir anlaşma yaptığı söylentisi Tewodross'u kışkırtmıştır. İsteddiği ittifakı kuramayan Tewodross, sert güce başvurmaya başlamıştır. Tewodross, ülkenin güvenliğini sağlamak için Britanya

konsolosu dahil Etiyopya'daki tüm Avrupalıları hapsedmiştir. Tewodross bu hamlesiyle İngiltere'nin kendisine kayıtsızlığını bozmuş ve Kraliçe Victoria Tewodross yatıştırma için Etiyopya'ya gönderilmiştir. Tewodross her ne kadar Britanya heyetini cömertlikle karşılasa da güvenmemiş ve rehineleri serbest bırakmamıştır. İmparator, ülkenin güvenliğini sağlamak için İngiltere'den teknik destek sağlama isteğini sürdürmüş ve rehinelerin elini güçlendirdiğini düşünmüştür. Nihayetinde İmparator'un talebi Britanya tarafından kabul edilmiş ve birkaç mühendis ve işçinin Etiyopya'ya gönderilmesine karar verilmiştir. Rehinerin işçilerle değiştirilmesini isteyen İngiltere'nin isteği, rehiner çıkarıldıktan sonra ülkesinin işgal edileceğini düşünen Tewodross tarafından reddedilmiştir. Dengeleme çabaları başarısız olan Tewodross iktidarını kaybetme korkusuna kapılmış, sergilediği saldırganca ve irrasyonel tavırlar neticesinde iki ülkeyi savaşa sürüklemiştir. Kraliçe'nin Tewodross'u kınayan mektubu imparatorun İngilizlerle savaşıma hazırlanmasına neden olmuş, İngiltere'nin Napier'in seferini Tewodross'u devirmeye göndermesi ile iki ülke arasında çatışma başlamış ve imparatorluğunu neredeyse kaybetmek üzere olan Tewodross, teslim olmak yerine Kraliçe Victoria'nın kendisine hediye ettiği tabancayla kendini öldürmüştür (Venkataram, 1973).

İmparator Tewodross'un ölümüyle IV. Yohannes ismiyle tahta çıkan Kasa, selefi gibi birleşik Hristiyan bir Etiyopya hayali kursa da, selefinden farklı olarak merkezileşmeden ziyade düzene önem vermiştir. Dış politikada da selefinden farklı bir tutum takınan Yohannes, selefinin Etiyopya'nın Avrupa'da eşit bir şekilde tanınma talebi yerine sabırlı olmayı seçmiştir. Yohannes'in yönetimi (1872–1889) Avrupa'nın Afrika kıtasında sömürgecilik faaliyetlerinin arttığı ve Sudanlı Mehdistlerin Etiyopya'nın batı sınırını tehdit ettiği döneme denk gelmiştir. Ancak Yohannes'in tehditleri sıralama şekli Tewodross'dan farklı olmuş, Yohannes esas tehdidin kıtada hızla devam eden Avrupa yayılcılığı olduğunu fark etmiştir. Yohannes de her ne kadar Tewodross gibi İslam'ı bir tehdit olarak görse de, kıtadaki Avrupa yayılcılığının Etiyopya'nın bekasını tehdit ettiğini anlamış, hatta olası bir Avrupa istilasına karşı Sudanlı Mehdistlerle bir ittifak anlaşması yapmaya çalışmıştır. İmparator'un tedirginliği 1885 yılında gerçeğe dönüşmüş, İngilizler Eritre'nin bazı kısımlarını işgal eden İtalya'nın Massawa limanını kontrol altına almasına ve bölgedeki varlığını genişletmesine izin vermiştir. İtalya, Etiyopya'yı sömürgeleştirmek istediğini

hemen ortaya koymuş olsa da ittifak girişimi başarısız olan Yohannes, 1889'da, İtalyan işgaline karşı mücadele veremedi Mehdistlere karşı yapılan savaşta öldürülmüştür (Keller, 1987).

Yohannes'in ölümünün ardından tahta çıkan II. Menelik, Etiyopya'nın Wichale kentinde İtalyanlarla bir antlaşma imzalamıştır. Wichale Daimi Barış ve Dostluk Antlaşması olarak bilinen antlaşmada, Yohannes ile İtalya arasında var olan savaş durumu resmen sona ermiş ve Menelik tüm Etiyopya'nın imparatoru olarak tanınmıştır. Menelik tarafından Etiyopya'nın iç ve dış düşmanlara karşı korunmasının garantisi olarak görülen bu antlaşma, Etiyopya ticaret için kullanabildiği sürece Massawa limanında İtalya'nın tüm taleplerinin kabul edildiğini; Tigre yaylalarının bir kısmının İtalya'ya bırakılmasını ve İtalyanlara Eritre'de bazı ticari, endüstriyel ve adli ayrıcalıklar verilmesini; İtalya'nın Etiyopya'ya önemli miktarda borç vermeyi ve Menelik'e silah sağlamaya devam etmeyi kabul etmesini içermektedir. Ancak antlaşmanın Amharca ve İtalyanca versiyonlarındaki farklılık olması iki ülkenin ilişkilerinde gerginliğe neden olmuştur. İtalyanca metinde İtalya'nın Etiyopya'da himayesi altında aldığı, Amharca metince ise Etiyopya'nın diğer hükümetlerle ilişkilerinde İtalyanlardan yardım isteyebileceği ancak bunun bir zorunluluk olmadığı ifadeleri İmparator Menelik tarafından fark edilince, Menelik sorunu diplomasi yoluyla çözmeye çalışmış ancak sonuç alamayınca İtalya'ya anlaşmanın bir yıl içinde feshedileceğini bildirmiştir. Devlet bekası için savaşı sona erdirip anlaşma yoluna giden Menelik, birinci bölümde bahsedilen ilk yol olan hukukun yetersiz kalmasıyla ikinci yola yönelmiştir. Menelik, Machiavelli'nin ifade ettiği üzere Adwa Savaşı'na kadar aslan yani güç sahibi olamamış, ancak tilki yani kurnaz da olamamıştır. Tilki olamadığı için en yüksek ulusal değer, bağımsızlığını kaybetmek üzere olan Menelik, son çare olarak gücünü arttırma yoluna gitmiştir. İtalya, Etiyopya ile savaşmaya hazırlanmış; Menelik, Rus, Fransız ve İngiliz gibi hükümetlerin yanı sıra özel tüccarlardan daha fazla silah ve askeri teçhizat satın alarak savunma yeteneklerini güçlendirmiştir. İki ülke arasında Adwa savaşı gerçekleşmiş, savaş İtalyanların yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Bu yenilgi İtalya'da hükümetin düşmesine neden olurken Avrupa'da bir şok etkisi yaratmıştır. Bu yenilgiden sonra İtalyanlar barış talebinde bulunmuş ve İtalya'nın Etiyopya üzerindeki tüm iddialarından vazgeçerken Eritre'yi elinde tutmasına izin veren bir anlaşma imzalanmıştır (Keller, 1987).

Savaşın kazanılmasıyla bekasını koruyan Etiyopya, II. Tewodross'dan beri arzu ettiği eşit ilişkileri de elde etmiştir. İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya, büyükelçi değişimini ayarlamak ve Etiyopya karşısında Afrika Boynuzu'nda etki alanlarını belirleyen diplomatik anlaşmalar yapmak için Menelik'in ile görüşmelere başlamış, Sudanlı Mehdistler bile bu sırada Etiyopya ile ilişkileri istikrara kavuşturmaya çalışmıştır. 1897 yılının sonunda, Etiyopya'nın mevcut sınırları Eritre ve batı sınırının bir kısmı hariç olmak üzere en azından kağıt üzerinde belirlenmiştir. İngiltere, Fransa ve İtalya ile yapılan diplomatik anlaşmalar, Menelik'in sırasıyla bu güçler tarafından iddia edilen sömürge mülklerinin sınırındaki topraklar üzerindeki münhasır haklarını tesis etmiştir (Keller, 1987).

II. Menelik'in ölümünden sonra ülkede iktidar mücadelesi baş göstermiş, tahta sırasıyla Lij Iyasu ve İmparatoriçe Zauditu çıkmıştır. Ancak o dönemde bir kadının ülke yönetmesi normal karşılanmadığı için Kral naibi Tafari Makonnen hükümdarlık yetkilerine ortak edilmiştir. Zauditu'nun ölümüyle Makonnen, I. Haile Selassie adıyla imparator ilan edilmiştir (Ataöv, 1977).

Zauditu döneminde İmparatoriçe ile oldukça zıt düşen Tafari, Harar'daki İngiliz Konsolosu J.H. Dodds ve Addis Ababa'daki şef Wilfred Thesiger gibi yabancı güçler tarafından tahta çıkması için desteklenmiştir. Tafari, hükümetin yozlaşmasının ve idari mekanizmanın zayıflamasının ülke imajını olumsuz etkilendiğini fark ettiği için, ilk olarak bu sorunları çözmeye odaklanmıştır. Özellikle ülkedeki köle ticareti, ülkenin “medeni” görülmediği için Milletler Cemiyeti'ne üye olmasına engel teşkil etmiştir. Tafari'nin reform politikaları en başından beri bir dizi yabancı danışman tarafından düzenlenmiş, 1917'de Etiyopya'da uzun süre ikamet eden iki yabancı tarafından modernizasyon hakkında bir muhtıra hazırlanmıştır. Belgenin özü, egemen bir ülke olarak ülkenin dış ilişkilerinin dikkate alındığı bir dizi reform projesini içermiştir. Etiyopya'nın iç reformları, bir dizi müzakere neticesinde 28 Eylül 1923 tarihinde Milletler Cemiyeti'ne oybirliği ile kabul edilmesiyle başarıya ulaşmıştır. Filistin, Mısır, Fransa, Belçika, Hollanda, İsveç, İtalya, İngiltere, İsviçre ve Yunanistan'a bir heyetle birlikte ziyaretler gerçekleştiren Tafari, Avrupa ile çevrili oldukları için onlara ihtiyaçları olduğunun farkındadır ancak aynı zamanda Avrupa tarafından yutulmaktan da korktuğunu ifade etmiştir. Bu ziyaretler ile Etiyopya toplumunun dış dünyayı ciddiye alma ihtiyacına vurgu yapmıştır (Abota, 2002).

1930 yılında İmparator olarak tahta çıkan Tafari, ebeveynlerini çocuk yaşta kaybetmenin yarattığı etkiyle aşırı şüpheli bir karaktere sahip olmuştur. İlk olarak gücünü pekiştiren İmparator, 1931'de Etiyopya siyasetinde türünün ilk örneği olan ilk anayasayı ilan etmiştir. Anayasanın 6. Maddesinde yer alan “Etiyopya İmparatorluğu'nda en yüksek güç İmparatorun elindedir” ifadesi ile birlikte gücü tamamen kendi elinde toplayan Haile Selassie, Negarit Gazetesi'nde yayınlanan 1/1935 sayılı kararname ile dışişleri bakanının görev ve yetkilerini düzenlemiş, bu düzenlemeler neticesinde küçük meseleler haricinde dış politika İmparatorun kişisel yetki alanı olmuştur. İmparator Etiyopya'nın modernleşmesine odaklanırken, İtalya'nın emperyal faaliyetleri Ogaden bölgesi civarında görülmeye başlanmış, özellikle Wel-Wel olaylarında 30'a yakın İtalyan 110'a yakın Etiyopyalı hayatını kaybetmiştir. Bu kayıplar üzerinde İtalya, Etiyopya'dan tazminat talep etmiş, Etiyopya olayın barışçıl yollarla çözülmesini talep ederken, İtalya müzakereyi reddetmiştir. İtalya'nın suçluların cezalandırılmasını, İtalyan bayrağının onurlandırılmasını, 200.000\$ tazminat ödenmesi ve bu öfkeden sorumlu memurları tutuklaması ve görevden alınması gibi talepleri üzerine Etiyopya, Milletler Cemiyeti'ne başvurmuştur. İmparator, realist teorisyen E.H. Carr tarafından ütopyacılar olarak adlandırılan safta bulunarak kolektif güvenliğe olan güçlü inancı nedeniyle Cemiyet'in kendisini ve ülkesini kurtaracağına şiddetle inanmıştır. Mearsheimer'ın ifade ettiği üzere devletler güvenlikleri için yalnızca kendilerine güvenebilir. Dolayısıyla, Menelik Milletler Cemiyeti'ne güvenerek ülkenin bekasını tehlikeye atmıştır. Ancak Cemiyet, İtalya'nın hazırlanmasına fırsat vermek adına müzakereleri ağırdan almış, nihayetinde İtalya Etiyopya'ya hem kuzeyden hem de güneyden saldırmaya başlamıştır. Tehdidi fark ettiği halde dengelemek veya karşı koymakta oldukça geciken İmparator, Bakanlar Kurulu'nun kararıyla ülkeden çıkarılmış, egemen güç özgür olduğu ve boyun eğmediği sürece İtalyan yönetiminin meşru olmayacağı düşünülmüştür. Haile Selassie ailesiyle birlikte Cibuti'ye gönderilmiştir. Daha sonra Milletler Cemiyeti'ne hitap etmek için Cenevre'ye giden Haile Selassie, Habeş halkına yapılabilecek bir saldırı karşısında üye ülkelerin taahhüt ettikleri yardımı yerine getirmelerini talep etmiştir. 1938 yılında İtalya işgali Britanya hükümeti tarafından tanınmış, ancak Mussolini'nin Fransa ve İngiltere'ye savaş ilan etmesiyle Avrupa'da güç dengesinin değişmesi İngiltere'nin safını Etiyopya lehine değiştirmiştir. Britanya, elindeki en eski silahlarla Etiyopya'ya destek olmuş, Etiyopya

halkının mücadelesiyle ülkenin bağımsızlığının devamlılığı sağlanmış ve sürgündeki İmparator Haile Selassie 1941 yılında İngiliz kuvvetleri tarafından iade edilmiştir (Abota, 2002).

Etiyopya bağımsızlığını garantiledikten sonra birçok ülkede büyükelçilik, konsolosluk ve çeşitli diplomatik misyonlar açmıştır. Ancak bu diplomatik misyonlar maliyet –fayda analizi yapılmadan, ulusal çıkarlar hesaplanmadan tamamen İmparatorun isteği ile açılmıştır. Örneğin, Haiti ile 1958 yılında diplomatik ilişki kurulmuştur. Ancak, Etiyopya’nın Haiti ile büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişkilerin kurulmasını gerektiren acil ekonomik veya sosyal ilişkileri mevcut değildir. Haiti, Etiyopya’da İtalyan işgalini tanımayan ülkelerden biri olduğu için elçilik açılması rasyonel değil duygusal bir kararın neticesi olmuştur. Nihayetinde, Etiyopya’nın Haiti büyükelçiliği 1967 yılında kapatılmıştır. Ancak ülkenin dış politikası her daim bu kadar duygusal olmamıştır. Özellikle Eritre’yi geri kazanma hususunda oldukça kararlı ilerleyen Etiyopya, uluslararası siyasette kapasitesini arttırmaya, İtalya’nın manevra alanını daraltmaya çalışmış, Eritre bağımsızlığını kazanana kadar İtalya’yı destekleyen 21 BM üyesi Latin Amerika ülkesinin oluşturduğu bloku bölmek için Brezilya ve Venezuela ile diplomatik ilişkiler kurmuş, halihazırda ilişkilerinin iyi olduğu Meksika’nın da desteğini göz ardı etmeyerek Addis Ababa’da bir meydana Meksika adını vermiştir (Abota, 2002).

Soğuk Savaş’ın başladığı dönemde Etiyopya-Amerika ilişkilerinde de artış görülmüştür. ABD’nin Afrika’da komünizmin yayılmasını kontrol etmek için kıtada ittifak arayışına girmesi iki ülkenin ilişkilerinin gelişmesine etkili olmuştur. Etiyopya’nın stratejik önemi ABD’nin hem çıkarlarını koruyacağı hem de komünizmin yayılmasını engelleyeceği bir üs olarak önem kazanırken, ABD’nin ittifak arayışından faydalanan Etiyopya, önemli yardımlar elde etmiştir. 1952 yılında iki ülke arasında dostluk ve ekonomik ilişkileri içeren bir anlaşma imzalanmış, bu anlaşmayla kısaca ekonomik ilişkiler düzenlenmiştir. Etiyopya jeopolitik önemi neticesinde ABD ülkeyle güçlü askeri ilişkiler geliştirmiştir. Eritre’de bulunan bir askeri üs olan Kagnaw, tüm ABD hava ve uzay operasyonları için Washington’un kullanımına tahsis edilmiş, ABD ordusunun stratejik iletişim merkezi, uydu iletişimi ve diplomatik iletişim birincil aktarma istasyonu olarak kullanılmıştır. ABD’nin askeri ilişki geliştirme isteği Haile Selassie de ülkenin askeri gücünü arttırmak istediğinden mütevellit oldukça cazip

görünmüştür. Ancak İmparatorun 45.000 askerden oluşan bir ordu isteği ABD'ye güvenlik için gerekenden fazla görüldüğü için reddedilmiş, İmparator ise isteğini yerine getirmek için ilişkileri çeşitlendirme yoluna gitmiştir. İki kutuplu sistemin getirdiği rekabetten istifade eden İmparator, istediğini elde edebilmek için Sovyetler'i kullanmıştır. Sovyet hükümeti ağır teçhizat ve uçaklar da dahil olmak üzere silah ve mühimmat teklifinde bulunurken, Belçika ile de görüşmeler gerçekleştirdiği raporlanan İmparator'un Sovyetler ile yakınlaşmasını engellemek adına ABD bir miktar silah ve mühimmat sağlamaya karar vermiştir. Ancak tam anlamıyla istediğini elde edemeyen İmparator, Çekoslovakya ile anlaşarak ülkede bir mühimmat fabrika kurulmasına karar vermiştir. Her ne kadar ABD tarafından anlaşmanın feshedilmesi için çalışılsa da hem ABD Etiyopya'nın isteklerini karşılaya yanaşmadığı hem de Etiyopya askeri araç-gereç edinme kaynaklarını çeşitlendirmek istediği için başarısız olmuştur. 1953 yılında iki ülke arasında karşılıklı savunma anlaşması imzalanmış, bu anlaşma vesilesiyle Haile Selassie kendisine karşı çıkan iç isyanı bastırmıştır. Ayrıca ABD Asmara'da bir üsse sahip olduğu için Etiyopya'nın birincil dış politika hedefi olan Eritre'yi topraklarına katma politikasını da desteklemek zorunda kalmıştır. BMGK'de ABD Etiyopya'yı desteklese de Sovyetler Birliği'nden gelen güçlü muhalefet kararın çıkmasını engellemiştir. BMGK yoluyla kararı almanın mümkün olmadığını fark eden ABD İngiltere ile anlaşma yoluna gitmiş, Eritre'nin Etiyopya'ya federe olmasında karar kılınmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler ABD elçiliğinin etkin rol oynadığı başarısız bir darbe girişimi neticesinde bozulmaya başlamış, Etiyopya iç siyaseti pek çok sorunla çalkalanırken Somali'de askeri darbe olmuş ve yayılmacı bir yönetim iktidara gelmiştir. Somali'nin yeni yönetimi marksist-leninist bir ideoloji benimseyerek Sovyetler Birliği'nin kıtadaki üssü haline gelmiştir. Somali'deki Sovyet varlığını ve Somali'nin yayılmacılığını tehdit olarak gören İmparator, bu tehdidi dengelemek için ABD'ye yönelmiştir. İmparator Selassie, ABD'den Somali'ye karşı koyacak askeri yardım talebinde bulunmuş ancak ABD, Somali'nin Etiyopya için büyük bir tehdit oluşturmadığını ifade etmiştir. İmparator konuyu görüşmek için ABD'ye gittiğinde ABD Watergate Skandalı ile çalkalandığı için konuya kayıtsız kalmıştır. ABD'den beklediği desteği göremeyen Etiyopya, tehdiye karşı hayatta kalmak için diğer kutba yönelmiştir (Abota, 2002).

İkili ilişkileri Çarlık dönemine kadar uzanan Etiyopya ve Rusya, Sovyetler döneminde İtalya'nın 1935'deki İtalyan saldırısına karşı çıkması ile anti-empyralist bir çerçevede buluşmuştur. Haile Selassie'nin egemen olma kararlılığı üzerine Sovyetler ile ilişkileri memnuniyetle karşılamış, özellikle İngiltere'ye karşı bir dengeleme unsuru olarak görülmüş, aynı zamanda ABD'den destek sağlamak için taktik olarak kullanılmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler zaman zaman Etiyopya'nın Batı yanlısı duruşu nedeniyle gerileme gösterse de 1955 yılından itibaren ivme kazanmıştır. Etiyopya hem Doğu'ya hem de Batı'ya yakın durarak fon ve teknik yardım sağlamayı amaçlamış, bu amaç doğrultusunda Haile Selassie, Moskova'nın daveti üzerine 1959 yılında ülkeye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Örneğin, rafineri inşa etmek isteyen İmparator, Shell, Agip gibi şirketlerden ret alınca 1959 yılındaki ziyaretinde konuyu dile getirmiş ve Sovyetler ile anlaşmaya varmıştır. Moskova'dan sonra Fransa'ya ziyaret gerçekleştiren imparatora komünist olup olmadığı sorulmuş, imparator ise sadece ülkesinin çıkarlarını gözettiğini ifade etmiş, Etiyopya'ya geri döndüğünde Batılı şirketlerden rafineri inşası teklifleri almış ancak reddetmiştir. Ziyareti sırasında Sovyetler tarafından ülkeye kredi sağlanmış olsa da İmparator kredinin bir kısmını kullanmış, geri kalan kısmını da ABD'ye karşı koz olarak kullanmıştır. İmparatorun bu taktiği başarılı olmuş ve ABD ülkeye sağladığı kredileri arttırmıştır. Haile Selassie'nin Moskova'yı ziyaret etmesindeki bir başka motivasyon unsuru Eritre ve Somali olmuştur. Eritre'nin Sovyetler ve Sovyetler aracılığı ile Arap ülkeleri tarafından desteklenmesini engellemek isteyen İmparator, aynı zamanda Somali'den gelen yayılmacılık tehdidinin de önüne geçmeyi amaçlamıştır. İmparator Eritre'yi alabilmek ve Somali'den gelebilecek tehditlerin önüne geçmek için mümkün olan her diplomatik yolu kullanırken, Sovyetler ile geliştirdiği ilişkileri de ABD'ye karşı koz olarak kullanarak hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır (Abota, 2002).

Haile Selassie döneminde, Etiyopya'nın öne çıkan kolektif güvenlik vurgusunun önemli örnekleri gerçekleşmiş, Etiyopya, Kore ve Demokratik Kongo'daki barışı koruma misyonlarına asker göndermiş ve aktif olarak yer almıştır. İmparator BM'ye o kadar önem atfetmiştir ki 1961 Belgrad Bağlantısız Devletler Konferansı'nda özünde BM'yi yıpratacak herhangi bir faaliyeti yürüten devletin herkesin düşmanı olması gerektiğini ifade eden bir konuşma yapmıştır. BM Genel Kurulu'nda insanlığın barış içinde yaşaması için son umudun BM olduğu ifade eden Hailse Selassie yönetimindeki

Etiyopya, BM misyonundaki her iki operasyona da katılan tek Afrika ülkesi olmuştur. İmparator'un sık sık vurguladığı barış içinde bir arada yaşama, diğer devletlerin iç işlerine karışmama ve kolektif güvenlik ülkenin dış politikasını yönlendirmiş, bu minvalde Etiyopya askeri gücünü artırma yoluna gitmiş, ülke bütçesinin yaklaşık %20'sini askeri modernizasyona ayırmıştır. Bunlar dışında Bağlantısızlık ve Pan-afrikanizm de Etiyopya dış politikasının bel kemiğini oluşturmuştur. Etiyopya için Bağlantısızlığın temel amacı yardımları çeşitlendirmek ve ülkenin Batı ile özdeşleşmiş imajını değiştirmek olmuştur. Etiyopya'nın kolonileştirilememiş olması Afrika ülkeleri için örnek teşkil ederken, ülkenin de kendisini kıtaya özdeşleştirmesini sağlamıştır. Afrikalı öğrencilere burs verme, Bağımsız Afrika Devletleri toplantısına ev sahipliği gibi faaliyetler, 1963'te merkezi Addis Ababa'da olan Afrika Birliği Örgütü'nün (ABÖ) kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Abota,2002).

1974 yılında gerçekleştirilen bir darbe sonucu askeri rejim iktidara gelmiştir. İmparatorluk yönetimine son veren ülke içi isyanlar neticesinde iktidarı ele geçiren yeni askeri rejim Sosyalist Derg rejimi olarak adlandırılmaktadır. Derg rejimi başlangıçta imparatorluk yönetiminin dış politikasını benimseyip, Batı yanlısı bir tutum takınmıştır. Etiyopya'nın güvenliği, toprak bütünlüğü ve egemenliğini önceleyen bu dış politikada karar alıcı rejimin ve dış politikanın başı Mengistu Hailemariam olmuştur. Ancak ülkedeki askeri rejimin insan hakları ihlallerinde bulunduğu gerekçesiyle ABD'nin ülkeye desteğini azaltması üzerine ülkenin dış politikası Doğu Blokuna doğru kaymıştır. Bu dönemde Etiyopya, “tarihi düşmanlarına” karşı askeri yeteneklerini geliştirmeye odaklanarak ülkenin tüm sorunlarını dışsallaştırmıştır. Derg rejimi, seleflerinin dış politikasının özünü devam ettirse de Marksist-Leninist bir ideoloji benimseyerek Sovyetler Birliği'ni doğal bir müttefiki olarak kabul etmiş ve dış politikada Sovyetler'e bağlı kalmıştır. Etiyopya'nın II. Tewodross'a kadar giden İslam karşıtlığı, askeri rejim döneminde de yer bulmuş, “Müslüman ülkelerle çevrili Hristiyan bir ülke” endişesi ülkeyi Arap karşıtı dış politika geliştirmeye ve ABÖ'de Arap devletlerine karşı savaşmak için SSCB, Hindistan, Yugoslavya, İtalya ve diğer Batı Avrupa devletlerine güçlü bir şekilde güvenmeye yöneltmiştir. Ayrıca Etiyopya, güvenliğini, toprak bütünlüğünü ve egemen eşitliğini koruyabilmek adına, o dönem SSCB'den aldığı yardımlara ek olarak yıllık bütçesinin %60'ını askeri harcamalara ayırmıştır. Tarihsel düşmanları dışında, Etiyopya dış politikası Afrika Boynuzu'ndaki siyasi durumdan

etkilenmiştir. Cumhurbaşkanı Mengistu'nun, Afrika Boynuzu'nda Etiyopya'nın, yerleşik olarak daha fazla farklılığı paylaşan birkaç düşmanca devletle çevrili olduğuna dair inancı Boynuzda ülkenin ilişkilerinin büyük ölçüde karşılıklı şüphe ve şiddetli düşmanlık ile karakterize edilmesine neden olmuştur (Adula, 2018).

1969 yılından itibaren Afrika'da Etiyopya karşıtı rejimlerin iktidara gelmesi Etiyopya'yı bölgede diplomatik olarak yalnızlaştırmıştır. Sudan'da Nimeiry, Libya'da Kaddafi ve Somali'de Barre darbeyle Etiyopya karşıtı rejimler iktidara gelmiştir. Bu ülkeler arasında en büyük tehlike Somali olarak görülmüştür. İbrahim Egal gibi liberal Somali yöneticileri iktidardayken gerilimi azaltmak için girişimlerde bulunularak İmparatorluk döneminden beri kontrol altında tutulmaya çalışılan Somali yayılmacılığı, Etiyopya'nın sınırlarını kapatması ve muhalefeti desteklemesi gibi politikaları sonucunda kaçınılmaz olarak klan temelli bölünmeleri körüklenmiş ve Somali topluluklarını daha da kutuplaştırmış, nihayetinde Siad Barre döneminde iki ülke arasındaki ilişki düşmanlığa evrilmiştir. Derg rejimi başlangıçta Barre ile yakınlaşma politikası izlemiş ancak Sovyetlerin askeri ve diplomatik desteğiyle Somali, potansiyel olarak tehlikeli bir düşman haline gelmiş ve ayrılıkçı hareketler ülkenin her köşesinde giderek çoğalmış, mevcut olanlar ise, Derg'in yönetimi ele geçirmesiyle saldırılarını yoğunlaştırmıştır. Eritre Halk Kurtuluş Cephesi (EPLF), Tigrayan Halk Kurtuluş Cephesi, Oromo Kurtuluş Cephesi, Batı Somali Kurtuluş Cephesi (WSLF) ve Somali Abo Kurtuluş Cephesi (SALF) Derg'i ilk aylarında askeri olarak oldukça meşgul etmiş ve iç çatışmalar ile istikrarsızlığa neden olmuştur. Sudan gibi Somali'nin de aktif olarak ayrılıkçı hareketleri maddi ve manevi olarak destekleme politikası izlemesi, Derg rejimiyle arasındaki uçurumun derinleşmesine neden olmuştur. Ancak Somali'nin 1977'de Etiyopya'yı işgal etmesi iki ülke arasındaki ilişkileri ciddi anlamda değiştirmiş, Derg'in iktidara gelişiyle ABD'nin bölgedeki etkisi azalmış ancak Somali hem süper güçlerden hem de Körfez ülkelerinden maddi ve askeri yardım almış, ciddi bir askeri kapasiteye sahip olmuştur. Sovyetlerin desteğinin Etiyopya'ya kayması Derg rejimini hem iç siyasette hem de dış politikada sert bir tutum takınmaya sevk etmiştir. Gücünü arttıran Derg'in Somali'ye karşı tutumu da sertleşmiş, 1977 yılına kadar Derg, Somali'nin istikrarını tamamen bozmaya yönelik politikalar benimsemiştir. Mengistu'nun Etiyopya'sı 1977'den sonra barış görüşmeleri ve uzlaşma girişimlerine

giriştiğinde bile Etiyopya'nın güvenliğini sağlayanın tek yolunun Somali'nin tamamen parçalanması olduğunu düşünmüştür (Yihun, 2014).

Sudan'da ise arka arkaya Mısır ve Arap yanlısı hükümetlerin iktidara gelmesi Etiyopya'yı tedirgin etmiştir. İki ülkenin ilişkilerini belirleyen Sudan'daki Eritreli isyancılar ve Etiyopya'da üslenen Güney Sudanlı savaşılar, belirsiz sınır sorunu ve her iki taraftaki şaşırtıcı sayıdaki mülteci meselesi olmuştur. İsmail El Azhari, Sir Katim Khalifa ve Nimeiri dönemlerinde özellikle bu sorunlar iki ülke arasındaki temel sorunlar olmuş, El Azhari ve Katim Khalifa, Eritre Kurtuluş Cephesi'ne (ELF) desteklerini açıkça göstermiş, Nimeiri ise, isyancılara açıkça sempati duymakla, onlarla Etiyopya hükümeti arasındaki arabulucu rolün arasında gidip gelmiştir. Etiyopya ise, Güney Sudan'daki durumu, Hartum'u egemen bir devletin iç sorununa doğrudan karışmaktan kaçınmaya zorlamak için bir silah olarak kullanarak misilleme yapmıştır. 1964 yılında Ekim Devrimi ile iktidara gelen Khalifa ELF üyelerine Sudan'da serbest dolaşım hakkı tanımış, yıkıcı faaliyetlerin artmasıyla Etiyopya Sudan'a şikayette bulunmuştur (Yihun, Ethiopia's Troubled Relations with the Sudan, 1956-1983, 2016).

3 Aralık 1964 tarihinde Sudan Enformasyon ve Çalışma Bakanı'nın Sudan'ın özgürlük arayan tüm komşuları özgürleştirilmedikçe Ekim Halk Devrimi'nin tamamlanamayacağını ifade etmesi durumu daha da kötüleştirmiştir. Durumun iyice kötüleşmesi üzerine Etiyopya Dışişleri Devlet Bakanı Ketema Yifru ile Sudanlı meslektaşları Said Muhammed Mahjoub arasında New York'ta doğrudan temas gerçekleştirmiş ancak temaslar durumu iyileştirmemiştir. Katim Khalifa hükümeti, isyancı gruplara desteğini resmen ilan etmiş, tüm Eritreli mahkumları serbest bırakmış ve ELF kadrolarının Sudan'da hareket özgürlüğüne izin vermeyi kabul etmiştir. Ayrıca Orta Doğu'daki Arap/İslam devletlerinden Eritre'deki isyancı gruplara maddi ve mali sevkiyatların teslimatını da kolaylaştırmıştır. Bu arada Etiyopya'da Sudan'a ayrılıkçı hareketlere yardım ettiği için misilleme çağrıları artmıştır. Sudan Başbakanı Mahgoub'un 29 Temmuz 1965 tarihli Etiyopya ziyareti sırasında sorunlu ilişkileri düzeltmek için Addis Ababa anlaşması imzalanmış, her iki tarafın da düşmanca propaganda yapması engellenmeye çalışılmış, ayrıca 29 Mart 1964 tarihli İade Anlaşması'nın her iki taraf onaylandıktan hemen sonra yürürlüğe konulması kabul edilmiştir. Bu anlaşmayla iki taraf, iki hükümet arasında ortaya çıkabilecek tüm sorunları ve zorlukları ele almak ve çözmek için düzenli olarak toplanacak bir Ortak

Danışma Komitesi kurmuştur. Ancak çözüm bulma çabaları Etiyopyalı yetkililer, Sudan parlamentosunun bazı üyelerinin Eritre'de işlenen vahşet nedeniyle İmparator Haile-Selassie hakkında suç duyurusunda bulunulmasını talep etmesi, Sudan hükümetinin beş kişilik yüksek konseyinin bir üyesi, Eritre'nin federasyon statüsünün eski durumuna getirilmesi için çağrıda bulunması ve ABÖ'nün müdahalesini istemesi ile Sudan basınının Etiyopya'yı yayılmacı bir devlet olarak lanse eden haberler yaparak ülkenin imajını zedelemesi gerginliğin tekrar artmasına sebep olmuştur. Etiyopya misilleme yaparak Eritre sorununu askeri olarak çözme kararlılığını yeniden ifade etmiş ve Sudan büyükelçisini geri çağırmıştır (Yihun, Ethiopia's Troubled Relations with the Sudan, 1956-1983, 2016).

Sudan'daki iç siyasi çalkantı, sorunların hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulmamasına neden olmuştur. Jafaar El Nimeiri'yi iktidara getiren Mayıs 1969 devrimi, iki devlet arasındaki asırlık güvensizliği gidermemiş aksine, yeni rejimin komünizm yanlısı eğilimleri, Etiyopya'nın endişelerinin artmasına neden olmuştur. Nimeiri'nin de mevzubahis sorunları barışçıl şekilde çözmeye isteksizliği Etiyopya nezdinde Sudan ile dostane ilişkiler umudunu tamamen ortadan kaldırmış ve artık güvenilir bir komşu olarak kabul edilemeyeceği düşüncesini doğurmuştur. Emperyal rejim döneminde olası bir Sudan- Mısır- Libya işbirliği değerlendirildiğinde Sudan, Somali'den bile daha büyük bir tehdit olarak görülmüştür. Etiyopya bu muhtemel tehdidi savuşturmak için ihtiyati bir strateji tasarlamış, Güney Sudan isyancılarını güçlendirmek, İsrail ve ABD'den yardım talep etmek ve tam ölçekli bir çatışma durumunda iki ülkenin askeri yeteneklerini tam olarak değerlendirmeyi içermiştir. Nimeiri'yi devirmek için planlama yapan Etiyopya, düşmanımın düşmanı dostumdur düsturuyla Sudan'da bulunan Ensar dini lideri İmam El-Hindi Abdurrahman ile işbirliği içerisinde hareket etmiştir. Abdurrahman tarafından görevlendirilen kişiler Suudi Arabistan ve İsrail'den maddi ve askeri destek almış, Etiyopya, silahlanmanın Etiyopya-Sudan sınırı boyunca Metema ve Asosa üzerinden iki yönde Ensar temsilcilerine taşınması ve teslim edilmesinin tüm sorumluluğunu üstlenmiştir. Ensar isyanı İmam'ın ölümü gibi çeşitli sebeplerle başarısız olsa da Sudan yöneticilerinin Etiyopya'nın hükümetlerini devirme potansiyelinin farkına varmış ve ardından dostane görüşmeler için Addis Ababa'ya gitmiştir. Güney Sudanlı isyancıların saldırılarının yoğunlaşması, Nimeiri'yi Etiyopya ile hızlı bir yakınlaşma aramaya zorlamıştır. İki ülke arasında 24

Mart 1971 Dostane İlişkilere Dair Anlaşma imzalanmış, anlaşma, Daimi Bakanlar Komitesi'ni yeniden etkinleştirmek dahil her iki ülkedeki isyancıların listelenip sınır dışı edilmesine kadar pek çok konuda mutabık olunmuştur. Ancak kısa süre sonra iki hükümet diğerini mevcut anlaşmalara uymamakla suçlamıştır. Nimeiri döneminde Sudan'da Etiyopya Ticaret Bankası'nın Hartum şubesini ve Sudan'daki tüm yabancı kuruluşları millileştirmesiyle birlikte gerginlikler alevlenmiştir. Nimeiri'nin Etiyopya'da Derg rejiminin yönetimi ele geçirmesinin hemen ardından düşmanca tutumu çatışmayı artırması, Sudan'ın Batı, Mısır ve Suudi Arabistan yanlısı dış politika eğilimleri iki ülke arasındaki ilişkilerin daha çok bozulmasına neden olmuştur. Nimeiri'nin Eritreli isyancılar ile Etiyopya hükümeti arasındaki çatışmada arabuluculuk rolünden geri çekilmesi ve Mısır ile yaptığı entegrasyon planı Derg üyelerini alarma geçirmiştir. Özellikle Temmuz 1976'da Sudan ile Mısır arasında imzalanan karşılıklı savunma anlaşması ve Nimeiri'nin 1977'de bölgesel ve küresel güçlerle imzaladığı diğer stratejik anlaşmalardan sonra Etiyopya'daki tedirginlik hissini körüklemiştir. Etiyopya bu anlaşmaları Nil ve Kızıldeniz üzerinde ülkenin jeopolitik ve ekonomik çıkarlarına tehdit olarak algılamıştır. İki ülke arasındaki ilişki tarihinde ilk kez bir Sudanlı Cumhurbaşkanı, iktidardaki Etiyopya hükümetini açıkça kınamış ve ülkenin toprak bütünlüğüne karşı çalışma ve Eritreli isyancıları “Etiyopya'dan bağımsızlık mücadelelerinde” destekleme sözü vermiştir. Etiyopya, Sudan'a karşı ulusal seferberlik ilanı ve Metema cephesinde bölgede faaliyet gösteren muhalif unsurların kökünü kazımak için askeri operasyonlar yoluyla bu açıklamalara şiddetle karşı çıkmıştır (Yihun, Ethiopia's Troubled Relations with the Sudan, 1956-1983, 2016).

İki ülke arasında ABÖ ve oluşturduğu çeşitli komisyonlar arabuluculuk girişiminde bulunmuştur ancak arabuluculuk faaliyetleri sonuç vermemiştir. 1980'li yıllarda barış görüşmesi teklifi Niemeiri hükümetinden gelmiştir. Sudan, hem Etiyopya'nın Somali'nin yayılmacılığını bastırması ve Eritre'de yürüttüğü başarılı operasyonlar hem de Camp David Anlaşması neticesinde Mısır ile arasında oluşan sürtüşme neticesinde Etiyopya ile yakınlaşmaya yönelmiştir. Etiyopya'ya güvence vermek adına Sudan hükümeti, Sudan'daki Etiyopya karşıtı unsurlara yaptırımlar uygulamış, Etiyopya'ya yönelik olumsuz propaganda kampanyası önemli ölçüde azaltılmış ve sınırın her iki tarafındaki muhalif unsurları kontrol etmek için iki ülkenin güvenlik kurumları arasında koordinasyon talep etmiştir. Etiyopya hükümeti, Sudan

tarafından verilen somut ve pratik taahhütlerle daha fazla avantaj elde etmeye çalışmıştır. Başkan Mengistu, Mayıs 1980'de beş gün süreyle Sudan'a resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Aynı yılın Kasım ayında Başkan Nimeiri'nin Etiyopya'ya yaptığı ziyaret vesilesiyle, Etiyopya, özellikle Mısır'ı zorlayacak Dostluk İlişkilerine Yönelik Temel İlkeler Bildirgesi'nin resmi olarak imzalanması konusunda ısrar etmiştir. Ancak Etiyopya'nın, Sudan'ın Eritre ve Tigrayan isyancılarının ofislerini kapatması ve tüm muhalif unsurlara desteğini tamamen kesmesi konusundaki beklentileri kısa sürede boşa çıkmış, özellikle Ağustos 1981 Etiyopya-Libya-Güney Yemen Pakti'ndan sonra, Nimeiri hükümeti isyancılara verdiği desteği güçlendirmiş ve Mısır ile askeri anlaşmasını yeniden etkinleştirmiştir (Yihun, Ethiopia's Troubled Relations with the Sudan, 1956-1983, 2016).

Ulusal problemler neticesinde Derg rejiminin yıkılması, Etiyopya Halkının Demokratik Devrimci Cephesi (EPRDF)'yi iktidara getirmiş, EPRDF'nin 1991 yılında iktidara gelmesiyle Etiyopya dış politikasında ciddi bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Üç bölgesel-etnik gerilla grubu olan TPLF (Tigray Halk Kurtuluş Cephesi), OLF (Oromo Kurtuluş Cephesi) ve EPLF (Eritre Halk Kurtuluş Cephesi)'nin bir araya gelmesiyle kurulan EPRDF, ilk olarak ülkenin ulusal çıkarlarını ve ulusal güvenlik tehditlerini baştan tanımlayarak ülkenin bekası için gereken öncelikleri belirlemiştir. 1996 yılında yayınlanan ve 2002'de revize edilen Dış Politika ve Ulusal Güvenlik stratejisi adlı belgede ülkenin güvenlik politikası, güvenlik stratejisi ve diğer ülkeler ile ilişkileri hakkında önemli bir yer alırken “tarihi düşman” olarak görülen Afrika Boynuzu ülkelerine özel bir yer verilmiştir. EPRDF döneminde dışsal dış politika içsel bir hal almış, öncelikli alanlar ekonomi, yoksulluk, demokrasi, iyi yönetim ve demokratik yapı ile hükümetin kurulması olarak belirlenmiş, dış politika da iç politikadaki hedefleri gerçekleştirmek için bir enstrüman olarak kullanılmıştır. Ülkenin bekası “hızlı ekonomik büyümeye” bağlanmış, dolayısıyla dış politikada ekonomi diplomasisi belirlenmiştir. Derg rejiminin aksine yumuşak güç araçlarını kullanan EPRDF, dış politika hedeflerini gerçekleştirmek adına partnerlerini çeşitlendirme, doğrudan yabancı yatırım çekme, ticari görüşmelerde bulunma ve dış yardım alma gibi konulara ağırlık vermiştir. Bu bağlamda, İmparatorluk rejiminde sadece Batı ile, Derg rejiminde ise sadece Rusya'ya bağlı kalan ilişkileri çeşitlendirmek için Batılı olmayan ve gelişmekte

olan Çin, Hindistan, Türkiye, Brezilya, Malezya ve Körfez ülkeleri ile ilişkiler kurmaya çalışmıştır (Adula, 2018).

Komşularını düşman olarak gören Etiyopya, EPRDF döneminde bu görüşü politik ve ekonomik duruma göre ele almaya karar vermiş ve bu bakış açısı dış politikayı belirleyen temel dış etkenleri oluşturmuştur. EPRDF döneminde Etiyopya'nın önceliği olan ekonomik büyüme politikası için bir kara ülkesi olarak komşu ülkelere ve onların limanlarına ihtiyacı olduğunun farkına varması, tarihsel sorunlara çıkar odaklı yeni bir bakış açısı kazandırmıştır (Adula, 2018).

Meles Zenawi döneminde Etiyopya, Soğuk Savaş'tan galip çıkarak küresel bir hegemon haline gelen ABD'yi dengelemek için Çin'e yönelmiş, Çin ülkenin hem ilişkilerini çeşitlendirmek hem de ekonomik büyümesine katkı sunmak için oldukça uygun bir partner olarak görülmüştür. Etiyopya'nın ABD'nin etki alanında kalmak istememesi ve Bretton Woods sisteminin sunduğu kalkınma plan ve araçlarının Zenawi'nin ülkenin ekonomik büyümesi için uygun gördüğü yukarıdan aşağı kalkınma modeli ile çelişmesi ve Zenawi'nin bu sisteme dahil olmanın ülkedeki endemik yoksulluğu çözmeyeceğine olan inancı ülkeyi devletçi bir ekonomik model benimseye yöneltmiştir. Bu dönemde marksist ideolojiden ilham alarak, Doğu Asya'nın hızla büyümesine hayranlık duyan Zenawi, Etiyopya'nın ekonomik büyümesinin Çin ile işbirliği yaparak güvence altına alınacağını düşünmüştür. Zenawi, Güney Kore ve Tayvan'ı örnek almayı tercih etse de, Çin'in yükselişi, Amerikan kalkınma hegemonyasına ve Zenawi'nin direnmeye çalıştığı kredi koşulluluğuna karşı ciddi bir siyasi meydan okumayı temsil etmiştir. Zenawi'nin bu düşünceleri iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmış, yakın ilişkiler karşılıklı resmi ziyaretler ve işbirliği forumlarıyla taçlandırılmıştır. Zenawi, Ekim 1995'te Çin'i ziyaret etmiş ve Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin Mayıs 1996'da Etiyopya'ya iade-i ziyaret gerçekleştirmiştir. Etiyopya, 2000 yılında Çin-Afrika İşbirliği Forumu'na (FOCAC) katılmış ve 2003 yılında foruma ev sahipliği yapan ilk Afrika ülkesi olmuştur. 2005 yılında Etiyopya'da yapılan tartışmalı seçimler neticesinde Meles Zenawi'nin tekrar iktidara gelmesi üzerine ülkede başlayan protestolar şiddetle bastırılmış, uygulanan bu şiddet Batı'nın eleştirilerine neden olmuştur. Batı'nın eleştirileri Meles Zenawi'nin Çin'e daha da yakınlaşmasına neden olmuş, 2006 yılında Pekin'de yapılan FOCAC Zirversinde Zenawi, Çin'in Afrika'nın siyasi işlerine karışmamasının takdir edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çin, Etiyopya-

Eritre savaşında BM ambargosunu bozarak her iki tarafa da silah satmış, Etiyopya ise 2007 yılında BM İnsan Hakları Konseyi'nde Çin' e dair tüm eleştiri önergelerinin reddedilmesine yardımcı olmuştur. Her iki ülkede iktidar partisi arasındaki ilişkiler de yoğunlaşmış, EPRDF ile ÇKP arasında bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. İyi ilişkiler Zenawi'nin arzu ettiği gibi ekonomiye de yansımış, Çin'in DYY oranı 2004 neredeyse sıfırken 2009 yılında 74 milyon dolara çıkmıştır. Çin ile iyi ilişkiler EPRDF'nin ülkedeki iktidarını sağlamlaştırmış, 2015 yılında parlamentodaki koltukların %100'ünü güvence altına alarak ülkede tek parti rejimi kurulmuştur (Kibsgaard, 2020). Ancak iyi ilişkilere rağmen, 2004-2005'te Çin'in Japonya'yı BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimi sandalye için desteklememesi için baskı yapmaya çalışmasına rağmen Zenawi, 1997'den beri kalıcı koltuk için Hindistan ve Japonya'yı desteklediğini ve tutumunu değiştirmeyeceğini söylemiştir (Bagchi, 2012).

Zenawi döneminde, Hindistan ile Dışişleri Bakanları düzeyinde Ortak Komisyon kurulmasına yönelik bir anlaşma ve Dışişleri Bakanlarının istişarelerine yönelik bir protokol imzalanmıştır. Ortak Komisyon'un ilk toplantısı 2010'da Yeni Delhi'de yapılmış, yine aynı yıl istişarelerin ilk turu gerçekleştirilmiş, ikinci toplantı ise 2012'de Addis Ababa'da yapılmıştır. Ayrıca Meles Zenawi, Kasım 2007'de 4. Uluslararası Federalizm Konferansı için; 2008 yılında 1. Hindistan Afrika Forumu Zirvesi için; Şubat 2009 ve Şubat 2011'de Delhi Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'ne katılmak için Hindistan'a ziyaretlerde bulunmuştur (Ministry of External Affairs Government of India, 2014). 2008 yılında Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA)'da Hindistan nükleer anlaşmayı desteklemek için oy toplamaya çalışırken Zenawi tereddüt etmeden oyunu Hindistan'a vermiş ve Hindistan'ın büyümesinin Etiyopya'nın çıkarına olduğunu söylemiştir. Bu dönemde Hindistan'ın Etiyopya'ya yatırımları artmış, Hindistan Etiyopya ordusu için eğitimler düzenlenmiş ve el kitapları yazmıştır Zenawi'ye göre altyapının geliştirilmesi için Çin, beceriler ve kapasitenin geliştirilmesi için Hindistan'ın yardımına ihtiyaç duyulmaktadır. Hint özel sektör yatırımlarına özellikle ihtiyaç olduğunu ve Hindistan özel sektörlerinin Etiyopya gibi duruma sahip ülkelerde çalışmaya alışık olduğunu vurgulayan Zenawi, Hindistan ve Çin arasında hiçbir zaman açıkça seçim yapmamaya özen göstermiştir (Bagchi, 2012).

Bu dönemde Etiyopya'nın Türkiye ile ilişkileri ise karşılıklı çıkarlar ve işbirlikleri üzerine kurulmuştur. 2 Mart 2005 tarihinde Etiyopya Başbakanı Meles

Zenawi ve Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan arasında ikili görüşme gerçekleştirilmiştir. Zenawi, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın (TİKA) Etiyopya'da ofis açmasından memnuniyet duyduğunu ve Türkiye'nin inşaat sektöründe oldukça deneyimli olduğunu ifade ederken, bu tecrübelerden yararlanmak istediğini belirtmiştir. Dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ise, Kıbrıs sorunundaki tezlerini Zenawi'ye açıklamış, Zenawi bu tezlere olumlu bakmıştır. Zenawi, Erdoğan'dan Mayıs ayında yapılacak seçimler için Etiyopya'ya gözlemci göndermesini istemiş, Erdoğan talebe olumlu yanıt vermiştir. Aynı şekilde Erdoğan, Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nde geçici üyeliğe adaylığı konusunda Etiyopya'dan destek istemiştir (Hürriyet, 2005).

20 Ağustos 2012'de Meles Zenawi'nin ölümü üzerine 21 Eylül 2012'de Hailemariam Desalegn başbakan olarak yemin etmiştir. Desalegn döneminde Etiyopya dış politikası daha kurumsal bir hal almış ve ülkenin enerji ihtiyacını karşılamaya yönelmiştir. Çin'den aldığı düşük faizli krediler ile ülkenin enerji tesislerinin modernizasyonunu gerçekleştirmiş; Kenya, Cibuti ve Somaliland ile ikili anlaşmalar yaparak kara ülkesi Etiyopya'nın dış ticarete lojistik sorununu çözmeye çalışmıştır. Bu amaçla Desalegn, IGAD aracılığıyla demiryolları, otoyollar ve Juba-Lamu koridoru boyunca Lamu Port-South Sudan-Ethiopia (LAPSSET) olarak bilinen ve Etiyopya topraklarından geçerek Güney Sudan petrol kuyuları ile Kenya'nın Lamu limanını birbirine bağlayan petrol boru hattının inşasını üstlenmiştir. Bu projeler haricinde 2013 (%10,5), 2014 (%10,2) ve 2015 (%10,3) olmak üzere Etiyopya ekonomisini çift haneli büyüme sayıların üzerinde bir büyümeye çıkararak ülkenin kredibilitesini arttırmıştır (Cardoso, da Conceição, & Sardo, 2021).

Desalegn döneminde bölgesel düzeyde Güney Sudan'ın güvenlik kapasitesini geliştirmeye, ortak güvenlik tehditlerini tartışmaya ve çözmeye yardımcı olmak için çeşitli forumlar ve ortaklıklar oluşturulmuştur. Etiyopya, Güney Sudan Ordusu'ndan subayları, pilotları, teknik uzmanları ve mühendisleri Addis Ababa'da eğitmiş ve ordunun dönüşüm sürecini desteklemek için Juba'ya güvenlik görevlileri ve uzmanlar göndermiştir. Buna karşılık, Güney Sudan Etiyopya'dan hafif silahlar ve mühimmatın yanı sıra yenilenmiş tanklar ve çeşitli askeri teçhizatlar satın almıştır. Bölgesel düzeyde gelişen bu ilişkiler bölgede karşılıklı bağımlılığın artmasına yardımcı olmuş, bu da Hailemariam'ın komşularıyla daha uzlaşmacı bir diplomasiye, daha geniş ve modern bir

kurumsal reform sürecine geçişi başlatmış olduğunu göstermiştir (Cardoso, da Conceição, & Sardo, 2021). Başkent Addis Ababa'nın sınırlarının Oromia Bölgesi'nin bir parçası olan topraklara genişletilmesi kararına karşı ülkede başlayan protestolar sonucunda ortaya çıkan etnik gerginlik Desalegn'in istifa etmesine yol açmıştır.

Desalegn'in istifasının ardından Abiy Ahmed Ali iktidara gelmiştir. Ali, seleflerine nazaran daha uzlaşmacı ve proaktif bir dış politika izlemiştir. İktidara geldikten yaklaşık 3 ay sonra, 9 Temmuz 2018 tarihinde, Etiyopya ve Eritre arasında 16 yıl süren ve iki ülke arasında müzakere edilen zayıf barışı nihayete erdirmiş ve 2019 yılında 100. Nobel Barış Ödülü'nü kazanarak ülkenin uluslararası imajını güçlendirmiştir. Hint Okyanusu'na kıyısı olan devletlerle yapılan diğer ikili anlaşmalar ile Etiyopya'nın uluslararası ticarete katılma ve kendisini barış ve istikrarın önemli bir bileşeni olarak Afrika Boynuzu bölgesine konumlandırmasına yardımcı olmuştur. Ali, selefleri ile doğru orantılı olarak Çin ile ilişkilerini güçlendirerek altyapı projelerine ağırlık vermiştir. Ayrıca telekomünikasyon, ulaştırma, enerji ve lojistik alanlarında özelleştirmeler gerçekleştirerek ülkenin iyi bir ekonomik performans sürdürmesini sağlamıştır (Cardoso, da Conceição, & Sardo, 2021).

2020'den itibaren ülkenin ilk sermaye piyasasının açılması da dahil olmak üzere, ülkenin dış ödeme gücünü korumak ve büyümeyi artırmak için çeşitli hamlelerde bulunmuştur. Abiy Ahmed döneminde kurulan Etiyopya Havayolları Addis Ababa ile Juba arasında Etiyopya ile Güney Sudan arasında düzenli seferlerin gerçekleştirilmesine ek olarak Etiyopya Ticaret Bankası (Commercial Bank of Etiyopya, CBE) ve Birleşik Banka (United Bank, UB) gibi finans kuruluşlarının da komşu ülkelerde faaliyet göstermeye başlamış, halihazırda Cibuti'ye elektrik ve içme suyu sağlayan Etiyopya devleti, günde yaklaşık 100.000 metreküp su taşıyan bu tedarik iletimini güçlendirerek bölgede Etiyopya'nın etkinliğini artırmıştır. İklim değişikliği nedeniyle öncelik haline gelen su politikası Etiyopya'nın Rönesans barajı gibi ulusal çıkarlarına hizmet eden büyük bir projeyi başlatmıştır. Etiyopya bu projeyi gerçekleştirebilmek için hem komşularıyla yakınlaşma hem de bir diplomatik saldırı politikası yürütmeye başlamıştır. 2010 yılında Zenawi'nin Mavi Nil üzerine bir baraj inşa etme projesinden bahsetmesinden beri Nil'in aşağısında kalan ve nehre hayati çıkarları için ihtiyaç duyan Mısır gibi devletler tarafından yoğun itirazlarla karşı karşıya kalmıştır. 2014 yılında Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (Grand Ethiopian Renaissance Dam, GERD)

alışmaları Mısır lobisine rağmen Çin sermayesinin de yardımıyla başlamıştır. Barajın %60'ı tamamlanmış olmasına rağmen Mısır itirazlarına devam etmektedir. Nil Nehri zerindeki egemenlik hakları tartışmaları Mısır'ın İngiltere'den bağımsızlığını aldıktan sonra imzaladığı Mısır'a sınırsız özgürlük ve tekel veren anlaşmaya kadar dayanmaktadır. Sudan bağımsız olduktan sonra Mısır ile enerji ve su kullanım haklarını müzakere etmiş ve iki ülke anlaşmış ancak bu anlaşmalarda Nil'in yukarısında kalan ülkeler dışarıda tutulmuştur. 1999 yılının şubat ayından bu yana, Nil Nehri'nin yukarısındaki devletler, nehri kullanma haklarını talep etmek ve Mısır'ın varsayılan keyfi veto hakkına itiraz etmek için bir araya gelmiştir. Etiyopya, Kenya, Ruanda, Burundi, Tanzanya ve Uganda, Mısır'ın Nil'in ağzında aldığı hegemonik pozisyona karşı haklarını elde etmek için bölgesel bir mekanizma olan Nil Havzası Girişimi'ni (NBI) oluşturmuştur. Ali, Mısır hegemonyası karşısında ulusal çıkarları sağlamak için istikrarlı bir şekilde hareket etmiş, ancak bugüne kadar Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında Nil Nehri'nin su potansiyelinin kullanımına ilişkin diplomatik anlaşmazlık henüz çözülememiştir. Etiyopya bölgesel barışı korumak ve kalkınma hedeflerine ulaşmak için IGAD'dan yararlanmıştır (Cardoso, da Conceio, & Sardo, 2021).

Abiy Ahmed'in barışçı tutumu çok uzun sürmemiş, ülkede 2020 yılının Ağustos ayında yapılması planlanan seçimler Covid-19 salgını yüzünden ertelenince Tigray bölgesinin kendi seçimini yapması üzerine ülke i karışıklığa sürüklenmiştir. Etiyopya ordusunun 4 Kasım 2020'de Tigray bölgesine girmesiyle çatışmalar artmıştır (Gün & zyurt, Etiyopya'nın Kimlik Politikalarının Tarihsel Dönüşümü ve Tigray Krizine Giden Süreç, 2022). Etiyopya'nın imajını oldukça etkileyen bu olaylar dünya basınında Savaşa giden Nobel dl sahibi Abiy Ahmed olarak yer bulmuştur (BBC News, 2021). Batı'nın eleştirilerine karşı Çin, Abiy Ahmed'i desteklemiş, Çin Dışışleri Bakanı Wang Yi lkesinin Abiy Ahmed'e verdiği desteği göstermek adına Etiyopya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. ABD Etiyopya'nın ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası'nın uygunluk gerekliliklerine uymadığını söyledikten sonra ihracatına gümrüksüz erişimi askıya alıp, Etiyopya, muhaliflerini vahşet konusunda isyancılara seslenmemekle suçladı ve bazı diplomatları kendi işlerine müdahale ettikleri iddiasıyla sınır dışı ettikten sonra; Çin'in Etiyopya'ya duyduğu güveni açık bir şekilde ifade edip, Etiyopya'nın iç işlerine herhangi bir müdahaleye

karşı olduğunu belirtmesi Çin'in Etiyopya ile ilişkilerine verdiği önemi gözler önüne sermiştir (Tadesse, 2021).

3.2.2. Komorlar Birliği

Hint Okyanusu'ndaki Anjouan, Moheli ve Grande Comore ve tartışmalı bir konumda olan Mayotte adalarından oluşan Komorlar, 2,235 km²'lik bir alana ve 876,437 nüfusa sahiptir. 6 Temmuz 1975'te Fransa'dan bağımsızlığını ilan eden Komorlar'ın, Mayotte sakinleri Fransa'da kalma yönünde oy kullanmış ve Mayotte, Fransa'nın denizaşırı toprağı olarak nitelendirilmiştir. Antalote, Cafre, Makoa, Oimatsaha, Sakalava etnik gruplarından oluşan ülkenin siyaseti bağımsız olduğu günden itibaren darbeler ve darbeler neticesinde oluşan siyasi istikrarsızlıkla karakterize edilmiştir (Central Intelligence Agency).

Komorlar, anakara Afrika ile Madagaskar arasında bir köprü görevi gören; aynı zamanda Batı Hint Okyanusu ile bölgeyi bağlayan bir merkez konumundadır. Ülkedeki İslam hakimiyeti ve halkın çoğunluğunun Müslüman oluşu, Arap dünyası ile ilişkilerin gelişmesinde etkili olurken; ülkenin Afrika Birliği, Uluslararası Frankofoni Teşkilatı, Hint Okyanusu Komisyonu'nun yanı sıra Arap Ligi, İslam İşbirliği Teşkilatı gibi örgütlere de katılmasından dolayı tüm bu örgütlerin hepsine üye olan tek devlet olma müstesnalığını sağlamıştır. Bağımsızlığından itibaren darbeler, yoksulluk, paralı asker yönetimi ve ayrılıkçılık gibi sorunlarla mücadele eden Komorlar, tarih boyunca pek çok rekabete sahne olduğu için “ Savaşan sultanların takımadaları” olarak nitelendirilmiştir. Komorlar dünyanın en fakir ülkelerinden biridir ve göçmen diasporasının havaleleri ile Arap Körfez ülkelerinin bağışlarıyla ayakta kalmaktadır (Sellström, 2015).

Kıta ülkelerinin bağımsız olmasından etkilenen ve Komorlar'ın da bağımsız olması gerektiğini düşünen Kenya, Madagaskar ve Tanzanya'ya göç etmiş Komorlular, diasporada bulunan Komorluları bir araya getirerek Abdou Bakari Boina liderliğinde Komor Ulusal Kurtuluş Hareketi (MOLINACO)'ni kurmuştur. ABÖ'nün kuruluşuyla sonuçlanan Addis Ababa Konferansı'nda da temsil edilen hareket, bağımsızlık mücadelesi için destek aramıştır. Tanzanya'nın başkenti Darüsselam'a bir üs kuran MOLINACO, Radyo Tanzanya üzerinden sesli, BM ve ABÖ'ye dilekçeler yazarak Fransız sömürgeciliğine karşı basılı propaganda yürütmüştür. Madagaskar'dan

beklediği desteği göremeyen hareketin lideri Ali Muhammed Şami Birleşik Arap Cumhuriyeti⁶, Çin ve SSCB gibi dönemin sosyalist rejimleri ile görüşmelerde bulunarak Fransız baskısını dengelemeye çalışmıştır (Roberts, 2021).

Artan protestolar neticesinde Fransa'nın bir referandum yaparak halkın lehte oy kullanması sonucunda ülkeye bağımsızlık vereceğini söylemesi, Fransa'nın Mayotte'ü bırakmamak için özel bir çabası olduğuna işaret etmekle beraber, referandum için 1973 yılında Paris'te yapılan görüşmelerde anlaşma metnine "halklar" ifadesini koyması da bu durumu vurgulamıştır. Görüşmede referandumun 5 yıl içinde yapılması kararı alınmış, ancak referandum 1974 yılında gerçekleştirilmiş ve Komor halkının %95'i bağımsızlık talep ederken Mayotte %63 Fransız yönetiminde kalmak adına oy kullanılmıştır. Bağımsızlıktan önce bir anayasanın referanduma sunulması ve her adanın onu onaylaması gerektiğine dair bir yasa çıkartılmış ancak Mayotte'un bunu onaylamayacağını bilen Ahmed Abdullah, Temsilciler Meclisi'nin desteği ile 5 Temmuz 1975'de tek taraflı bağımsızlık ilan etmiştir. Fransa bağımsızlığı resmi olarak tanımasa da sükunet ile karşılamıştır. Bu, gücün resmi olarak devredilmediği anlamına gelse de; Gine ve Cezayir yeni Komor devletini hemen tanımış ve bu tanımayı diğer kıta ülkelerinin tanıması takip etmiştir. Komor adaları 18 Temmuz 1975'te ABÖ'ye kabul etmiştir. Kıta dışından ülkeyi ilk tanıyan ülke ise bağımsızlık mücadelesi döneminde destek olan Çin olmuştur. Bağımsızlıktan 1 ay sonra Ahmed Abdullah hükümeti Ali Soilihi tarafından düzenlenen paralı askerlerin önderliğindeki bir darbeyle devrilmiştir (Walker, 2019). 12 Ekim 1975 tarihinde Komorlar dört ada halinde BM üyeliğine kabul edilmiş, bu kabul Soilihi tarafından Mayotte sorununun iç mesele olarak nitelendirilmesine olanak sağlamıştır. Soilihi Fransa'nın gücünü BM aracılığıyla dengelemeye çalışsa da başarılı olamamıştır. Soilihi, kendisine açıkça düşman bir tutum içinde olan ayrılıkçı liderlerle görüşmek için 21 Kasım'da Mayotte'a gitmiş, Pembe Yürüyüş (Marche Rose) olarak bilinen heyet havalimanında düşmanca gösteri yapan bir kalabalık tarafından karşılanmış, polis heyetin ilerlemesine yardımcı olmayınca heyet, havalimanından geri dönmüştür. Herhangi bir uzlaşmanın mümkün olmadığını anlayan Soilihi, Moroni'ye döndüğünde Fransa'nın askeri personelini ülkeden derhal

⁶ Birleşik Arap Cumhuriyeti, Mısır ve Suriye arasında her iki ülkede yapılan halk oylaması sonucu 1 Şubat 1958 yılında iki ülkenin birleşmesiyle kurulmuş, 28 Şubat 1961'de Suriye'nin talebi üzerine dağılmıştır.

geri çekmesini istemiştir. Ülkedeki Fransız temsilci Henri Breaux, Fransız askeri çekilirse ülkede bulunan diğer personelin de Komorlar'da koruma olmadan kalamayacağı gerekçesiyle Fransız personel Mayotte hariç tüm adaları terk etmiştir. 30 Aralık 1975'te Fransız Anayasa Konseyi, dört adadan üçünün bağımsızlığa katılmasına hiçbir yasal engel bulunmadığına karar vermiş ve ertesi gün Fransa, Ngazidja, Anjouan ve Mwali'den oluşan, ancak BM kararına rağmen Mayotte'u içermeyen bir Komor devletinin bağımsızlığını resmen tanımıştır. 2 Ocak 1976'da devlet yönetiminde bir piyon olan Said Muhammed Jaffar yerine Ali Soilihi resmen geçmiştir (Walker, 2019). Fransız askerleri ile birlikte personelin de ülkeden ayrılmasından sonra devlet hizmetlerinde yeri doldurulamaz bir boşluk ortaya çıkmış aynı zamanda Fransız bütçe desteğinin sona ermesi, ülkenin gıda ithalatını zorlaştırmıştır (Walker, 2019).

Fransa'nın çekilmesinin ve ulusal bütçenin yüzde 80'inin kaybolmasının ardından, Ali Soilihi uluslararası yardıma başvurmak zorunda kalmıştır. Müslüman bir ülke olması ile paralel olarak Afrika için Özel Arap Yardım Fonu ve kendisini ilk tanıyan ülke olan Çin'den 10'ar milyon dolar; Suudi Arabistan, Kuveyt, Tanzania, Senegal, Belçika ve Kanada'dan daha fazla fon veya teknik destek almış; aynı zamanda Senegal, Belçika ve Kanada'dan Fransızca konuşan öğretmenler gönderilmiştir (Walker, 2019). Yeni kurulmuş devletin bekası için mümkün olan her yardımı alan ülke Soilihi tarafından kendi kendine yeterli bir ülke haline getirilmeye çalışılmış ve Soilihi dış yardımlarla ülkenin çok uzun süre hayatta kalamayacağını düşünmüştür. Ülkeyi kendi kendine yeten bir hale getirmek için nüfusun ekonomik gelişmeye katkıda bulunmasını sağlamaya çalışmış, aristokrasinin ayrıcalıklarını ve dini aşırılıkları hedef almış, iktidarı halk ile bütünleştirmek için devleti adem-i merkezileştirmiştir. Soilihi bu hareketiyle halk desteğini arkasına almaya çalışsa da bunun anarşik uluslararası sistemde Mayotte'u geri almak ve hayatta kalmak için yeterli olmadığının farkına vararak dış yardım arayışına girmiştir. Sosyalist bir görüş benimseyen Soilihi, ideolojisini Cezayir, Zanzibar, Nasır'ın Mısır'ı, Çin ve Kampuçya ile uyumlu hale getirip, Sosyalist Afrika ve Arap devletleri ile yakınlaşmayı amaçlamıştır. İdeolojisi aracılığıyla kendisine destek bulmaya çalışan Soilihi, toplumun yoğun harcamalar gerektiren evlilik, ritüeller gibi alışkanlıklarını değiştirmeye çalışmış, İslam'ı direkt olarak hedef almasa da namaz vakitleri dışında camilerde kalmayı, İslam dışı olarak görüp “şarlatanlık” olarak nitelendirdiği uygulamaları yasaklamış, Camilerde vaazların

Arapça değil, Komorca verilmesini emretmiştir. Komorların çıkarlarını oldukça kötü etkileyen bu karar, ülkenin Arap ülkeleri ile ilişkilerinin bozulmasına, dolayısıyla bu ülkelerden alacağı yardımlara engel olmuştur (Walker, 2019).

Devrim sürerken Madagaskar ile Komorlar arasında bir gerginlik yaşanmış, iki çocuğun oyun oynarken anlaşmazlığı sonucunda çıkan gerginlik büyümüş, Madagaskar çeteleri Komorlulara saldırmaya başlamıştır. Madagaskar'ın Mahajanga kasabasında meydana gelen olayda Komorlu kadınlara tecavüz edilmiş, Komorlular katledilmiştir. Ali Soilihi Madagaskar'dan ayrılmak isteyen tüm Komorluları tahliye etmiş ancak tahliye işlemi ve gelen vatandaşların yiyecek ile barınma ihtiyaçları devlete oldukça maliyetli olmuştur. Komorlar'ın ekonomik zorluklar yaşadığı bir dönemde dahi vatandaşlarına sahip çıkması realist bir davranış olmakla beraber, halihazırda zorluklar yaşayan Komorlar ekonomisini neredeyse yok etmiştir. Ülke hayatta kalmak için diğer devletlere daha muhtaç hale gelmiş, dolayısıyla devlet bekası tehlikeye girmiştir. Devletin kasasının boşalması üzerine Soilihi yönetim sistemini tekrar değiştirmek zorunda kalmış, yeni bir anayasa hazırlamış, 5000 memurdan 3500'ünü görevden almış ve partisiz bir sistemde devlet başkanı olmuştur. Ülkeyi uçurumdan kurtarmak için yeni işbirliği arayışlarına giren Soilihi, uluslararası topluma destek çağrısında bulunmuş, Çin, Komorlar'ın Çin mallarını satın almasına karşılık projelere yardım sağlamayı kabul etmiştir. Sovyetler ile ilişkileri yeni bir sömürge gücü olma ihtimali nedeniyle gergin olan Komorlar, ayrıca Arap Ligi'ne katılmak için başvurmuş, ancak laik yönetim tutumu ve dini uygulamalara saldırganca yaklaşımı nedeniyle başvurusu reddedilmiştir. Komorlar'ın Arap Ligi'ne kabul edilmemesi Soilihi'nin çıkarlarını akıllıca hesaplamadığı çıkarlarının dış politikaya bariz bir yansıması olmuştur. Yukarıda bahsi geçen olaylar neticesinde Madagaskar ile ilişkileri bozulan Komorlar, ABÖ ve BM'nin rejimi desteklemedeki kararsızlığı sürerken ülkenin sürekli destekçisi olarak Tanzanya kalmıştır. Ali Soilihi'nin ülkedeki kontrolünü kaybetmesi üzerine darbe planlamaları gerçeğiyle Mohamed Taki, Ali Mroudjae, Said Bacar Tourqui ve Ahmed Abdallah tutuklanmıştır. Rejimin baskılarının iyice artması ve polis gücünün artan şiddet eğilimleri Soilihi'nin halk desteğini yitirmesine neden olmuştur. Meşruiyeti sorgulanan ve oldukça güçsüz bir devlet dış müdahaleye açık hale gelmiş, nihayetinde Bob Denard ve bir grup paralı askerin müdahalesiyle Soilihi gözaltına alınmış, Ahmed Abdallah ve

Mohamed Ahmed eş başkanlık rollerini üstlenmek üzere geri dönmüş, Bob Denard⁷ geçici hükümete atanmış ve 29 Mayıs 1978 tarihinde Ali Soilihi idam edilmiştir (Walker, 2019).

Ahmed Abdallah iktidara tekrar geldikten sonra Komorlar'ın adını Komorlar Federal İslam Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. Bu değişiklik üzerine ülkenin Arap ülkeleri ile ilişkileri güçlenmiştir (Ottenheimer & Ottenheimer, 1994). Değişimin getirdiği önceki rejimi destekleyen ülkeler ile özellikle de Tanzanya ile ilişkilerin kopması, Madagaskar ile bozuk ilişkiler ve ABÖ'nün Komorlar'ın üyeliğini askıya alması Abdallah'ı Arap ülkeleri ile yakınlaşmaya itmiştir. Arapça, Fransızcanın yanına ikinci resmi dil olarak eklenmiş ve Abdallah yeni baş müftü olmuştur. Kurulan bu yeni rejim özellikle Irak ve Suudi Arabistan tarafından desteklenmiştir (Walker, 2019). Arap ülkelerinden alınan fonlar özellikle Komorlar'da yolların inşasını, Hahaia'da uluslararası bir havaalanı, yeni enerji santralleri, bir telefon sistemi ve Mutsamudu'da bir derin su limanını içeren bir modernizasyon programının finanse edilmesine yardımcı olmuş, ayrıca adalardaki birçok caminin genişletilmesine ve büyütülmesine de sağlamıştır (Ottenheimer & Ottenheimer, 1994, s. 14). Abdallah döneminde, Kuzey Kore ile 1977 yılında kurulan ilişkiler Güney Kore Devlet Başkanı Chun Doo-hwan'a yönelik suikast teşebbüsünde dahil olduğu gerekçesiyle 1983'te sona erdirilmiştir (Bayram, Kuzey Kore'nin Afrika'da Varlık Gösterme Biçimleri, 2019).

Tamamen maddi çıkar odaklı bir dış politika geliştiren Abdallah, Bob Denard aracılığı ile apartheid rejimi Güney Afrika'sı ile de ilişkiler geliştirmiş, resmi ilişki kurmasa da ırkçı rejimi nedeniyle diğer kıta ülkeleri tarafından dışlanan ve sıkça eleştirilen Güney Afrika'ya pek çok olanak tanımıştır. Mali destek karşılığında Güney Afrika'nın havalimanını kullanmasına, Mozambik Kanalı'nı izleyebilecekleri bir iletişim noktası kurmalarına ve Air Comores renklerine boyanmış bir uçağın Orta Doğu'ya yaptırımları bozan rotalarda uçuşmasına izin vermiştir. Güney Afrika ordusu, Komorları üs olarak kullanarak Mozambik'teki Mozambik Millî Direnişi (RENAMO)

⁷ Fransız ordusundan kovulan eski bir asker olan Bob Denard, paralı asker olarak Fransız siyasilerinden gelen emirler ile Fransa'nın "Françafrique" politikasına hizmet etmiştir. Komorların kontrolünü ele geçirip, Fransa'nın apartheid rejimini uygulayan Güney Afrika'ya ürün satmasına yardımcı olmuştur. Komorlarda gerçekleşen darbelerde adına sıkça rastlanmaktadır. Bilgi için : https://www.lemonde.fr/societe/article/2007/10/15/bob-denard-a-toujours-agi-pour-le-compte-de-l-etat-francais_967276_3224.html

isyancılarına ve İran'a silah sevkiyatı yapmıştır. Abdallah, başlangıçta Güney Afrika ile ilişkiler geliştirme konusunda çekingen olsa da, Nisan 1984'te Güney Afrika'yı ziyaret etmiş ve diplomatik ilişkiler kurmayı kararlı bir şekilde reddetmesine rağmen, Güney Afrika'nın Komorlar'a desteği ve yatırımı konusunda bir dizi anlaşma yapmıştır (Walker, 2019). Güney Afrika Komorlar'da yol inşaatına, konut projelerine, okulların inşasına, tıbbi hizmetlere ve uyarlanabilir tarım teknolojisinin kaynağı olan 1300 dönümlük bir deneysel çiftliğin işletilmesine büyük yatırımlar yapmıştır. Abdallah'ın halk desteğine sahip olmaması, iktidarda kalmak için Bob Denard'a ve paralı askerlerine ihtiyaç duyması, liderin popülerlik kazanması ve Güney Afrika, Fransa ve ülkedeki muhalif grupların baskısı ile Bob Denard'dan kurtulma düşüncesini doğurmuştur. İktidarda kalabilmek için hem iç hem de dış tehditlerden kurtulmak isteyen Abdallah, Güney Afrika ve Fransa'nın desteğine ihtiyaç duyduğunu düşünmüştür. Denard'dan uzaklaşma ve paralı askerleri özel bir Fransız güvenlik firmasıyla değiştirme fikri, 26 Kasım 1989 akşamı Denard ve bir meslektaşı olan Komutan Marques'in Fransızların paralı askerlerin adaları boşaltması yönündeki talepleri konusunda Abdullah ile bir anlaşmazlığa düştüğünü ve tartışmanın kızışması üzerine Marques'in Abdullah'ı ve yaverini vurduğu iddia edilmiştir. Hem Fransa hem de Güney Afrika, Abdullah'ın öldürülmesini derhal kınamıştır (Venter, 1990).

Ahmed Abdallah'ın ölümü üzerine Yüksek Mahkeme Başkanı ve Ali Soilih'in üvey kardeşi Said Mohamed Djohar, geçici Başkan olarak atanmış ve Fransa adalara asker getirmeye başlamıştır. Daha sonra yapılan seçimleri kazanarak Djohar ülkenin Cumhurbaşkanı olmuştur (Ottenheimer & Ottenheimer, 1994, s. xv). İstikrarını ve kendi kendine yeterliliği bir türlü sağlayamayan Komorlar, ne aktif bir dış politika izleyebilmiş ne de dış güçlerin baskılarını dengeleyebilmiştir. Bu noktadan sonra Komorlar, eski kolonyal güç olan Fransa ile hiyerarşik ilişkiler geliştirmeye başlamıştır.

Djohar dönemi Komorlar siyaseti kronik kurumsal istikrarsızlıklara sahne olmuştur. Sık sık kabine değiştiren Djohar döneminde, hükümette süreklilik sağlanamamıştır. Ahmed Abdallah'ın iki oğlu, Dışişleri Bakanı Mtara Maecha ve Yeni Yüksek Mahkeme Başkanı Mahkeme Başkanı Ahmed Halidi tarafından farklı dönemlerde Djohar'a yönelik darbe girişimleri gerçekleştirilmiştir. Djohar'ın muhalefeti kontrol edememesi ve ülkeyi yönetememesi rejime karşı memnuniyetsizliğin artmasına neden olurken, 1994'te ödenmeyen maaşlar, kamu hizmetinin tekrarlanan

grevlerine yol açmıştır. 1995'in sonlarında Fransa, Mayotte'a seyahat etmek isteyen Komor vatandaşlarına, zamanın başbakanı için Balladur vizesi olarak bilinen vize şartlarını dayatınca, Fransa ile ilişkiler yeniden kötüleşmiştir. Fransa'nın ülkeye şimdiye kadar verdiği desteği artık sürdüremeyeceğini ifade etmesi üzerine Djohar, çeşitli kaynaklardan yabancı yatırımı teşvik etmeye çalışmıştır. 1991 yılında Mtara Maecha ve Djohar'ın damadı Mohamed Said Abdallah Mchangama, İtalyan hükümetinden bir İtalyan şirketi olan Intertrade'den 265 milyon Fransız frangı değerinde tarım ekipmanı satın almak için bir kredi anlaşması yapmıştır. Bir tarımsal kalkınma projesi çerçevesinde dağıtılmak üzere gönderilen sevkiyatlar, Mutsamudu limanından ayrılmadan önce durdurulmuş ve satılmış, elde edilen gelir ilgili politikacılar arasında paylaşılmıştır. Ülkenin imajını kötü etkileyen bu olaydan sonra yaşanan bir başka skandal, 1994 yılında kendini bir İngiliz aristokratı olarak tanıtan Mauritius'lu bir düzenbazın Komor hükümetini Air Comores'in müdürü olarak ataması için ikna etmesiyle gerçekleşmiştir. Roland Armoogum (Lord Rowland Ashley) havayolunu özelleştirmiş, parayı alıp kaçma niyetindeyken yakalansa da olay başbakanın istifasına neden olmuştur. Bu skandallar ve devleti kişisel bir zenginlik kaynağı olarak gören yönetici sınıfların ülkedeki varlığı, imajı istikrarsızlık nedeni ile kötü olan ülkeye yabancı yatırımcıların çekilmesini neredeyse imkansız kılmıştır. Bunların üzerinin örtülmesi için Fransa ile ilişkiler yarı-sömürgeci hale gelmiş, ülkede Fransa'nın yatırımları azalsa da siyasi etkisi azalmamıştır. Fransa, ülkenin bakanları hesap vermeye çağırmış, Komorlar bir anlaşma imzalamadan önce Fransa'nın onayını almak için uğraştığından diğer ülkelerden gelen yatırımcıların bıkmalarına, nihayetinde caymasına neden olmuştur. Egemenliği zarar gören Komorlar, Fransa'yı Arap devletleri ile dengelemeye çalışmıştır. Ülke sadece Başkan Djohar'ın Arap yanlısı duruşu neticesinde Arap devletlerinden destek görmüştür. Ali Soilihi döneminde reddedilen Arap Ligi başvurusu, bu dönemde Körfez ülkeleri, Libya ve Sudan ile artan ilişkileri, Arapçanın resmi dil olması ve ülkenin İslami değerlere bağlılığı neticesinde olumlu sonuçlanmış, ülke nihayetinde Eylül 1993'te Arap Ligi'nin 22. Üyesi olmuştur (Walker, 2019).

Komorlar 'da devlet kontrolünün yoksunluğu ve devletin zayıflığı gibi sebeplerle ülke sürekli olarak dış güçlerin müdahalesine maruz kalmıştır. Halkın Djohar yönetimine karşı artan hoşnutsuzluğun büyümesiyle, Taki'nin çağrısı üzerine Fransa'da bulunan Bob Denard ülkeye geri dönmüş, 27- 28 Eylül 1995 gecesi Denard paralı asker

birliği ile kilit tesislerin kontrolünü ele geçirmiş, Combo Ayouba Geçiş Hükümeti'nin başkanı olmuş ancak 2 gün sonra hükümeti Taki ve Kemal'e devretmiştir. Fransa, yapılan çağrılara rağmen bunun Komorların iç meselesi olduğunu belirterek müdahaleyi reddetmiş, ancak 3 Ekim'de birliklerini ülkeye göndermiştir. Denard ve paralı askerlerini Mayotte'a, iktidara getirilmeyi bekleyen Djohar ise sağlık sorunları nedeniyle Reunion'a gönderilmiştir (Walker, 2019).

1995 yılında yapılan seçimlerde ikinci turda oyların %65 ini alarak iktidara Mohamed Taki gelmiştir. Taki Fransız yanlısı bir duruşa sahip olduğu için iktidara gelişyle birlikte Fransa, Balladur vizesi yüzünden kaybettiğı itibarını tekrar kazanacağını ummuştur. Taki göreve geldiğinde parlamentoyu feshetmiş ve yeni bir anayasa üzerinde çalışmaya başlamıştır. Bu çalışmalar neticesinde ülke, gücün başkanın elinde toplandığı bir tek parti devleti haline gelmiştir. Devleti İslamlaştırmaya çalışmış, başarısız olsa da alkolü yasaklamış, ulusal bayrağı "Allah" ve "Muhammed" yazılarını ekleyip, dini liderleri siyasi sürece dahil etmeye çalışmıştır. Ancak Taki rejiminin bütçenin yanlış yönetilmesi, kronik yolsuzluk gibi sebeplerle başarısız olması IMF ve Dünya Bankası ile yapısal uyum programlarını müzakere etmemesi ülkenin temel hizmetlerine verilen desteğin azalmasına neden olmuştur. Körfez ülkelerinden yardım isteme girişimleri Djohar veya Abdallah gibi Arap kökenli bir iddiası bulunmaması sebebiyle görece sonuçsuz kalan Taki, sadece Yemen'den destek görmüştür. Ancak Komorlara mali yardım sağlama olasılığı en düşük ülke olan Yemen, Moroni ve Fransa arasında San'a aracılığıyla Yemenia tarafından bir havayolu kurulmasına yardımcı olmuştur (Walker, 2019).

Devletin gücünün az, dış politikasının zayıf olması hayatta kalmasını zorlaştırmış, herhangi bir dış yardım bulmak konusunda yetersiz kalan Komorlar'da devlet ülkeyi bir arada tutmakta da zorlanmıştır. Artan hoşnutsuzluk 1995 yılında Anjouan'da büyümüş ve daha fazla hükümet yatırımı talep etmek için 2 örgüt kurulmuştur. Anjouan Bağımsızlık Örgütü (OPIA) Ahmed Mohamed Hazi tarafından; Anjouan Halk Hareketi (MPA) ise Abdallah İbrahim tarafından yönetilmiş ayrılıkçı hareketlerdir. 1997 yılında Anjouan'daki hükümet karşıtı gösteriler yaygınlaşınca Taki'nin adaya askeri birlikler yollaması, göstericilerin ölümü ve yaralanması ile sonuçlanmış, durumun daha da kötüye gitmiştir. 14 Temmuz'da ayrılıkçıların Fransa'nın ulusal bayramını kutlamaya çalışmasına üzerine şiddet olayları tekrar

alevlenmiş, 21 Temmuz'da Abdallah İbrahim tutuklanmış ve 3 Ağustos 1997'de serbest bırakılması üzerine Anjuan'ın bağımsızlığını ilan etmiş, ardından Fransa'ya bağlanması talebinde bulunmuştur. Adanın yeniden sömürgeleştirilmesi talebi ABÖ'de ve Fransa'da büyük şaşkınlık yaratmıştır. Abdallah İbrahim'in talebi bu ilk kez bağımsız bir ulusun ya da birinin bir parçasının sömürge grubuna geri dönme girişiminde bulunması olarak şok etkisi yaratmıştır. İbrahim'in hükümeti atamaya başlaması üzerine ABÖ Fildişi Sahili vatandaşı Pierre Yere'yi arabulucu olarak adalara göndermiş, iki taraf Addis Ababa'da görüşmeyi kabul etmiştir. Ancak görüşmelerden önce Taki'nin adaya daha fazla asker yollaması ve yenilgiye uğratılması çözüm umutlarını sona erdirmiştir. Mwali'nin de bağımsızlığını ilan etmesi üzerine Taki olağanüstü hal ilan edip hükümeti feshetmiş ve Fransa'nın müdahalesi nedeniyle Fransa ile ilişkileri kesme tehdidinde bulunmuştur. ABÖ'nün barış gücü gönderme önerilerini de dikkate almayan ada Fransız üç renginden oluşan bir bayrak dalgalandırmış, adaya uygulanan ambargo da Mayotte'un ambargoyu delmesi neticesinde sonuç vermemiştir. 25 Şubat'ta yapılan referandumda yüzde 99 çoğunlukla onaylanan bir anayasa hazırlanmış ve Mart ayında yeni bir hükümet kurulmuştur. Bunun üzerine Taki, Anjouan ile ulaşım, posta, bankacılık ve telekomünikasyon hizmetlerini kesmiş, bunun adayı dize getireceğini düşünmüştür. Anjouan'ın uluslararası tanınma arayışı da aynı şekilde başarısız olmuş, Madagaskar ve Mauritius ile diplomatik ilişkiler kurma girişimleri kesinlikle reddedilmiştir. Ekim ayında, Anjouan ile müzakerelerde birleşik bir cephe sunmanın öncüsü olarak Taki, Ngazidja konusunda muhaliflerini uzlaştırmayı amaçlayan bir 'halk sağlığı' hükümeti önermiş, ancak herhangi bir ilerleme kaydedilemeden 6 Kasım 1998'de Türkiye'ye resmi bir ziyaretten dönüşte. Aniden ölmüştür (Walker, 2019).

30 Nisan 1999'da Azali Assoumani tarafından gerçekleştirilen bir darbe neticesinde merkezi hükümet ve Anjouan arasındaki gerginlik azalmış ve 17 Şubat 2001 tarihinde Fomboni Anlaşması ile Anjouan tekrar Komorlar'ın parçası haline gelmiştir. 23 Aralık 2001'de Komorlar'da bir anayasa değişikliği gerçekleşmiş ve ülkenin adı tekrar Komorlar Birliği olarak değiştirilmiştir. 2006 yılında gerçekleştirilen seçimlerde yeni bir kriz çıkmaması adına AfB seçim destek misyonu göndermiştir. Özerk Anjouan başkanı Muhammed Bakar 2007 yılında anayasaya aykırı şekilde görevini uzatmak isteyince AfB müdahale etmiştir. AfB'nin askeri müdahalesi darbe gerçekleşen Togo, Moritanya (Svensson, 2008) gibi ülkelere müdahale etmediği halde Komorlarda

müdahale etmesi nedeniyle eleştirilmiştir. Müdahaleye Tanzanya, Sudan ve Senegal'den askerler katılırken Libya lojistik destek sağlamıştır. Fransa Bakar'ı Reunion adasına götürmüş, Komorların talebine rağmen iade etmemiştir. Bu durum Fransa'nın ayrılıkçı harekete desteğine kanıt olarak görülmüş, aynı zamanda elindeki adaların kontrolünü sağlayamayan bir ülkeye Mayotte'u teslim etmenin imkanını sorgulatmıştır (Walker, 2019).

Çin ile ilişkileri bağımsız olduğu döneme dayansa da Komorlar Assoumani döneminde ilişkileri arttırmıştır. İki ülke her zaman istikrarlı bir ilişkiye sahip olsa da Hindistan'ın Madagaskar, Mauritius ve Seyşeller'deki varlığı Çin'in Komorlar'a ilgisinin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Komorlar'ın Mozambik Kanalı'nın ağzındaki stratejik konumu, Çin'e orada varlığını sürdürmek için temel motivasyon olmuştur. Çin'in Komorlar ile bir anlaşmaya varma niyetini belirtmesi üzerine Başkan Assoumani, Başkan Xi Jinping'den bir ziyaret talep etmiştir. Çin, Başkan Azali Assoumani'nin Komorları 2030'a kadar “gelişmekte olan bir ülke” yapma vizyonunu gerçekleştirmesine yardımcı olmak için bağlantı projelerine daha fazla yatırım yapmayı taahhüt etmiştir. Başkan Yardımcısı Fouad Mhadji, Çin yardımı ve yatırımının iç politikaya müdahale etmeden geldiğini ve uzun vadeli olduğunu ve bunun Komorlar'a önemli ölçüde fayda sağlayacağını savunmuştur (Kishor, 2018).

2006 yılında iktidara gelen Ahmed Abdallah Sambi döneminde Komorlar'ın İran ile ilişkileri gelişmiştir. Sambi'nin İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın da hocası olan Ayetullah Misbah Yazdi'den eğitim alması bir Sünni olarak Komorlu Ayetullah olarak anılmasına neden olmuştur. Ahmedinejad, 2008 yılında Sambi'yi özel jetle aldırarak Tahran'a getirmiş, kendisi de 2009 yılında Komorlar'a ziyarette bulunmuştur. Sambi'nin ziyareti sırasında karşılıklı olarak büyükelçilik açılması kararı alınmıştır. Komorlar Sambi döneminde elçilik açarken, İran'ın elçilik açması Sambi'den sonraki döneme sarmıştır. Ahmedinejad bu ziyaret esnasında yaptığı konuşmada inşaat ve zirai alan projelerinden bahsetmiş, Mamwe elektrik tesisindeki jeneratörlerin tamirine yardımcı olacaklarını ifade etmiştir. Ayrıca Tahran tarafından ülkeye ham petrol tedarik edileceği vaadi üzerine Komorlar Total ile yaptığı sözleşmeyi iptal etmiştir. Sambi, Tahran ile Arap ülkeleri arasında denge kurmaya çalışmış, her iki taraftan da aldığı desteği kaybetmemek için çaba göstermiştir. Sambi döneminin dördüncü yılında Doha'da düzenlenen bir konferansta Körfez ülkelerinden 540 milyon

dolarlık bir yatırım vaadi alan Komorlar, Libya'dan da bozulan karayolları için asfalt bağışı almıştır. Körfez ülkelerinden Katar ile geliştirilen ilişkiler özellikle dikkate değerdir. 2010 yılında Katar Emiri Hamad bin Halife es-Sani, Komorlara 20 milyon avro mali destek sözü vermiş, mevzubahis destek Emir'in oğlu tarafından Komor Merkez Bankası'na teslim edilmiştir. Katar'dan aldığı maddi destek ile memur maaşlarını ödeyen Sambi hükümeti için oldukça önemlidir. Bu maddi desteğin yanı sıra Katar Milli Oteller Şirketi, Katar Hayır Kurumu gibi Katarlı kuruluşlar çeşitli alanlarda ve milyonlarca dolar değerinde yardım ve yatırım yapmıştır. Sambi döneminde yaşanan dikkate değer bir başka olay ise Mavi Marmara krizidir. Sigortaları iptal edilen Mavi Marmara gemisinin sefere çıkması için başka bir bayrak devleti arayışına giren Türkiye, gerekli sertifikaları Komorlar'dan almış, bu şekilde sefere çıkabilmiştir. Gazze'ye yardım götüren Mavi Marmara'nın İsrail Silahlı Kuvvetleri'nin müdahalesinden sonra içerisindeki 10 kişinin hayatını kaybetmesi, bayrak devleti Komorlar'ı da ilgilendiren bir uluslararası mesele halini almış, Komorlar İstanbul'daki Fahri Konsoloslugu vasıtasıyla BM ülkelerine bir kınama mektubu yollamış, aynı zamanda 2013 yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne sorumlu kişilerin yargılanması talebinde bulunmuştur. Başvuru neticesinde UCM soruşturma açılmasını gerektirecek kadar ağır bir suç olmadığı gerekçesiyle aksiyon almamıştır (İnternet Haber, 2010).

Sambi, Komorları ilk tanıyan ülke olan Çin ile de ilişkileri geliştirmiştir. 24 Ocak 2010'da Çin Dışişleri Bakan Yardımcısı Zhai Jun ile görüşen Sambi, Çin'in Komorlar ile geliştirdiği dostane ilişkilere vurgu yaparak güvenilir ve kararlı bir ortak olduğunu ifade etmiştir. Çin'in tek Çin politikasını desteklediğini söyleyen Sambi, Komorlar'ın Çin ile pragmatik iş birliğini ve ikili ilişkilerin gelişmesini teşvik etmeyi amaçladığını belirtmiştir (Embassy of the People's Republic of China in Ireland, 2010).

Sambi'den sonra 2011 yılında göreve başlayan Ikililou Dhoinine döneminde, Sambi döneminde açılması planlanan İran büyükelçiliği toprağının Libya'ya verilmesi bir diplomatik kriz çıkartmış, Komorlar hatasını kabul ederken İran meselesinin küçük olduğunu ifade etmiş, ancak hata telafi edilmeye çalışılırken İran büyükelçiliği Suudi Arabistan büyükelçiliği ile yan yana koyulmuştur. Dhoinine döneminde yaşanan İran-Suudi Arabistan arasında Suriye krizi nedeniyle başlayan anlaşmazlıkta Dhoinine Suudi tarafında durunda İran büyükelçiliğini 2016 yılında kapatmıştır. Komorlar'ın Arap devletlerinin yüksek miktarda bağışlarını kaybetmek istememesi üzerine sergilediği bu

tutumun karşılığını alan Komorlar, İran elçiliği kapanırken Riyad'dan 40 milyon dolar bağış almıştır. Dhoinine döneminde Komorlar, Çin'den çeşitli destekler de almıştır. Çin, Komorlu askerleri eğitmiş, aynı zamanda askerlere Mandarin dili eğitimi de vermiştir. 2015 yılında Johhannesburg'daki Çin-Afrika zirvesinde iki lider bir araya gelmiş, Dhoinine, Çin'in yardımlarından duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ve Çin'in Bir Kuşak Bir Yol projesinde yer almaya istekli olduklarını belirtmiştir (Lintner, 2019).

2016 yılında iktidara Azali Assoumani gelmiş, Assoumani, Sambi döneminde geliştirilen ilişkilerin neredeyse sonunu getirmiştir. Sambi döneminde ülkenin resmi dini Sünni İslam ifadesi anayasaya eklenmiş ancak uygulanmamıştır. Assoumani bu ifadeye dayanarak yeni bir kararname ile Şiiliği hem kamusal hem de özel alanda yasaklamıştır. Yine Sambi döneminde Katar'dan oldukça fazla yardım gören Komorlar, bu dönemde, 2017 yılında Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan tarafta yer alması ve Katar ile diplomatik ilişkilerini kesmesi Katar'ında Komorlu diplomatları ülkesinden kovması ile sonuçlanmış, iki ülkenin ilişkileri oldukça gerginleşmiştir. Hem eski Cumhurbaşkanı Sambi hem de Anjouan valisi Katar'ın dostluğunu hatırlatarak karara karşı çıkmış, karar Komor halkı tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. Kararın ardından Komorlar ülkedeki faaliyetlerini durdurmuştur. Aussoumani hükümeti Katar ile ilişkilerini 2021 yılında düzeltmeye çabalasa da bu ilişkilerin bozulmasından doğan zararı telafi etmek için diğer Körfez ülkeleri ile ilişkilerini arttırmaya çalışmıştır. Bu çabanın meyvesi Birleşik Arap Emirlikleri'nin 2021 yılında ülkede büyükelçilik açması ile verilmiştir (Mohan, 2022).

Mavi Marmara krizi neticesinde Komorlar'ın Türkiye ile ilişkileri gelişmiş, TİKA'nın 2017 yılında ofis açmasıyla Türkiye ülkede birçok proje gerçekleştirmiştir. Komorlar'ın en büyük ticaret partnerlerinden biri haline gelen Türkiye, Assoumani tarafından İİT ve Türkiye Afrika zirveleri vesilesiyle iki kez ziyaret edilmiştir. THY tarafından ülkeye uçuş düzenlenmeye başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde Çin, ayrıca Kasım 2018'de Komorların borcunu bağışlamış ve Başkan Azali Assoumani'nin Komorları 2030'a kadar "gelişmekte olan bir ülke" yapma vizyonunu gerçekleştirmesine yardımcı olmak için bağlantı projelerine daha fazla yatırım yapmayı taahhüt etmiştir (Kishor, 2018). Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, 6 Ocak 2022 tarihinde Komorlar'a bir ziyaret gerçekleştirmiş, Wang, Komorlar'da güvenilir ve uzun vadeli bir ortak olmaya ve evrensel aşılama, sıtmayı ortadan kaldırmak ve adanın "Yükselen Komorlar Planı

2030” adlı kalkınma stratejisini desteklemeye söz vermiştir.. Bu iddialı plan, ada ekonomisinin hızlı dönüşümü yoluyla adanın kişi başına düşen gelirini 1400 ABD Dolarından 4000 ABD Dolarına çıkarmayı hedeflemektedir. Wang, Çin'in devreye girmeye hazır olduğunu açıklamıştır (Mohan, 2022).

İstikrarını bir türlü sağlayamayan ve kendi kendine yetemeyen bir ülke olan Komorlar, ihtiyaç duyduğu maddi desteği almak için çeşitli ilişkiler geliştirse de bu ilişkiler iktidara gelen yönetici veya dış müdahaleler neticesinde pek sağlıklı olmamıştır. Çoğunlukla çıkarlarını rasyonel olarak hesaplayamayan liderler tarafından yönetilen ülke, etkili bir denge siyaseti yahut aktif bir dış politika izleyememiştir.

3.3 Güney Afrika

Angola, Botsvana, Esvatini, Lesoto, Malawi, Mozambik, Namibya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Zambiya ve Zimbabwe'den oluşan Afrika'nın güneyi yaklaşık olarak 6 milyon km²'lik bir alanı kaplamakta ve yaklaşık 192 milyonluk bir nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. Bölge ülkelerinden beşi (Angola, Lesoto, Malavi, Mozambik ve Zambiya) BM Azgelişmiş ülkeler listesinde yer almaktadır (List of Least Developed Countries, 2021).

Bölgede aktif olarak faaliyet yürüten örgüt Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'dur (SADC). Topluluk, 1980 yılında Zambiya'nın Lusaka kentinde kurulan Güney Afrika Kalkınma Koordinasyon Konferansı'nın (SADCC) 1992 yılında SADC'ye dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur. Topluluğun öncülü olan SADCC, dönemin apartheid rejimine karşı bağımlılığı azaltmak için kurulmuş ve etkin koordinasyonu yoluyla her ülkenin ve kaynaklarının kendine özgü özelliklerinin ve güçlü yanlarının kullanımını hedeflemiştir. 17 Ağustos 1992'de Windhoek, Namibya'da düzenlenen bir Zirvede, Devlet ve Hükümet Başkanları, Güney Afrika Kalkınma Koordinasyon Konferansı'nı (SADCC) Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'na (SADC) dönüştüren SADC Deklarasyonu ve Antlaşması'nı imzalamış,. SADC, Güney Afrika'nın ekonomik entegrasyonuna öncülük etmek üzere ilgili devlet ve hükümet başkanları veya usulüne uygun olarak yetkilendirilmiş temsilciler tarafından temsil edilen SADC Üye Devletleri tarafından SADC Antlaşması'nın 2. Maddesi uyarınca kurulmuştur. Hedef, Güney Afrika ülkelerinin geri kalanının bağımsızlığını takiben ekonomik entegrasyonu

da içerecek şekilde değişmiştir. Topluluk son haliyle kalkınma ve ekonomik büyüme sağlamak, yoksulluğu azaltmak, Güney Afrika halklarının yaşam standardını ve kalitesini yükseltmek ve bölgesel entegrasyon yoluyla sosyal açıdan dezavantajlı kişileri desteklemeyi amaçlamaktadır. SADC, Angola, Botswana, Esvatini, Lesoto, Malawi, Mauritius, Mozambik, Namibya, Güney Afrika, Zambiya ve Zimbabwe Güney Afrika ülkelerinin yanı sıra Komorlar, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Madagaskar, Seyşeller, Tanzania gibi bölge dışı üye ülkelere de sahiptir (Southern African Development Community). Bölgede SADC'nin kalkınma hedeflerine ulaşmasını engelleyecek güvenlik ve istikrarsızlık gibi sorunlarla mücadele etmek için 14 Ağustos 2001 tarihinde Politik, Savunma ve Güvenlik İş birliği Protokolü üye devletler tarafından imzalanmış, bu anlaşma itibarıyla SADC güvenlik alanında da bölgede aktif hale gelmiştir. Ancak SADC'nin güvenlik anlayışı sadece askeri alandan ibaret olmamış; bölgenin refahını etkileyen her türlü toplumsal, ekonomik, çevresel ve psikolojik konuları da güvenlik anlayışına dahil etmiştir. Nisan 2002'de SADC, SADC'nin barış ve güvenlik politikalarına ilişkin stratejiler sağlayan ve örgütü zayıflatan zorlukları araştıran Politika, Savunma ve Güvenlik İş birliği Organı için Stratejik Gösterge Planı'nı (SIPO) kabul ederek barış ve güvenlik enstitüsünü güçlendirmiştir. SIPO, yoksulluk, HIV/AIDS, yolsuzluk ve suç gibi yapısal sorunların SADC barış ve güvenlik mekanizmasını zayıflattığını ve alt bölgede sosyal, ekonomik ve siyasi istikrarsızlığa neden olduğunu vurgulamıştır. 26 Ağustos 2003 tarihinde Tanzania'da 2001 Protokolü'nü tamamlayan ve üyeler arasında öz savunma stratejileri oluşturan SADC Müşterek Paketi imzalanmış, 2007 yılında Uganda'da SADC Yedek Tugay (SADCBRIC) oluşturularak Afb'nin yedek gücüne dahil edilmiştir. Ancak SADC, operasyonlara üyelerin küçük bir kısmı katıldığı ve üyeler arasındaki zayıf koordinasyonun SADC'in güvenlik politikasını zayıflattığı için, 1998 yılında Kongo-Kinşasa ve Lesotho'ya yapılan iki barış operasyonu dışında herhangi bir barışı koruma operasyonuna izin vermemiştir. Zimbabwe ve Demokratik Kongo'da ortaya çıkan siyasi meseleler ve 2009 yılında Madagaskar'da gerçekleşen askeri darbe bölgenin istikrarına zarar vermiştir. SADC uluslararası toplumun Zimbabwe'ye uygulanan yaptırımların kaldırılmasını, yaptırım uygulamanın krizi ağırlaştıracağını ifade etmiş, Güney Afrika'nın barış ve güvenlik sorunlarında ise yumuşak güç kullanmayı tercih etmiştir. SADC, önemli bir bölgesel aktör olarak, bölgedeki siyasi krizlerin azaltılmasında ve

Afrika ile küresel aktörler arasında stratejik ortaklığın geliştirilmesinde stratejik bir rol oynamakta; özellikle yumuşak güç kullanması, SADC'nin proaktif diplomasi ve aktif liderliği kavramının önemini artırmaktadır (Sıradağ, 2014).

Bölgenin en önemli sorunlarından biri göçtür. Bölge ülkeleri göç verenler (Mozambik, Malavi, Lesoto), göç alanlar (Güney Afrika, Namibya) ve Botsvana ve Esvatini gibi her iki durumu da yaşayan olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır. Göç sebepleri arasında işsizlik, sağlık ve çatışmalardan kaçınma sayılabilmektedir. Tüm bu sebeplerin yanı sıra SADC'nin bölgesel entegrasyonu teşvik çabaları da bölgede özellikle işçi göçünü artıran etkenler arasında olmuştur. Bölgedeki göçlerin düzensizliği ve yasaların eksikliği zenofobi, salgın hastalıkların yayılması, yoksulluğun artması ve göç veren ülkelerde eğitilmiş eleman açığı gibi sonuçlar doğurmaktadır (Mlambo, 2018). Bunun yanı sıra göç alan ülkelerdeki işsizlik oranları ülkede güvenlik sorunlarını tetiklemektedir. Örneğin; Güney Afrika'da zenofobik temelli saldırıların ana nedenlerinden biri göçmenlerin ülkenin vatandaşlarının iş imkanlarını elinden aldığına dair olan inançtır (Chamunorw & Mlambo, 2014).

Afrika'nın güneyinde gündemde olan bir başka husus da toprak reformudur. Çoğunluk yönetimine geçişten beri Güney Afrika'da beyaz yerleşimciler tarafından yabancılaştırılan toprakların geri alınmasına veya mülk olarak ya da yeniden dağıtılmasıyla siyahlara yeniden tahsis edilmesi olarak ifade edilebilecek toprak reformu, bölge ülkelerinin gündeminin merkezinde olmuştur. Mevcut mülk sahiplerinin haklarına karşı siyah vatandaşların araziye adil bir şekilde erişmelerini sağlayan yasaları geçirme baskısı, anayasa müzakerelerinde en tartışmalı konulardan biri olmuş, 2000 yılında Zimbabwe anayasayı tazminatsız arazi edinimine izin verecek şekilde değiştirmiştir. 1990'larda Namibya ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yeni anayasalarda mevcut mülkiyet hakları korunmuş, dolayısıyla beyazların bir yüzyıldan fazla süredir sahip olduğu topraklarda gaspını yasallaştırmış ve bölge halkı tarafından şiddetle karşı çıkmıştır. Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yasa yapıcılar başka yerlerdeki olumsuz arazi kamulaştırma deneyimlerinden, özel yatırımı teşvik etme ve talebe dayalı toprak reformu sağlama arzusundan etkilenmiştir. Çoğu beyaz yerleşimciler tarafından yabancılaştırılan özel mülkiyetteki arazilerin oranı, Güney Afrika'da (%72), Namibya'dan (%44) veya Zimbabwe'den (%41) çok daha fazladır (Adams & Howell, 2001). Namibya 2005 yılına kadar istekli-satıcı, istekli-alıcı bazında 9,5 milyon

hektarlık arazi satın alıp yeniden dağıtma sözü vermiş; 2002 yılına kadar ülke, çoğunluğu beyazlara ait olan 4.000 ticari çiftliğin yalnızca 118'ini veya hedefin %7,4'ünü satın almıştır. Güney Afrika'nın yaklaşımının ise üç düzeyi vardır: iade, yeniden dağıtım ve arazi kullanım reformu. İade, toprak mülkiyetini geri kazanmayı veya apartheid sırasında zorla yerinden edilenleri tazmin etmeyi; yeniden dağıtım, insanlara toprağa erişim sağlamayı ve apartheid ve sömürge geçmişinin eşitsizliklerini ele almayı; arazi mülkiyeti reformu, özellikle işçi kiracıları için, kullanım hakkını güvence altına almayı amaçlamaktadır (Govender, 2014). Ancak 31 Ağustos 2020 tarihinde Zimbabwe hükümeti geri adım atmış ve eski Başkan Robert Mugabe döneminde toprak reformu nedeniyle 2000 ve 2001 yılları arasında toprak kaybeden ülkeye yerleşen yabancı beyaz çiftçilerin topraklarını geri almak için başvurabileceklerini duyurmuştur. Bu açıklamadan bir ay önce, Zimbabwe hükümeti, toprakları hükümet tarafından zorla alınan yerel beyaz çiftçilere “kaybettikleri çiftliklerdeki altyapı için” 3,5 milyar dolar tazminat ödemeyi kabul etmiştir. Bu düzenlemelerle birlikte sömürge döneminde İngiliz yerleşimciler tarafından ele geçirilen toprakları geri alma mücadelesini sona erdirmiş görünen Zimbabwe, tazminatın çiftliklerde yapılan altyapı iyileştirmeleri için olduğunu ve anlaşmanın Batı ile ilişkileri onarmak için bir ön koşul olduğunu vurgulamıştır. Örneğin, Birleşik Devletler hükümetinin çiftçilere tazminat ödemeyi ekonomik yaptırımların kaldırılması için birçok gereklilikten biri haline getirdiği bildirilmiştir (Mhaka, 2020). Bölge siyasetinde ekseriyetle alçak politika konuları ön plana çıktığı için kıta geneline nazaran daha istikrarlı olan Güney Afrika'nın Kırılgan Devletler Endeksi (2021)'ne (Fragile State Index Annual Report 2021, 2021) göre istikrar seviyesi aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir.

Tablo 3.6. Güney Afrika Devletleri Kırılganlık Seviyeleri (Kaynak: Fragile States Index Annual Report, 2021)

Ülke	Sıra (180 Ülke İçinde)	Tehlike Seviyesi
Botsvana	122	Daha İstikrarlı
Namibya	109	Uyarı Seviyesi
Güney Afrika	89	Yükseltilmiş Uyarı Seviyesi
Lesotho	64	
Esvatini	47	Yüksek Uyarı Seviyesi
Malavi	46	
Zambiya	42	
Angola	34	
Mozambik	22	Alarm Seviyesi
Zimbabve	10	

Bölgede siyasi, askeri ve ekonomik olarak öne çıkan ülke Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. Güney Afrika, 103 elçilik, 94 konsolosluk, 2 uluslararası misyon temsilciliği ve üç diğer misyon temsilciliği (Embassy Pages) ile Afrika'nın güneyinde en çok temsil edilen ülkedir. 2022 askeri güç sıralamasında dünyada 26. Sırada yer alırken kıtada Mısır'dan sonra ikinci sıradadır (Global Fire Power, 2022). GSYİH sıralamasında 32. Sıra ile Güney Afrika'da lider konumda iken kıtada Nijerya'dan sonra ikinci sıradadır (Worldometer). Güney Afrika'nın en zayıf ülkesi ise 14 elçilik, 29 konsolosluk 2 uluslararası temsilcilik ile bölgede en az temsil edilen ülkelerden biri olan Lesotho'dur (Embassy Pages). Ülke askeri güç sıralaması yer almazken (Global Fire Power, 2022), GSYİH sıralamasında dünyada 163. Sırada yer almaktadır (Worldometer). Sözü edilen sıralamalar göz önüne alındığında Güney Afrika için, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Lesotho vaka olarak seçilmiştir.

Tablo 3.7. Güney Afrika Ülkelerinin Temsilcilik, Askeri Güç ve GSYİH Sıralamaları

(Kaynak: Embassy Pages; Global Fire Power, 2022 Military Strength Ranking; Worldometer, GDP by Country)

Ülke	Elçilik	Konsolosluk	Uluslararası Temsilcilik /Temsil Ofisi	Askeri Güç	GSYİH
Angola	58	37	2	66	57
Botsvana	20	41	2	107	115
Esvatini	12	15	2	-	154
Lesotho	14	29	2	-	163
Malavi	17	21	2	-	146
Mozambik	31	36	2	116	126
Namibya	29	69	2	126	124
Güney Afrika Cumhuriyeti	103	95	5	26	32
Zambiya	34	23	2	89	102
Zimbabve	41	8	2	93	110

3.3.1. Güney Afrika Cumhuriyeti

İngiliz sömürgesi altında olan Güney Afrika, yapılan bir dizi Boer Savaşı neticesinde İngiltere’den bazı tavizler elde etmiş, 1910 yılında Güney Afrika Anayasası’nın İngiliz Parlamentosu’nda onaylanması ile üç eyaletin birleşmesi sonucunda Güney Afrika Birliği olarak bağımsız federal bir devlet statüsü kazanmıştır (Büyüktavşan, 2021). Güney Afrika Birliği’nin 1960’lı yıllara kadar dış ilişkilerine Birleşik Krallık ve İngiliz Milletler Topluluğu ile ilişkileri hakim olmuştur. Dış ilişkileri Birleşik Krallık tarafından yürütülen Birlik, yalnızca diğer ülkelerle idari düzenlemeler ve anlaşmalar yapmak için doğrudan yetki devrine sahip olmuştur (Seeley, 2017). Güney Afrika Birliği, Birinci Dünya Savaşı’na Eylül 1914- Aralık 1914 tarihleri arasında müttefikler tarafında aktif olarak katılmış, Güneybatı Afrika (Namibya)’yı işgal etmek için Almanlara karşı savaşımıştır. Avrupa kıtasında çıkan bir savaşı fırsat olarak gören Güney Afrika, topraklarını genişletmek için bu fırsatı kullanmıştır. 12 Mayıs 1915 tarihinde Güneybatı Afrika’nın başkentini ele geçirmiş ve Almanların Birinci Dünya Savaşı’nı kaybetmesi üzerine Versay Anlaşması’na müteakip Güneybatı Afrika’nın mandatör devleti konumuna gelmiştir (Gün, Namibya’nın Küba, Kuzey Kore ve Libya ile İlişkilerinde Vefa, 2021). Ülke, özellikle Versay Barış Konferansı’na katılıp, barış anlaşmaları imzalayarak uluslararası toplum ile eşit statü elde etme ve egemenliklerinin özerkliğini göstermek istemiş, Milletler Cemiyeti’ne üye olarak bu

isteğini pekiştirmiştir (Seeley, 2017). 17 Aralık 1920 tarihinde Güneybatı Afrika'nın Milletler Cemiyeti tarafından Güney Afrika Birliği'ne dâhil edilmesinden sonra Birlik, Güneybatı Afrika'yı ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. Birlik, Milletler Cemiyeti'nin halefi olarak görülen BM'nin kurulması üzerine, BM Vesayet Konseyi'nin Güney Afrika üzerinde yargılama yetkisini reddederek, Namibya'yı ülkenin beşinci eyaleti yapmak için hem BM'yi hem de Namibyalı liderleri ikna etmeye çalışmıştır. BM'de yapılan oylama sonucunda Namibya'yı ilhak etme girişimi reddedilen Güney Afrika, ayrıca 1949 yılında Güneybatı Afrika yıllık yönetim raporunu BM'ye göndermeyi reddetmiştir. 1966 yılında BMGK tarafından Güney Afrika'nın Namibya üzerindeki yetkisi feshedilerek ülke BM vesayeti altına alınmış ancak, Güney Afrika BM vesayeti altındaki ülkeden askerlerini çekmeyi reddetmiştir. BM girişimleri ve kurulan temas gruplarının çabaları neticesinde Namibya, Güney Afrika'dan bağımsızlığını ilan etmiştir (Gün, Namibya'nın Küba, Kuzey Kore ve Libya ile ilişkilerinde Vefa, 2021).

Güney Afrika'nın 1929 yılına kadar kıta dışındaki tek temsilciliği Londra'da bulunmuş, 1910 yılında Mozambik'te bir dış temsilcilik, 1922 yılında ise Avrupa'da bir ticaret temsilcisi ve 1923 yılında Kenya ile ABD'de birer ticaret temsilcisi bulundurmıştır. Güney Afrika, Milletler Cemiyeti'nde Londra'daki yüksek komiseri tarafından temsil edilmiştir. Daha sonra Güney Afrika, Dünya Sağlık Örgütü, Evrensel Posta Birliği ve Uluslararası Çalışma Örgütü gibi büyük uluslararası işlevsel örgütlerin faaliyetlerine de katılsa da, 1926 yılında gerçekleştirilen İmparatorluk Konferansı'nda kabul edilen Balfour Deklarasyonu ülkelerin Britanya İmparatorluğu içinde özerk topluluklar olduğunu ancak dış ilişkiler alanında, savunma alanında olduğu gibi, sorumluluğun büyük kısmının Majestelerinin Büyük Britanya'daki Hükümeti'ne ait olduğunu ve bir süre daha olmaya devam edeceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla Güney Afrika “zorunlu” bir peşine takılma politikası izlemiştir. 1934 yılında Westminster Statüsü'nün kabulüyle Birlik, resmi olarak herhangi bir şüpheyi yer bırakmayacak şekilde bağımsız statüsüyle egemenliğin uluslararası simgelerine sahip olmuş, İngiliz hükümdarı adına Güney Afrika'nın devlet başkanı olarak yurtdışında diplomatik temsilciler atama ve kendi başına savaş ilan etme yetkisi kazanmıştır. 1920'li yıllardan itibaren diplomatik ağını genişletmeye başlayan Birlik, 1934 yılından itibaren bu hususta hız kazanmıştır. Temsilcilik hususunda sembolik olan 1929 yılında kurulan ilk

tam teşekküllü elçiliklerden biri olarak Afrikanerlerin ana vatanı olması konusunda oldukça sembolik olarak görülen Hollanda olmuştur. Hollanda’da açılan elçiliği 1929 yılında İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri’nde açılan diplomatik misyonlar izlemiş, 1934 yılında ise Portekiz, Belçika, Fransa, Almanya ve İsveç’te misyonların kurulmasıyla Güney Afrika’nın diplomatik ağı genişlemiştir. 1938 yılında Birlik, Kanada’da tam diplomatik temsil hakkı elde etmiş ve Arjantin’de bir başkonsolos atamış, 1943’te Brezilya’da başkonsolosluk açarak çıkarlarını Güney Amerika’ya da genişletmiştir. Güney Afrika’nın Üçüncü Dünya olarak adlandırılan ülkelerde de varlık oluşturması bir başka dikkate değer husustur. 1938’de Fas’a Kuzey ve Batı Afrika’dan sorumlu Güney Afrikalı bir ticaret komiseri, Singapur ve Hindistan’da ticaret temsilcileri ve Filistin ve Çin’de fahri ticaret komiserleri da atanmıştır. Ayrıca Güney Afrika, savaş yıllarında Belçika Kongo’su ve Madagaskar’da da misyonlar açmıştır. Savaş zamanındaki bir başka gelişme de, 1942 yılında Mısır’da bir Güney Afrika konsoloslğunun kurulması olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın bitimine 3 yıl kala Sovyetler Birliği’nin Güney Afrika’da bir başkonsolosluk kurması siyasi açıdan tartışmalı görülmüş, Başbakan Smuts bu hareketi Rusya’nın Almanya’ya karşı savaşa dahil olduğu gerekçesiyle açıklamıştır. Smuts 1945 yılında Moskova’da bir misyon açmayı düşünse de Stalin’in uluslararası niyetlerinden şüphesi ve milliyetçi muhalefetin Sovyetlere karşı şiddetli düşmanlığı bu düşünceye engel olmuş, aynı sebepler SSCB’nin Güney Afrika misyonunun büyükelçilik statüsüne yükselmesini de engellemiştir (Seeley, 2017).

1948 yılında Ulusal Parti’nin iktidara gelmesiyle kurulan ve ülke yönetiminde ırk ayrımını temel alan apartheid rejimi, siyasi gücü beyazların elinde toplamış, bu rejimin benimsenmesi ülkenin özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası toplumdan dışlanmasına neden olmuştur (Seeley, 2017). Ancak Güney Afrika’nın uluslararası toplumdan izole edilmesi bir anda olmamıştır. Ülkenin altın ve kömür gibi madenler açısından zenginliği nedeniyle ekonomik açıdan, doğuya giden bir yol ve komünizm ile mücadele açısından stratejik bir öneme sahip olması, Batılı güçler tarafında her ne kadar apartheid kabul edilemez olsa da ülkenin önemini yadsıyamamalarına neden olmuştur. Mevzubahis sebeplerden ötürü Batı, Güney Afrika ile tüm ilişkilerini kesmemiş, özellikle İngiltere ve ABD, Güney Afrika’ya yönelik yaptırımlara karşı çıkmıştır. Güney Afrika’nın ırk oligarşisi politikaları Hindistan

tarafından Birleşmiş Milletler'in ilk toplantısının gündemine alınmış ancak apartheid in gerçek doğası anlaşılmadığı için çoğu ülke Güney Afrika ile ilişkilerini değiştirmeye gerek olmadığını düşünmüştür. 1952 yılında apartheid ANC Defiance Kampanyası'na tepki olarak daha geniş bir ırk çatışması sorunu halinde tekrar gündeme gelmiş ancak Güney Afrika apartheidin ülkenin içişlerinin bir parçası olduğunu ifade ederek egemenlik haklarını korumuş, rejim üzerine eleştiriler devam etse de iddia kabul edilmiştir (South African History Online, 2001).

1960 yılında yaşanan Sharpville Olayı, dünyadaki görüşü değiştirmiş ve Güney Afrika açıkça eleştirilmeye başlanmıştır. 1 Nisan 1960 tarihinde BMGK'de konu tartışılmış ve durumun dünya barışına ve güvenliğine bir tehdit olduğuna karar verilmiş, Güney Afrika ırk uyumunu sağlamak için önlem alması gerektiği konusunda uyarılmıştır. Güney Afrika buna karşılık ANC (African National Congress) ve PAC'ı (Azanya Pan-Afrikanist Kongresi) yasaklamış, BM ise somut adımlar atma kararı vermiştir. 1961 yılında kendisine yöneltilen eleştiriler neticesinde İngiliz Milletler Topluluğu'ndan ayrılan Güney Afrika'nın, 1974 yılında insan hakları ihlalleri nedeniyle Güney Afrika'nın Birleşmiş Milletler' den çıkarılmasına yönelik bir karar çıkarılmış ancak karar, Fransa, İngiltere ve ABD desteklemediği için kabul edilmemiştir. BM her ne kadar Güney Afrika'ya yaptırım uygulayarak geri adım attırmaya çalışsa da Güney Afrika'nın ana ticaret ortakları, Güvenlik Konseyi'nde zorunlu yaptırımların getirilmesine sürekli olarak karşı oy kullanmıştır. Güney Afrika uluslararası toplumdan gelen baskılara karşın İngiltere, ABD ve Fransa'nın ekonomik nedenler ile kendine yaptırım uygulayamayacağına emin olduğu için uluslararası toplumdan dışlansa da zarar görmemiş, bu ülkeler için ekonomik önemini mevcut rejimini korumak için bir silah olarak kullanmıştır. 1962'de Genel Kurul, Güney Afrika'yı apartheid rejiminden vazgeçmeye ikna etmek amacıyla üye devletlerin diplomatik, ticari ve ulaşım ilişkilerini kesmesini istemiş, 1963'te Güvenlik Konseyi, devletleri Güney Afrika'ya silah satışını durdurmaya çağırılmış ve 1968'de Genel Kurul yine tüm kültürel, eğitimsel ve spor faaliyetlerinin askıya alınmasını talep etmiştir. 1970 ve 1972 yıllarında silah satışını durdurma çağrısını yineleyen BMGK, 1977 yılında silah satış ambargosunu zorunlu hale getirmiştir. 1982 yılı, Genel Kurul tarafından Güney Afrika'ya Karşı Yaptırımlar için Uluslararası Seferberlik Yılı olarak ilan edilmiş ve ertesi yıl yeni bir eylem programı tanıtılmıştır. 1985'te Güvenlik Konseyi, üyelere Güney Afrika'ya karşı daha

geniş kapsamlı ekonomik önlemler alma çağrısında bulunsa da karar taslağı 1988'de Birleşik Krallık ve ABD tarafından veto edilmiştir. 1963 yılında kurulan ABÖ, derhal Güney Afrika ve Portekiz mallarına karşı yaptırım çağrısında bulunmuş, her üyeden bütçelerinin %1'ini ABÖ Kurtuluş Fonu'na bağışlamasını istemiştir. Sürekli destek verenler yalnızca Tanzanya, Zambiya ve Kongo'ydu ve 1969'da Lusaka Manifestosu'nun imzalanmasından sonra bu destek bile belirsiz bir hale gelmiştir. Ancak Manifestoyu imzalayan ülkeler, Güney Afrika askeri hareketinden endişe duydukları ve ekonomik nedenlerden dolayı, kendilerini gerçekten silahlı bir mücadeleye dahil etmek istememiştir. Güney Afrika askeri gücüyle halihazırda komşu ülkelerinin olası bir saldırısını bertaraf etmiştir. ANC ve PAC manifestodan rahatsızlık duysa da Vortser'in dışa dönük politikasında Güney Afrika'nın izolasyonunu azaltmanın bir yolu olarak zaten başvurduğu diyalog ve yumuşama politikasından dolayı Güney Afrika hükümeti, memnuniyetle karşılamıştır. Ancak hükümet Lusaka Manifestosu'nu Manifesto hâlâ başka bir seçenek yoksa Afrika devletlerinin bulabilecekleri herhangi bir yöntemle özgürlük mücadelesini destekleyeceklerini söylediği için reddetmiştir. Güney Afrika'nın Manifesto'yu reddetmesi üzerine ABÖ başka bir deklarasyon yayınlamış, Güney Afrika'nın ancak zorla kurtarılabileceğini ve Afrika devletlerinin Güney Afrika ile diyaloga girmemesi gerektiğini belirtmiş, bu bildiri, Güney Afrika'da ve özellikle Angola ve Mozambik'te bağımsızlık mücadelesinin yoğunlaşmasına yol açmıştır. Askeri gücünden korkulsa da Güney Afrika, ekonomik yollarla kıta ülkelerine yakınlaşmaya çalışmış, bu şekilde izolasyondan kurtulmaya ve kıta ülkelerini etkisi altına almaya çaba göstermiştir (South African History Online, 2001).

Voster, yeni bağımsız olan Afrika devletlerinin kendilerine tepkili olduğunu bilse de ekonomik ve teknik yardıma ihtiyaç duyduklarının farkında olduğundan ilişki geliştirme hususunda öncelikle ekonomik konulara odaklanmıştır. Vorster, dışa dönük politikasının ilk adımı olarak kıtadaki bazı ülkelerin liderleriyle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Daha önce Verwower tarafından ziyaret talebi reddedilen Nijerya lideri Tafawa Balewa ve diplomatik ilişki kurma talebi reddedilen Zambiya lideri Kuanda düşünüldüğünde, Voster'in attığı oldukça dikkat çekici bir adım olarak görülmüştür. Ancak Vorster'in temasları güvensizlikle karakterize edildiği için görüşmelerden bir sonuç elde edilememiştir. Güney Afrika'nın ekonomik yardım politikası yeni kurulan, hayatta kalmak için teknik ve dış yardıma ihtiyaç duyan

özellikle coğrafi olarak ülkeye yakın olan Botsvana, Lesotho ve Svaziland gibi ülkeler üzerinde başarıya ulaşmış, bu ülkeler Güney Afrika ile ilişki geliştirmek durumunda kalmıştır. Güney Afrika'ya mevzubahis ülkelerden pek çok işçi göçü olmakla beraber, Lesotho kredi alarak yün endüstrisini canlandırmış ve Botsvana tarımsal üretimi arttırma konusunda yardım almıştır. Sınırı olmadığı halde Güney Afrika ile ilişki kurup, Vorster'in teklifini kabul eden ilk ülke Malavi olmuştur. Güney Afrika Malavi'ye başkentini taşımak ve demiryolu inşa etmek için krediler vermiş aynı zamanda bir ticaret anlaşması imzalamış ve Malavilileri ülkedeki madenlerde istihdam etmiştir. 1968 yılında Güney Afrika ile Malavi arasında diplomatik ilişkiler de kurulmuştur. Güney Afrika, dışa dönük politikasının bir neticesi olarak tarihsel bağları olan Mozambik'e odaklanmaya devam etmiştir. Ülkenin Mozambik ile ilgilenmesinin en büyük sebebi içerisinde tehdit olarak gördüğü ANC'yi bastırmak olmuştur. Mozambik ile Zambezi nehri üzerinde kurulan Cabora baraj projesinde yakın ilişkiler geliştirilmiş, iki ülke arasında 1984 yılında iki komşuluk anlaşması olan Nkomati Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın içeriği gereği iki ülke de birbirlerinin muhalefetini desteklememe kararı almış, Güney Afrika RENAMO'dan maddi desteğini çekmiş, Mozambik ise ANC ise Mozambik'i Güney Afrika'ya giriş için kullanamaz hale gelmiştir. Ancak Güney Afrika "güçlüler yapma gücüne sahip olduklarını yaparlar" mantığıyla hiçbir zaman anlaşmaya tam olarak uymamış, Mozambik ise "zayıflar kabul etmek zorunda olduklarını kabul eder" mantığıyla, ekonomik şartlar nedeniyle anlaşmaya sadık kalmaya zorlanmıştır (South African History Online, 2011).

Herhangi bir Afrikalı liderle konuşmaya hazır olduğunu açıklayan Vorster'in diyalog teklifi, Güney Afrika'nın diğer ülkeler ile ilişki kurmadan önce Güney Afrikalı siyahlarla diyaloga girmesi gerektiği söylenerek ABÖ tarafından reddedilmiştir. 1971 ve 1972 yıllarında 12 Afrika ülkesinden temsilcilerle görüşüp, çeşitli ülkelerden ziyaret alan ve 1974 ve 1975'te Afrika turuna çıkan Vorster, Fildişi Sahili Başkanı Houphouët-Boigny ve Liberya liderlerini ziyaret etmiştir. Güney Afrika ile ilişki kurmanın ekonomik avantajlarının farkında olan ülkeler aynı zamanda ülkenin askeri gücünün kendisine karşı harekete geçirilmesinden korkmuştur. Güney Afrika da yıllar içinde Madagaskar, Mauritius, Gabon, Fildişi Sahili, Zaire, Liberya, Gana ve Orta Afrika Cumhuriyeti ile ilişkiler geliştirmeyi başarmıştır. Ancak yine de izolasyonu kırmayı başaramayan Güney Afrika, hem kendi içindeki Siyah Bilinç Hareketi hem de diğer

lkelerdeki uluslararası direniş izolasyonların daha da artmasına neden olmuştur (South African History Online, 2011).

1948 ile 1994 yılları arasında ülkenin dış politikası azınlık rejimini meşrulaştırma ve korumaya çalışmakla geçmiş, bu stratejinin dış politika maliyeti, Güney Afrika'nın Afrika kıtasında ve daha geniş uluslararası toplulukta uluslararası bir parya olarak markalaşması olmuştur. Ülkenin dış politikası “izolasyon diplomasisi” olarak adlandırılmış, ülke uluslararası toplumdan dışlanmıştır (Schraeder, 2001).

Artan uluslararası baskı ve ülkede yaşanan dramatik olaylar, Başkan F.W. de Klerk yönetimindeki hükümeti ırkçı politikalarından vazgeçmeye zorlamıştır. Dış baskıları dengeleyemeyen Güney Afrika, ülkenin uluslararası konumunun i uzlaşma olmaksızın geliştirilemeyeceği gerçeğini kabul eden Klerk'in kendi partisinin ideolojisinden kopması sonucunda ülkede apartheid rejiminin yumuşamasını ve siyasi suçluların serbest bırakılmasını sağlamıştır. Hükümet ile ANC arasındaki müteakip müzakereler, 1994'te ilk demokratik seçimlere yol açmıştır (Youla, 2009). Güney Afrika'nın dışlanmışlık statüsü 1994 yılında Nelson Mandela'nın ülkesinin ilk çok ırklı, çok partili demokratik seçimlerinde başkan seçilmesiyle sona ermiştir. Güney Afrika, Afrika kıtasını kasıp kavuran ve genellikle “Afrika Rönesansı” olarak adlandırılan siyasi, askeri ve sosyoekonomik değişikliklerin somutlaşmış hali olarak ortaya çıkmıştır (Schraeder, 2001).

Nelson Mandela, iktidara gelmeden önce “Güney Afrika'nın Geleceğinin Dış Politikası” adlı makalesinde dış politikanın temel prensiplerini belirlemiştir. Bu makaleye göre Güney Afrika'nın dış politikası; insan haklarını merkeze alan, uluslararası hukuka saygılı, insanların sorunlarına adil ve kalıcı çözümler bulmak adına demokrasinin yaygınlaşmasına hizmet eden, barışın tüm ulusların çabalaması gereken bir hedef olduğu ve bunun bozulduğu yerlerde, etkili silah kontrol rejimleri de dahil olmak üzere uluslararası kabul görmüş ve şiddet içermeyen mekanizmalar kullanılması gerektiğine inanan, Afrika kıtasının endişe ve çıkarlarının dış politika tercihlerine yansıtan, karşılıklı bağımlılığın arttığı dünyada artan bölgesel ve uluslararası ekonomik işbirliğine bağlı olmak üzerine temellendirilmiştir. Nelson Mandela iktidara geldiğinde sözü edilen her ilke ANC'nin dış politikasını oluşturmuş, ANC'nin yaklaşımı, Afrika ve Güney Afrika'yı özellikle Güney Afrika aktivizminin ana sahnesi yapma, bölgesel

kalkınmayı teşvik etme ve çok taraflı kurumlara yapıcı bir şekilde katılma arzusuyla şekillenmiştir (Youla, 2009).

Mandela'nın ilk önemli dış politika kararı Çin ile ilgili olmuştur. 27 Kasım 1996 tarihinde, artık Çin Cumhuriyeti'ni tanımayacağını, Çin Halk Cumhuriyeti ile resmi diplomatik ilişkiler geliştireceğini ilan etmesi uluslararası toplumda şaşkınlık uyandırmıştır. Çin Cumhuriyeti ile Güney Afrika arasında 1977'de kurulan diplomatik ilişkiler, her ikisi de uluslararası toplum tarafından parya devlet olarak kabul edilen devletlerin dayanışması şeklinde ilerlemiş, 1971'de Tayvan BM'den atılmış, Güney Afrika ise ırkçı politikaları nedeniyle daha önce aynı kaderi yaşamıştır. Uluslararası toplumdan izole edilmiş iki devletin dayanışması neticesinde Tayvan, Güney Afrika'ya önemli ölçüde yardım sağlamış ve yatırımlar yapmıştır. ANC'ye de mücadelesinde doğrudan katkı sağlayan Tayvan, 1996 yılında kendisini tanıyan 30 devletten biri olan Güney Afrika'nın desteğini ÇHC'nin seçim yapması hususundaki baskıları neticesinde kaybetmiştir. Tayvan'ı tanımaktan vazgeçmenin ahlaka aykırı olduğunu ifade eden Mandela'nın ani bir kararla Tayvan ile ilişkilerinde kaybedecek veya kazanacak bir şey olmadığı düşüncesine evrilmesi, bu politika değişikliğinin özellikle ekonomik çıkar ile ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Ahlaki ilkelerini, pragmatik çıkarlar ile değiştiren Nelson Mandela, tutarsız olduğu gerekçesiyle sıkça eleştirilse de Mandela'nın bu tutumu Machiavelli'nin devletlerin ahlaki görevden muaf olduğu ve yöneticilerin temel sorumluluğunun her zaman menfaatlerini aramak olduğu düşüncesi ile birebir örtüşmektedir. Mandela'nın tutarsız olduğu için eleştirildiği bir diğer konu ise 1998'de tahmin edilen maliyeti 5,2 milyar ABD Doları olan savaş gemileri ve uçakların satın alınması; Suriye ve Endonezya'ya silah satışı programları olmuştur. Güney Afrika ve Botsvana'nın Eylül 1998'de Lesoto'ya askeri müdahalesi, Pretoria'nın barışçıl çatışma çözümü ilkesine de oldukça aykırı görülmüş, ayrıca Güney Afrika'nın Libya ve Küba gibi insan hakları ihlalleri siciline sahip ülkelerle olan bağlar geliştirmesi insan haklarını öne çıkan dış politika vurgusuna taban tabana zıt görülmüştür. Dış politikasını ahlaki temeller üzerine oluşturan Mandela, yukarıda sözü edilen her durumda daha çıkar odaklı bir tutum izlemiştir. Mandela döneminin Savunma Bakanı Joe Modise'in barışın ideal bir durum olduğunu ve gerçek dünyanın ideal durumlardan oluşmadığını Başkan Mandela'nın kendisine göre bir ülkenin egemenliğini ve bütünlüğünü savunmak amacıyla yapılan silah satışlarında yanlış bir şey görmediğini ilan etmesi üzerine

açıklaması Güney Afrika'nın halihazırda çıkarlara dayalı bir politika izleyeceğinin somut örneği olmuştur. Carr tarafından ütopyacı olarak görülen ideallerle iktidara gelen Mandela, dış politikasında realist bir dönüşüm yaşayarak, gerçekleri olduğu gibi kabul ve analiz etmiştir. Mandela'nın tutarlılığını sınayan bir başka olay Nijerya'da vuku bulmuştur. Nijerya'da ortaya çıkan siyasi krizde General İbrahim Babangida, muhalefet adayı Şef Moshood Abiola'nın kazandığına inanılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonuçlarını iptal etmiştir. Bir yıl sonra Abiola, Babangida'nın halefi General Sani Abacha tarafından vatana ihanetten hapse atılmış, Kasım 1995'te ise Sani Abacha, Ken Saro-Wiwa ve diğer sekiz Ogoni azınlık hakları aktivistini idam etmiştir. ANC'nin apartheide karşı mücadelesi sırasında ya da “Afrika Dayanışması” adına çokça destek aldığı Nijerya rejimiyle ittifak yapmak ve dış politika ideallerine uygun davranmak arasında seçim yapmak zorunda kalan Başkan Mandela, Yeni Zelanda'nın Auckland kentinde düzenlenen İngiliz Milletler Topluluğu Hükümet Başkanları Toplantısında ikinci yolu seçerek, öfkesini dile getirmiş ve Nijerya'nın İngiliz Milletler Topluluğu'ndan çıkarılması ve bir petrol ambargosu uygulanması dahil olmak üzere daha sert önlemler alınması çağrısında bulunmuştur (Youla, 2009). Bu noktada göz önünde bulundurulması gereken her iki ülkenin de kıtada bir öncü rolü üstlenmeye çalışmasıdır. Özellikle Babangida döneminde Nijerya'nın kıtada hegemon olma girişimleri, Güney Afrika'nın Nijerya'yı rakip olarak gördüğü şeklinde yorumlanabilir. Zira insan hakları ihlalleri ile gündeme gelen Libya ve Küba ile bağlarını geliştirirken, Nijerya'ya karşı tutum takınması, Güney Afrika'nın Nijerya ile rekabet ettiğinin açık bir göstergesidir. Güney Afrika'nın kıtada hegemon olma isteği Mbeki döneminde daha açık bir şekilde görülmektedir.

Nelson Mandela'dan sonra Thabo Mbeki iktidara gelmiş ve Güney Afrika'nın seçilmiş ikinci demokratik başkanı olmuştur. Mandela döneminin kararsız dış politikasından sonra Mbeki pragmatik olarak nitelendirilebilecek bir dış politika izlemiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen dış politika dönüşümü, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları olan, ırkçı olmayan bir toplum, ülkedeki cinsiyetçiliğin sona ermesi, en savunmasızların ihtiyaçlarına duyarlı, ülkenin kültürel ve dilsel çeşitliliğine saygı duyan bir toplum hedefleri olan ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ve modern, dinamik ve rekabetçi bir ekonomiye dönüştürülmesi bir ideoloji ile temellendirilmiştir. Mbeki, dış politikasında, Afrika'ya öncelik vermiş, Güney-Güney iş birliğini

geliştirmeye, Kuzey-Güney ilişkilerini ve küresel politik-ekonomi mimarisini dönüştürmeye önem vermiştir (Landsberg, 2011). Afrika'nın kıta olarak kendisini dönüştürmeyi başaramadığı takdirde, herkesin kaybedeceğini ifade eden Mbeki döneminde Afrika, Güney Afrika'nın dış politikasında merkez haline gelmiştir. "Afrika Rönesansı" için çağrıda bulunan Mbeki, kıta ülkelerinin pre-kolonyal dönemde Mısır'ın cebir, geometri, kimya gibi disiplinlerde Avrupa'nın önünde olduğunu vurgulayarak bu döneme dönmeleri için ısrarcı olmuştur. Mbeki, Nijerya Cumhurbaşkanı Olusegun Obasanjo, Cezayir Cumhurbaşkanı Abdelaziz Bouteflika, Mozambik Cumhurbaşkanı Joaquim Chissano ve Tanzania Cumhurbaşkanı Jakaya Kikwete gibi dönemin önemli Afrikalı liderleriyle stratejik ortaklıklar geliştirmiştir. Mbeki, o zamanki meslektaşlarıyla birlikte Afrika Kalkınması için Yeni Ortaklık'a (NEPAD) ilham vermiş ve ABÖ'nün Afrika Birliği'ne (AfB) dönüştürülmesinde etkili bir rol oynamıştır. "Afrika Gündemi (The African Agenda)" ile hesap verebilirlik ve sorumlulukla ilgili ikili ilişkiler yoluyla Afrika'yı uluslararası ekonomiye entegre etmeyi amaçlamıştır. Mbeki'nin dış politikasının en göze çarpan başarılarından biri sessiz ve ticari diplomasi olmuştur. Müttefikleriyle birlikte Mbeki, Afrika devletlerinin çoğunu Batı ile diplomatik bir takas yapmaya ikna etmeye çalışmıştır. Afrika kıtasında merkezi bir vurgu elde eden ve Güney Afrika'nın dünya siyasetinde önde gelen Afrika devletlerinde oynadığı stratejik rolün ana hatlarını çizen Mbeki, Binyıl Afrika Rönesansı Ortaklık Programını kurmuştur. Mbeki'nin kıtasal kalkınma ve gelişme söylemleri Güney Afrika'nın kendisini kıtanın hegemonu olarak görmesi ile ilişkilendirilebilir. Adil bir küresel sistem kurma çabası içinde olan Mbeki, AfB ve SADC'i yeniden yapılandırarak; Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, İngiliz Milletler Topluluğu ve Uluslararası Para Fonu'nun büyük uluslararası konferanslarına ev sahipliği yaparak Afrika ve Orta Doğu'da barış ve güvenliği teşvik etmeyi amaçlamıştır (Ngcayisa, 2020). Bu programlara ev sahipliği yapmak Güney Afrika'nın görünürlüğünü arttırmış ve imajını olumlu yönde etkilemiştir. Mbeki aynı zamanda demokrasi ve siyasi yönetimi, sosyoekonomik kalkınmayı, ekonomik yönetişimi ve yönetimi ve kurumsal yönetimi destekleyen Afrika Akran Değerlendirme Mekanizmasının (African Peer Review Mechanism, APRM) mimarı olmuştur. Bu mekanizma cezai önlemlere dayanmamış ve hükümetleri, sivil toplum örgütlerini, ticari kuruluşları, topluluk üyelerini ve aileleri, başarılar ve zorluklar üzerinde ortaklaşa

düşünmeye dahil etmiştir. Kıtanın siyasi elitlerinin çoğu, APRM'yi bağışçı ortaklar için kendilerini çekici kılacak bir araç olarak görürken, bağışçılar mekanizmayı Afrika'nın "iyi adamları" ve "kötü adamları" arasında bir ayrım yapmak için kullanmaya çalışmıştır. Mbeki, ülkesini Afrika'nın en önemli devleti olarak göstermek için Rand diplomasisini kullanarak Güney Afrika'nın NEPAD ve APRM sekreterliklerine ev sahipliği yapmasında kilit rol oynamıştır. Her ne kadar Afrika'nın birlik içinde olması gerektiğini savunsa da Mbeki, Kaddafi'nin Afrika Birleşik Devletleri (USAf) fikrinden uzak durmuş, bunun yerine ortak kurumlar, normlar ve değerler ile kurallara dayalı bir ortak düzen ile yaşayan devletlere dayalı bir mimariyi tercih etmiştir (Landsberg, 2011).

Afrika'ya yönelik dış politikalar dışında Mbeki küresel güney ile ilişki geliştirmeye çalışmıştır. 2005 yılında Asya, Afrika ve Güney Amerika ülkelerini Bandung Konferansı'nda bir araya getiren Mbeki, "Bandung Ruhu'nu" yeniden canlandırmıştır. Mbeki, Bağlantısızlar Hareketi, G-77 +, Çin ve diğerleri de dahil olmak üzere Güney'den kurumların küresel siyasi, güvenlik ve ekonomik mimarinin dönüşümü gibi stratejik konularda ortak tutum benimsemeleri için çok çalışmış, Güney ülkeleri arasında bir ekonomik kalkınma anlayışının savunucusu olmuştur. Kıtada lider bir konum elde etmeyen çalışan Mbeki, küresel güneyde de siyasi gücünü arttırmıştır. Kasım 2002'de Kamboçya'nın Phnom Penh kentinde düzenlenen Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği Zirvesi'nde (Association of Southeast Asian Nations ASEAN) özel konuk olarak Asya ve Afrika arasındaki stratejik bağlar fikrini gündeme getirmiştir. Bu çaba, Mbeki ve Endonezya Devlet Başkanı Susilo Bambang Yudhoyono'nun Nisan 2005'te Jakarta'da düzenlenen Afrika-Asya Zirvesi'ne eş başkanlık etmesiyle Yeni Asya-Afrika Stratejik Ortaklığı (NAASP) ile sonuçlanmıştır (Landsberg, 2011). Afrika'ya liderlik etmek amacıyla kıta ekonomisini canlandırmayı ve kıtasal kalkınma gündemini ve bölgesel kurumları 21. yy'ın toplumsal sorunlarına hitap edecek şekilde revize etmeyi amaçlamış, bu minvalde Milenyum Afrika Programı (MAP)'nı kurmuştur. Küresel Kuzey tarafından takdir edilen bu proje, Güney-Güney işbirliğini teşvik etmeye çalışmış, MAP aracılığıyla Mbeki, Obasanjo ve Bouteflika 2000 yılındaki G8 Zirvesi'ne gelişmekte olan ülkelerin endişelerini temsil etmek için katılmıştır. Güney-Güney işbirliğinin en görünür örneği ise BRICS olarak görülmektedir. Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'dan oluşan örgüt Batı'dan uzaklaşmayı savunan bir ideolojiye sahiptir. Kendisini G7'nin muadili olarak gören BRICS, iç işlerine

müdahale etmeme, demokratikleşme, ulusal egemenlik ve kalkınma kavramlarına odaklanmıştır. Daha sonra Afrika'daki altyapı açığını finanse eden BRICS Yeni Kalkınma Bankası kurulmuştur (Ngcayisa, 2020).

Mbeki döneminde Mandela'nın önem verdiği demokratikleşme ve insan hakları hususlarından uzaklaşmış, bu anlamda Güney Afrika Zimbabwe'de önemli bir dış politika başarısızlığına imza atmıştır. AfB'nin müdahale etmeme ilkesinden uzaklaşıp Zimbabwe'ye müdahale ederek demokrasiyi yeniden tesis etmeye çalışan Mbeki, eski Cumhurbaşkanı Mugabe'yi özgür ve adil seçimler yapmaya teşvik etmiş ancak halihazırda aşırı enflasyon, devlet şiddeti ve parçalanmış sosyal düzene sahip Zimbabwe için bu çabalar nafi kalmıştır. Bu başarısızlığın ardından SADC aracılığıyla bir birlik hükümeti kurmak için girişimlerde bulunan Mbeki'nin Zimbabwe'den ziyade Mugabe'nin refahı ve saygınlığını ile ilgilendiği ortaya çıkmıştır. Batı'nın aksine Zimbabwe'ye yaptırım uygulamayan Mbeki, sessiz diplomasi uygulamıştır. Batılı güçlere karşı anti-empyralist bir dış politika benimseyen Mbeki, apartheid rejimi gibi ulusal çıkarları gözetmiştir (Ngcayisa, 2020). Mbeki döneminde en çok dikkat çeken husus önceki dönemlerin aksine Batılı güçler ile yakın ilişkiler geliştirmemesi olmuştur. Batı'dan çok küresel Güney'e yönelen Mbeki, çoğunlukla Batı'ya ters düşmüş ancak ilişkilerini Güney üzerine kurguladığı için dış politikası da bu yönde şekillenmiştir.

Güney Afrika için Orta Doğu önemli çıkarlar barındıran bir bölge olmuştur. Siyasi olarak özellikle İsrail-Filistin çatışmasına odaklanmıştır. Çatışmaya ve çözümüne verilen önem Mbeki döneminde artmış ve Başkanlık Girişimi statüsüne yükseltilmiştir. Ülkenin bölgeye coğrafi uzaklığına rağmen Güney Afrika için özel bir öneme sahip olmuştur. Öncelikle ülkenin apartheid karşıtı politikasından gelen ayrımcılığa karşı mücadelenin odak noktası olmuş, çatışma giderek Güney Afrika'nın mücadelesine benzer bir söyleme evrilmiştir. Güney Afrika'nın evrensel insan haklarına ulaşma politikasının bir kampanyası haline gelen çatışma, haklarından mahrum bırakılan Filistinlilerin ulusal kimliğin ve kurtuluşun elde edilmesini amaçladığı için Güney Afrika tarafından ilgi görmüştür. Özellikle 1994 yılından sonra uluslararası topluma dahil edilen Güney Afrika, bölge ülkeleriyle resmi diplomatik ilişkiler geliştirmiş ve ekonomik, ticari ilişkiler kurmuştur (Hughes, 2004).

11 Eylül saldırılarından sonra Irak'a müdahalesi neticesinde Güney Afrika çatışma çözümüne yönelik çok taraflı bir yaklaşım benimsemiştir. Bu dönemde Güney Afrika'nın Bağlantısızlar Hareketi ve AfB'nin başkanlıklarını yürütmesi ülkeye bir dış politika sorumluluğu yüklemiş, ülke ABD ile özellikle Irak konusunda politik bir çatışmaya girmiştir. Güney Afrika, ABD Irak'a müdahale etmeden önce iki ülkenin dışişleri bakanları arasında mekik diplomasisi izlemiş ve çatışma arabuluculuğu yapmaya çalışmıştır. Başkanlık döneminde Güney Afrika İsrail-Filistin çatışması konusunda da dış politikasını bu minvalde şekillendirmiştir. Bu tutum İsrail ile ilişkilerini gerginleştirmiş, 2001 yılında Durban'da gerçekleştirilen Irkçılığa Karşı Dünya Konferansı (WCAR) sırasında Güney Afrika'nın çok taraflı bir tutum benimsemesi Güney Afrika'nın uluslararası toplumdaki algılanış biçimini olumsuz etkilemiş, İsrail delegasyonu konferanstan çekilirken ABD düşük seviyeli bir delegasyonla katılım göstermiştir. Dış politika eylemlerini açıklamak zorunda kalan Güney Afrika, örneğin Bağlantısızlar Hareketi başkanlığı sırasında Dışişleri Bakanı Nkosazana Dlamini-Zuma'nın Ramallah'ta Filistin Devlet Başkanı Arafat ile dayanışmasını ifade etmek için uluslararası bir delegasyona önderlik ettiği zaman, her ne kadar görüşme Bağlantısızlar Hareketi'nin himayesi ve yetkisi altında yapılsa da, İsrail tarafından Güney Afrika'nın daha az tarafsız olduğu şeklinde anlaşılmaya neden olmuştur. Güney Afrika, Orta Doğu Barış Sürecinin birbirini izleyen hemen her adımında aktif rol almıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin 242, 338, 1397 ve 1403 sayılı kararlarına verilen kamu desteğine ek olarak, Güney Afrika ABD destekli Mitchell Raporunu ve Tenet Planını onaylamıştır. Ayrıca Mart 2002'deki Suudi destekli Arap Barış Girişimi'ni ve Mayıs 2003'teki Dörtlü (ABD, AB, Rusya, BM) Orta Doğu Yol Haritası'nı memnuniyetle karşılamış, 2004'teki Cenevre Anlaşması'nı Yol Haritası'nın tamamlayıcısı olarak görmüştür. Güney Afrika, işgal altındaki Filistin topraklarında uluslararası bir izleme gücünün konuşlandırılmasından yana olduğunu ve IV. Cenevre Sözleşmesi'nin Yüksek Sözleşmeci Tarafı olarak, sözleşmelerin Filistin topraklarında tam olarak uygulanmasını güçlü bir şekilde savunmuştur (Hughes, 2004). Mbeki'nin anti-emperyalist tutumu ve özellikle Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin savunuculuğunu üstlenmesi, Mbeki'nin girişimlerinin Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin liderliğini üstlendiği imajını çizmiştir.

Mbeki başkanlık döneminin bitmesine yaklaşık 6 ay kala istifa etmiş, görevi 2009 ulusal seçimlerine kadar olan süreçte, başkanlığı Kgalema Motlanthe yürütmüştür. 2009 seçimleri ile göreve Jacob Zuma gelmiştir. Zuma, Afrika bölgesi ve çeşitli alt bölgeleri ile ilişkilerde hegemonyadan daha fazla işbirliği kurarak dış politikasını yeniden şekillendirmiştir. Zuma'nın dış politikası, Afrika ülkeleriyle çok taraflı işbirliği kurmayı amaçlamış, anti-emperyalist ve Batı karşıtı söylemin güçlendirilmesini, küresel yönetim sistemini reforme etmeyi, kurtuluş hareketlerinin müttefikleri arasındaki himayeyi sağlamlaştırmayı ve esasen Afrika kıtasına yardım eli uzatmayı içermiştir. Zuma döneminde Güney Afrika Cumhuriyeti Uluslararası İlişkiler ve İşbirliği Bakanlığı (Department of International Relations and Cooperation, DIRCO) olarak değiştirilmiştir. DIRCO, ANC'nin 2009 seçim bildirgesinde ilan ettiği ulusal hedefleri vurgulayarak, bu hedefleri -insana yakışır iş ve sürdürülebilir geçim kaynakları, toprak reformu ve gıda güvenliği, kırsal kalkınma, eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve suçla mücadele- stratejik hedeflere dönüştürmüştür (Ngcayisa, South African foreign policy since 2009, 2020). Zuma döneminin en büyük diplomatik başarıları arasında Güney Afrika'nın 2011 yılında Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika (BRICS) grubuna katılmasının yanı sıra Güney Afrika'nın Çin ile ilişkisini güçlendirmesi ve DTÖ ve BMGK gibi küresel çok taraflı kurumlarda daha adil temsil ve yönetim çağrısını sürdürmesi görülmüştür (Mpungose, 2018). Ancak Zuma, 2015 yılında Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir'i tutuklayamamasının ardından Güney Afrika'yı Uluslararası Ceza Mahkemesi'nden geri çekmeye çalıştığı için ülke içinde ubuntu ve insan hakları değerleriyle çelişmiştir. Zuma'nın geri çekme girişimi daha sonra anayasaya aykırı olduğu için iptal edilmiş ve meclis onayı olmadığı için geçersiz sayılmıştır. Güney Afrika BRICS'e katıldıktan sonra Güney-Güney iş birliğini güçlendirme politikası kapsamında Çin ile; BRICS aracılığı ile ise Rusya ile ilişkilerini güçlendirmiştir. Geliştirilen ilişkiler Rusya'nın ile Güney Afrika'da büyük ölçekli nükleer santral tedariki ve bu santrallerin geliştirilmesini sağlayan hükümetler arası bir anlaşmaya öncülük etmiştir. Zuma döneminde parti-parti ilişkileri geliştirilerek hem Rusya'da Birleşik Rusya Partisi hem Çin'de Çin Komünist Partisi ile ANC arasında ilişkiler sağlamlaştırılmıştır (Ngcayisa, South African foreign policy since 2009, 2020).

Zuma yönetimi, Yeni Büyüme Yolu aracılığıyla, 2030 Ulusal Kalkınma Planı ile uyumlu ticari ve diplomatik fırsatlardan yararlanmayı amaçlamış, bu bağlamda Güney

Afrika'nın BRIC ile ortaklığı, Afrika kıtasının büyümesine katkıda bulunmuştur. Zuma yönetimi, Kuzey-Güney köprüsü inşa etme amacını ilerletmek ve entegre bir küresel ekonomik düzen kurmak için çok önemli dış ve iç politikalar uygulamıştır. BRICS, eski Çin Devlet Başkanı Hu Jintao'nun Çin'den Güney Afrika'ya daha fazla ithalatı teşvik eden kapsamlı bir stratejik ortaklık imzalamasıyla Çin ve Güney Afrika arasındaki ilişkileri güçlendirmiş, nihayetinde Çin, Güney Afrika'nın birincil ticaret ortağı haline gelmiştir. Güney Afrika'nın anti-empyralist söylemi Zuma yönetiminde de devam etmiş, Afrika'daki Batılı ulusların algısı, kıtanın gelişimine katkıda bulunmak yerine kâr odaklı olarak görülmüştür. Güney-Güney ilişkilerinin güçlendirilmesi, Güney Afrika'nın özellikle siyaset ve ekonomide Batılı meslektaşlarına karşı pazarlık gücünü artırmasına olanak sağlamıştır (Ngcayisa, South African foreign policy since 2009, 2020). Güney Afrika'nın apartheid rejimi sonrası Batı karşıtı tutumu ABD ile ilişkilerine yansımış, Güney Afrika'nın iç pazarları korumak için ABD tavuklarına karşı anti-damping vergileri koymasının ardından ikili ilişkilerde yaşanan gerginlik 2015 yılında, o zamanki ABD Başkanı Barack Obama'nın Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (African Growth and Opportunity Act - AGOA) kapsamında Güney Afrika'nın ABD pazarlarına belirli ihracatlar için gümrüksüz erişimini iptal etmekle tehdit etmesiyle ortaya çıkmış; Güney Afrika, AGOA'nın faydalarından yararlanmak için bir uzlaşmaya varmıştır. ABD ile Güney Afrika ilişkileri olumsuz seyrederken Trump'ın başkanlığına bir yıldan fazla bir süre kala, ABD'nin Güney Afrika büyükelçisi de dahil olmak üzere birçok üst düzey pozisyon boş kalmıştır. Afrika, Donald Trump yönetimi için düşük bir önceliğe sahip olmuştur (Mpungose, 2018). Mbeki döneminde olduğu gibi Zuma döneminde de Güney Afrika Batı'dan uzak durmuş, Batı'nın kıtada post-kolonyal bir anlayışla var olduğu düşüncesi ile Batı'nın alternatifi olarak görülen Çin ve Rusya ile ilişkilerini güçlendirmiştir.

Şubat 2018'de iktidara gelen ve hala iktidarda olan Cyril Ramaphosa, Mandela'nın insan hakları odaklı dış politikasına geri dönmüştür. Ramaphosa döneminde ülkenin dış politikasına dair en dikkat çekici dönüşümlerden biri ülkenin Mbeki ve Zuma gibi önceki liderlerine nazaran daha az Batı karşıtı tavrı olmuştur. Rusya ve Çin'in insan hakları ihlallerine karşı açılan davaları, Ramaphosa'nın daha pragmatik bir politika benimsediğini göstermiştir. Ramaphosa'nın dış politika dönüşümü BMGK'nin on dönüşümlü üyesinden biri olarak iki yıllık bir süre için

seçilmesinden sonra gelmiştir. Şubat 2020'den Şubat 2021'e kadar AfB'nin başkanlığını da yapan Ramaphosa, Pretoria'nın dış politika gündeminin çeşitli temalarını geliştirmek ve küresel sorunlar uyumlu hale getirmek için harekete geçmiştir. Ramaphosa kendisini özellikle kıtadaki barışı koruma misyonlarının işletilmesi ve finanse edilmesiyle ilgili olarak, Afrika ihtilaflarını ele almaya ve BM ile AfB arasındaki koordinasyonu geliştirmeye adanmıştır. Zuma yıllarının Batı karşıtlığını ikiye katlamanın, 100 milyar ABD doları doğrudan yabancı yatırım (DYY) sağlama konusundaki iddialı hedefine ters etki yapacağını düşünen Ramaphosa, Bolivya, Filistin, Suriye, Venezüella üzerindeki derin anlaşmazlıklara ve daha geniş anlamda Trump yönetiminin dış politikasının tarzı ve içeriğine yönelik hoşnutsuzluğuna rağmen, Güney Sudan'daki çatışma konusunda ABD ile yakın çalışmıştır. ABD'nin tutumunu destekleyen ve Suriye iç savaşına ilişkin iki, Somali'ye ilişkin bir karar için Çin ve Rusya'ya karşı oy kullanan Güney Afrika, başlangıçta Çin, Rusya ve ABD'nin karşı çıktığı, çatışma durumlarında kadınlara yönelik cinsel şiddete odaklanan çeşitli kararlar üzerinde Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık ile yakın işbirliği içinde çalışmıştır. Güney Afrika ayrıca hedeflediği gibi barışı koruma operasyonları için BM finansmanı konusunda AfB ile daha yakın koordinasyonu kolaylaştırmış, iki örgüt arasında düzenli yıllık toplantılar düzenlemeyi başarmıştır (South Africa's foreign policy under Ramaphosa, 2021). Ramphosa'nın Zuma ve Mbeki'nin aksine Batı karşıtı bir tutum takınmaması, dış politikasına dair belirlediği çıkarlar neticesinde olmuş, özellikle Batı'dan gelecek DYY'ler için Batı ile de ilişkiler kurma yoluna giderek daha pragmatist bir dış politika benimsemiştir.

3.3.2. Lesotho Krallığı

Dünyada sınırları bir başka ülke tarafından çevrilmiş birkaç ülkeden biri olan Lesotho, 30,355 km²'lik bir alana ve 2,193,970 nüfusa sahiptir. Ülke nüfusunun %99,7'si Sotho halkı oluşturmaktadır (Central Intelligence Agency). 1868 yılında Britanya kolonisi haline gelen ülke, 1966 yılında bağımsızlığa kavuşmuştur. Ülkenin krallığını 1960 yılında tahta çıkan 2. Moshoeshe, bağımsızlıktan sonra da 1990 yılında sürgüne gönderilene kadar sürdürmüştür. Bağımsızlığının ilk yıllarında Güney Afrika'da iktidarda olan apartheid rejimine karşı mücadele eden hareketlere ülke Başbakanı Leabua Jonathan'ın destek vermesi nedeniyle tek komşusuyla gergin ilişkilere sahip olmuştur. Güney Afrika Cumhuriyeti Lesotho'ya askerî ve ekonomik

yaptırımlar uygulamıştır (İNSAMER). Lesotho, Güney Afrika'nın baskılarını dengelemek için uluslararası toplumun yumuşak karnını kullanmayı seçmiş, insan hakları ve demokrasi söylemleri ile çeşitli ilişkiler geliştirerek kendisine yardım sağlamıştır. Jonathan'ın Güney Afrika'nın Transkei ile doğu sınırını kapattığı yönündeki iddiaları, ANC'ye verdiği destek ve demokratik meşruiyeti yeniden kazanmak için büyük ölçüde sembolik çabaları, dış yardımda belirgin bir artışa yol açmıştır. Yabancı bağışçılar, özellikle Güney Afrika'daki Soweto ayaklanmasının ardından, apartheide karşı olduklarını risksiz bir şekilde gösterebilecekleri bir yer olarak Lesotho'yu görmüştür. Güney Afrika'nın Lesotho'ya yönelik baskınlar ve ekonomik eylemler de dahil olmak üzere istikrarsızlaştırma kampanyası, dış yardımlarda bazı telafi edici artışlara rağmen ciddi zararlara yol açmıştır. Jonathan'ın azalan enerjisi, hükümeti içindeki hizipçilik ve büyüyen bir yolsuzluk kültürü, bu sorunlarla etkili bir şekilde başa çıkmayı daha az mümkün kılmış, nihayetinde ordu 1986'da Lesoto'da iktidarı ele geçirmiş ve 1993'e kadar ülkeyi yönetmiştir. Askeri yönetim döneminde Güney Afrika ile ilişkiler gelişmiş ancak bağışlar ciddi oranda düşmüş ve Lesotho'nun hem yatırımlar hem de kişisel tatiller için riskli bir yer olarak görülmesine neden olmuştur. Ekonomik kriz yaşanan ülke 1993 yılında demokrasiye dönmüştür. Ancak 1994'ten 1997'ye kadar çeşitli güvenlik güçleri içindeki bir dizi isyan, grev ve muhalefetin, dış gözlemciler tarafından özgür ve adil kabul edilen 1993 seçim sonuçlarının inatla reddedilmesi, yenilenen sivil yönetimin faydalarını azaltmıştır. 1998'de Botswana ve Güney Afrika, SADC adına hareket ederek, Pakalitha Mosisili'nin seçilmiş Lesotho Demokrasi Kongresi (LCD) hükümetinin otoritesini yeniden sağlamak için Lesotho'ya askeri müdahalede bulunmuştur (Rosenberg, Weisfelder, & Frisbie-Fulton, 2004).

Yaklaşık bir asır boyunca İngiliz kolonisi olan Lesotho, bağımsızlığının ilk yıllarında eski sömürgeci güçten oldukça fazla teknik yardım görmüştür. Batılı ülke olarak Batı Almanya ve ABD'den de bağışlar elde etse de İngilizler ile ilişkileri önem arz etmektedir. İngiltere ülkede hapishanelerin, polis karakollarının ve kanalizasyon sistemlerinin inşası için bağışçı olurken, telekomünikasyon ve eğitim gibi birçok alanda da ülkeye teknik destek sağlamıştır. İngiltere'den sonra ülkenin en büyük bağışçısı Batı Almanya olmuştur. Batı Almanya ülkede hem kırsal kalkınma gibi oldukça standart projeleri finanse etmiş hem de paramiliter kuvvet için eğitim ve ekipman sağlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri, bağımsızlıktan kısa bir süre sonra İngiliz Yüksek

Komisyonuna katılarak Lesoto'da büyükelçilik açan ilk ülke olmuştur. Ancak ABD'nin ülkeye yardımları Washington'daki siyasi iklimdeki değişikliklerle birlikte yıldan yıla büyük ölçüde dalgalanmıştır. ABD'den Lesotho'ya gelen yardım büyük ölçüde kırsal kalkınma, yol yapımı ve eğitim alanlarında yoğunlaşmıştır. Lesotho, ABD tarafından küçük ve önemsiz bir ülke olarak görülmüş, ABD politikasını Güney Afrika odaklı olarak geliştirmiş ve doğası gereği Angola ve Namibya sorunlarına odaklanmıştır. Washington'un Lesotho'ya yönelik politikası temel olarak standart Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) yönergelerine göre mevcut kaynakların sınırları dahilinde yardımcı olmak olmuştur. ABD'nin aksine Lesotho, İrlanda, Hollanda, Danimarka ve İskandinav ülkeleri olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinin ve yardım kuruluşlarının dikkatini çekmeyi başarmıştır. Bu ülkelerin temel motivasyonu Lesotho'nun apartheid karşıtı tutumu olmuştur. Örneğin, İrlanda'nın yardımlarının yoğunlaştığı sayılı ülkelere biri olan Lesotho, İrlanda'nın uzmanlaştığı alanlar doğrultusunda ihtiyaçlarını belirlemiş ve bu alanlarda ülkeden yardım almıştır. Lesotho ayrıca Katolik kilisesi üzerinden Kanada ve Fransa ile de alternatif yardım ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır (Bardill & Cobbe, 2018). Lesotho coğrafi ve tarihsel nedenler ile ilk ilişkilerini Güney Afrika ve Birleşik Krallık ile kursa da Güney Afrika ile yaşanan sorunlar, Lesotho'da ülkeye bağımlılığını azaltma düşüncesini doğurmuştur. Bu düşünce neticesinde diğer Afrika ülkeleri ve özellikle Jonathan'ın anti-komünist düşüncesine ters düşse de ülkenin güvenliği ve bekası için çıkarların akıllıca hesaplanması sonucunda Doğu Bloku ülkeleri ile ilişkiler kurulmuştur. Doğu Bloku ülkeleri ile ilişkiler geliştirmenin kendilerine güvenlik ekipmanı, eğitim kaynağı ve teknik yardım hususunda alternatif olacağını düşünen Jonathan, anti-komünist ideolojisini yumuşatmıştır. Nihayetinde, Çin Halk Cumhuriyeti, Kuzey Kore, Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve diğer bazı Doğu Avrupa ülkelerinin diplomatik olarak tanınmasının ardından Doğu Bloku ile resmi ilişkiler başlamıştır. Dönemin sosyalist rejime sahip ülkesi Mozambik ile ilişkiler geliştiren Lesotho, Bağlantısızlar Hareketi aracılığı ile Küba'ya ziyaret için bir delegasyon göndermiştir. Sovyetler Birliği ile ilişki kuracağını açıklayan Lesotho, Doğu Almanya ve SSCB'ye burslu olarak öğrenciler göndermeye başlamıştır. Yugoslavya'dan da çeşitli yardımlar alan Başkan Jonathan, Uzak Doğu'ya da bir tur gerçekleştirmiş, bu tur sonucunda Çin ve Kuzey Kore ile ilişkiler geliştirilirken Tayvan ile bağlar koparılmıştır. Jonathan'ın kurduğu ilişkiler hem

ülkedeki Katolik muhafazakarlar hem de Güney Afrika tarafından ağır bir şekilde eleştirilse de, Jonathan dış ilişkilerinde pragmatik bir politika izlemeye devam etmiştir. Lesotho, Güney Afrika'ya bağımlılığını azaltmak ve apartheid karşıtı duruşunu güçlendirmek için insan hakları çekinceleri ile güvenlik ekipmanı sağlamakta Batı tereddüt ettiği için en güçlü desteği sunan ve güvenlik ekipmanı sağlamada Doğu Bloku ülkeleri ile ilişkiler geliştirmiştir. İran Şah'ının düşüşünden önce Lesotho'nun ikili ilişki geliştirdiği ülkelere biri olan İran, rejim değişikliğinden sonra bu ilişkileri kaybetmiştir. Şah döneminde Lesotho İran'da büyükelçilik bulundurmuş, İran'dan hem sivil hem de paramiliter anlamda yardımlar almıştır (Bardill & Cobbe, 2018). Hindistan ile 1966'dan beri ilişkileri olan Lesotho, 2005 yılında Yeni Delhi'de bir mukim heyeti açmış, Hindistan ise 2014'te Lesotho'da Fahri Konsolosluk açmıştır. Siyasi düzeyde karşılıklı ziyaretler gerçekleştiren iki ülke, görüşmelerde iş birliği alanlarına odaklanmış, istihdam yaratma, tarımsal kalkınma, turizm gibi alanlara öncelik verilmiştir. Hindistan, insan kaynakları geliştirme konusundaki deneyimini paylaşmayı kabul ettiği altyapının iyileştirilmesi de görüşmelerdeki bir diğer önemli husus olmuştur. Ziyaretin ardından yayınlanan Ortak Deklarasyonda Lesotho, Jammu ve Keşmir'i Hindistan'ın ayrılmaz bir parçası olarak tanımış ve Hindistan ile Pakistan arasındaki farklılıkların ikili diyalog yoluyla çözülmesini desteklemiştir. Ziyaret sırasında her iki taraf da ikili bir Ortak Komisyon kurulması konusunda mutabık kalmış, Ortak Komisyonu kuran anlaşma Mart 2004'te imzalanmıştır. Hindistan-Lesotho Ortak Komisyonu'nun ilk oturumu Mart 2009'da Yeni Delhi'de yapılmıştır. Her iki taraf da ortak çıkarları ilgilendiren ikili, bölgesel ve çok taraflı konularda görüşmelerde bulunmuş, 2001'den beri Maseru'da bir Hint Ordusu Eğitim Ekibinin bulunmasının yanı sıra, üst düzey askeri yetkililer tarafından Lesotho'ya periyodik ziyaretler yapılmıştır (India - Lesotho Relations).

Lesotho'nun Güney Afrika ile ilişkilerindeki gerginlik Güney Afrika'da apartheid rejiminin yıkılmasıyla azalsa da sınır ilişkilerinin yasal ve diplomatik biçimleri nedeniyle tam anlamıyla düzelmemiştir. Her iki ülkede de hükümetlerin değişmesi sonucunda yeni kurulan hükümetler uyumlu ilişkiler geliştirmek ve bunu sürdürmek için çok çabalamıştır. Ancak 1998'de Güney Afrika Ulusal Savunma Kuvvetleri'nin Lesotho'yu işgal etmesi ve Lesotho Savunma Kuvvetleri'ne saldırmasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler yeniden bozulmuştur (Mokoena & Balkaran, 2018).

Lesotho ve Güney Afrika arasındaki kopan ilişkileri güçlendirmek amacıyla Ortak İkili İş birliği Komisyonu (JBCC) kurulmuştur. JBCC anlaşması, 19 Nisan 2001'de Lesotho Başbakanı Pakalitha Mosisili ve dönemin Güney Afrika Devlet Başkanı Thabo Mbeki tarafından Lesotho, Maseru'da imzalanmış, anlaşma neticesinde Bakanlar Kurulu ve Kıdemli Devlet Memurları Konseyi olmak üzere iki kademeli faaliyet alanı hazırlanmıştır. 2010 yılında Lesotho'ya yaptığı devlet ziyareti sırasında, Güney Afrika Devlet Başkanı Jacob Zuma, Lesotho hükümeti ile birlikte Lesotho'yu en az gelişmiş statüsünden gelişmekte olan bir ülkeye getirmek için ülkesi adına taahhütte bulunmuştur. Güney Afrika'da apartheid rejiminin yıkılması ve iki ülke arasındaki sorunların çözülmesiyle Güney Afrika Lesotho tarafından tehdit olarak algılanmaktan çıkmış, iki ülke arasındaki ilişki işbirliğine evrilmiştir. Zuma, 2001 ve 2006 yıllarında JBCC anlaşmasının imzalanmasının iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve sosyal işbirliğini geliştirmeyi amaçladığını belirtmiş; ayrıca, ekonomik büyüme için güçlü bir temel sağlaması beklenen Lesotho Platoları Su Projesi (Lesotho Highlands Water Project)'nin II. fazına geçilmesi, ekonomik büyüme ve kalkınma için güçlü bir temel oluşturması beklenen Sani Top yol inşaatı ve Metolong Projesi gibi projelerle Basotho için istihdamı daha da artırması ve aynı zamanda Lesotho'yu mevcut en az gelişmiş ülkesinden çıkarabilecek yatırımları çekmeyi amaçlamıştır. Majesteleri Kral Letsie III, Güney Afrika'nın Afrika çıkarlarını tam olarak temsil edeceğini düşündüğü için Güney Afrika Devlet Başkanı Zuma'ya BMGK'nın daimi üyesi olma yolundaki sarsılmaz desteğini garanti etmiştir (Mokoena & Balkaran, 2018).

İkili ilişkileri dışında Lesotho çok uluslu örgütlerle de ilişkilerine önem vermiştir. Bu örgütlerden en önemlisi ikisi BM ve Avrupa Topluluğu (AT) olsa da İngiliz Milletler Topluluğu ve Dünya Bankası (DB) da önem arz etmektedir. BM, ülkenin bakış açısını ve konumunu açıklamak için bir forum olarak görülürken, tüm örgütler Lesotho nezdinde teknik yardım ve bağış kaynağı olarak görülmüştür. Tüm bunların yanı sıra, özellikle Güney Afrika'da apartheid rejimi döneminde Lesotho, mevzubahis örgütleri davasını meşrulaştırmak ve yardım toplamak için kullanmıştır. Örneğin; BM misyonları hem 1976 Transkei sınırının kapanmasının hem de 1982 Maseru baskınının etkilerini değerlendirmek için gönderilmiş ve her iki durumda da raporları uluslararası topluma Lesotho'ya daha fazla yardım sağlamaya çağırmıştır.

Lesotho ayrıca AT, İngiliz Milletler Topluluğu ve DB gibi örgütlerden de teknik yardım, mali fırsatlar ve düşük faizli krediler almıştır (Bardill & Cobbe, 2018).

3.4. Orta Afrika

Afrika Birliği'ne göre Burundi, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Gabon ve Sao Tome ve Principe'den oluşan Afrika'nın orta kısmı, yaklaşık 5 buçuk milyon km²'lik bir alana ve 168 milyon nüfusa sahiptir. Bölgede bulunan 9 ülkeden 5'i BM Az Gelişmiş Ülkeler listesinde yer almaktadır.

Bölgede faaliyet yürüten iki örgüt bulunmaktadır. Bu örgütlerden ilki olan Orta Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of Central African States, ECCAS) tüm kaynakları ve enerjisi ile Orta Afrika'yı sürdürülebilir ve dengeli kalkınmayı sağlamak için her vatandaşın özgürce hareket ettiği birleşik bir ekonomik ve politik alana dayalı bir barış, refah ve dayanışma bölgesi haline getirmeyi amaçlamaktadır. Örgüte Orta Afrika'dan Çad, OAC, Burundi, KDC, Kongo, Gabon, Sao Tome ve Principe, Ekvator Ginesi ve Kamerun; Doğu Afrika'dan Ruanda üyedir. Örgüt, 25 Mayıs 2015 tarihinde Encemine'de düzenlenen 16.Olağan oturum sırasında üye devletlerin entegrasyon bakanları ve bir uzmanlık kabinesi desteğiyle kurumsal reform gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Bu reform ile örgütün etkinliğinin ve verimliliğinin iyileştirmesi amaçlanmış ve örgütün uygulanabilir ve güçlü bir Bölgesel Ekonomik Topluluk haline getirilmesi için büyük bir niteliksel sıçrama elde edilmesi amaçlanmıştır (Economic Community of Central African States). ECCAS üye ülkelerin istikrarsızlığı, iç çatışmalar, zayıf altyapı ve finansal limitler gibi nedenler ile potansiyelinin altında bir ilerleme kaydetmiştir (Moussa, 2021). ECCAS bünyesinde dünyanın en kırılgan devletinden 3'ü olan Demokratik Kongo, OAC ve Çad'ı bünyesinde barındırmaktadır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki uzun süreli silahlı çatışmalar ve isyanlar bölgenin istikrarsızlığına katkıda bulunmuştur. Komşu ülkelerden gelen bu güvensizlik, bölgede diğer ülkeleri de etkilemiştir. Örneğin Çad, siyasi istikrarsızlık ve sık sık isyan tehdidi ile boğuşurken yıllardır tüm komşu ülkelerinden gelen güvensizliğin de yayılmasıyla karşı karşıya kalmıştır. Daha yakın zamanlarda Nijeryalı silahlı grup Boko Haram, Gine Körfezi'ndeki korsanlık eylemlerinden halihazırda ciddi şekilde etkilenen bir ülke olan

kuzey Kamerun'u istikrarsızlaştırarak Orta Afrika'da da bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır. ECCAS her ne kadar Orta Afrika Çokuluslu Gücü (FOMAC) ve Orta Afrika Erken Uyarı Sistemi (MARAC) ve Savunma ve Güvenlik Komisyonu (Commission for Defense and Security, CDS) tarafından desteklenen Barış ve Güvenlik Konseyi (Council for Peace and Security in Central Africa, COPAX)'ne sahip olsa da konseye üye devletlerde iç çatışmalara girme yetkisi verilmemiştir. Gabon ve Burundi'deki toplumsal huzursuzluklara sessiz kalan ECCAS, sessizliğini OAC kronik bir hale gelen krizler neticesinde bozmuştur. ECCAS'ın on üye devletinden altısını içeren (Orta Afrika Devletleri'nin Ekonomik ve Parasal Topluluğu (Communauté économique et monétaire de l'Afrique centrale, CEMAC) aracılığıyla OAC'ye müdahalede bulunmuş ve çatışmada arabuluculuğunda başı çekmiştir. Sivillerin korunmasını içeren görevlerini yerine getiremeyen örgüt, AfB'nin örgütün başarısızlığından korkması üzerine çatışma çözümünde AfB'nin oluşturduğu barış gücü MISCA (Afrika Liderliğinde Orta Afrika Cumhuriyeti Uluslararası Destek Misyonu)'ya, buna müteakip olarak da BM misyonu MINUSCA (BM OAC Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu) 'ya önemli birlik katkılarıyla OAC'de faaliyetlerine devam etmiştir. ECCAS, uzun süredir OAC'de yer alırken, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki silahlı çatışmalar örgütün gündeminde üst sıralarda yer almamıştır. KDC'nin aynı zamanda SADC üyesi olmasından dolayı ECCAS gibi çok daha zayıf bir organizasyonun bir barış ve güvenlik aktörü olarak rol oynaması için sınırlı alan kalmıştır (Ingerstad & Lindell, 2015).

Bölgede faaliyet gösteren bir diğer örgüt ise ECCAS üyesi altı ülkenin oluşturduğu (Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo, Gabon ve Ekvator Ginesi), Orta Afrika Devletleri'nin Ekonomik ve Parasal Topluluğu'dur (CEMAC). CEMAC, her biri kendi devleti tarafından atanan altı komisyon üyesinden oluşmaktadır. Kurucu anlaşmasına göre Orta Afrika Ekonomik Birliği (UEAC) ve Orta Afrika Para Birliği (UMAC) olmak üzere iki birimden oluşan CEMAC, Bölgesel Ekonomik Program (REP) ile 2025 yılına kadar CEMAC'ı "güvenlik, dayanışma ve iyi yönetişimin olduğu entegre, yükselen bir ekonomik alan" yapmayı hedeflemektedir (COMMUNAUTE ECONOMIQUE ET MONETAIRE DE L'AFRIQUE CENTRALE).

Kırılganlık seviyesi oldukça yüksek olan devletlere sahip olan bölge, uzun yıllardır süregelen ve bölgeyi istikrarsızlaştıran çatışmalara sahne olmaktadır.

Tablo 3.8. Orta Afrika Devletleri Kırılganlık Seviyeleri (Kaynak: Fragile States Index Annual Report, 2021)

Ülke	Sıra (180 Ülke İçinde)	Tehlike Seviyesi
Çad	7	Yüksek Alarm Seviyesi
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	5	
Orta Afrika Cumhuriyeti	6	
Burundi	16	Alarm Seviyesi
Kamerun	15	
Kongo	26	
Ekvator Ginesi	44	Yüksek Uyarı Seviyesi
Sao Tome ve Principe	83	Yükseltilmiş Uyarı Seviyesi
Gabon	101	Uyarı Seviyesi

1998 yılından beri darbeler ve iç savaş ile meşgul olan Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika’da stratejik bir konumda bulunmakta ve madenler ile tarım açısından oldukça zengin olan ülke çatışmalar yüzünden zenginliğinin büyük bir kısmını askeri harcamalara yatırmış, bundan dolayı ülkenin refah seviyesi düşmüştür (Acar, 2015). Başarısız ülke olarak adlandırılan KDC, kıta içi ve dışı aktörlerin müdahil olduğu iç savaş nedeniyle istikrarını sağlayamazken, çatışmalara neyin neden olduğu hakkında çeşitli faktörler sürülmüştür. Bunlardan ilki tamamen KDC’nin başarısız bir ülke olması ve devlet mekanizmasının zayıflığıdır. Bir diğer sebep ise KDC’nin sahip olduğu kaynaklar ve ülkenin stratejik konumu olarak ifade edilmektedir. Sömürgeci güçlerin ülkeden çekildikten sonra dahi buradaki çıkarlarından vazgeçmek istememesi ülkede istikrarın bozulmasına neden olmuştur. Batılı güçlerin çıkarları doğrultusunda izlediği farklı politikalar ülkenin istikrara kavuşturulmasının önünde engel teşkil etmiştir. Başkan Mobutu döneminde ülkede oluşturulan bir elit grubu ülkede yolsuzluğu arttırmış, bu da ülkede istikrarı etkileyen bir başka neden olmuştur. Batılı şirketler ülkenin doğal kaynaklarını kullanmak için devlet ile değil bu elit grubuyla ilişkiler geliştirmiş, doğasıyla devlet kontrolü olmayan yerlerde isyancı gruplar ve terör grupları ortaya çıkmış, ülke dış müdahaleye açık hale gelmiştir. Devletin müdahaleye açık hale gelmesi ile ilintili olarak ülkenin istikrarsızlığının bir diğer nedeni Ruanda’nın ülkedeki faaliyetleri olarak görülmektedir. Ruanda’nın ulusal güvenliğini bahane ederek bölgede gerçekleştirdiği faaliyetlerin iç çatışmaları tetiklediği düşünülmektedir. Ruanda Soykırımı’ndan sonra bugünkü adı ile KDC’ye iltica eden ve Ruanda’nın desteğiyle ülkede başlayan Kabila isyanı KDC’deki karışıklıkların başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Sençerman, 2016). Ruanda’nın ülkeye müdahaleleri ve KDC’nin

Ruanda'nın 2012 yılından beri ülkede faaliyet gösteren M23 isyancılarını desteklediğini iddia etmesi iki ülke arasında gerginliklere neden olmaya devam etmiştir. M23 KDC'nin Ruanda, Uganda ve Burundi ile sınırının bulunduğu doğu kesiminde faaliyet göstermekte ve altın ve kobalt gibi madenlerin kontrolünü sağlamaya çalışmaktadır. Çoğunluğu Tutsilerden oluşan M23, 13 Haziran 2022 tarihinde KDC'nin sınır kasabalarından biri olan Bunagana'yı ele geçirmiş, KDC askerleri Uganda'ya sığınmıştır. BM verilerine göre çatışmalar neticesinde 140 bin kişi yerinden olmuştur (TRT Haber, 2022). Ruanda, KDC'yi 10 Haziran 2022 tarihinde sınırlarına roket atmakla suçlamış, misilleme saldırısı uyarısında bulunmuştur (Merhaba Afrika, 2022). Hem KDC'de süregelen çatışmalar hem de Ruanda'nın müdahaleleri bölgeyi istikrarsızlaştırmaktadır.

Bölgede uzun yıllardır çatışma halinde olan bir diğer ülke Orta Afrika Cumhuriyeti'dir. Bağımsızlığından itibaren çatışma ve istikrar sorunları ile uğraşan OAC, silahlı milis grubu Seleka'nın ülkenin güvenlik altyapısını sarması ile ülkede başlayan etnik temelli çatışmalar, Seleka'nın Müslüman çoğunluğa sahip olması ve karşı direniş olarak kurulan Anti Balaka'nın Hristiyan çoğunlukta bir milis grubu olması şiddeti dini motifli bir hale getirmiştir. 2013'te çatışmanın yeniden patlak vermesinden bu yana, çoğu komşu Kamerun ve KDC'ye kaçan binlerce insan ölmüş ve yaklaşık 575.000 insan yerinden edilmiştir. Çatışma aynı zamanda ekonomiye de zarar vererek özel sektörü felce uğratmış ve ülke nüfusunun yaklaşık %75'ini yoksulluk içinde bırakmıştır. Uluslararası girişimler ve Haziran 2017'de hükümet ile on dört ana silahlı grubun on üçü arasında imzalanan barış anlaşmasının ülkenin istikrara kavuşması açısından pek bir etkisi olmamıştır. Eski Seleka ve Anti Balaka milisleri yüzlerce diğer yerel grupla birlikte açık bir şekilde faaliyet göstermeye devam etmekte ülkenin üçte ikisini kontrol etmektedir (Center for Preventive Action, 2022).

Çad, geniş yüzölçümü ile bölgede istikrarın temel taşı olarak görülürken, Kaddafi'nin devrilmesinden itibaren Libya'yı üs olarak kullanan isyancı gruplara ev sahipliği yapmaktadır. Bu grupların liderlerinin kökenleri 2000'lerde Déby rejimine karşı önceki isyanlara kadar uzanmaktadır (Eizenga, 2021). Gruplardan biri olan Çad Değişim ve Uyum Cephesi (FACT), Çad'ın kuzey ve doğu sınırlarında faaliyet gösteren Demokrasi ve Kalkınma için Güçler Birliği (UFDD) bir bileşenidir. Déby rejimini yıkmayı amaçlayan grup, daha demokratik ve adil bir rejim kurmayı hedeflemektedir.

Déby'nin Kongo'ya resmi ziyaret gerçekleştirdiği 16 Nisan 2021 tarihinde Çad'a giren FACT, Çad ordusu tarafından ciddi bir karşılık görmemiş, 17 Nisan'da Çad'ın Kuzey'inde yaşanan çatışmada, FACT üstün gelmiştir. Déby, resmi ziyaretten dönüşü ile birlikte çatışma bölgesine incelemelerde bulunmaya gitmiş ve 19 Nisan'da Çad'ın batısında yaşanan çatışmada orduyu bizzat yönetmiştir. Bu çatışmada yaralanan Idris Déby Itno hayatını kaybetmiştir (Moussa, Afrika Araştırmacıları Derneği, 2021). Déby'nin vefatıyla iktidara askeri cunta gelmiş; cunta, Idris Déby'nin oğlu Mahamat Idriss Déby'yi geçici devlet başkanı olarak atamıştır. Geçiş Başkanı olarak anılan Mahamat Déby, siyasi ve silahlı muhalefetle kapsamlı bir Ulusal Diyalog' un sonunda 18 aylık bir geçişin ardından "özgür ve demokratik seçimler" sözü vermiştir (Kodmadjingar, 2022). Yoğunlaşan güvensizlik tehdidine ek olarak, cunta giderek daha fazla harekete geçen bir siyasi muhalefet ve sivil toplumla karşı karşıya kalmış, Encemine sokaklarında ve ülkedeki diğer kentsel merkezlerde cuntanın yasadışı olarak iktidarı ele geçirmesine karşı protestolar patlak vermiştir. Askeri rejim göstericilere karşı gerçek mermi kullanmış bu da ülkedeki muhalefetin darbeyi kınamasını güçlendirmiştir (Eizenga, 2021). AfB ve Fransa'nın başını çektiği uluslararası toplum, geçiş sürecinin 18 ayı geçmemesini talep etmiş ancak, Haziran sonunda Mahamat Déby, uzatmayı reddetmeyeceğini ima etmiştir. Fransa'nın Mahamat Déby rejimini desteklemesi Çad halkında tepkilere neden olmuş, Fransa'nın başlarına diktatörlükler kurduğunu söyleyen halk ayaklanmıştır. Wakit Tama koalisyonunun başlattığı bu isyana zamanla daha fazla Çadlı dahil olmuş, gösterilerde Fransa bayrağı yakılmış, Fransa'nın temsilcisi olarak görülen Total servis istasyonunu tahrip ederek pompaları parçalanmış ve sergilenen bazı ürünleri ellerinden alınmıştır (Kodmadjingar, 2022).

Afrika kıtasında da öne çıkan bir husus olsa da özellikle Orta Afrika'da dikkat çeken bir başka husus "koltuğa yapışma sendromu (sit-tight-in-power-syndrome)" olmuştur. Çad'da yakın zamanda gerçekleşen olaylarda da görüldüğü üzere Afrika liderlerinin koltuklarını bırakmak istememeleri istikrarı bozan bir unsur olarak görülebilir. Orta Afrika'daki dokuz ülkeden altısı uzun süren iktidarlara ve liderlerin koltuğunu bırakmamak için başvurduğu çeşitli yollara sahne olmuştur. Ekvator Ginesi'nden Teodoro Obiang Nguema Mbasogo 1979'dan beri, Kamerun'dan Paul Biya 1982'den beri, Kongo-Brazaville'de Denis Sassou Nguesso 1997'den beri hala iktidarda olmakla beraber; Çad'da Idris Déby Itno 1990 yılından 2021 yılındaki vefatına

kadar, Burundi’de Pierre Nkurunziza 3 dönem üst üste devlet başkanlığı yapmış, KDC’de ise Joseph Kabila, Başkan Laurent Désiré Kabila’nın öldürülmesinden on gün sonra 2001 yılında göreve başlayıp Aralık 2017’de anayasal iki dönem sınırının sonuna ulaştıktan sonra görevi bırakmayı reddetmiştir. Uzun solu iktidarların getirdiği güç zehirlenmesi, yolsuzluk ve neticesinde ortaya çıkan yoksulluk, etnik hegemonluk, kamuoyu ve siyasal uyarı sinyallerini yok sayma, dalkavukluk, nepotizm ve sıradanlık, anayasal hükümlerin askıya alınması gibi pek çok istikrarsızlık nedenini ortaya çıkartmaktadır (Temitope Francis, Nwannennaya, Ochei, & Ayo-Adeyekun, 2018).

Bölge istikrarsızlık, iç savaşlar ve devlet başarısızlıkları ile anılsa da özellikle bu üçünü de taşıyan KDC ön plana çıkmaktadır. KDC, 57 elçilik, 25 konsolosluk ve 3 uluslararası temsilcilik ile Orta Afrika’da en çok temsil edilen ülke konumundayken (Embassy Pages), askeri güç sıralamasında 76. (Global Fire Power, 2022), GSYİH sıralamasında 93. Sırada yer almaktadır (Worldometer). Orta Afrika’nın en zayıf ülkesi ise bir ada ülkesi olan Sao Tome ve Principe’dir. Sao Tome 8 elçilik, 20 konsolosluk ve 2 uluslararası temsilcilik ile bölgede en az temsil edilen ülke iken (Embassy Pages), askeri güç sıralamasında yer almamış (Global Fire Power, 2022), GSYİH sıralamasında ise Afrika kıtasında sonuncu, dünyada 165. Sırada yer almıştır (Worldometer). Mevzubahis verilerden dolayı KDC ve Sao Tome ve Principe Orta Afrika için seçilen vakalardır. Diğer Orta Afrika ülkelerinin ilgili verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.9. Orta Afrika Devletleri Diplomatik Misyonlar, Askeri Güç ve GSYİH Sıralamaları

(Kaynak: Embassy Pages; Global Fire Power, 2022 Military Strength Ranking; Worldometer, GDP by Country)

Ülke	Elçilik	Konsolosluk	Uluslararası Temsilcilik/Temsil Ofisi	Askeri Güç	GSYİH
Burundi	26	17	2	-	158
Çad	29	28	2	87	137
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	57	24	3	76	93
Ekvator Ginesi	38	15	2	-	129
Gabon	35	28	2	131	119
Kamerun	35	29	2	105	97
Kongo	35	26	2	117	140
Orta Afrika Cumhuriyeti	18	24	2	134	165
Sao Tome ve Principe	8	20	2	-	185

3.4.1. Kongo Demokratik Cumhuriyeti

Günümüzde Kongo Demokratik Cumhuriyeti (KDC) olarak bilinen Kongo, 1885 yılında Kongo Özgür Devleti (Congo Free State) olarak Belçika Kralı II. Leopold'un özel mülkü olmuştur. 30 Haziran 1960 tarihinde Belçika'dan bağımsızlığını kazanıp Kongo Cumhuriyeti adıyla kurulan devlet, Luluabourg anayasasının ilanıyla 1 Ağustos 1964 yılında Kongo Demokratik Cumhuriyeti adını almıştır. Mobutu Sese Seko döneminde ismi Zaire olarak tekrar değiştirilen ülke, 29 Mayıs 1997 tarihinde Laurent Kabila döneminde tekrar Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ne dönüşmüş ve günümüze kadar bu şekilde gelmiştir. Afrika'nın kalbi olarak adlandırılan KDC, coğrafi olarak kıtanın ortasında yer alır ve 2,344,895 km²'lik bir alanla Cezayir'den sonra kıtanın en büyük yüzölçümüne sahiptir (Kisangani, 2016, s. 1). 108,407,721 nüfusa sahip olan KDC, 200'den fazla etnik gruba ev sahipliği yapmaktadır. Kobalt, bakır, petrol, endüstriyel ve değerli elmaslar, altın, gümüş, çinko, manganez, kalay, uranyum, kömür, hidroelektrik, kereste pek çok doğal kaynağa sahip olan Kinşasa (Central Intelligence Agency), bağımsızlığından beri bir mücadele alanı olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde bağımsız olan Kongo, yukarıda bahsedilen yeraltı ve yer üstü zenginliklerinden dolayı dönemin iki süper gücünün de dikkatini çekmiştir.

Ülkenin ilk lideri Patrice Lumumba iktidara geldikten sonra kolonyal dönemden kalmış olan askeri birlikler beyaz subaylara karşı ayaklanmıştır. Bu kargaşa üzerine Belçika ülkeye asker göndermiş ve ülkenin en zengin eyaleti Katanga'nın ayrılıkçılığını desteklemiştir. Lumumba ABD'den yardım talep etmiş ancak ABD Kongo'nun Sovyet askeri yardım taleplerini bertaraf edeceğini umduğu bir BM barışı koruma misyonuna destek vermiştir. BM'nin başarısızlığı üzerine Lumumba Sovyetlerden yardım talebinde bulunmuş ve Sovyet Rusya yardım talebine birliklerini Katanga'ya uçurmak için nakliye uçakları göndererek yanıt vermiştir. Bu olay üzerine ABD yönetimi CIA'ı ülkeye yollamış ve nihayetinde Washington Sovyetler Birliği ve Çin ile doğrudan bir askeri çatışmadan kaçınması ve komünistlerin önemli bir Afrika ülkesi üzerinde nüfuz kazanma girişimlerini engelleme amacına ulaşmıştır. ABD, Eylül 1960'ta Kongo ordusunun Batı yanlısı lideri Joseph Mobutu ile bir güç mücadelesini kaybeden Lumumba'nın düşüşünde CIA'in payı olduğunu kabul etmiştir (Weissman, 2014). Ülkedeki karışıklık sırasında Kasavubu ve Lumumba arasındaki siyasi soğukluk sırasında, silahlı kuvvetler Genelkurmay Başkanı Joseph-Désiré Mobutu'nun hükümeti etkisizleştirmesi üzerine görevinden alınan Lumumba Stanleyville'deki destekçilerine katılmaya çalışırken yakalanmıştır. Lumumba ve iki meslektaşı, ayrılıkçı Elisabethville'e vardktan kısa bir süre sonra Kongo Ulusal Ordusu gözetiminde öldürülmüştür (Kisangani, 2016).

Mobutu rejiminin ilk dış politikası meşruiyet ve güvenilirlik kazanmak olmuştur. Lumumba'nın sahip olduğu karizmayı sahiplenerek imajını hem ülke içinde hem de ülke dışında iyileştirmeye odaklanan Mobutu, çeşitli millileştirme politikaları izlemiştir. Kongo'nun 1967 yılındaki ABÖ Zirvesi'ne ev sahipliği yapma teklifinin kabul edilmesi Mobutu'nun imajının şekillendirilmesinin ilk adımı olmuştur. Mobutu bölgesel liderlik üstlenmek için Zaire'yi Orta Afrika Cumhuriyeti ve Çad ile ilişkilendirdiği Orta Afrika Devletleri Birliği'ni tasarlamıştır. Ancak girişim Fransa'nın pek sıcak bakmaması üzerine Başkan Bokassa'yı öngörülen birlikten çekilmeye ikna etmesiyle gerçekleştirilememiştir. 1970'lerin başında Zaire'nin dış politikası ekseriyetle başkanlık ziyaretlerinden ve Zaire hükümdarının yaşlı bir devlet adamı imajını yansıtmayı amaçlayan girişimlerden oluşmuştur. Batı yanlısı oluşu nedeniyle Batı'nın peşine takılma politikası izleyen Mobutu, Batı ilişki kurmadıkça Doğu Bloku ülkelerinden özellikle uzak durmuş, Afrika kıtasında da etkin bir rol oynamaya

çabalamıştır. 1971'de Mobutu, Idi Admin ve Julius Nyerere'yi uzlaştırmak ve Nijerya ile Biafra'yı tanıyan Gabon, Fildişi Sahili, Tanzania ve Zambiya arasındaki devam eden anlaşmazlığa arabuluculuk yapmak gönüllü olmuş ancak her iki teklif de reddedilmiştir. Mobutu, İsrail'in Sina'yı işgaline müzakere yoluyla bir son vermekle görevlendirilen AfB'nin bilge adamlarından oluşan ekibe dahil edilmiş, Burundi ve Tanzania arasındaki sınır anlaşmazlığının çözümünde önemli bir rol oynamıştır. Anti-komünist ideolojisi nedeniyle iktidara gelir gelmez Sovyetlerle ilişkileri koparsa da Bağlantısızlar Hareketi'nin bir üyesi olarak görülmek isteyen Mobutu çeşitli sembolik ziyaretler de gerçekleştirmiştir. Örneğin, Nixon'ın Çin'e açılımının ardından Pekin ile diplomatik ilişkiler kurmuş, 1973'te Zaire dışında 150 gün geçirmiş; Çin, Hindistan ve 14 Afrika ülkesi de dahil olmak üzere en az 26 ülkeyi ziyaret ederek görünürliğini artırmıştır. Mobutu, Cezayir'deki Afro-Asya zirvesine katıldıktan sonra, BM Genel Kurulu önünde Zaire'nin İsrail ile diplomatik ilişkileri kopardığını duyurarak hem politika belirleyici olarak öncü konumda yer almış hem de Kasım 1973'teki Arap zirvesine davet edilen tek siyah Afrikalı lider olmuştur (Bustin, 1987). Mobutu döneminde Kongo'nun dış politikası Batılı devletlere yönelmiştir.

1965'te Mobutu, CIA'in yardımıyla bir darbeye iktidarı ele geçirmiştir (Collins, 1997). Kendi siyasi partisi Halkçı Devrim Hareketi'ni (Mouvement populaire de la révolution, MPR) kuran Mobutu, ülkedeki tüm yetkileri ele geçirmiş, ülkede siyasi faaliyetler yasaklanmış, başbakanın rolü cumhurbaşkanının rolüyle birleştirilmiştir. Oldukça otoriter bir tutum sergileyen Mobutu, tüm vatandaşların doğumda otomatik olarak MPR üyesi olduklarını beyan edecek kadar ileri gitmiştir. 1970 yılının sonunda, siyasi faaliyet yasağı sona erdiğinde, Mobutu, devleti fiilen partisinin bir organına dönüştüren bir değişiklik yapmıştır (McCormick, 1994). Batı desteğiyle iktidara gelen Mobutu, kendisinden beklenildiği gibi Batı, özellikle de ABD yanlısı bir dış politika benimsemiştir (Office of the Historian, 1967). Mobutu'nun 30 yıllık iktidarı boyunca ülkenin en büyük müttefiki ABD olmuş, Mobutu'nun insan hakları ihlalleri ve yolsuzluk dahi ABD'nin kendisine yardımlarını durdurmamıştır. Washington ülkenin cephaneliğinin inşasına yardımcı olmuş, Mobutu'ya nakliye uçağı filosu, kamyon, devriye botu, iletişim ekipmanı vb. teçhizatlar tedarik etmiş, ülkenin askerlerini eğitmiştir. Mobutu iktidarı kaybettiğinde ABD'nin ülkeye yaptığı yardımın toplam maliyeti 300 milyon dolardan fazla hesaplanmıştır. ABD bölgenin güvenliği ve

istikrarından ziyade kendi çıkarlarına odaklansa da, ülkenin yardımları Mobutu'nun iktidarını sağlamlaştırmasına büyük katkı sunmuştur. Soğuk Savaş sona erdikten sonra da Mobutu 'ya askeri destek sağlamaya devam eden ABD, 1991'de Mobutu hükümetine 4,5 milyon dolardan fazla askeri donanım sağlamıştır. Ancak aynı yıl ABD Kongresi yardımları askıya almıştır. Yardımların askıya alınma sebebi insan hakları ihlalleri değil, silah alımları için sağlanan kredilerin temerrüde düşmesi olmuştur (Hartung & Moix, 2000). Batı'nın, özellikle de ABD'nin desteğiyle iktidara gelen Mobutu, iktidarda kalabilmesinin yolunun ABD'den geçtiğini fark etmiş, dolayısıyla ABD ile ilişkilerine önem vermiştir. ABD'nin ülkeden çıkarları olduğu sürece kendisini iktidarda tutacağını farkında olan lider, halkından çok ABD'nin çıkarlarına hizmet etmiş ve kendini zenginleştirmeye yönelmiştir.

Mobutu döneminde eski kolonyal güç olan Belçika ile ilişkiler başlangıçta iyi olmuştur. Ülke bağımsız olduktan sonra teknik yardım sağlayan Belçika, Mobutu döneminde de bu yardımlara devam etmiştir. Ancak Katanga jandarmalarının isyanı, Yukarı Katanga Maden Birliği'nin (UMHK) millileştirilmesi ve havacılık sorunlarının Belçika-Kongo iş birliği üzerine olumsuz etkileri olmuştur. Kongo, Şubat 1965'te Moïse Tshombe tarafından imzalanan Belçika-Kongo ihtilaflarına ilişkin anlaşmaları sorgulamaya başlayınca, Sabena ile Air-Congo arasında ciddi zorluklar ortaya çıkmış, Léopoldville'deki yetkililer, Brüksel tarafından kabul edilemez görülen tek taraflı kararlar almıştır. Haziran 1967'de Kongo Ulusal Ordusu'ndan paralı askerlerin isyanı, Belçika ile Kongo arasında aşırı bir gerilim yaratmış, Kisangani'deki karışıklıkların Belçikalıların güvenliği üzerinde ciddi yansımaları olmuştur. Belçikalılar tarafından Kongo'nun teknik iş birliğini sürdürmek isteyip istemediğinin sorgulanmasına neden olan bu olaylar neticesinde Kongo'dan da yanıt alamayınca Hava Kuvvetleri alanındaki teknik yardımını sona erdirmeye, askeri teknik yardımı eğitim görevlerine indirmeye ve yargı alanındaki programı sona erdirmeye karar vermiştir. 11 Ağustos'ta Kongo radyosu Belçika karşıtı kampanyasını yeniden başlatmış, 14 Ağustos 1967'de Belçika Büyükelçiliği işgal edilmiş ve aranmıştır. Belçika'nın ikili ilişkileri gözden geçirmeye başlaması üzerine Mobutu, teknik yardımın bir şantaj silahı haline gelmemesi gerektiğini ifade etmiştir (Brassinne, 1985).

Belçika' ile inişli çıkışlı ilişkileri olan Mobutu'nun ilişkileri kopacak noktaya kadar götürebilmesi, yukarıda bahsedildiği gibi iktidarı elinde tutmak için ihtiyaç

duyduğu ilişkinin ABD ile olduğunu düşünmesi olmuştur. Belçika vatandaşlarının güvenliğine ilişkin Kongo hükümeti tarafından verilen güvenceler üzerine ilişkiler normalleşmeye başlamıştır. Mobutu, Mayıs 1968'de, yabancı teknik yardımın gerekli olduğunu ve bu konuda Belçika'nın tercih edildiğini ilan etmesi üzerine ilişkiler hızla normalleşmiş, iki ülke arasında karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiştir. İlişkilerin düzelmesinin ardından Belçika hükümeti Kongo'ya teknik yardım, burs ve personel desteği sağlamaya devam etmiştir. 1970'li yıllarda Mobutu hükümetinin "Zaireleştirme" politikası neticesinde ikili ilişkilerde soğuma yaşanmış, kamulaştırma politikalarından en çok Belçika vatandaşları zarar görmüştür. 1975 yılında Mobutu'ya karşı gerçekleştirilen darbe girişiminden ilk kez Belçika'nın değil ABD'nin sorumlu tutulması ve bakanlık düzeyinde görüşmeler ile ilişkiler tekrar gevşemiş, Başkan Mobutu Belçika'dan uluslararası kuruluşlarda ve dost devletlerle ilişkiler katalizör olmasını istemiştir.(Brassinne, 1985). Darbe girişiminden ABD'nin sorumlu tutulması üzerine iktidarı elinde tutabilmek için sadece ABD'ye güvenemeyeceğini anlayan Mobutu, eski kolonyal güç olan Belçika'nın desteğini kazanmak istemiştir. Mobutu'nun Zaireleştirme politikasına rağmen Belçika ülkeye askeri ve ekonomik iş birliği sağlamaya devam etmiştir. Kongo'da çıkan iki Katanga Savaşı sırasında Mobutu Belçika'nın desteğine iktidarını korumak için özellikle ihtiyaç duymuş ve bu desteği görmüştür. Angola'dan gelen Kongo Ulusal Kurtuluş Cephesi(Front de libération nationale du Congo, FLNC) silahlı kuvvetleri Katanga eyaletini işgal etmiş, bu işgal Mobutu'nun gücünü sarsmıştır. İşgal sırasında Belçika Zaire ordusuna lojistik destek sağlamış ve Belçika ordusu Mobutu'nun ordusunu desteklemiştir. Olaydan bir yıl sonra FLNC başka bir saldırı başlatmış ve Katanga'da belirli şehirleri işgal etmiştir. Batı müdahalesine meşruiyet kazandırmak için Beyazlar katledilmiş, olaya Fransa ordusu ve Belçika paraşütçüleri müdahale ederek Mobutu rejimini kurtarmıştır. Mobutu, anti-komünist tutumu sayesinde Batılı güçlerin desteğiyle iktidarını korurken, Batılı güçler ise bölgedeki çıkarlarını korumuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın bitişiyle Mobutu Belçika için giderek önemini yitirmiş, Zaire'de ikamet eden Belçikalıların sayısındaki ciddi düşüş Belçika'nın ülkedeki ekonomik ve ticari çıkarlarında hızlı bir düşüşe neden olunca Belçika bölgeden uzaklaşmaya başlamış, 1998 yılında iç savaş patlak verene kadar her türlü müdahaleyi durdurmuştur (Rosoux, 2014).

Mobutu döneminin en sıra dışı ilişkilerinden biri İsrail ile kurulmuştur. 1973 Savaşı'ndan sonra dördü hariç tüm AfB ülkeleri İsrail ile ilişkilerini kesmiş, sadece Liberya ve Zaire İsrail ile ilişkilerini tesis etmiştir. Mobutu'nun Amerika Birleşik Devletleri'nden ve doğrudan İsrail'den aldığı askeri yardım önemsiz olmasa da, Mobutu bu ekipmanı tedarikçilerinin istediği gibi kullanmış, bir kısmı İsrailliler tarafından eğitilmiş 2000 Zaire askeri Hissein Habre'nin Çad birliklerini eğitmiştir. 1983 yılının Ağustos ayında Çad iç savaşı zirve noktasına ulaşmış, Zaire birlikleri Çad'ın başkenti Encemine'ye gönderilmiştir. Gönderilen birliklere ABD silah sağlarken İsrail danışmanlık yapmıştır. Ocak 1984'te Mobutu, İsrail Devlet Başkanı Chaim Herzog'un Zaire'ye yaptığı devlet ziyareti sırasında daha fazla İsrail askeri yardımı ve hafif silahlar, geri tepmesiz silahlar, yarı paletli silahlar, toplar ve kamyonların yanı sıra Zaire birliklerini eğitmek için iki İsrail askeri birimi ve Mobutu'nun muhafızları için özel İsrail eğitimi gibi ve daha önce vaat edilen teçhizatların daha hızlı teslimatını istemek için bir fırsat olarak kullanmıştır. Ancak daha sonra ekonomik açıdan hayati önem taşıyan Katanga eyaletindeki Moba'da bir isyanı yeni bastıran Mobutu, İsraillilerin kendisine gemiler, helikopterler, tanklar, radar sistemleri, güvenlik çitleri ve insansız hava araçları vermesini istemiştir. Mobutu, aldığı yardımların azlığından şikayet ederken, İsrail ise bu ilişkide beklediğini bulamamıştır. İsrail'in beklediği gibi Zaire'nin kendisini tanımasını diğer Afrika devletleri takip etmemiş, cömertliğinin diğer Afrika ülkeleriyle ilişkilerini yeniden başlatacağını düşünen İsrail, Mobutu'nun memnuniyetsizliği ile karşı karşıya kalmıştır. İsrail Dışişleri Bakanlığı Genel Müdürü David Kimche, Mobutu'yu yatıştırmak için Zaire'ye gitmiş, daha sonra İsrail Cumhurbaşkanı'nın akrabası olan zengin iş insanı Leon Tamman, Herzog'un tavsiyesi üzerine Zaire'ye 400 milyon dolarlık taahhüt içeren bir yatırım anlaşması taslağı vermiştir. Katanga'da saldırıların artması üzerine Mobutu daha fazla askeri yardım almak amacıyla İsrail'e ziyarette bulunmuş, Associated Press'e göre, İsrail Mobutu'ya yeni silah alımları için kredi vermiş ve İsrailliler ile İsrailli olmayan Yahudilerin Zaire'deki yatırımlarını garanti eden bir anlaşma imzalanmıştır. Bu ziyaretin üstüne, Tamman anlaşmasının İsrail'in Afrika'daki imajına yardımcı olacağı ve diğer ülkelerde İsrail'in Afrika'daki ülkelere yatırım yapabilecek dünya çapındaki iş adamlarıyla bağlantıları ve nüfuzu olduğu izlenimini güçlendireceği; Mobutu'nun diğer Afrika hükümetlerini İsrail ile bağlarını yenilemeye ikna etmeye çalışması umulmuştur. Ancak,

Mobutu, İsrail'in diğer Afrika ülkeleriyle olan ilişkileriyle ilgilenmenin onun işi olmadığını söyleyerek bu beklentiyi karşılamayacağını belirtmiştir. Mobutu'nun İsrail'in diğer Afrika ülkeleri ile ilişkilerini tesis etmenin kendi işi olmadığını söylemesi, iki ülke arasındaki ilişkinin açık bir özeti niteliğinde olmuştur. Mobutu, hem ABD ile ilişkileri hem de İsrail'den edineceği çıkarlar için ülke ile ilişki kurmuş ancak karşılığında İsrail'in istediğini sağlamayarak bunun tek yönlü bir çıkar ilişkisi olduğunu kanıtlamıştır. Ayrıca Mobutu, İsrail'in Zaire'nin İsrail'deki büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşınması isteğini de reddetmiştir (Mobutu and Israel, 1985).

Kıtadaki askeri faaliyetlerini genellikle eski sömürgeleri ile sınırlayan Fransa'nın Katanga Savaşları'nda Mobutu'ya askeri destek sağlaması dikkat çekmiştir. Fransa'nın Afrika'da etkisini genişletip, eski sömürge ülkeleri dışında da etki alanı oluşturma politikası Başkan Valery Giscard d'Estaing döneminde başlamıştır. Fransa'nın ülkeye ilgisinin iki temel sebep tetiklemiştir: Kongo'daki değerli kaynaklar ve Kongo'nun dünyanın ikinci büyük frankofon ülkesi olması. Bu çıkarlar, Giscard'ın 1975 yılının Ağustos ayında Kinşasa'ya yaptığı devlet ziyaretinin arka planını oluşturmuş, ayrıca Mobutu'ya muazzam bir siyasi ve psikolojik destek sağlamıştır. Ziyarete Giscard ve Mobutu arasındaki tartışmaların başlıca amaçlarından biri, Fransız elektronik ve savunma firması Thomson-CSF'yi içeren rejimin prestijini arttıracak bir ulusal televizyon ağı dahil büyük bir telekomünikasyon sözleşmesi olmuştur. Ayrıca Giscard, Fransa'da gerekli yapı malzemelerinin satın alınması için 59,3 milyon franklık bir hazine kredisini içeren bir finansman planını kabul etmiştir. Ancak, 1973–1974 petrol krizinin bir sonucu olarak, başta bakır olmak üzere küresel hammadde talebindeki ciddi düşüşle birleşen kitlesel kamulaştırmalar, Zaire'de bir dizi ekonomik şoka yol açmıştır. 1976 yılında sürdürülemez dış kamu borcu olan Zaire, IMF tarafından para biriminin değiştirilmesi dahil bir dizi yaptırıma zorlanmış, Fransa bu önlemleri sert bulmuş, ülkenin en büyük ikinci alacaklısı olmasına rağmen geri ödemelerini genişletmiş ve diğer ülkeleri de bunu yapmaya teşvik etmiştir. Ekonomik krizle hemen hemen aynı zamanda ülkenin güneyinde bölgesel sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Portekiz kolonilerinin bağımsızlık kazanmasıyla özellikle Angola'da Soğuk Savaş'ın vücut bulması Mobutu'nun bölgede müttefiklerini asiste etmesi için kilit rol oynamasına neden olmuştur. MPLA ile bir anlaşma imzaladıktan sonra isyancılara desteğini azaltsa da ülkenin Angola ile sınırındaki çatışmalar ve silahlı grupların varlığı hem güvenlik

açısından tehdit oluşturmuş hem de Katanga üzerinden Atlantik Okyanusu ile bağlantısını keserek ticareti zorlaştırmıştır. Angola'da iktidara sosyalist MPLA rejiminin gelmesi ile bölgede Mobutu'nun önemi artmış, Mobutu'nun düşmesi halinde kıtada Batı'nın itibarına hasar geleceği yaygın inancını benimsemişlerdir. Zaire'de ekonomik refahın ve güvenliğin sağlanmasının Fransa'nın çıkarına olması, Fransa'nın Mobutu rejimini desteklemesine, dolayısıyla Katanga'daki askeri müdahalelerine yol açmıştır (Powell, 2016).

Mobutu karşıtlarının 10 Ekim 1996 kurduğu Kongo'nun Kurtuluşu için Demokratik Güçler Birliği'nin (Alliance des forces démocratiques pour la libération du Congo-Zaïre – AFDL) sekiz aylık mücadelesi neticesinde Kinşasa'yı ele geçirmesi üzerine Mobutu'nun iktidarı sona ermiş, 28 Mayıs 1997 tarihinde Laurent Kabila iktidara gelmiştir (Acar, 2015). İsyancılar Kinsasa'ya yaklaşırken Mobutu Togo'ya kaçmıştır (Kisangani, 2016).

Kabila'nın iktidara gelişinde bölgedeki mücadeleler etkili olmuştur. 1994 yılında yaşanan Ruanda soykırımı sırasında Hutuları destekleyen Mobutu hükümeti, Tutsilerin düşmanlığını kazanmış, Tutsi tehdidini göremeyen Mobutu'nun düşüşü ve dolayısıyla Kabila'nın iktidara gelişinde Tutsi Ruanda hükümeti önemli miktarda pay sahibi olmuştur. Kabila'nın iktidara gelişinde Hutu-Tutsi mücadelesi ile ilintili olarak ABD faktörü öne çıkan bir başka husus olarak dikkat çekmiştir. Kongo'da Fransa ile mücadele halinde olan ABD, Kabila' yı korumak için Hutu mültecilerini feda etmeye istekliken, Fransızlar Mobutu'yu korumanın bir aracı olarak insani müdahaleyi kullanmayı planlamıştır. Mobutu rejiminin son haftalarında ABD, Fas'ı Mobutu adına müdahale etmemeye ikna etmiştir. ABD-Fransa, Hutu-Tutsi rekabetinin yanı sıra Uganda ve Angola da Mobutu rejimini cezalandırmak isteyen ülkeler olarak sahneye çıkmış; Uganda, Kongo'daki muhalif Ugandalıları ortadan kaldırmak, Angola ise UNITA'ya karşı mücadele etmek için Kabila'nın yanında yer almıştır. İttifak tercihleri ve kazandığı düşmanlıkların ortaya çıkardığı tehdidi fark edip önlem alamayan Mobutu'nun bu dikkatsizliği iktidarına mal olmuştur. Eski Tanzanya Cumhurbaşkanı Julius Nyerere, Kabila'nın iktidara gelmesine yardım eden uluslararası güçlerin Afrikalı olduğunu ve 1996-97 olaylarının Orta Afrika rekabetlerini yansıttığını ifade etmiştir (Turner, 1997). Bu rekabet sırasında ABD, Kongo Savaşı'na doğrudan katılan dokuz ülkeden sekizinin cephaneliklerinin inşasına yardım etmiş, Zaire'deki rejiminin

devrilmesinde kilit rol oynayan Ruanda kuvvetlerinin bir kısmı, Birleşik Mübadele Eğitimi (JCET) programı kapsamında ABD özel kuvvetlerinden eğitim almıştır. 1997 yılında Kabila iktidara geldiğinde, Clinton yönetimi yeni hükümete askeri destek teklifinde bulunmuştur (Hartung & Moix, 2000).

Laurent Kabila, 27 Temmuz 1998'de tüm yabancı birliklerin Kongo'yu terk etmelerini emretmiş, bu karar neticesinde Ruanda ve Uganda ile askeri iş birliğini sona erdirilmiştir. Karar üzerine eski müttefikler, 2 Ağustos 1998'de başlayan Kabila karşıtı bir iç savaş başlatmıştır. Ülke içindeki isyancı grupları destekleyen Ruanda ve Uganda'ya karşı Kabila, Zimbabwe, Angola, Namibya, Çad, Sudan ve Libya'dan destek görmüştür (Acar, 2015).

Laurent Kabila'nın 16 Ocak 2001'de öldürülmesi ülkeyi tam bir ekonomik kaosa sürüklemiş, ülkenin yarısı yabancı birlikler ve isyancı gruplar tarafından işgal edilmiştir. 26 Ocak 2001'de, Joseph Kabila babasının yerine geçmiştir. Kabila, tüm Kongo topraklarında devlet otoritesini yeniden kurmayı amaçlayan ve Temmuz 1999'da imzalanan demokratik hükümete geçiş şartlarını belirlemeyi ve Kongolararası Diyalog (Dialogue inter-congolais, DIC) aracılığıyla siyasi bir çözüm çağrısında bulunan Lusaka Barış Anlaşması'nı takip edeceğine söz vermiştir (Kisangani, 2016). Kongo'da 2002 yılında barış anlaşması imzalanmıştır ancak çatışmalar düşük yoğunluklu olarak devam etmektedir (Acar, 2015).

Joseph Kabila, ülkenin dış politika amacını bölgesel ve uluslararası iş birliği geliştirmek ve bu iş birliğini sağlamlaştırmak olarak açıklamıştır. Dostane ilişkiler kurmanın bu amaç için seçilen yol belirlenmiş, Kabila döneminde en önemli hedef olarak Laurent Kabila döneminde savaşılan ülkelerle mutabakatı güçlendirmek olmuştur (Acar, 2015). Laurent Kabila döneminde düşmanlığı kazanılan ülkelerin tehdit oluşturduğunu gören Joseph Kabila, tehditleri dengeleyebilmek adına bu ülkelerle iş birliğine gitme yolunu seçmiştir. Babasının savaşçı yönü ve boş sandalye diplomasisi izlemesinin aksine Joseph Kabila, sürekli çatışmalardan yıpranmış ülkesinin hala egemen bir devlet olduğunu göstermek için çabalamıştır. Bu çaba neticesinde kıtada düzenlenen çeşitli toplantılara delegeler yollamış, aynı zamanda Kinşasa' da SADC, COMESA, ECAC gibi örgütlerin toplantılarına ev sahipliği yapmıştır. Bu şekilde bölgesel bir aktör olarak Kongo Devleti'nin varlığını, kimliğini ve arabuluculukların

sonuçlarına saygı gösterme taahhüdü de dahil olmak üzere bölge ülkeleriyle ilişkilerini düzenleme kapasitesini yeniden kazanmış egemen bir devletin varlığını teyit etme amacı gütmüştür (Ngoy, 2014).

Kabila, Mobutu'nun düşüşünden itibaren Belçika ve diğer Batı ülkelerindeki ayrıcalıklı konumunu geri kazanmak istemiştir. Belçika ile ilişkilere ek olarak, tecrit durumunda yaşayan Kongo'nun ilişkilerini çeşitlendirmesi gerektiğini düşünen Kabila, geleneksel ortaklarla sınırlı kalmadan önce açıklık politikası izlemiş, ilişkiler doğu ülkelere, özellikle Çin, iki Kore ve Rusya'ya kadar genişletilmiştir. Mobutu'nun rejiminin sonunu getirenin tek yönlü ilişki kurmak olması, ilişkilerini çeşitlendirme yoluna Kabila'nın rasyonel bir seçim yaptığının göstergesidir. Kabila ilişkilerini çeşitlendirerek hem Batı'nın ülkesindeki ezici gücünü dengelemiş hem de ülkesinin tanınırlığını arttırarak uluslararası sistemde siyasi güç elde etmiştir. Joseph Kabila, ülkenin imajını iyileştirmek için akıl çelme ve itaat etme sürecine girmiş, askeri çözümler yerine diyalog kapılarını açmıştır. Kabila'nın kararlılığını koruduğu hususlar gücünün meşruiyetinin tanınması ve ana muhatap olarak üstlenmesi gereken merkezi rol olmuştur. Joseph Kabila, iktidara gelir gelmez pragmatik bir yaklaşım benimsediğini belirtmiş ve ilk resmi ziyaretlerini Batı'ya gerçekleştirmiştir. Paris, Brüksel ve Washington'u ziyaret etmiş, üç ülke Kongo krizini birlikte yönetmekten sorumlu Troyka' yı kurmuştur. Ziyaret ettiği ülkelerde Lusaka anlaşmasını uygulama arzusunu tekrar eden Kabila, 2 Şubat 2001 tarihinde BMGK'de yaptığı konuşmada Ruanda ve Uganda birliklerinin geri çekilmesinden sonra serbest seçimler düzenleme sözü vermiş, aynı gün, 15 Haziran 2000'de dosyalanan Ruanda ve Burundi'ye karşı şikayetini geri çekmiştir. Kabila'nın diplomatik temasları başarıya ulaşmaya başlamış, Mandela ve Nujoma ülkeye ziyaretlerde bulunmuştur. Ülkede kapalı olan büyükelçilikler tekrar açılmaya başlanmış, Kongo'nun bağımsızlığının 50. yılı kutlamalarına 18 Devlet Başkanı ve 4 Kralın katılmıştır. Mobutu dönemindeki millileştirme sonucunda devletin piyasaya hakim olması ülkedeki DYY'yi azaltmıştır. Kabila'nın ekonomiyi liberalleştirilmesi ülkeye özellikle inşaat sektörü, madencilik ve tomrukçulukla ilgilenen yeni yatırımcılar çekmiştir. Bretton Woods kurumları ile de temaslar kuran Kabila'nın çabaları neticesinde IMF, 23 Şubat-15 Mart 2001 tarihleri arasında ve Dünya Bankası 15 Mart 2001 tarihinde uzmanlarını Kinşasa'ya göndermeye karar vermiş, yeni temellere dayalı işbirliği için asgari ve tutarlı bir ekonomik programın geliştirilmesi ve

uygulanmasına devam edilmesi amaçlanmıştır. Ancak Kongo'ya karşı diğer ülkelerin çekinceleri iyi ilişkilere rağmen son bulmamış, ilişkilerde belirsizlik havası devam etmiştir (Ngoy, 2014).

Ocak 2019'da göreve Felix Tshisekedi gelmiş, Tshisekedi diplomatik eylemlerini ve dış politika hedeflerini kapsamlı bir şekilde yeniden şekillendirmeye başlamıştır. AfB içinde “daha iddialı bir politika” yürütme ve KDC'nin çok taraflı kuruluşlardaki varlığını “canlandırma” sözü veren Tshisekedi, 30 Aralık 2018'deki seçim sürecinin meşruiyeti ve sonuçları konusunda oluşan, bölgesel örgütler ve KDC'nin ortakları tarafından gündeme getirilen cumhurbaşkanlığı seçimi konusundaki şüpheleri gidermeye çalışmıştır. Bu hassas durumu alt bölgedeki ve kıtadaki meslektaşlarını doğrudan veya elçiler aracılığıyla devreye sokarak aşan Tshisekedi, Şubat 2019'da AfB'nin 32. Zirvesi'ne katılmıştır. Zirve'de örgütünün ikinci Başkan Yardımcısı olarak seçilen Tshisekedi için bu, Anayasa Mahkemesi tarafından ilan edildiği gibi resmi seçim sonuçlarının fiili olarak tanınması olarak görülmüştür. 15 Şubat 2019'da yaptığı konuşma sırasında dış politika önceliklerini komşularla iyi ilişkiler; AfB ve alt bölgesel örgütlerde KDC'nin aktif katılımı; SADC, ECCAS ile iyi ilişkileri güçlendirirken, Doğu Afrika Devletleri Topluluğu'na katılma fırsatının incelenmesi⁸; AB ile ilişkileri canlandırmak, yaptırımların kaldırılmasını sağlamak; Güney-Güney işbirliğini güçlendirmek ve KDC'nin küresel çekiciliğini artırmak; teknik yardım için uluslararası organizasyonlarla istişarelerin yükseltilmesi ile MONUSCO'nun (BM KDC İstikrar Misyonu) aşamalı olarak kaldırılması olarak açıklamıştır. Tshisekedi'nin konuşmasında yer alan bu vizyon Ulusal Kutsal Birlik 2021-2023 Eylem Planı'nda (d'actions de l'Union Sacrée de la Nation 2021-2023) da yer almış ve KDC'nin dünyaya açılmasına karar verilmiştir. Başkan Tshisekedi, Angola Devlet Başkanı João Lourenço ile birlikte Ruanda ile Uganda arasındaki ilişkileri normalleştirmeye yönelik arabuluculuk çabalarına öncülük etmiş, bu öncülük Başkan Tshisekedi'nin Orta Afrika'da barış ve güvenlik konularında önemli bir diplomatik oyuncu ve temel muhatap olma çabasını somutlaştırmıştır. Başkan Tshisekedi, başkanlığının ilk üç yılında en az 54 yurtdışı gezisi yapmıştır. Bir başka önemli

⁸ KDC 8 Nisan 2022 tarihinde EAC'ye resmi olarak katılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz: <https://www.eac.int/press-releases/2411-the-democratic-republic-of-the-congo-formally-joins-eac-after-signing-of-the-treaty-of-accession-to-the-community>

başkanlık girişimi de komşu Ruanda ile ilişkilerin ısınması olmuş (Tayeb, 2022), 6 Temmuz 2022’de Paul Kagame ve Felix Tshisekedi AfB aracılığı ile Luanda’da gerçekleştirilen mini zirvede bir araya gelmiş, görüşmede iki ülke arasındaki krizin çözümü için yeni bir yol haritası belirlenmiştir. Zirvede Angola gözetiminde iki ülke arasında ortak komisyonun kurulması, M23’ün geri çekilmesi, mültecilerin dönüş rotasının oluşturulması, iki ülkenin de saldırgan açıklamalarda bulunmaması üzerine mutabık kalınmıştır. Ruanda ve KDC liderlerinin, 12 Temmuz’da Luanda’da tekrar bir araya geleceği açıklanmıştır. (Kavak, 2022).

3.4.2. São Tomé ve Príncipe Demokratik Cumhuriyeti

Portekiz tarafından 15. yüzyılın sonlarında keşfedilen ve bağımsızlığını 1975 yılında kazanan São Tomé ve Príncipe (STP), 964 km²’lik yüzölçümüne ve yaklaşık 227 bin nüfusa sahiptir. Ülkenin nüfusu Mestico, Angolaes (Angolalı kölelerin torunları), Forros (özgür kölelerin torunları), Servicais (Angola, Mozambik ve Cabo Verde’den sözleşmeli işçiler), Tongas (Servicais’in adalarda doğan çocukları), Avrupalılar (öncelikle Portekizli), Asyalılar (çoğunlukla Çin) gruplarından oluşmaktadır (Central Intelligence Agency).

Bağımsızlık mücadelesi Manuel Pinto da Costa liderliğindeki São Tomé ve Príncipe Kurtuluş Hareketi (Movimento de Libertação de São Tomé e Príncipe, MLSTP) tarafından yürütülen STP’nin bağımsızlık sonrasında da yönetimi Pinto da Costa tarafından yürütülmüştür. Ülkede muhalefeti yasaklayan Pinto da Costa, sömürge geçmişinden kurtulmak amacıyla sosyalist bir ideoloji benimsemiştir. İdeolojisi gereği komünist devletlere uyum sağlayan Costa dönemi STP, Çin Halk Cumhuriyeti ve Doğu Almanya ile ekonomik bağlar geliştirmiş; Küba ve SSCB ise Pinto da Costa’ya askeri danışmanlar sağlamıştır. Ancak Varşova Paketi hükümetleri çökmeye başladığında Pinto da Costa STP’nin Bağılantısızlar Hareketi’ne üyeliğini ilan etmiştir (Lythgoe, 2013). Sistemdeki değişikliği fark ederek, çıkarlarını yeniden hesaplayan STP, daha önceki Doğu Bloku ile yakın ilişkilerin Blok dağıldıktan sonra gelecekteki ilişkilerini etkilememesi adına rasyonel bir tercih yapmıştır. Ülkede ilk kez 1991 yılında gerçekleştirilen demokratik seçimlerden sonra STP, dış politikada daha Batı yanlısı bir tutum takınmış, Batılı ülkeler ile geliştirilen ilişkiler komünist ülkelerle geliştirilen

ilişkilerin yerini almıştır (Britannica). Doğu Bloğunun çökmesiyle sisteme hakim olan Batı'nın peşine takılan STP, eski kolonyal gücü tehdit olarak görmemeye, dolayısıyla Batı'yla yakınlaşırken eski kolonyal güç Portekiz ile de ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. STP, 7 Temmuz 1996'da Lizbon'da, Angola, Brezilya, Cape Verde, Gine-Bissau, Mozambik, Portekiz'den oluşan bir oluşum olan Portekizce Konuşan Ülkeler Topluluğu'nda (Comunidade dos Países de Língua Portuguesa- CPLP) kurucu üye olarak yer almıştır (Comunidade dos Países de Língua Portuguesa). Ayrıca ülkenin ilk büyükelçiliği Portekiz'de açılmıştır. STP'nin ilk Portekiz ve Fransa büyükelçisi olan Maria Amorim ülkenin dış ilişkilerini değerlendirdiği bir röportajında Portekiz, Fransa ve Gabon gibi ülkelerle anlaşmalar yapılırsa da sosyalist ülkeleri doğal müttefikleri olarak gördüklerini ifade etmiştir. STP'nin verdiği ilk uluslararası demeç ise Zimbabwe hakkında olmuştur. “Zimbabwe faşist baskısı ve bir halkın direnişi” adlı demeçte Zimbabwe'ye desteğini bildiren STP, muhalif güçleri, faşizme ve emperyalizme karşı savaşımaya devam etmenin önemini övmüştür. Daha sonra Notícias de Moçambique gazetesinde SSCB'nin tarımda ne kadar başarılı olduğunun anlatıldığı bir makale yayınlanmış, Sovyetler ile iş birliğinin avantajlarına dikkat çekilmiştir. 18 Eylül 1975'te São Tomé ve Príncipe, ülkenin tanındığı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na katılmış ve 144. üyesi olmuştur. Başkan Pinto da Costa ilk resmi ziyaretini MSLTP üyelerini ağırlayan ve geçiş sürecine destek veren Gabon'a gerçekleştirmiş, burada çeşitli iş birliği ve dostluk anlaşmaları imzalamıştır. Aralık 1975'te Pinto da Costa diplomatik ziyaretlerini sürdürmüş ve Fransa'yı ziyaret etmiştir. Ziyaretin ardından Fransa, adalara bir kültür merkezi kurmuş ve polise silah sağlamaya başlamıştır. Aralık 1975'teki resmi ziyaretler, Fransa'ya ek olarak ve Gabon, Çin, Romanya ve Kuzey Kore'yi içermiştir. Bu ziyaretler ülke gazetelerinde ortaklar belirlemeye ve bağımsızlık mücadelesinin destekçilerine saygılarını sunmaya ve dostluk bağlarının yinelenmeye çalışılması olarak yorumlanmıştır. Ziyaret dönüşünde Pinto da Costa, ziyaretlerin olumlu geçtiğini ve dışarıdan birinin onların sorunlarını çözmek için ülkelerine gelmelerini beklememelerini, yardımın gerçekten faydalı olması için çok çalışmaları gerektiğini ifade etmiştir. 24 Eylül 1976'da Küba'ya ilk ziyaret gerçekleşmiş, heyet Küba'dan sonra SSCB'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Daha sonra Pinto da Costa, 24 Nisan 1977'de Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Pinto da Costa, Küba'ya şahsen ilk ziyaretini 1978 yılında gerçekleştirmiştir. Ziyaret, Başkan'ın BM ve

AfB 'den adaların korunması için destek talebinin üzerine gerçekleşmesi neticesinde Fidel Castro ülkenin güvenliğine destek vermek amacıyla askerler yollamıştır. STP, Bağlantısızlar Hareketi'nin bir üyesi olduğu için bağımsızlığın ilk yıllarında dış ilişkilerde öncelik kurtuluş mücadelesine bir miktar destek veren ülkelerde olmuştur (Matos, 2018).

STP'nin Gine Körfezi'ndeki stratejik konumu ülkenin uluslararası ticaretteki önemini arttırmaktadır. Bu bağlamda ülke, uluslararası güçlerin sağladığı avantajlardan yararlanabilecek konumdadır. STP, ulusal çıkarları bağlamında ABD'nin dikkatini çekmeyi başarmıştır. ABD ülkede ve bölgede demokrasiyi, güvenliği ve istikrarı sağlamaya çalışmaktadır. STP, Gine Körfezi'nde bulunan ve dünyadaki tüm gemileri ve o bölgeden geçenleri izleyen küresel bir veri tabanı aracılığıyla denizcilik güvenliği bilgi sistemlerini entegre eden bir programı kendi topraklarına kuran ilk Afrika ülkesi olmuştur. 2009 yılında ABD donanması STP'de "Amerika'nın Sesi" adlı gelişmiş bir gözetleme radarları sistemi kurmuştur. STP, sularının güvenliği ve kontrolü için teknik eğitim ile ilgili çeşitli ortaklık ve destek eylemlerinden ve ortakları tarafından sunulan tekliflerden yararlanmıştır. ABD gibi Portekiz ülkenin donanması için eğitimler vermiş, son zamanlarda Brezilya da denizcileri eğitmeye ve tekneler sağlamaya başlamıştır. 2018 yılında, Portekiz ile STP arasında Savunma Alanında İkili İş birliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma neticesinde Portekiz, ortak denetim ve gözetim görevlerinin yanı sıra ortak denetim ve gözetim görevlerini yürütmek amacıyla NRP Zaire'yi São Tomé limanına demirlemiştir. Sao Tome Sahil Güvenliğini denizde kendi yetkisi altındaki devlet yetkisini kullanması için eğitmeye başlamıştır. Tüm bu yardımlar STP'nin devriyeler için gereksiz yakıt harcamalarını ve güvenliği sağlamak için ekstra masrafları azaltmış, olası tehditlerin ihtimalini düşürmüştür (Nascimento, 2020). Stratejik konumunun öneminin farkında olan STP, Waltz tarafından kabiliyet olarak adlandırılan bu önemini çıkarları için başarılı bir şekilde kullanmış, mümkün olan her ülkeden kendisine çıkar sağlamıştır.

2003 yılında STP'de gerçekleşen darbe Nijerya'nın müdahalesi ile sonuçlanmıştır. STP'nin Gine Körfezi'ndeki önemi ile ilintili olarak Nijerya'nın ülkeye müdahalesine dört temel neden hizmet etmiştir. Bunlardan ilki darbenin Başkan Menezes'in Obsanjo'nun konduğu olarak Nijerya'da bulunurken gerçekleşmesidir. İkincisi AfB'nin darbeyi suç sayması ve Obsanjo'nun dönemin AfB Başkanı olmasıdır.

Üçüncü ve esas neden ise Başkan Obasanjo yönetimindeki Nijerya'nın STP'de önemli ekonomik çıkarlara sahip olmasıdır. Nijerya'nın ülkedeki ekonomik çıkarları, 2001 yılında iki devletin ortak deniz sınırları arasında petrolün bulunmasıyla desteklenmiştir. Dördüncüsü, darbenin Nijerya'nın Gine Körfezi'ndeki hegemonik çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak görülmesidir. Nijerya'nın Afrika'nın herhangi bir yerinde vatandaşlarını ve mülkünü koruma kararlılığıyla tutarlı olarak, Başkan Obasanjo hükümeti isyancıları, Nijerya'nın STP'de veya mülkte ikamet eden temsilcilerini ve vatandaşlarını tehdit eden herhangi bir terör veya saldırganlık eyleminin aynı saldırganlık ölçüsünü ortaya çıkaracağı konusunda uyarmıştır. AFB'nin durumu düzeltmek için herhangi bir eylemini onaylamayı teklif eden Obsanjo, darbe lideriyle telefonda görüşmüş ve karşılık vereceğini ifade eden bir konuşma yapmıştır. Sorun arabuluculuk yoluyla çözülmüş ve askeri cunta ile seçilmiş hükümet arasında, Başkan Menezes'i yeniden göreve getiren ve onu deviren askeri güçlere af tanıyan bir anlaşmaya varılmıştır. Arabuluculukta Nijerya aktif rol oynamış, aynı zamanda Obasanjo, Libreville'den Menezes'e başkanlık jetiyle São Tome'a, ardından da başkanlık muhafızları, Nijerya hükümet yetkilileri ve gazetecilerden oluşan iki yüklü uçakla eşlik etmiştir. Başkan Obasanjo'nun çıkmazı çözme konusundaki diplomatik çabaları, Başkan Menezes'in yeniden iktidara gelmesini sağlamış, yeniden iktidara geldikten sonra Başkan Menezes, ülkesinde darbeyi bastırmada oynadıkları önemli rol için Başkan Obasanjo'ya, Nijeryalı yetkililere ve müzakerecilere şükranlarını iletmiştir (Oshewolo, Nigeria's peace interventions in Sao Tome and Principe and the Republic of Togo under President Olusegun Obasanjo, 2018).

STP, 2016 yılına kadar Çin Cumhuriyeti (Tayvan) ile diplomatik ilişkilere sahip tek Lusofon Afrika ülkesi olmuştur. STP, diğer ülkelerin aksine bağımsızlığını kazandıktan sonra ÇHC'yi tanıyıp daha sonra Tayvan'ı tanımıştır. 6 Mayıs 1997'de STP'nin Tayvan'ı tanıması üzerine Çin ile diplomatik bağları kopmuştur. Ülkenin Çin ile diplomatik ilişkilerini koparıp, Tayvan ile tesis etmesindeki temel motivasyon 1990'ların başında bir demokratikleşme süreci yaşadıktan sonra onu ÇHC'ye bağlayan ideolojik bağlardan kurtulması olmuştur. Tayvan'ın tanınması ülkede siyasi bir kriz yaratmış, Cumhurbaşkanı Miguel Trovoadan'ın kararı, zamanın Başbakanı Raúl Bragança ve Ulusal Meclis'in çoğunluğu tarafından desteklenmemiştir. Bu ihtilaf neticesinde iki ülke arasındaki ilişkiler sorunlu başlamış, STP ancak 1999 yılında

Tayvan'a bir büyükelçi göndermiştir. Daha sonra ilişkilerin rayına oturması ile STP'den Tayvan'a çeşitli devlet ziyaretleri yapılmış; ülke, tarım, hayvancılık ve bilgi teknolojisi, tıp, inşaat, enerji alanlarındaki çeşitli Tayvan teknik yardım projelerinden ve teknik ile akademik eğitim için burs imkanlarından faydalanmıştır. Portekiz Kalkınmaya Destek Enstitüsü'nün 2010 yılında yayınladığı raporda Tayvan, STP'nin "ikinci en büyük bağışçısı" olarak tanımlanmıştır (Lopes, 2013). Sorunlu başladıktan sonra istikrara kavuşan ilişkiler 2016 yılında bozulmuştur. Tayvan dışişleri bakanlığı, Sao Tome'nin büyük miktarda mali destek talep ettiğini iddia ederek hareketi kınamıştır. Tayvan Dışişleri Bakanı David Lee yaptığı açıklamada, " Pekin hükümetinin Sao Tome'nin finansman kara deliğini 'Tek Çin' ilkesini zorlamak için bir fırsat olarak kullanmaması gerektiğini düşünüyoruz" demiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin bozulması Çin tarafından memnuniyetle karşılanmış, Afrika ada ülkesinin "Tek Çin ilkesinin doğru yoluna döndüğünü" ifade etmiştir (BBC News, 2016).

Tayvan ile diplomatik ilişki kurması üzerine bozulan STP'nin bağımsızlığını Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkileri, Tayvan ile ilişkiler koptuktan sonra tekrar başlamıştır (New York Times, 2016). STP'nin çıkarlarını yeniden tanımlaması ÇHC ile ilişki kurmasına neden olmuş, STP, Tayvan'ın karşılayamadığı mali desteği alabilmek için Çin'e yönelmiştir. İlişkilerin tekrar tesisinden sonra STP Başbakanı Patrice Trovoadada 14 Nisan 2017'de Çin'e bir ziyaret gerçekleştirmiştir (Office of the Commissioner of the Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China in Macao Special Administrative Region, 2017). Çin resmi haber ajansı Xinhua'ya göre, her iki taraf da turizm, altyapı, teknoloji, tarım ve balıkçılık, öğrenci bursları ve tıbbi yardım gibi alanlarla ilgili beş yıllık bir iş birliği anlaşması imzalamıştır. Görüşmeler sırasında Xi Jinping, Çin'in korsanlık ve ulusötesi organize suçla mücadele için iş birliğini deniz güvenliğine genişletmeye hazır olduğunu açıklamış, Trovoadada ise, Çin'in São Tome'nin başlıca yardım sağlayıcısı olacağını ifade etmiştir. 25 Nisan'da Trovoadada, Çin'in STP'ye, São Tomé Uluslararası Havalimanı'nın modernizasyonu ve bir derin deniz konteyner limanının inşası gibi altyapı projeleri için 146 milyon ABD Doları hibe sağlayacağını açıklamıştır (Economist Intelligence, 2017).

1975 yılında bağımsızlığını tanıyan ilk devletlerden biri olmasına rağmen, Soğuk Savaş'ın yüklediği ideolojik önyargılar, neticesinde Brezilya ile pek ilişki geliştirmeyen STP, Brezilya ile ilişkilerini NATO ile birlikte ABD, Gine Körfezi

bölgesinde deniz güvenliğini geliştirmek için birlikte çalışabilirliği ve ortak eğitimi teşvik etmeyi amaçlayan “Obangame Express” tatbikattan sonra güçlendirmiştir. STP’nin geniş denizcilik alanında gözetleme ve devriye faaliyetleri yürütmek için sahil güvenliğini artırmayı talep etmesi, başta “kaynakların korunması ve petrol arama işinde huzurun sağlanması” olmak üzere caydırıcılık ve gözetim kapasitesini artırmak için Brezilya’dan yardım istemiştir. Mart 2009’da Brezilya Savunma Bakanı Nelson Jobim, São Tomé’yi ziyaret etmiş ve STP’nin sahil güvenliğinin güçlendirilmesine yönelik desteği görüşmüştür. 23 Mart 2009 tarihinde savunma alanında bir mutabakat zaptı imzalandıktan sonra, Brezilya’nın profesyonelleri eğitmesine ve sahil güvenliğe gerekli malzemeleri sağlamasına karar verilmiştir. Bu noktadan sonra Brezilya ile ilişkileri güçlenen STP, 2011 ve 2020 yılları arasında sağlık, eğitim, tarım, hayvancılık gibi alanlarda Brezilya kurumlarıyla ortaklaşa geliştirilen projelerden en çok yararlanan ülkelerden biri haline gelmiştir (Violante, 2021).

BÖLÜM IV

4.SAHRAALTI AFRİKA DEVLETLERİNİN DIŞ POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmanın bu bölümünde Sahraaltı Afrika'daki her bölgenin, bölge içindeki ülkelerin, güçlü ve zayıf devletlerin dış politikalarının benzerlik ve farklılıkları incelenmiştir.

4.1.Batı Afrika

Batı Afrika'da vaka olarak incelenen Nijerya ve Gine-Bissau'ya bakıldığında zaman ilk olarak eski sömürgeci güç ile ilişkileri ve bağımsızlıklarını kazanma şekillerlerinin dış politikalarını etkilediği gözlemlenebilmektedir. Nijerya, İngiltere'den tehdit algılamadığı ve tekrar işgal edilme tehlikesi görmediği için İngiltere ile yakın ilişkiler geliştirmekte tehlike görmemiş ve hatta uluslararası sistemde çıkarlarını gözetebilmek için eski kolonyal güce bağlı kalmıştır. Üçüncü bölümde Nijerya dış politikasının ele alındığı kısımda bahsedildiği üzere; Nijerya'nın bağımsız olduktan sonra bir süre İngiltere'ye danışmadan büyük bir dış politika kararı vermemiştir. Ülkede halihazırda Batı doğal müttefik olarak görüldüğü için komünizmin “şeytan” olarak görülmesi Nijerya'yı Batı'ya daha daha yakınlaştırmıştır. Gine-Bissau bu noktada Nijerya'dan farklılaşmaktadır.

Kıta ülkelerine nazaran bağımsızlığını görece geç kazanan ülkelerden biri olan Gine-Bissau, bağımsızlık mücadelesi boyunca Batılı devletlerin Portekiz lehine ilgisiz kalması ülkede bağımsız olamama ve bağımsızlıktan sonra tekrar sömürgeleştirilme gibi korkuları tetiklemiş, dolayısıyla Gine-Bissau Portekiz özelinde Batı'yı tehdit olarak görerek Doğu Bloku'na yönelmiştir. Soğuk Savaş döneminin getirdiği rekabet ortamında mücadelesine Doğu Bloku ülkelerinden destek bulan Gine-Bissau, bağımsızlık sonrasında da bu minvalde bir dış politika geliştirmiştir. Gine-Bissau'nun bağımsız olduğu dönemde Nijerya'ya Doğu Bloku ülkeleri ile ilişki kurmaya başlamış ancak Nijerya'nın Doğu Bloku ile ilişkileri ülke içinde ortaya çıkan Biafra'nın ayrılıkçılığı tehdidini dengelemek üzerine olmuştur. Nijerya'yı Sovyetlere yönelten yine Batı'nın kayıtsızlığı olsa da Nijerya, Batı yanlısı dış politikasından vazgeçmemiştir.

Bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren kıta içi siyasete müdahil olan Nijerya, devlet bekası Gine-Bissau'ya göre daha az risk altında olduğu için özellikle kıta içi meselelerde başrol oynamaya çalışmıştır. Bu noktada kıtada hegemonluk girişimleri gözlemlenebilen Nijerya, özellikle Güney Afrika'daki apartheid rejimini sıklıkla eleştirmiş, zaman zaman askeri gücünü ön plana çıkararak kararlılığını vurgulamıştır. Nijerya, dış politikasında zaman zaman agresifleşmeler de yaşanmış, örneğin Nijerya, sınırlarını kapatarak kendini dış dünyadan izole etmiş, Batılı ülkeler ile egemen eşit bir konuma gelebilmek için dış politikasında sert tutum takınmış, hatta Batı ile ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. Gine-Bissau ise ülkenin altyapı hizmetlerinin sağlanması, ekonominin gelişmesi ve sosyal sorunların çözülmesi gibi konularda dış destek ve yardıma oldukça bağımlı olduğundan dolayı dış politikasında Nijerya gibi sert dönüşümler yaşanmamıştır. Gine-Bissau ise, ülkedeki mevzu bahis sorunların çözülmesinin tek yolunu eski kolonyal güç olan Portekiz ile ilişkilerin yeniden tesisinde görmüş, dolayısıyla dış politikasındaki dönüşüm bu hususta yaşanmıştır. Özellikle ekonomik kalkınma için Portekiz'in yardımına ihtiyaç duyduğunu düşünen ülke anti-empyrial tutumunu terk ederek aşırı pragmatist bir dış politika izlemeye başlamıştır. Gine-Bissau'nun aşırı pragmatist politikası, ülkeyi kalkındırabilmek için hem Çin hem de Tayvan ile ilişki kurması sonucunda Çin ile ilişkilerinin 2001 yılına kadar kesilmesine neden olmuştur.

İki ülkenin de dış politikası çeşitli sebeplerle Batı'ya yönelse de dış politikalarının amaçları farklı olmuştur. Nijerya tekrar Batı'ya yönelerek uluslararası sistemdeki saygınlığını, konumunu tekrar geri kazanmayı ve ekonomik kalkınmayı hızlandırmayı amaçlamış ancak Gine-Bissau, dış ilişkilerini daha fazla dış yardım alarak ülke içindeki temel sorunları çözmeyi hedeflemiştir. Nijerya dış politikasında her ne kadar hayatta kalma ve çıkar gibi kavramlar ön plana çıksa da ağırlıklı olarak neoklasik realizm ağırlık kazanmıştır. Nijerya, özellikle tehditleri dengeleme konusunda neo-klasik realizmin atıfta bulunduğu süper güçlerden biri ile ittifak kurma konusunda aktif bir dış politika izlemiştir. Gine-Bissau dış politikası ise klasik realizmin temel kavramları ile daha basit bir profile sınırlı kalmıştır. İki ülkenin dış politikalarındaki dönüm noktalarına bakıldığında zaman, biri bölgenin en güçlü ülkesi olarak uluslararası sistemdeki konumuna, egemenlik haklarına ve kıtadaki hegemonluğa odaklandığı,

bölgenin en zayıf ülkesinin ise temel olarak ülke içindeki sorunları çözmeye ve devlet olarak var olmaya odaklandığı sonucuna varılabilir.

4.2. Doğu Afrika

Doğu Afrika’da hiç sömürgeleştirilmeyen bir ülke olarak Etiyopya, oldukça eski bir devlet geleneğine sahip olduğu için dış politika tercihleri de kıtanın geri kalanına nazaran daha bağımsız tercihlerden oluşmuştur. Tehditleri ve fırsatları kendi çıkarlarına göre tanımlayabilen Etiyopya, modern tarihinin başladığı kabul edilen II. Tewodross döneminden itibaren oldukça aktif bir dış politikaya sahip olmuş, Etiyopya dış politikasında dengeleme ön plana çıkmıştır. Kıtanın sömürgeleştirildiği dönemde hem dengeleme hem de askeri gücü vasıtasıyla sömürgeciliğe direnen Etiyopya dış politikası, darbe ile iktidara sosyalist derg rejimi gelene kadar hiçbir devletin peşine takılma siyaseti izlememiştir. Tehdit algısı Türk ve Müslümanlardan olan Etiyopya başlangıçta ilişkilerini Batı’ya odaklasa da dönemin sömürgecilik faaliyetlerine direnmek için dış politikasını aktif olarak kullanmıştır. Soğuk Savaş döneminde ise ABD’nin Sovyetleri çevrelemek için kendisine ihtiyacı olduğunu fark eden ülke, dönemin iki kutbunu birbirine karşı kullanarak çıkar elde etmeye çalışmıştır.

1975 yılında bağımsız olan Komorlar ise, eski kolonyal güç olan Fransa ile bağımsız olmak için mücadeleye girmiş, Fransa’nın takımadalardan birinin bağımsızlığını tanımadan ülkeye bağımsızlık vermesi sonucunda ilişkiler gergin başlamıştır. Dolayısıyla eski kolonyal gücün desteğini alamayan ülke, alternatif ilişkiler geliştirerek maddi çıkar ve teknik yardım elde etmeye çalışmıştır. İki ülkenin dış politikasına da bakıldığında Etiyopya’nın odağı güvenliğini sağlamak olarak ifade edilebilecekken, oldukça istikrarsız ve kendi kendine yetemeyen bir ülke olan Komorlar, dış politikasını maddi çıkar elde etmeye odaklamıştır. Etiyopya dış politikası imparatorluk döneminde neo-klasik realist eğilimler göstermiş, bu dönemde algılanan tehditler tehlikeli olma seviyesine göre sıralanmış ve dengelenmeye çalışılmıştır. Derg rejimi döneminde peşine takılma siyaseti izlese de Etiyopya dış politikasına hakim olan unsur dengeleme olarak ifade edilebilir. Komorlar dış politikası ise bağımsızlığından itibaren klasik realizmin iki temel kavramına bağlı kalmış, ülke bekasını sağlamak için dış yardıma muhtaç olduğundan dolayı kendisine yardım yapan her ülke ile ilişki kurmuştur. Bu noktada Komorlar’ın dış yardıma bağımlılığı, tüm kıta tarafından

eleştirilen Güney Afrika ile ilişkilerinde görülebilir. Maddi yardım almak için apartheid dönemi Güney Afrika'sı ile dahi ilişki geliştiren Komorlar, aktif bir dengeleme politikası izleyememiştir. Derg rejiminin yıkılmasından itibaren tam bir denge politikası izleyen Etiyopya ise, Soğuk Savaş'ın bitimiyle özellikle bölge siyasetinde aktif rol almış, Soğuk Savaş'ın galibi ABD'yi Çin ile dengelerken, bölgedeki çıkarlarını korumak adına Doğu Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiş, rakip olarak gördüğü Mısır'ı bölge ülkeleri ile ittifak kurarak dengelemeye çalışmıştır. Bölgede Etiyopya'nın oldukça aktif, zaman zaman başarısız olsa da etkili, dengeli ve dönemsel olarak değişiklik göstererek dönemin şartlarına uyum sağlayan bir dış politika izlediğini gözlemlemek mümkünken, Komorlar dış politikası ülke istikrarını sağlayamadığı için ziyadesiyle düşük profilli kalmıştır.

4.3. Güney Afrika

Güney Afrika Cumhuriyeti, kıtada bağımsızlığı en erken olan ülkeler biri olsa da dış politikası uzunca bir süre eski kolonyal güç olan İngiltere'nin kontrolünde olmuştur. Kıtada yayılmacılık faaliyeti olan ender ülkelerden biri olan Güney Afrika, Birinci Dünya Savaşı'na katılım sağlayarak Güneybatı Afrika'yı topraklarına katmıştır. 1948-1994 yılları arasında ırk oligarşisine dayanan bir yönetim benimseyen ülke, uluslararası toplumdan dışlanmasına rağmen hem eski kolonyal gücün ve Fransa'nın hem de dönemin iki süper gücünden biri olan ABD'nin ülkede bulunan madenlerden dolayı ekonomik ilişkilerini kesmemesi uluslararası toplumdan izole edilmesine engel olmuştur. Bu dönemde diplomatik faaliyetleri oldukça kısıtlı olan Güney Afrika, uluslararası baskıları dengelemeye çalışsa da aktif bir dış politika izleyememiştir. Lesotho ise Güney Afrika'nın içinde yer aldığı için dış politikası temel olarak bu ülke üzerinden geliştirilmiştir. Lesotho, tek komşusu olan Güney Afrika'nın baskılarını en büyük tehdit olarak görmüş, bu tehdidi dengelemek için Güney Afrika'nın uluslararası toplumdan dışlanmışlığını kullanarak hayatta kalmaya çalışmıştır. Klasik realizmin temel unsurlarının oldukça rastlanabileceği Lesotho dış politikası, ideolojik motiflerden ziyade, güvenliğini sağlamaya ve dış yardım almaya yönelik olmuştur. Lesotho dış politikası genel olarak Güney Afrika'nın dış politikası ve tutumlarına göre şekillenmiştir. Apartheid rejiminin yıkılmasıyla dış politikasını Güney Afrika odaklı bir hale getirmiş ve Güney Afrika'nın ülkenin çıkarlarını temsil edeceğine inanmıştır.

Apartheid rejimini yıkıldıktan sonra Güney Afrika ise, dışlanmışlığın getirdiği problemlerden kurtulabilmek adına bir süre klasik realist bir dış politika izlese de daha sonra neoklasik realizm ülkenin dış politikasına hakim olmuştur. Özellikle, Mandela döneminden sonra Güney-Güney işbirliğine yönelen Güney Afrika, BRICS gibi kurumlara ağırlık verirken küresel Kuzey'in sistemdeki baskınlığını dengeleyerek Kuzey-Güney ilişkilerini dönüştürmeye odaklanmıştır. Afrika'ya özel bir önem vermeye başlayan Güney Afrika, kıtada hegemon olma çabası da sürdürmüştür. Bu hususta Güney Afrika'nın kıtada Nijerya ile bir rekabet halinde olduğunu ifade etmek mümkündür. Nijerya'da seçimlerin ortaya çıkardığı krizden istifade ederek Nijerya'nın uluslararası sistemdeki konumunu hedef almıştır. Güney Afrika DYY çekebilmek için en sonunda Batı'nın peşine takılma siyasetine geri dönse de dış politikası Lesotho'ya göre daha aktif, etkili ve nitelikli olmuştur.

4.4. Orta Afrika

Afrika kıtasının en istikrarsız bölgesi olan Orta Afrika, bölge ülkelerinin istikrarını da etkilemiştir. Bölgede çalışma için en güçlü devlet olarak kabul edilen Kongo Demokratik Cumhuriyeti, özellikle kaynakları neticesinde bir güç mücadelesine sahne olmuş, Afrika'nın kalbi olarak nitelendirilen ülke hem diğer bölge ülkelerinin hem de kıta dışı aktörlerin müdahalelerine maruz kalmıştır. Ülkenin ilk liderinin CIA'in desteği ile iktidara gelmesi ülkeyi direkt olarak Batı yanlısı bir dış politika izlemeye itmiştir. Bir ada ülkesi olan São Tomé ve Príncipe ise bölgedeki bu güç mücadelesinden görece uzak olmuş, ancak ülkenin dış politikası Gine-Bissau'da da görüldüğü üzere Portekiz tehdidini dengeleme çabasıyla başlamıştır. Kongo Demokratik Cumhuriyeti dış politikası ülke içi ve dışı tehditleri dengelemek için Batı'nın peşine takılma odaklı olmuş, ancak Kongo hem Soğuk Savaş'ın bitişiyle gelen değişimi göremediği hem de komşu ülkelerin düşmanlıklarını kazandığı için bir iç savaşa sürüklenmiştir. STP ise, Varşova Paktı ülkelerinin çökmeye başlaması ile sistemdeki değişikliği fark ederek Batı yanlısı bir dış politikaya yönelmiştir. Kongo'ya göre daha tedbirli olarak ifade edebilecek STP dış politikası, bu dönüşümden sonra coğrafi konumunun önemi üzerinden çıkar elde etme üzerine kurulmuştur. Neoklasik realist olarak tanımlanabilecek bu dış politika ülkenin hem kıyı şeridi güvenliğini sağlamak hem de güvenlik için masraflarını azaltmasına yardımcı olmuştur. KDC ise iç karışıklıktan

sonra Batı'nın peşine takılma siyasetine geri dönse de ilişkilerini çeşitlendirerek ülkenin uluslararası sistemdeki görünürlüğünü ve çekiciliğini arttırarak teknik yardım almaya yönelmiştir. STP'nin aşırı pragmatist dış politikası zaman zaman ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Çin-Tayvan ikileminde başarısızlıkla sonuçlansa da ülke coğrafi konumunu aktif bir şekilde kullanmak konusunda başarıya ulaşmıştır. Bölge her ne kadar kıtanın en istikrarsız bölgesi olsa da Orta Afrika'da hem KDC'nin hem STP'nin aktif bir dış politika yürüttüğünü ve bu politikaların zaman zaman dengeleme zaman zaman da çıkar odaklı olduğunu ifade etmek mümkündür. İki ülke de özellikle ekonomik çıkar ve teknik yardım alma odaklı dış politika izlemiştir. Diğer bölgelerin aksine Orta Afrika'da farklılık gösteren husus, STP'nin KDC'ye göre daha istikrarlı bir yapıya sahip olması şeklinde ifade edilebilir.

4.5. Bölgelerin Genel Bir Karşılaştırması

Sahraaltı Afrika'da bulunan dört bölgedeki güçlü devletlerin ve zayıf devletlerin dış politikaları arasında çeşitli benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Her bölgedeki güç ülkelerin dış politikaları incelendiği zaman bu ülkelerin ağırlıklı olarak ekonomik çıkarlarını ve uluslararası sistemdeki konumlarını gözettiği sonucuna varmak mümkündür. Bu noktada bölgelerdeki güçlü devlet olarak seçilen ülkeler arasında Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin diğer devletlerden farklılaştığı ifade edilebilir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku ülkelerin yoğun etkisinin olduğu ülke, ekonomik çıkarlarından ziyade iç ve dış tehditler ile ilgilenmiştir. KDC'ye kıta ülkelerinin de çeşitli müdahalelerinin bulunması ülkeyi diğer bölgelerin güçlerine göre zayıflatmış, dolayısıyla bir tehdit algısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun dışında Etiyopya hariç çalışmada vaka olarak incelenen güçlü ülkelerin bağımsızlık sonrasında Batı'nın peşine takılma siyaseti izlediği ifade edilebilir. Bu noktada Etiyopya'yı farklılaştıran ülkenin sömürgeleştirilmemiş olmasıdır. Diğer devletlerin bağımsız olduğu dönemde Etiyopya dış politikası Doğu-Batı Bloku dengesi kurmaya ve bu dengeden çıkar elde etmeye odaklanmıştır. Güçlü ülkelerin tehdit algıladıkları zaman Batı'dan destek göremediklerinde Sovyetler'e yönelmesi de bir başka benzerliktir. Bu durum Etiyopya ve Nijerya dış politikasında gözlemlenebilir. KDC ise yine bu noktada diğer güçlü ülkelerden ayrılmaktadır. KDC ülke içi ve dışından tehdit algıladığı durumlarda iki kutup arasında değişim yapmak yerine Batı Bloku ülkeleri içinde ABD

ve Belçika arasında çeşitli politikalar yürütmüştür. Örneğin, ABD ülkede darbe girişiminden sorumlu tutulduktan sonra KDC, Belçika ile ilişkilerine yoğunlaşmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber neredeyse tüm güçlü ülkelerde iktidar değişimleri yaşanmıştır. Bu iktidar değişimleri ile beraber ülkelerin dış politikaları da değişmiştir. Nijerya ve Güney Afrika Batı ağırlıklı dış politikasını terk ederken küresel güney ile ilişkilerine yoğunlaşmış ve her iki ülke de kıtada hegemonluk girişimlerinde bulunmuştur. Etiyopya Soğuk Savaş'ın galibini dengelemeye çalışarak Çin'e yönelmiş, Kongo ise Batı'nın özel ilgisini kaybederek iç savaşa sürüklenmiştir. 2000'li yıllarda vaka olarak incelenen tüm güçlü ülkelerin Çin ile işbirliğine yöneldiğini ifade etmek mümkündür ancak dört ülkenin de Çin'e yönelmesinin sebepleri farklıdır. Nijerya ve Etiyopya ABD hegemonyasını dengelemek için Çin'e yönelirken, Güney Afrika'da ortaya çıkan anti-empyalist tutum Çin ve Güney Afrika'nın BRICS'e dahil olması Çin ile ilişkilerinde etkili olmuştur. KDC'nin Çin'e yönelmesi ise iç savaştan sonra ilişkilerini çeşitlendirerek uluslararası sistemdeki konumunu geri kazanma politikasının bir sonucudur. Çin ile ilişkilerin gelişmesinde dört ülke için de ortak sayılabilecek sebep ise Bretton Woods sistemi kurumlarının şartlı kredileri ve yapısal uyum programlarının getirdiği baskılara maruz kalmamak için Çin'in şartsız kredilerine duyulan ihtiyaç olarak ifade edilebilir.

Soğuk Savaş sonrası dış politika dönüşümlerinden sonra dört ülke içinde son iktidarlara bakıldığı zaman Batı yanlısı dış politikasına sadece Güney Afrika'nın döndüğü ifade edilebilir. Nijerya, Etiyopya ve Kongo genellikle Batı'yı dengelemek için ilişkilerini çeşitlendirmiş ve özellikle Çin ile ilişkilerini arttırmıştır. Nijerya, ABD ile askeri ilişkiler geliştirdikten sonra ABD'yi dengelemek için Çin ile ekonomik ilişkiler geliştirmiş, Tigray krizi neticesinde Batı tarafından eleştirilen Etiyopya, Çin'in desteğini almış, Batı ile ilişkilerini düzeltmeye çalışan Kongo, Batı'nın ülkedeki ezici gücünü dengelemek için küresel güney ve özellikle de Çin ile ilişkiler kurmuştur. Güney Afrika ise, DYY çekebilmek için Batı ağırlıklı ilişkilerine geri dönmüştür.

Her bölgedeki zayıf olarak ifade edilen devletlerin dış politikaları ise ağırlıklı olarak dış yardım alabilmek, istikrarlarını sağlayabilmek ve bunlar aracılığı ile devlet bekasını sağlamak üzerine kurulmuştur. Bu ülkelerin de dış politikalarında benzerlikler ve farklılıklar bulmak mümkündür. Özellikle eski kolonyal gücü Portekiz olan Gine-Bissau ve São Tomé ve Príncipe'nin dış politikaları oldukça benzer seyirde ilerlemiştir.

Her iki ülke de Portekiz'i tehdit olarak gördüğü için bağımsızlık sonrasında Doğu Bloku'na yönelmiş daha sonra Gine-Bissau kalkınmasının tek yolunun Portekiz ile ilişkilerinden geçtiğini düşündüğü için; STP ise Doğu Bloku'nun çökmeye başladığını fark ettiği için Batılı ülkelere yönelmiştir. Zayıf devletler arasında Komorlar ile Lesotho'nun da eski kolonyal güçleri farklı olsa da dış politikalarında benzerlikler bulunmaktadır. Her iki ülkenin de bağımsızlık sonrasında dış politikası ülkeyi ayakta tutabilmek için mümkün olan her yardımı almak odaklıdır. Farklılaştıkları nokta ise Komorlar'ın istikrarsız ve kendi kendine yetemeyen yapısından dolayı dış yardıma muhtaç halde olmasıyken, Lesotho'nun tek sınır komşusu olan Güney Afrika'da bulunan apartheid rejimini kendisine tehdit olarak görmesi olmuştur. Dört ülkede de ortak gözlemlenebilen husus ise dış politikalarının ekonomik ve teknik yardım odaklı olmasıdır. Oldukça zayıf, genellikle istikrarsız ve kırılgan olan bu devletler ilişkilerini yardım alabildikleri ve alabilecekleri ülkelere odaklamıştır. İdeolojik yönelimlerden ziyade ülkelerdeki alt yapı eksikliğinin giderilmesi, yoksulluğun azaltılması ve istikrarın sağlanması için Gine-Bissau ve STP Doğu-Batı Blokları arasında geçiş yaparken, Lesotho, insan hakları ve ırkçılık karşı söylemler ile bunu sağlamaya çalışmış, Komorlar ise ülkedeki Müslüman nüfusun çokluğu ve Arap coğrafyasına yakınlığı nedeniyle diğer Afrika ülkelerinden oldukça farklı olarak Arap ülkeleri ile ilişkiler geliştirmiştir. Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra halihazırda Batı'ya yönelmiş olan Gine-Bissau ve STP ilişkilerini çeşitlendirmeye çalışmış, Lesotho tehdit algısı ortadan kalktığı için Güney Afrika'nın peşine takılma politikası izlemiş, Komorlar ise istikrarsızlığı nedeniyle aktif bir dış politika izleyemese de Çin ile maddi çıkar odaklı işbirliği geliştirmeye ağırlık vermiş ancak, diğer küçük ülkeler kadar istikrarlı dış ilişkilere sahip olamamıştır. Zayıf ülkeler içinde en çok farklılaşan São Tomé ve Príncipe olmuştur. Bir ada ülkesi olan STP'nin diğer ülkelere nazaran "hayatta kalma" çabasının daha az olduğunu ifade etmek mümkündür. STP'nin kırılganlık seviyesi bölgede görece güçlü olan KDC'ye göre düşüktür. Gine Körfezi'ndeki stratejik konumu nedeniyle diğer ülkeler tarafından istikrarı oldukça önemsenen ülke, Komorlar, Gine-Bissau ve Lesotho'ya göre daha istikrarlı ve aktif bir dış politikaya sahip olmuştur. Örneğin STP, çıkarları doğrultusunda Çin ile ilişkilerini kopartmayı göze alarak 2016 yılına kadar Tayvan ile ilişkilerini sürdürmüş, Tayvan'dan istediği çıkarları elde edememeye başlayınca tekrar Çin'e yönelmiştir. Diğer zayıf ülkelerin aksine

uluslararası sistemde yaşanacağını öngördüğü değişime hızlı bir şekilde tepki verip dış politikasını değiştiren ülke, stratejik konumunun öneminin farkında olduğu için bunu bir araç olarak kullanarak çıkar elde etmeye çalışmıştır. Gine Körfezi'nde çıkarları olan ülkeler tarafından kıyı güvenliği sağlanan STP, güvenlik harcamaları ve askeri ekipman temini için çok fazla harcama yapmaya ihtiyaç duymamıştır.

Her bölge genel olarak incelenecek olursa, Güney Afrika'nın diğer bölgelere göre daha istikrarlı, Orta Afrika'nın ise Sahraaltı'nın en istikrarsız bölgesi olduğunu ifade etmek mümkündür. Bölgelerin istikrarının ülkelerin dış politikalarına çeşitli etkileri olsa da STP örneğinde görüldüğü gibi ülkelerin dış politikalarını etkileyen tek faktör değildir. Güney Afrika'ya göre daha istikrarsız olan Batı Afrika'da Nijerya'nın aktif bir dış politikası olması da bunu kanıtlar niteliktedir. Batı Afrika'nın istikrarsız yapısı Nijerya dış politikasında terörle mücadele için ABD ile yakınlaşma gibi etkilere sebep olsa da, Nijerya'nın hem Batı Afrika'da hem de kıtada hegemon olma girişimlerini baltalamamıştır. Bulunduğu bölgenin istikrarsızlığından en çok etkilenen ülke ise KDC olarak ifade edilebilir. Oldukça zengin yeraltı ve yer üstü kaynakları olsa da KDC, iç savaşlar ve ayrılıkçı hareketler ile kıta içi ve dışı ülkelerin müdahaleleri neticesinde ortaya çıkan istikrarsız yapısından dolayı kaynaklarını dış politikaya tahsis etmekte güçlük çekmiş, diğer güçlü ülkeler ile karşılaştırıldığında kıta siyasetinde daha pasif kalmıştır. Güney Afrika ise kıtada özellikle kaynaklarından istifade ederek oluşturduğu maddi gücü ile hegemonluk için Nijerya'yı kendisine rakip görmektedir. Askeri güç sıralamasında Nijerya 35. sırada yer alırken, Güney Afrika 26. sırada; GSYİH sıralamasında ise Nijerya 27, Güney Afrika ise 32. sıradadır. Ekonomik ve askeri güçleri birbirine yakın olan bu iki ülke kıta içinde hegemonluk için rekabet halindedir. Dış politikaya tahsis edebilecekleri ulusal kaynaklar açısından oldukça avantajlı olan Nijerya ve Güney Afrika'nın aksine Etiyopya'nın kaynakları daha sınırlıdır. Etiyopya, hiç sömürgeleştirilmemiş olduğu için uzun yıllar süren devlet geleneğinin vermiş olduğu dış politika tecrübesi ile aktif olarak dış politikasını amaçları için kullansa da kıtada hegemonluk iddiası ile anılmamaktadır. Etiyopya'nın kıtada hegemonluk iddiası olmaması iki sebep ile açıklanabilir. Bunlardan ilki Etiyopya'nın daha çok Doğu Afrika ile ilgilenmesidir. Alt bölge ülkeleri ile tarihten gelen düşmanlıkları ülkenin diğer kıta ülkeleri ile yoğun ilişkiler geliştirmeye odaklanmasına fırsat vermemiştir. Doğu Afrika ile ilintili olarak, Etiyopya'nın bir kara ülkesi olması ve

gelişimi için liman ticaretine duyduğu ihtiyaç ülkeyi Doğu Afrika’da aktif politika izlemeye iten bir başka husus olmuştur. Etiyopya’nın bölgedeki sınır sorunları ve ülkenin kendi içindeki sorunları da Etiyopya’nın kıtadan ziyade Doğu Afrika’ya yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Zayıf devletlerin ise hegemonya girişimlerine rastlanmamıştır.

SONUÇ

Sahraaltı Afrika devletleri bağımsızlıklarına giden süreçte ve bağımsız olduktan sonra sürekli bir mücadeleye sahne olmuştur. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda bölge ülkelerinin dış politikasında iki temel motivasyon ortaya çıkmaktadır. Bu temel motivasyonlardan ilki hayatta kalmaktır. Özellikle bağımsızlığın ilk yıllarında eski kolonyal güç veya sistemde güçlü olan başka bir devlet tarafından tekrar sömürgeleştirilme korkusu Afrika devletlerinin dış politika kararlarında oldukça büyük bir paya sahip olmuştur. Bu motivasyon Balewa dönemi Nijerya'sında "şeytan" olarak görülen Sovyet tehlikesini bertaraf etmek için eski kolonyal güç İngiltere özelinde Batı'nın peşine takılma şeklinde tezahür ederken; Gine-Bissau kendisine bağımsızlık vermeyen istemeyen Portekiz'e karşı iki kutbun rekabetinden yararlanmayı seçmiş ve Sovyetler ile ilişki kurmuştur. Komorlar ise başlangıçta diğer Afrika devletlerinden oldukça farklı bir dış politika izleyerek, hayatta kalabilmek için Müslüman kimliğini ve Arap coğrafyasına yakınlığını kullanarak Arap ülkeleri ile ve kendisini kıta dışından tanıyan ilk ülke olan Çin ile yakınlaşmıştır. Lesotho ise tehdidi algıladığı yer açısından diğer Sahraaltı Afrika ülkelerinden ayrılmaktadır. Bağımsızlığın ilk yıllarında ülke için hayati tehdit, coğrafi sınırları içinde yer aldığı Güney Afrika'nın yayılmacılığı ve iktidarda olan apartheid rejimi olmuştur. Dolayısıyla Lesotho, ırkçılık karşıtı söylemleri dış politikasında bir propaganda aracı olarak kullanarak bu söylemin karşılık bulduğu her ülkeden destek görmüştür. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde ise ilk Başbakan Patrice Lumumba ülkede düzeni sağlamak için ilk olarak Batı'ya yönelmiş, Batı'dan beklediği desteği göremeyince yüzünü Sovyetlere çeviren Lumumba'nın bu politikası iktidarına ve hayatına mal olmuştur. Lumumba'nın kısa süreli iktidarından sonra CIA'in desteği ile iktidara gelen Mobutu'nun parti ve devleti bütünleştirmesi kendisini devlet olarak görmesine neden olmuş, dolayısıyla Mobutu için kendi bekası devlet bekası olmuştur. Bu amaç doğrultusunda Mobutu, iktidarda kalabilmek için Batı'nın peşine takılma siyaseti izlemiştir. Bir ada ülkesi olan São Tomé ve Príncipe ise Afrika ülkelerinde görülen ya eski sömürgeye yanaşma ya da karşısında yer alma temel mantığını sergileyerek, sömürge güçten kurtulabilmek adına Doğu Bloku'nun peşine takılmıştır. Güney Afrika ve Etiyopya için ise diğer ülkelere farklı durumlar söz konusudur. Etiyopya hiç sömürgeleştirilmemiş bir ülke olduğu için hayatta kalma

saikleri farklı olmuştur. Tehdidi Müslümanlar ve Türkler olarak görmüş, dolayısıyla bu tehdidi dengelemek için Hristiyan olan İngiliz ve Fransızlarla işbirliği yapmaya çalışmıştır. Kıtada Avrupa yayılcılığı başlayınca tehdit algısı değişen Etiyopya, sömürgeleştirilmemek için daha az tehlikeli gördüğü düşman Mehdistlerle işbirliğine yönelen Etiyopya bu girişimde başarısız olmuştur. Başarısız girişimin ardından hayatta kalmak için işgalci güç olma potansiyeline sahip İtalya ile anlaşmaya varmaya çalışan Etiyopya, nihayetinde sert gücüyle İtalya'yı dengelemiş ve bağımsızlığını savaşıarak korumuştur. 1910 yılında yarı otonom bir ülke olarak İngiltere'den bağımsızlığını kazanan Güney Afrika'nın ise, 1960'lı yıllara kadar dış politikası İngiltere'nin kontrolünde olmuş, dolayısıyla bağımsız bir dış politika yürütememiştir. Güney Afrika topraklarını genişletme isteğiyle Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin dahil olduğu müttefiklerin yanında yer almış, Almanya'nın mağlup olmasıyla Alman kolonisi olan Güneybatı Afrika'yı topraklarına katmıştır. 1948 yılında Ulusal Parti'nin iktidara gelişiyle ırk oligarşisine dayalı bir rejim benimseyen Güney Afrika, uluslararası toplumdan izole edilmiştir. Sistemden dışlanmışlığının etkilerini azaltmak ve hayatta kalmak için ulusal kaynaklarını ve maddi gücünü kullanan Güney Afrika, İngiltere ve ABD ile ilişki kurarak bu baskıları dengelemiştir.

Sahraaltı Afrika ülkelerinin ikinci motivasyonu ise çıkarları olmuştur. Kuruldukları andan itibaren altyapı, sağlık ve eğitim sistemi, teknik bilgi eksikliği ve güvenliklerinin sağlanması gibi çeşitli sorunlarla boğuşan ülkeler, bu eksikliklerini giderebilmek ve daha fazla maddi yardım alabilmek için bazen çok yönlü ilişkiler geliştirmiş bazen taraf değiştirmiş bazen de rekabet eden ülkeleri birbirlerine karşı koz olarak kullanmıştır. Balewa' nın devrilmesinden sonra Nijerya, içindeki ayrılıkçı hareketleri bastırabilmek için Batı'dan beklediği yardımı göremeyince Sovyetlere yönelmiş ve beklediği yardımı Sovyetlerden almıştır. Gine-Bissau ise ekonomik ve sosyal sorunlarına çözüm üretebilmek için Sovyet yanlısı dış politikasını değiştirerek eski kolonyal güç olan Portekiz ile de ilişkiler geliştirmiş, bu sayede ülkenin ekonomisini geliştirmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda Asya ülkeleri ile de ilişkiler geliştirilmiş, bu ilişkilerden de ekonomik çıkarlar elde edilmiştir. Başlangıçta çıkarlarını rasyonel olarak tanımlayamayan Etiyopya ise, ABD'nin Sovyet yayılcılığını önleme politikasından faydalanarak ABD'den çeşitli çıkarlar elde etmiş, özellikle Eritre'yi topraklarına katmak hususunda ABD tarafından desteklenmiştir. Daha sonra ortaya

çıkan Somali tehlikesi için ABD'den yardım talep edip istediği yardımları tam anlamıyla göremeyen Etiyopya, Sovyetler'i ABD'den istediklerini elde edebilmek için kullanmıştır. Komorlar'ın dış politikasında en büyük amacı maddi destek edinebilmek olmuştur. Bu amaç doğrultusunda halihazırda Fransa ile sorunları olan ülke, sosyalist bir ideoloji benimseyerek dönemin sosyalist rejimlerden çıkar sağlamaya çalışmıştır. Güney Afrika kutuplar arası bir geçiş yapmasa da çıkar elde etmek için sergilediği dış politika değişimi Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerinde gözlemlenmiştir. Hem apartheid döneminde Güney Afrika'ya hem de ANC'nin mücadelesine destek olan Tayvan'ı ülkeden kazanacakları ya da kaybedecekleri bir şey kalmadıkları gerekçesiyle tanımaktan vazgeçen ülke, Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıyarak ekonomik çıkarlarına odaklanmıştır. Lesotho anti-komünist düşüncelere sahip yönetimi olan bir ülke olmasına rağmen güvenlik ekipmanı ve teknik yardım alabilmek için Doğu Bloku ülkeleriyle ilişki kurmuştur. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin çıkar odaklı ilişkilerinin en bariz örneği İsrail olmuştur. İsrail'den ağırlığı askeri olmak üzere çeşitli yardımlar alan ülke, İsrail'in beklediği hizmet olan diğer Afrika devletleri ile ilişkilerinin düzelmesine yardım etmesini sağlamamıştır. São Tomé ve Príncipe ise Varşova Paktı devletlerinin çökmeye başladığını görünce bağımsızlığından beri benimsediği sosyalist ideolojiye rağmen Batılı ülkelere yönelmiştir.

Sahraaltı Afrika devletlerinin dış politikalarını ve ilişkilerini belirleyen bir diğer faktör ise eski kolonyal güçler olmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde açıklandığı üzere, kıtada her kolonyal güç farklı bir yönetim şekli benimsemiştir. İngiltere'nin dolaylı yönetim benimsediği Nijerya, Güney Afrika ve Lesotho'nun dış politikasında İngiltere önemli bir yer tutmuştur. Bağımsızlıklarını diğer ülkelerin kolonilere nazaran yoğun çatışmalar ve mücadeleler yaşanmadan kazanan bu ülkeler, bağımsız olduktan sonra tekrar işgal edilme korkusu yaşamadan İngiltere ile ilişkiler geliştirmiş ve hayatta kalabilmek için çeşitli yardımlar almıştır. Portekiz'den bağımsızlıklarını yoğun mücadeleler ve çatışmalar ile kazanan Gine-Bissau ve São Tomé ve Príncipe, bağımsız olur olmaz yüzünü Doğu Bloku'na çevirmiş, bağımsız olamama veya Portekiz tarafından tekrar işgal edilme korkusu ile eski kolonyal gücün baskısını dengelemenin çaresini Doğu Bloku'nda bulmuştur. Eski Fransız sömürgesi Komorlar ise bağımsızlığı için yoğun mücadeleler yürütmüş ve Fransa ülkeye bağımsızlığını verirken Mayotte'u kendi kontrolüne almıştır. Halihazırda siyasi birliği olmayan ülke, Fransa'nın

kontrolünde kalan toprağını geri alabilmek ve Fransa'nın gücünü dengelemek için farklı ilişkiler geliştirmeye yönelmiştir. Belçika'dan bağımsızlığını kazanan Kongo Demokratik Cumhuriyeti ise, Batı ile ilişki kurmuştur ancak ülkenin en büyük partneri Belçika değil ABD olmuştur. CIA yardımıyla iktidara gelen Mobutu, Batı özelinde ABD yanlısı bir dış politika izlemiş, Belçika'nın gücünü bu şekilde dengelemiştir. Hiç sömürgeleştirilmemiş olan Etiyopya'nın dış politikasını şekillendiren ise sadece çıkarları ve devlet bekası olmuştur.

Çalışmaya konu olan ülkelerin dış politikalarının ve ittifak davranışlarının belirlenmesinde etkili olan bir başka faktör ise liderlerin ideolojileri olmuştur. Bağımsızlığın ilk yıllarında anti-komünist liderlere sahip Nijerya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Güney Afrika Batı'yı temel alan bir dış politika geliştirmiş; Sosyalist ideolojiye sahip Gine-Bissau ve São Tomé ve Príncipe ise sosyalist-komünist ideolojiye sahip ülkelere yönelmiştir. Komorlar ise İslam kimliği ve Arap coğrafyasına yakınlığı nedeniyle bu ülkelere yönelirken, ideolojisini sosyalizm ile uyumlu hale getirerek sosyalist ülkelerle ilişki kurmaya çalışmıştır. Daha sonra bu ülkelerde iktidara gelen liderler değiştikçe ittifak ilişkileri de değişmiştir. Örneğin, Nijerya'da Balewa döneminde şeytan olarak görülen ve uzak durulan Sovyetler ile Gowon döneminde daha pragmatist bir yaklaşım benimsendiği için ülkenin hayati çıkarları doğrultusunda iş birliği geliştirilmiştir.

Sahraaltı Afrika devletlerinin sistemsal değişikliklere verdikleri tepki ise yukarıda bahsedilen hususlar çerçevesinde şekillenmiştir. Her biri Bağlantısızlar Hareketi'ne üye olsa da Soğuk Savaş döneminde bağımsız olan devletlerin dört temel davranış sergilediği gözlemlenebilir. Bunlardan ilki olan eski kolonyal gücün peşine takılma, incelenen vakalar içinde eski İngiliz sömürgeleri olan Nijerya ve Güney Afrika görülmüştür. Eski kolonyal gücün peşine takılmak istemeyen Gine-Bissau, São Tomé ve Príncipe ve Kongo dönemin iki kutbundan birinin peşine takılarak sistemden kaynaklanan baskıyı dengelemeye çalışmıştır. Üçüncü davranış ise Komorlar ve Lesotho'da görüldüğü üzere güç mücadelesinde taraf olmadan mümkün olan her ülke ile ilişki kurup yardım almaya çalışmak olmuştur. Son olarak, Etiyopya'nın gösterdiği davranış olan iki kutbu birbirine karşı kullanarak daha fazla çıkar elde etmek ifade edilebilir. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ortaya çıkan tek kutuplu dünyada Afrika ülkelerinin ilişkileri değişiklik göstermiştir. Tek kutuplu düzende Nijerya'da darbe ile

iktidara gelen rejim Batı'nın insan hakları konusunda kendisini sıkça eleştirmesi nedeniyle Batıdan uzaklaşarak gelişmekte olan ülkelere yönelmiş, D-8 ülkeleri, Çin ve Hindistan ile ilişkiler geliştirmiştir. Darbe rejiminden sonraki rejimler ise çok yönlü ilişkiler geliştirmiş, son yıllarda ise Çin ve ABD ile ilişkilerine ağırlık vermiştir. Bu dönemde Gine-Bissau'nun ilişkileri ise gelişmekte olan ülkeler ve Çin ağırlıklı olmuştur. Uluslararası sistem değişikliğini rejim değişikliği ile karşılayan bir diğer ülke olan Etiyopya, Soğuk Savaş sonrasında dış politikasında Afrika Boynuzu ülkelerine yönelmiş, kıta dışında ise ilişkilerini çeşitlendirmek adına Hindistan, Türkiye, Brezilya, Malezya, Körfez ülkeleri ve özellikle de Çin'e yönelmiştir. Ülkedeki istikrarsızlıkla mücadele eden Komorlar, ilk olarak eski kolonyal güç olan Fransa'ya yönelmiş ancak Fransa'nın gücünü dengeleyebilmek için Körfez ülkeleri, Libya, Sudan, İran ve Çin ile ilişkiler geliştirmiştir. Güney Afrika'daki apartheid rejiminin sona ermesiyle Soğuk Savaş'ın bitişi neredeyse aynı zamana denk gelmiş, Güney Afrika'nın Lesotho'ya müdahalesi ve insan hakları ihlalleri ile gündeme gelen Küba, Libya gibi ülkelerle ilişkilerinin olması Batı tarafından sıkça eleştirilince ülke Küresel Güney'e yönelmiştir. Bu dış politika değişimi sonucunda Güney Afrika, Afrika ve BRICS ülkelerine önem vermiş, ülkenin en büyük iş birliği ise Çin ile olmuştur. 2000'li yıllarda Güney Afrika ülkeye daha fazla DYY çekebilmek için Batı ile ilişkilerine önem vermeye tekrar başlamıştır. Lesotho ise Soğuk Savaş sonrasında apartheid rejiminden kurtulan Güney Afrika'nın peşine takılma politikası izlemiş, Güney Afrika'nın Lesotho'nun çıkarlarını temsil ettiği inancını taşımıştır. Soğuk Savaş bittiğinde iç karışıklıklarla mücadele eden Kongo Demokratik Cumhuriyeti bir süre sadece kıta ülkeleri ile iş birliği yapmış, ardından eski kolonyal güç olan Belçika'daki ayrıcalıklı konumunu tekrar kazanmak için uğraşmıştır. İlişkilerini çeşitlendirmek de isteyen Kongo, Çin, iki Kore ve Rusya ile de iş birliğine yönelmiştir. São Tomé ve Príncipe Soğuk Savaş'ın biteceğini önceden fark edip daha bitmeden Batı ülkelerine yönelmiştir. Deniz güvenliğini sağlamak için ABD ile iş birliği geliştiren ülke, Portekiz, Çin ve Brezilya ile de sahil güvenliğini sağlamak, ülkenin donanmasının eğitilmesini sağlamak, askeri ekipman temin etmek gibi çıkar ilişkileri geliştirmiştir.

Sonuç olarak çoğunlukla hayatta kalma ve çıkar elde etme motivasyonu ile dış politika üreten Sahraaltı Afrika devletleri, bu amaçlarına ulaşabilmek adına çeşitli ittifak ilişkileri geliştirmiştir. Çıkar ve tehdit algıları değiştikçe ittifak ilişkileri de değişen

Afrika devletlerinin dış politikaları liderlerinin dünya görüşünden de etkilenmiştir. Temel motivasyonları için çoğunlukla peşine takılma siyaseti izleyen Afrika devletleri, özellikle Soğuk Savaş döneminde iki süper gücün rekabetinden istifade etmek için bu mücadeleyi koz olarak kullanmıştır. Soğuk Savaş'ın bitişıyle ağırlıklı olarak eski kolonyal gücün peşine takılan Afrika devletleri, ABD'yi dengelemek ve daha fazla maddi yardım alabilmek için Çin ile ilişki kurmaya yönelmiştir. Özellikle ABD'nin ve diğler Batı devletlerinin insan hakları ihlalleri hususunda Afrika devletlerini eleştirmeleri son zamanlarda Çin ile artan ilişkilerin temelini oluşturmuştur. Tüm bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda çalışmanın birinci bölümünde bahsedilen Afrika devletlerine uluslararası ilişkilerin geleneksel teorilerinin uygulanabilirliği tartışması çalışma boyunca test edilmiş ve yine aynı kısımda yer verilen Nanjira'nın görüşleri ağırlıkta olmakla beraber uluslararası ilişkilerin geleneksel teorilerinden biri olan realizmin Afrika devletlerine uygulanabilirliği kanıtlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdenur, A. E., & De Souza Neto, D. M. (2014). Rising Powers and The Security–Development Nexus: Brazil's Engagement with Guinea-Bissau. *Journal of Peacebuilding & Development*, 9(2), 1-16.
- ABOTA, A. (2002, Aralık 6). ETHIOPIA'S FOREIGN POLICY UNDER EMPEROR HAILE SELASSIE I: AN APPRAISAL. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Addis Ababa: ADDIS ABABA UNIVERSITY.
- Acar, M. (2015). Bir Ülke Analizi Olarak Demokratik Kongo Cumhuriyeti. İ. Ermağan içinde, *Dünya Siyasetinde Afrika 2* (s. 121-144). Ankara: Nobel.
- Adams, M., & Howell, J. (2001). REDISTRIBUTIVE LAND REFORM IN SOUTHERN AFRICA. *Natural Resource Perspectives*, 64, 1-6.
- Adula, N. G. (2018). Ethiopian Foreign Policy Under Military and EPRDF Regimes: Changes and Continuities. *Journal of Political Science and International Relations*, 2(1), 25-31.
- African Union. Member States: https://au.int/en/member_states/countryprofiles2 adresinden alındı
- Agenda 2063: *The Africa We Want*. Ocak 12, 2022 tarihinde African Union: <https://au.int/en/agenda2063/overview> adresinden alındı
- Al-Monitor. (2021, Mart 5). Is Turkey challenging Egyptian influence in Guinea-Bissau?: <https://www.al-monitor.com/originals/2021/03/egypt-guinea-bissau-turkey-influence-west-africa.html> adresinden alındı
- Altın, A. S. (2011). SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE KÜRESEL GÜÇ MÜCADELELERİNDE AFRİKA. Ankara.
- Amnesty International. (2020). #ENDSARS MOVEMENT: FROM TWITTER TO NIGERIAN STREETS: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2021/02/nigeria-end-impunity-for-police-violence-by-sars-endsars/> adresinden alındı

- Ataöv, T. (1977). *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Ateş, M. (2019, Şubat). Sömürge sonrası dönemde Afrika'daki İngiliz eski sömürgeleri ile İngiltere'nin ilişkileri; Nijerya, Kenya ve Güney Afrika Cumhuriyeti örnekleri. Sakarya: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bagchi, I. (2012, Ağustos 22). *The Times of India*. Former Ethiopia PM Meles Zenawi helped extend India's footprint in Africa: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/former-ethiopia-pm-meles-zenawi-helped-extend-indias-footprint-in-africa/articleshow/15605123.cms> adresinden alındı
- Balcı, A. (2017). Realizm. A. B. Şaban Kardaş içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş* (s. 119-146). İstanbul: Küre Yayınları.
- Balewa, A. T. (1962). Nigeria Looks Ahead. *Council on Foreign Relations*, 131-140.
- Bardill, J. E., & Cobbe, J. H. (2018). *Lesotho: Dilemmas of Dependence in Southern Africa*. New York: Routledge .
- Basic Information*. Şubat 15, 2022 tarihinde ECOWAS: <https://ecowas.int/about-ecowas/basic-information/> adresinden alındı
- Bayram, M. (2019). Kuzey Kore'nin Afrika'da Varlık Gösterme Biçimleri. *Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı*, 50, 63-93.
- Bayram, M. (2020). *Une histoire diplomatique des États ouest-africains*. Ankara: Platanus Publishing.
- Bayram, M. (2021). Bir Kıtasal Bütünleşme İdeali Olarak Afrika Birliği. *Kriter Dergi*, 34-36.
- Bayram, M. (2021). II. Ramses'ten Sisi'ye Mısır Diplomasisi. M. Bayram içinde, *Mağrib Diplomasisi* (s. 13-62). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Bayram, M., & Devecioğlu, K. (2021). Piye'den Hamduk'a Sudan Diplomasisi. M. Bayram içinde, *Mağrib Diplomasisi* (s. 65-109). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

- Bayram, M., Toker, Ö., & Özdemir, H. Ö. (2016). Ekonomik Gelişme-Etnik Çatışma İlişkisine Dair Nitel Bir Analiz. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümü Dergisi*, 4(2), 1-16.
- BBC News. (2016, Aralık 21). African island nation Sao Tome cuts diplomatic ties with Taiwan: <https://www.bbc.com/news/world-asia-38388181> adresinden alındı
- BBC News. (2021, Ekiim 11). Ethiopia's Abiy Ahmed: The Nobel Prize winner who went to war: <https://www.bbc.com/news/world-africa-43567007> adresinden alındı
- BBC News. (2022, Şubat 2). Guinea-Bissau: Many dead after coup attempt, president says. adresinden alındı
- Bell, C., Huggins, J., Benson, J., Joubert, L., Okafor-Yarwood, I., & Ebiede, T. M. (2021). *Pirates of the Gulf of Guinea: A Cost Analysis for Coastal States*. Stable Seas.
- Bello, İ., Dutse, A. I., & Othman, M. F. (2017). Comparative Analysis of Nigeria Foreign Policy Under Muhammadu Buhari Administration 1983-1985 and 2015-2017. *Asia Pacific Journal of Education, Arts and Sciences*, 4(4), 43-52.
- Bendel, T. R. (1994, Aralık). On the Types of Balancing Behavior. *Yüksek Lisans Tezi*. California: Naval Postgraduate School .
- BENSON, E. A. (2021, Aralık 17). *Business Insider Africa* . Ghana, Tanzania, Ethiopia and 30 others are on the World Bank's heavily indebted poor countries' list: <https://africa.businessinsider.com/local/lifestyle/ghana-tanzania-ethiopia-and-30-others-are-on-the-world-banks-heavily-indebted-poor/b4x34le> adresinden alındı
- BENSON, E. A. (2022, Mart 21). *Business Insider Africa*. 20 countries with the highest debt-to-GDP ratio in Africa: <https://africa.businessinsider.com/local/markets/20-countries-with-the-highest-debt-to-gdp-ratio-in-africa/8qdmrsq> adresinden alındı
- Bock, A., & Henneberg, I. (2013). Why Balancing Fails. Theoretical Reflections on Stephan M. Walt's "Balance of Threat" Theory. Cologne: University of Cologne.

- Boztaş, A. (2019). Türkiye'nin Proaktif Denge Politikasının Tarihsel Süreci. *In Traders Academic Platform*, 206-210.
- Brassinne, J. (1985). La coopération belgo-zaïroise 1960-1985. *Courrier hebdomadaire du CRISP*, 1099-1100(34-35), 1-78.
- Britannica. Sao Tome and Principe: <https://www.britannica.com/place/Sao-Tome-and-Principe/Government-and-society> adresinden alındı
- Bustin, E. (1987). The Foreign Policy of the Republic of Zaire. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 489, 63-75.
- Büyüktavşan, H. Z. (2021). Güney Afrika'daki Irkçı Apartheid Rejimi: 1948-1994. *Africana*, 1(1), 26-41.
- Cardoso, N. C., da Conceição, G. G., & Sardo, I. E. (2021). ETHIOPIAN REGIONAL ASCENSION: ETHIOPIA'S FOREIGN POLICY FROM MENGISTU HAILÉ MARIAM TO ABIY AHMED ALI. *Brazilian Journal of African Studies*, 6(11), 129-150.
- Carroll, W. M., Matthews, A. D., Hiscox, A. J., Elmore, J. M., Pollakis, G., & Rambau, A. (2015). Temporal and spatial analysis of the 2014–2015 Ebola virus outbreak in West Africa. *Nature* 524, 97–101.
- Central Intelligence Agency. The World Factbook: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/nigeria/> adresinden alındı
- Central Intelligence Agency. The World Factbook: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/guinea-bissau/> adresinden alındı
- Central Intelligence Agency. The World Factbook: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ethiopia/> adresinden alındı
- Central Intelligence Agency. The World Factbook: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/comoros/> adresinden alındı
- Central Intelligence Agency. The World Factbook: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/lesotho/#people-and-society> adresinden alındı

- Central Intelligence Agency*. The World Factbook: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/sao-tome-and-principe/#people-and-society> adresinden alındı
- Central Intelligence Agency*. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/congo-democratic-republic-of-the/#geography> adresinden alındı
- Chamunorw, W., & Mlambo, C. (2014). The Unemployment Impact of Immigration in South Africa. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(20), 2631-2640.
- Chinese Investment in Africa Rises as Project Values and Bilateral Trade Decline*. (2021, Ekim 25). Ocak 3, 2022 tarihinde International Institute for Sustainable Development: <https://www.iisd.org/articles/chinese-investment-africa-bilateral-trade-decline> adresinden alındı
- Christensen, D., & Laitin, D. D. (2019). *African States Since Independence: ORDER, DEMOCRACY, & DEVELOPMENT*. Yale University Press.
- Clapham, C. (1996). Eritrean independence and the collapse of Ethiopian centralism: Causes, consequences, and implications. *Geopolitics and International Boundaries*, 1(2), 115-129.
- Clark, J. F. (2001). Realism, Neo-Realism and Africa's International Relations in the Post-Cold War Area. K. C. Dunn, & T. M. Shaw içinde, *Africa's Challenge to International Relations Theory* (s. 85-103). New York: Palgrave.
- Collins, C. J. (1997, Temmuz 1). *Institute for Policy Studies*. Zaire/Democratic Republic of the Congo: https://ips-dc.org/zairedemocratic_republic_of_the_congo/ adresinden alındı
- COMMUNAUTE ECONOMIQUE ET MONETAIRE DE L'AFRIQUE CENTRALE*. <https://www.cemac.int/node/32> adresinden alındı
- Comunidade dos Países de Língua Portuguesa*. PROCESSO HISTÓRICO: <https://www.cplp.org/id-2752.aspx> adresinden alındı
- Çetinkaya, K. (2019). Soğuk Savaş Sonrası Sahra Altı Afrika'sında Terörizm:Boko Haram İncelemesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-23.

- Daban, C. (2016). Dekolonizasyon Süreci ve Sonrası Afrika. Konya: Konya Selçuk Üniversitesi.
- David, S. R. (1991, Ocak). Explaining Third World Alignment. *World Politics*, 43(2), 233-256.
- Dee, J. *The Cold War in Independent Africa*. Ekim 12, 2021 tarihinde Central College: <https://central.edu/writing-anthology/2019/07/02/the-cold-war-in-independent-africa/> adresinden alındı
- Delibaş, H. (2019). Transatlantik Köle Ticaretine Dair Bir Analiz (Gorée ve Saint Louis Köle Ticareti). *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 2(1), 32-42.
- Donnelly, J. (2005). Realism. A. L.-S. Scott Burchill içinde, *Theories of International Relations* (s. 29). New York: Palgrave.
- Dunn, K. C., & Englebert, P. (2019). *Inside African Politics*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- East African Community*. Overview: <https://www.eac.int/overview-of-eac> adresinden alındı
- Eastern Africa Association of Anti-Corruption Authorities*. About EAAACA: <https://eaaaca.com/index.php/about-eaaaca> adresinden alındı
- Ebegbulem, J. C. (2019). The Evolution of Nigeria's Foreign Policy: From the PreIndependence and Post-Independence Perspectives. *International Journal of Research in Humanities and Social Studies*, 6(11), 1-12.
- Economic Community of Central African States*. ECCAS at the service of the peoples of Central Africa: <https://ceeac-eccas.org/en/#presentation> adresinden alındı
- Economist Intelligence*. (2017, Mayıs 2). São Tomé signs a five-year co-operation agreement with China: <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1235375707&Country=S%C3%A3o%20Tom%C3%A9%20and%20Pr%C3%ADncipe&topic=Economy&subtopic>

=Forecast&subsubtopic=Economic+growth&u=1&pid=1985626782&oid=1985626782&uid=1 adresinden alındı

Eizenga, D. (2021, Mayıs 3). *Africa Center*. Chad's Ongoing Instability, the Legacy of Idriss Déby: <https://africacenter.org/spotlight/chads-ongoing-instability-the-legacy-of-idriss-deby/> adresinden alındı

Elias, T. O. (1965). The Charter of the Organization of African Unity. *The American Journal of International Law*, 59(2), 243-267.

Elite Project Writers. (2021, Kasım). *Foreign Policy Under General Ibrahim Badamosi Babangida, 1985-1993*. Researchgate: https://eliteproject.com.ng/nigerian-foreign-policy-under-general-ibrahim-badamosi-babangida-1985-1993/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=nigerian-foreign-policy-under-general-ibrahim-badamosi-babangida-1985-1993 adresinden alındı

Elman, C. (2007). Realism. M. Griffiths içinde, *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction* (s. 11-20). Abingdon: Routledge.

Elowson , C., & Lins de Albuquerque, A. (2016). Challenges to Peace and Security in Eastern Africa:The role of IGAD, EAC and EASF. *Studies in African Security*.

Embassy of the People's Republic of China in Ireland. (2010, Ocak 25). Vice Foreign Minister Zhai Jun Meets with Comoros' President Sambi: <https://www.mfa.gov.cn/ce/ceie/eng/NewsPress/t653792.htm> adresinden alındı

Embassy Pages. Kasım 11, 2021 tarihinde Nigeria Embassies & Consulates: <https://www.embassypages.com/nigeria> adresinden alındı

Embassy Pages. Guinea Bissau Embassies & Consulates: <https://www.embassypages.com/guineabissau> adresinden alındı

Embassy Pages. Ethiopia Embassies & Cosulates: <https://www.embassypages.com/ethiopia> adresinden alındı

Embassy Pages. Coomoros Embassies & Cosulates: <https://www.embassypages.com/comoros> adresinden alındı

- Embassy Pages. South Africa Embassies & Consulates:*
<https://www.embassypages.com/southafrica> adresinden alındı
- Embassy Pages. Lesotho Embassies & Consulates:*
<https://www.embassypages.com/lesotho> adresinden alındı
- Embassy Pages. Democratic Republic of Congo Embassies & Consulates:*
<https://www.embassypages.com/congodemocratic> adresinden alındı
- Embassy Pages. Sao Tome and Principe Embassies & Consulates:*
<https://www.embassypages.com/saotome> adresinden alındı
- Ersoy, E. (2019). Realizm. R. Gözen içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (s. 165-196). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ezirim, G. E. (2010, Mayıs). *Researchgate*. Fifty Years of Nigeria's Foreign Policy: A Critical Review:
https://www.researchgate.net/publication/268575383_Fifty_Years_of_Nigeria's_Foreign_Policy_A_Critical_Review adresinden alındı
- Falola, T., & Agbo, C. (2018). Colonial Administrations and the Africans. M. S. Shanguhya, & T. Falola içinde, *The Palgrave Handbook of African Colonial and Postcolonial History* (s. 81-101). New York: Palgrave Macmillan.
- Falola, T., & Genova, A. (2009). *Historical Dictionary of Nigeria*. Maryland: Scarecrow Press.
- Falola, T., & Heaton, M. M. (2008). *A History of Nigeria*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Forde, S. (1993). Classical Realism. T. Nardin, & D. R. Mapel içinde, *Traditions of International Ethics* (s. 62-84). Cambridge: Cambridge University Press.
- Foucher, V. (2013). Wade's Senegal and its Relations with Guinea-Bissau: Brother, Patron or Regional Hegemon? <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02613975> adresinden alındı
- (2021). *Fragile State Index Annual Report 2021*. Washington DC: The Fund for Peace. Fragile State Index. adresinden alındı

- Gilbert, E., & Reynolds, J. T. (2019). *Dünya Tarihinde Afrika Tarih Öncesinden Günümüze*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Gilbert, E., & Reynolds, J. T. (2019). *Dünya Tarihinde Afrika: Tarih Öncesinden Günümüze*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Global Fire Power*. (2022). 2022 Military Strength Ranking: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> adresinden alındı
- Govender, P. (2014, Haziran 2). *The South African Institute of International Affairs*. Land Reform in Southern Africa: <https://saiaa.org.za/research/land-reform-in-southern-africa/> adresinden alındı
- Griffiths, M., Roach, S. C., & Salamon, M. S. (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*. (CESRAN, Çev.) Ankara: Nobel.
- Gül, M., & Bayram, M. (2018). Afrika Kıtasının Uluslararası Ekonomi-Politik Konumundaki Değişime Tarihsel Bir Bakış. M. Çetinkaya İçinde, *Afrika Ekonomi Politikası Kalkınma Potansiyel Ve Politikalar* (s. 35-69). Ankara.
- Gün, B. (2021). Amerikan Ulusal Çıkarları: Afrika'da Korsanlıkla Mücadele Politikaları. *DS Journal*, 54-68.
- Gün, B. (2021). Namibya'nın Küba, Kuzey Kore ve Libya ile İlişkilerinde Vefa. *Africana*, 1(1), 103-120.
- Gün, B., & Özyurt, N. B. (2022). Etiyopya'nın Kimlik Politikalarının Tarihsel Dönüşümü ve Tigray Krizine Giden Süreç. *Africana*, 2(1), 84-101.
- Hartung, W. D., & Moix, B. (2000). Deadly legacy: U.S. arms to Africa and the Congo War. *World Policy Institute*, 1-11.
- He, K. (2018, Eylül). Institutional Balancing and International Relations Theory: Economic Interdependence and Balance of Power Strategies in Southeast Asia. *European Journal of International Relations*, 14(3), 489-518.
- Hughes, T. (2004). *Composers, conductors and players: Harmony and discord in South African foreign policy making*. Johannesburg: Konrad-Adenauer.

- Hürriyet*. (2005, Mart 2). Ethiopian Premier Zenawi: "We are positive towards Turkey's theses about Cyprus issue": <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ethiopian-premier-zenawi-we-are-positive-towards-turkeys-theses-about-cyprus-issue-38702405> adresinden alındı
- İbrahimoglu, T. R. (2014). Çokkutuplu Dünyaya Doğru İlerlerken Uluslararası İlişkilerde Denge Politikası Analizi. *Special Issue on the Proceedings of the 3rd ISCS Conference* (s. 138-147). International Journal of Science Culture and Sport.
- Imam, H. A., & Alhassan, S. (2015, Mayıs). Colonialism In Africa: A Dynamic Process Of Negotiations And Concessions By European Officials, African Elites And Subject Populations? *International Journal of Innovative Research and Advanced Studies (IJIRAS)*, 2(5), 48-54.
- Import and export*. Şubat 15, 2022 tarihinde ECOWAS: <https://ecowas.int/doing-business-in-ecowas/import-and-export/> adresinden alındı
- India - Lesotho Relations. Ministry of External Relations of the India. http://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Lesotho_Jan_2016.pdf adresinden alındı
- Ingerstad , G., & Lindell, M. (2015). Challenges to Peace and Security in Central Africa: The Role of ECCAS. *Studies in African Security*.
- İNSAMER*. Lesotho: <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-lesotho/> adresinden alındı
- İnternet Haber*. (2010, haziran 22). Mavi Marmara'nın Comoros sırrı: <https://www.internethaber.com/mavi-marmaranin-comoros-sirri-263460h.htm> adresinden alındı
- Irwin, G. W. (1975). Precolonial African Diplomacy: The Example of Asante. *The International Journal of African Historical Studies*, 8(1), 81-96.
- Jackson, R., & Sørensen, G. (2013). *Introduction to International Relations Theories and Approachers*. Oxford: Oxford University Press.

- Jaji, R., & Ayotunde, A. Y. (2016). The Contours and Depth of Nigeria's Foreign Policy under Goodluck Jonathan. *International Affairs and Global Strategy*, 48, 13-17.
- Kavak, G. (2022, Temmuz 8). *Anadolu Ajansı*. Ruanda ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti krizinin çözümü için yeni yol haritası belirlendi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ruanda-ile-kongo-demokratik-cumhuriyeti-krizinin-cozumu-icin-yeni-yol-haritasi-belirlendi/2632977> adresinden alındı
- Keller, E. J. (1987). The Politics of State Survival: Continuity and Change in Ethiopian Foreign Policy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 489(1), 76-87.
- Kenya: *Want Growth? Look East*. (2011, Aralık 18). Ocak 25, 2022 tarihinde African Business: <https://african.business/2011/12/trade-investment/kenya-want-growth-look-east/> adresinden alındı
- Kibsgaard, D. (2020, Haziran 3). *China Research Center*. Sino-Ethiopian Relations from Meles Zenawi to Abiy Ahmed: The Political Economy of a Strategic Partnership: https://www.chinacenter.net/2020/china_currents/19-2/sino-ethiopian-relations-from-meles-zenawi-to-abiy-ahmed-the-political-economy-of-a-strategic-partnership/ adresinden alındı
- Kimunguyi, P. Terrorism and Counter terrorism in East Africa. https://www.academia.edu/2124000/Terrorism_and_Counter_terrorism_in_East_Africa adresinden alındı
- Kisangani, E. F. (2016). *Historical Dictionary of the Democratic Republic of the Congo*. Londra: Rowman & Littlefield.
- Kishor, M. S. (2018). *Manohar Parrikar Institute for Defence Studies and Analyses*. Under the Radar: China's Growing Ties with Comoros: <https://idsa.in/africatrends/under-the-radar-china-growing-ties-040419> adresinden alındı
- Klomegah, K. K. (2021, Ekim 20). *Modern Diplomacy*. Shaping the Future Relations between Russia and Guinea-Bissau:

<https://moderndiplomacy.eu/2021/10/20/shaping-the-future-relations-between-russia-and-guinea-bissau/> adresinden alındı

Koç, M. Ö. (2019). Transatlantik Köle Ticareti, Amerikan Ekonomisi Üzerindeki Etkisi ve Güncel Ekonomi Politigi. *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 7(80), 65-73.

Kodmadjingar, A. (2022, Mayıs 16). *Voice of America Afrique*. Manifestation à N'Djamena contre la présence de la France au Tchad: <https://www.voaafrique.com/a/manifestation-%C3%A0-n-djamena-contre-la-pr%C3%A9sence-de-la-france-au-tchad/6571387.html> adresinden alındı

Kökçam, S. (2021, Ocak 25). *Yükselen kıta Afrika'da güç mücadelesi: Çin*. Ocak 10, 2022 tarihinde Trt Haber: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/yukselen-kita-afrikada-guc-mucadelesi-cin-549983.html> adresinden alındı

Kürkçüoğlu, Ö. (1980). "Dış Politika" Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1), 309-335. doi:https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001394

LANDSBERG, C. (2011). *In Roads*. South Africa's Foreign Policy Under Thabo Mbeki and Jacob Zuma: <https://inroadsjournal.ca/transformation-continuity-and-diffusion-south-africas-foreign-policy-under-thabo-mbeki-and-jacob-zuma/> adresinden alındı

Layne, C. (2004). The War on Terrorism and the Balance of Power: The Paradoxes of American Hegemony. J. J. Thazha V. Paul içinde, *Balance of Power Theory and Practice in the 21st Century* (s. 103-126). California: Stanford University Press.

LeRiche, M., & Arnold, M. (2013). *South Sudan From Revolution to Independence*. New York: Oxford University Press.

Lewis, P. M. (2018). Africa's Political Economy in the Contemporary Era. C. Lancaster, & N. v. Walle içinde, *The Oxford Handbook of the Politics of Development* (s. 537-567). New York: Oxford University Press.

Lintner, B. (2019). *The Costliest Pearl: China's Struggle for India's Ocean*. Oxford: Oxford University Press.

- (2021, Kasım 24). *List of Least Developed Countries*. UN Committee for Development Policy. Aralık 15, 2021 tarihinde List of Least Developed Countries (as of 24 November 2021): https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/ldc_list.pdf adresinden alındı
- Lopes, H. F. (2013). Sucessos e incertezas: o papel da ajuda médica nas relações entre Taiwan e São Tomé e Príncipe. *RELAÇÕES INTERNACIONAIS*, 99-113.
- Lythgoe, L. (2013, Nisan 18). *All Africa*. São Tomé and Príncipe: Living His Own Legacy - São Tomé & Príncipe's Democratising Dictator: <https://allafrica.com/stories/201304190123.html> adresinden alındı
- Makki, F. (2015). Post-Colonial Africa and the World Economy: The Long Waves of Uneven Development. *Journal of World-Systems Research*, 21(1), 124-146.
- Marc, A., Verjee, N., & Mogaka, S. (2015). *The Challenge of Stability and Security in West Africa*. Washington DC: Africa Development Forum series. doi:10.1596/978-1-4648-0464-9
- Martin, G. (2017). *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. (İ. Çapçioğlu, & B. Metin, Çev.) Ankara: Liberte Yayın Grubu.
- Matos, D. S. (2018). Um Registo da História:A Primeira República Santomense através do jornal Revolução. Lizbon: Instituto Universitário de Lisboa.
- McCormick, S. H. (1994). Zaire II: Mobutu, Master of the Game? *Current History*, 93(583), 223-227.
- Member States*. Şubat 4, 2022 tarihinde African Union: https://au.int/en/member_states/countryprofiles2 adresinden alındı
- Memiş, H., Kara, M., & Tayfur, L. (2010). YOKSULLUK, YAPISAL UYUM PROGRAMLARI VE SAHRA ALTI AFRIKA Ülkeleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 325-346.
- Mendy, P. K., & Lobban, R. A. (2013). *Historical dictionary of the Republic of Guinea-Bissau*. Plymouth: Scarecrow Press.

- Merhaba Afrika*. (2022, Haziran 11). Ruanda: Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nden sınırlarımıza roket saldırısı: <https://merhabaafrika.com/ruanda-kongo-demokratik-cumhuriyetinden-sinirlarimiza-roket-saldirisi/> adresinden alındı
- Mhaka, T. (2020, Eylül 20). *AlJazeera*. Who is to blame for Zimbabwe's land reform disaster?: (<https://www.aljazeera.com/opinions/2020/9/20/who-is-to-blame-for-zimbabwes-land-reform-disaster> adresinden alındı
- Migration Data Portal*. (2021, Mayıs 26). Migration data in Western Africa: <https://www.migrationdataportal.org/regional-data-overview/western-africa#:~:text=Migration%20to%20Western%20Africa%20has,refugee%20numbers%20since%20the%201990s> adresinden alındı
- Ministério das Relações Exteriores*. (2015, Ocak 16). Republic of Guinea-Bissau: <https://www.gov.br/mre/en/subjects/bilateral-relations/all-countries/republic-of-guinea-bissau> adresinden alındı
- Ministry of External Affairs Government of India*. (2014). India-Ethiopia Relations: https://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Ethiopia_January_2014.pdf adresinden alındı
- Mishra, A. (2019, Haziran 28). *World Economic Forum*. West Africa is becoming the world's piracy capital. Here's how to tackle the problem: <https://www.weforum.org/agenda/2019/06/west-africa-is-becoming-the-world-s-piracy-capital-here-s-how-to-tackle-the-problem/> adresinden alındı
- Mlambo, V. H. (2018). Cross-border Migration in the Southern African Development Community (SADC): Benefits, Problems and Future prospects. *Journal of Social and Development Sciences*, 8(4), 42-56.
- Mobutu and Israel. (1985). *Journal of Palestine Studies*, 15(1), 171-175. doi:<https://doi.org/10.2307/2536600>
- Mohan, C. R. (2022, Ocak 11). *Think China*. China's growing influence in the Indian Ocean: Wang Yi's visit to Comoros, Sri Lanka and the Maldives: <https://www.thinkchina.sg/chinas-growing-influence-indian-ocean-wang-yis-visit-comoros-sri-lanka-and-maldives> adresinden alındı

- Mokoena, S. K., & Balkaran, S. (2018). An Exploration of Constraints for Free Movement of People in Africa A Case of Lesotho and South Africa. *African Journal of Public Affairs*, 10(2), 109-126.
- Moussa, M. H. (2021, Mayıs 10). *Afrika Araştırmacıları Derneği*. İdris Deby Itno'nun Öldürülmesi ve Fransa'nın Sahel'de Yalnızlaşması: <https://afam.org.tr/idris-deby-itnonun-oldurulmesi-ve-fransanın-sahelde-yalnizlasmasi/> adresinden alındı
- Moussa, M. H. (2021). Siyasi bütünleşmeden iktisadi bütünleşmeye geçiş sürecinde Afrika kıtasal serbest ticaret antlaşmasının işlevselliği. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Mpungose, L. (2018, Şubat 22). *The South African Institute of International Affairs*. South Africa's foreign policy under Zuma: towards greater strategic partnerships: <https://saiia.org.za/research/south-africa-s-foreign-policy-under-zuma-towards-greater-strategic-partnerships/> adresinden alındı
- Nanjira, D. D. (2010). *African foreign policy and diplomacy : from antiquity to the 21st century*. California: Praeger.
- Nanjira, D. D. (2010). *African Foreign Policy and Diplomacy from Antiquity to the 21st Century*. California : Praeger.
- Nascimento, K. d. (2020, Kasım 27). São Tomé e Príncipe e a sua segurança marítima no Golfo da Guiné: a cooperação técnico-militar com Portugal. Lizbon: UNIVERSIDADE LUSÍADA.
- NEPAD / AU Development Agency. Ocak 12, 2022 tarihinde African Union: <https://au.int/en/nepad> adresinden alındı
- NEPAD in Brief. African Union Development Agency-NEPAD : <https://www.nepad.org/publication/nepad-brief> adresinden alındı
- New Partnership for Africa's Development – NEPAD. Ocak 11, 2022 tarihinde United Nations Department of Economic and Social Affairs Poverty: <https://www.un.org/development/desa/socialperspectiveondevelopment/issues/new-partnership-for-africas-development-nepad.html> adresinden alındı

- New York Times*. (2016, Aralık 26). China Resumes Ties With São Tomé, Which Turned Away From Taiwan: <https://www.nytimes.com/2016/12/26/world/asia/china-taiwan-sao-tome-diplomatic-relations.html> adresinden alındı
- Ngcayisa, L. (2020). South African foreign policy since 2009. https://www.researchgate.net/publication/345762824_South_African_foreign_policy_since_2009 adresinden alındı
- Ngcayisa, L. (2020). South African foreign policy under Mbeki. https://www.researchgate.net/publication/345762740_South_African_foreign_policy_under_Mbeki adresinden alındı
- Ngoy, B. S. (2014). *LA POLITIQUE ÉTRANGÈRE DE JOSEPH KABILA Les politiques étrangères des États menacés de décomposition*. Paris: L'Harmattan.
- Nigerian-American Relations: Converging Interests and Power Relations. (1983). T. M. Shaw, & O. Aluko içinde, *Nigerian Foreign Policy: Alternative Perceptions and Projections* (s. 35-55). London: The Macmillan Press.
- Nwozor, A. (2018). African Union, State Building and The Challenges of State Ffragility in Africa. *Brazilian Journal of Strategy & International Relations*, 7(13), 64-84.
- NYABURI, N. I. (2017). The Nature of Africa's Relations With External Actors in Historical Context: The Colonial, Cold War And Post-Cold War Eras. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Nye, J. S., & Welch, D. A. (2018). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. (R. Akman, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Office of the Commissioner of the Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China in Macao Special Administrative Region*. (2017). Xi Jinping Meets with Prime Minister Patrice Trovoada of Sao Tome and Principe: <https://www.mfa.gov.cn/ce/como/eng/news/t1454467.htm> adresinden alındı
- Office of the Historian*. (1967, Temmuz 6). FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, 1964–1968, VOLUME XXIII, CONGO, 1960–1968:

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v23/d505> adresinden alındı

Ogunbadejo, O. (1980). Nigeria's Foreign Policy under Military Rule 1966-79. *International Journal*, 35(4), 748-765.

Ogunmade, O. (2020). *This Day*. Buhari Pledges Nigeria's Support for Guinea-Bissau: <https://www.thisdaylive.com/index.php/2020/09/24/buhari-pledges-nigerias-support-for-guinea-bissau/> adresinden alındı

Ogunnubi, O., Onapajo, H., & Isike, C. (2016). Failing Regional Power? Nigeria's International Status in the Age of Boko Haram. *Politikon*, 1-20.

Okeke, G. S. (2018). Theories of Military in African Politics. S. O. Oloruntoba, & T. Falola içinde, *The Palgrave Handbook of African Politics, Governance and Development* (s. 219-242). Palgrave Macmillan. doi:<https://doi.org/10.1057/978-1-349-95232-8>

Okumu, W. (2010). Resources and Border Disputes in Eastern Africa. *Journal of Eastern African Studies*, 4(2), 279-297.

Olorunyomi, B. R. (2014). Nigeria's Foreign Relations under Olusegun Obasanjo's Civilian Administration. <https://www.semanticscholar.org/paper/Nigeria%E2%80%99s-Foreign-Relations-under-Olusegun-Civilian-Olorunyomi/02c82e1e932e2ca9778cfeb7535b159ce28cac05> adresinden alındı

Onoja, A. F. (2016). *Toward the East In Search of New Friends: General Sani Abacha's Foreign Policy In Perspective 1994-1998*. Semantic Scholar: <https://www.semanticscholar.org/paper/TOWARD-THE-EAST-IN-SEARCH-OF-NEW-FRIENDS%3A-GENERAL-Onoja/30b189e661e04dedaaef07967cb7d6da5bb29a88> adresinden alındı

Osayande, E. (2020). A Tortuous Trajectory: Nigerian Foreign Policy under Military Rule, 1985 – 1999. *African Journals Online*, 143-154.

Oshewolo, S. (2018). Nigeria's peace interventions in Sao Tome and Principe and the Republic of Togo under President Olusegun Obasanjo. *African Identities*, 1-13.

- Oshewolo, S. (2021). Citizens' in foreign policy theorising: President Yar'Adua and Nigeria's citizen diplomacy. *African Identities*, 522-535.
- Osinowo, A. A. (2015). Combating Piracy in the Gulf of Guinea. *The Africa Center for Strategic Studies*, 1-8.
- Otieno, S., Mose, N., & Matundura, E. (2022). External Debt and Capital Flight in East Africa. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 13(6), 23-29.
- Ottenheimer, M., & Ottenheimer, H. (1994). *Historical Dictionary of the Comoro Islands*. Londra: The Scarecrow Press.
- Özdemiroğlu, C. (2019, Ağustos). Merkezi Otoritenin Zayıfladığı Ortamlarda Kimlik Gruplarının Ortaya Çıkması, Birbirleri Ve Merkezi Otoriteyle İlişkileri. Ankara: Tobb Ekonomi Ve Teknoloji Üniversitesi.
- Özey, R. (2015). Afrika'da Toplum: Batı Afrika İnsanlarının Kültürel Özellikleri: Dünü-Bugünü. İ. Ermağan içinde, *Dünya Siyasetinde Afrika 2* (s. 1-34). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özlük, E. (2017). Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek. *Akademik Bakış*, 10(20), 221-263.
- Perbi, A. (2001). Slavery and the slave trade in pre-colonial Africa. *University of Illinois*, 1-13.
- Powell, N. K. (2016). The 'Cuba of the West'? : France's Cold War in Zaïre. *Journal of Cold War Studies*, 18(2), 64-96.
- Roberts, G. (2021). MOLINACO, the Comorian Diaspora, and Decolonisation in East Africa's Indian Ocean. *The Journal of African History*, 62(3), 411-429.
- Rose, G. (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *World Politics*(51), 144-172.
- Rosenberg, S., Weisfelder, R. F., & Frisbie-Fulton, M. (2004). *Historical Dictionary of Lesotho*. Maryland: The Scarecrow Press.
- Rosoux, V. (2014). The Two Faces of Belgium in the Congo. *European Review of International Studies*, 1(3), 16-38.

- Saltzman, I. Z. (2012). Soft Balancing as Foreign Policy: Assessing American Strategy toward Japan in the Interwar Period. *Foreign Policy Analysis*, 8(2), 131-150.
- SANUBI, F. A., & OKE, C. I. (2017, Nisan). *Diplomatic Shuttles In Foreign Policy: Were Obasanjo's trips during His Tenure Of Any Benefits To Nigeria?* Researchgate:
https://www.researchgate.net/publication/337739309_DIPLOMATIC_SHUTTLES_IN_FOREIGN_POLICY_WERE_OBASANJO'S_TRIPS_DURING_HIS_TENURE_OF_ANY_BENEFITS_TO_NIGERIA adresinden alındı
- Schweller, R. L. (1994). Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In. *International Security*, 19(1), 72-107.
- Schraeder, P. J. (2001). South Africa's foreign policy: From international pariah to leader of the African renaissance. *The Round Table*, 90(359), 229-243.
- Schweller, R. L. (2006). *Unanswered Threats Political Constraints on the Balance of Power*. New Jersey: Princeton University Press.
- Schweller, R. L. (2006). *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*. New Jersey: Princeton University Press.
- Schweller, R. L. (2009). Neoclassical Realism and State Mobilization: Expansionist Ideology in the Age of Mass Politics. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, & J. W. Taliaferro içinde, *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy* (s. 227-250). New York: Cambridge University Press.
- Seeley, J. (2017). South Africa's Foreign Policy System, 1910-1966. D. GELDENHUYS içinde, *The Diplomacy of Isolation: South African Foreign Policy Making* (s. 1-32). Johannesburg: Macmillan South Africa.
- Sellström, T. (2015). *Africa in the Indian Ocean: islands in ebb and flow*. Leiden: Brill.
- SENÇERMAN, Ö. (2016). DEMOKRATİK KONGO CUMHURİYETİ DOĞUSUNDAKİ İÇ ÇATIŞMALARA ÇEVRESEL GÜVENLİK PERSPEKTİFİNDEN BİR BAKIŞ. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 41-63.

- Shillington, K. (2020). *Afrika Tarihi*. (H. D. Aydoğan, Çev.) İstanbul: İnkılap.
- Shinn, D. H., & Ofcansky, T. P. (2013). *Historical Dictionary of Ethiopia*. Maryland: Scarecrow Press.
- Sıradağ, A. (2014). African Regional and Sub-Regional Organisations' Security Policies: Challenges and Prospects. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(2), 231-255.
- South Africa's foreign policy under Ramaphosa. (2021). *Strategic Comments*, 27(2). doi:10.1080/13567888.2021.1917252
- South African History Online*. (2011, Mart 31). South Africa's Foreign Relations During Apartheid, 1948: <https://www.sahistory.org.za/article/south-africas-foreign-relations-during-apartheid-1948> adresinden alındı
- Southern African Development Community*. History and Treaty: <https://www.sadc.int/about-sadc/overview/history-and-treaty/> adresinden alındı
- Subregions in Africa by population*. (2022). Şubat 4, 2022 tarihinde Worldometer: <https://www.worldometers.info/world-population/population-by-africa-subregion/> adresinden alındı
- (2021). *Sub-Saharan Africa: One Planet, Two Worlds, Three Stories*. Washington: International Monetary Fund.
- Suleiman, M. D., & Onapajo, H. (2022, Şubat 15). *Why West Africa has had so many coups and how to prevent more*. Şubat 20, 2022 tarihinde The Conversation: <https://theconversation.com/why-west-africa-has-had-so-many-coups-and-how-to-prevent-more-176577> adresinden alındı
- Svensson, E. (2008). The African Union's Operations in the Comoros: MAES and Operation Democracy. *FOI*, 3-31.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Türkiye - Gine Bissau İlişkileri: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-gine-bissau-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden alındı

- Tadesse, F. (2021, Aralık 1). *Bloomberg*. Chinese Foreign Minister Visits Ethiopia in Support of Abiy: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-12-01/chinese-foreign-minister-visits-ethiopia-in-support-of-pm-abiy> adresinden alındı
- Taliaferro, J. W., Lobell, S. E., & Ripsman, N. M. (2009). Introduction: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy. J. W. Taliaferro, S. E. Lobell, & N. M. Ripsman içinde, *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy* (s. 1-41). New York: Cambridge University Press.
- Tannenbaum, G. D., & Schultz, D. (2011). *Siyasi Düşünceler Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*. (F. Demirci, Çev.) Ankara: Liberte.
- Tayeb, O. (2022, Ocak). The Democratic Republic of Congo's foreign policy under President Tshisekedi: between ambition for reform and diplomatic drive. *Policy Centre for the New South*, 1-11.
- Taylor, I. (1998). China's foreign policy towards Africa in the 1990s. *The Journal of Modern African Studies*, 443-460.
- Taylor, I. (2018). *African Politics: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Taylor, I. (2018). *African Politics: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Temitope Francis, A., Nwannennaya, C., Ochei, B., & Ayo-Adeyekun, I. (2018). Sit-Tight Syndrome and Tenure Elongation in African Politics: Implications for Regional Development and Security. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science*, 23(4), 59-65.
- Thom-Otuya, B. (2014). Strengthening African Union for African Integration: An African Scholars Perspective. *An International Multidisciplinary Journal, Ethiopia*, 8(2).
- Thomson, A. (2010). *An Introduction to African Politics*. New York: Routledge.

- Transparency International*. (2021). CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021> adresinden alındı
- TRT Haber*. (2022, Haziran 30). Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde çatışmalar binlerce kişiyi göçe zorladı: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/demokratik-kongo-cumhuriyetinde-catismalar-binlerce-kisiyi-goce-zorladi-691628.html> adresinden alındı
- TRTHaber*. (2022, Ocak 25). Batı Afrika son 15 ayda 4 askeri darbeye sahne oldu: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/bati-afrika-son-15-ayda-4-askeri-darbeye-sahne-oldu-648487.html> adresinden alındı
- Tuğtan, M. A. (2014). Realizm, Güç ve Anarşi. E. Balta içinde, *Küresel Siyasete Giriş* (s. 111-132). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turner, T. (1997). Kabila Returns, In a Cloud of Uncertainty. *African Studies Quarterly*, 1(3), 23-37.
- Ülker, E. (2016). *Yoksulluktan Umuda Afrika Ekonomisi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Venkataram, K. (1973). Foreign Policy of Theodore II of Ethiopia; an Interpretation. *Transafrican Journal of History*, 3(1), 129-145.
- Venter, D. (1990). The Comorian comitragedy: Final curtain on Abdallahism? *Africa Insight*, 20(3), 141-150.
- Vinci, A. (2005). The Strategic Use of Fear by the Lord's Resistance Army. *mall Wars & Insurgencies*, 16(3), 360-381.
- Violante, A. R. (2021). CABO VERDE E SÃO TOMÉ E PRÍNCIPE:UMA NOVA ARQUITETURA DE DEFESA BRASILEIRA NO GOLFO DA GUINÉ? *JANUS.NET, e-journal of International Relations*, 11-143.
- Viotti, P. R., & Kauppi, M. V. (2011). *International Relations Theory*. New York: Longman.
- Viotti, P. R., & Kauppi, M. V. (2017). *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*. (A. Ö. Erozan, Çev.) Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Walker, I. (2019). *Islands in a Cosmopolitan Sea A History of the Comoros*. New York: Oxford University Press.
- Walle, N. v. (2010). US Policy Towards Africa: The Bush Legacy and the Obama Administration. *African Affairs*, 1-21.
- Walt, S. M. (1987). *The Origins of Alliances*. New York: Cornell University Press.
- Weissman, S. R. (2014). What Really Happened in Congo: The CIA, the Murder of Lumumba, and the Rise of Mobutu. *Foreign Affairs*, 93(4), 14-24.
- Williams, M. C. (2005). *The Realist Tradition and The Limits of International Relations*. New York: Cambridge University Press.
- Wohlforth, W. C. (2008). Realism. C. R. Smit, & D. Snidal içinde, *The Oxford Handbook of International Relations* (s. 131-149). New York: Oxford University Press.
- Woodruff, W. (2002). *A Concise History of the Modern World: 1500 to the Present : A Guide to World Affairs*. New York: Palgrave Macmillan.
- World Health Organisation. Ebola virus disease: https://www.who.int/health-topics/ebola/#tab=tab_1 adresinden alındı
- World Health Organisation. (2021, Haziran). Ebola outbreak 2021- N'Zerekore, Guinea: <https://www.who.int/emergencies/situations/ebola-2021-nzerekore-guinea> adresinden alındı
- Worldometer. GDP by Country: <https://www.worldometers.info/gdp/gdp-by-country/> adresinden alındı
- Worldometer. Population: Africa: <https://www.worldometers.info/population/africa/> adresinden alındı
- YALÇIN, M. (2016). Türkiye Somali İlişkilerinde El-Şebab Örgütünün Etkisi. *Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 4(2), 17-49.
- Yaradılmış, C. (2021). Afrika'da Zayıf Devletlerin Ortaya Çıkışı: Sömürgeci Mirasın Etkisindeki Egemenlik Ve Devleti Yeniden Düşünmek. Aksaray: Aksaray Üniversitesi.

- Yihun, B. B. (2014). Ethiopian foreign policy and the Ogaden War: the shift from “containment” to “destabilization,” 1977–1991. *Journal of Eastern African Studies*, 8(4), 677-691.
- Yihun, B. B. (2016). Ethiopia’s Troubled Relations with the Sudan, 1956-1983. *International Journal of Ethiopian Studies*, 10(1), 67-88.
- Yılmaz, S. (2021). Bir Kuşak Bir Yol Projesi Bağlamında Afrika Ülkelerini Bekleyen Muhtemel Tehlikeler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(77), 356-368.
- Youla, C. (2009). The Foreign Policies of Mandela And Mbeki : A Clear Case Of Idealism Vs Realism? *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. University Of Stellenbosch.